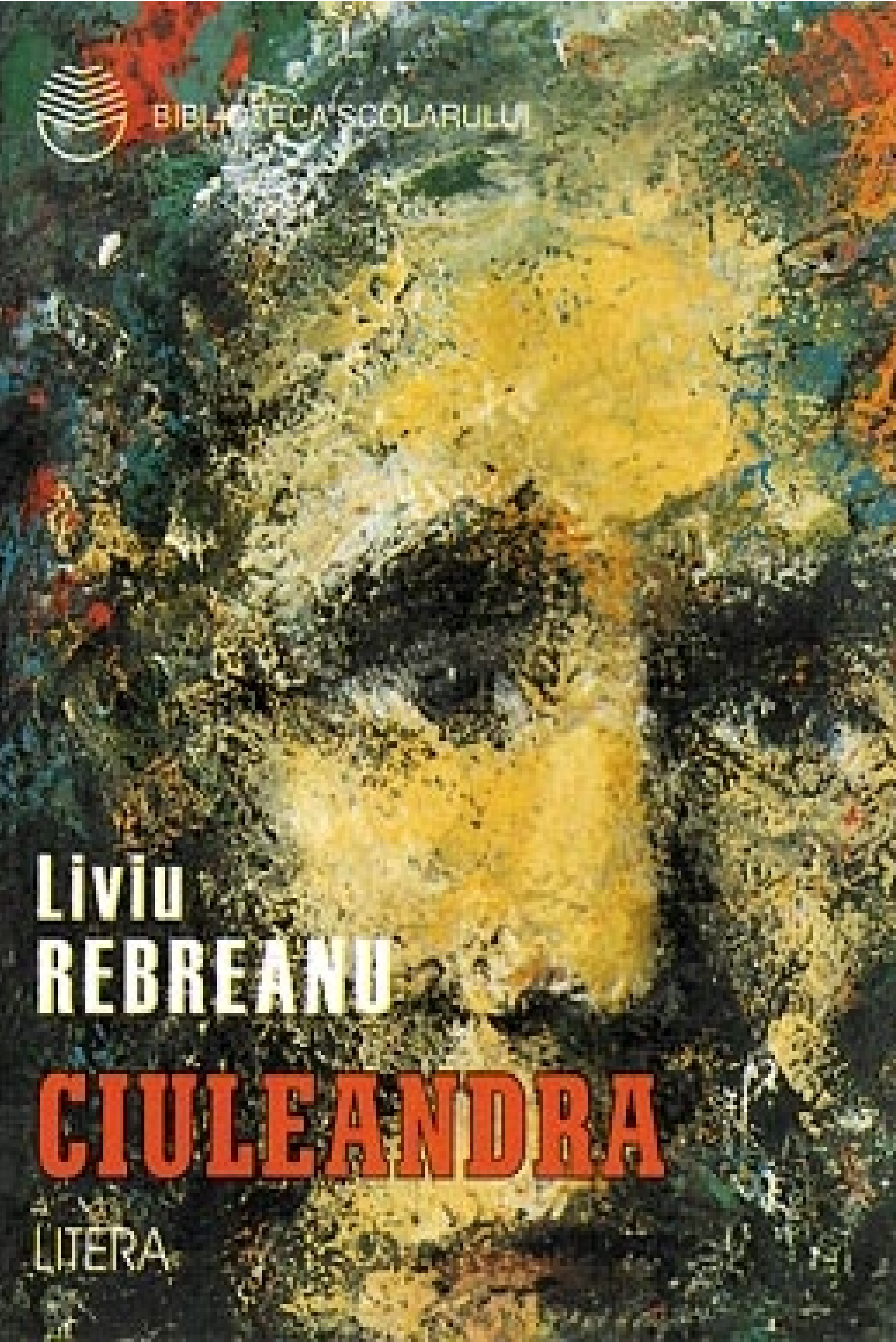

BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

Liviu REBREANU

CIULEANDRA

LITERA

biblioteca școlarului

Liviu
REBREANU

CIULEANDRA, CATASTROFA

şi alte nuvele

Litera
INTERNAŢIONAL
BUCUREŞTI — CHIŞINĂU

CUPRINS

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Textele incluse în cartea de faţă au fost reproduse după cele trei volume de opere rebreniene din colecţia “Biblioteca pentru toţi”, ediţie îngrijită de Niculae Gheran, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1965, şi după volumul "Golanii" (Editura Albatros, Bucureşti, 1994).

Coperta: *Isai Cârmu*

ISBN 9975-904-14-9

TABEL CRONOLOGIC[1]

(de Niculae GHERAN)

1885 *27 nov.* În satul Târlişiua (din fostul comitat Solnoc-Dobâca — azi judeţul Bistriţa-Năsăud), se naşte Liviu Rebreanu, primul din cei 14 copii ce vor veni pe lume în familia învăţătorului Vasile Rebreanu şi a Ludovicăi (născută Diuganu). Tatăl (1862—1914) se mai ocupă cu strângerea de folclor, colaborând la diferite gazete din Ardeal. În tinereţe, mama (1865—1945) era pasionată de teatru, fiind considerată "primă diletantă" pe scena Becleanului de baştină. Ambii părinţi sunt arhetipurile Herdelenilor din **Ion**.

1889 Familia se mută în comuna Maieru, pe valea Someşului. "În Maieru am trăit cele mai frumoase şi mai fericite zile ale vieţii mele. Până ce, când să împlinesc zece ani, a trebuit să merg la Năsăud, la liceu." În scrierile de sertar, la început în limba maghiară, şi apoi în limba română, multe amintiri din copilărie aduc pe prim-plan oamenii acestor locuri. Deşi localizate în imaginarul Pripas (identificat de cercetători cu Prislopul în care L.R. avea să locuiască

[1] Existenţa mai multor *tabele cronologoce*, care, în ultimii ani, au însoţit diverse editări din opera lui L. R. (vezi "Biblioteca pentru toţi" şi colecţia "Lyceum") ne-a determinat ca, respectând profilul volumului de faţă, să ne concentrăm în această cronologie asupra anilor de ucenicie ai scriitorului şi, îndeosebi, asupra locului ocupat de nuvelistică în bibliografia creaţiei lui. Lapidare, celelalte date au mai mult rostul de a fixa cadrul general în care se integrează nuvelistica, *exclusiv* pe parcursul existenţei marelui romancier.

mai târziu), unele episoade din **Ion** vor păstra cadrul toponimic şi onomastic al Maierului (**Cuibul visurilor**, cum mai este intitulat într-una din povestirile publicate de scriitor).

1891—1895 Urmează cursurile şcolii primare. “Cele dintâi plăceri ale slovei tipărite şi ale ştiinţei de carte tot în Maieru le-am avut, în forma primelor lecturi care m-au pasionat, **Poveştile ardeleneşti** ale lui Ion Pop-Reteganul, vreo cinci volume.”

1895—1897 Urmează două clase la Gimnaziul grănicieresc din Năsăud.

1897—1899 Transferat la Şcoala de băieţi din Bistriţa (“Polgári fiu iscola”), unde urmează încă trei clase.

1898 Îndrăgostit în clasa a IV-a de liceu, scrie “întâia şi ultima poezie”.

1899 *iarna* Fascinat de o tânără actriţă dintr-o trupă ambulantă ungurească (“ingenua trupei, de care m-am îndrăgostit nebuneşte”), scrie un vodevil după modelul celui văzut. Mai târziu, aflat în Budapesta, va cultiva, fără succes, acelaşi gen dramatic.

1900—1903 Urmează Şcoala reală superioară de honvezi din Şopron (Ödenburg, în nord-vestul Ungariei, lângă graniţa cu Austria).

1901 *iun.* La sfârşitul anului I, obţine calificativul “eminent”. Ca şi la Bistriţa, manifestă o înclinaţie deosebită pentru studiul limbilor străine.

— La Braşov, apare povestea **Armeanul neguţător şi fiul său Gherghel**, folclor prelucrat de Vasile Rebreanu (într-o colecţie pentru copii).

1902 După abateri de la regulamentul şcolii, este retrogradat din funcţia de chestor. La sfârşitul anului II, primeşte doar “distincţia simplă“.

1903 În anul III pierde şi “distincţia simplă“, din pricina mediei scăzute la “purtare”.

1903—1906 Urmează Academia militară “Ludoviceum” din Budap-

esta (deşi se simţea atras de medicină, ale cărei cursuri presupuneau cheltuieli inacceptabile). Din nou, în primul an primeşte distincţia de “eminent”).

1906 *1 sept.* Sublocotenent, repartizat la regimentul 2 honvezi regali din Gyula, în sud-estul Ungariei. (Aici, pe lângă îndeletniciri cazone, are numeroase preocupări literare: lecturi, conspecte, proiecte dramaturgice.)

1907 Conspectează numeroase opere din literatura universală, specificând, uneori, data lecturilor (25 apr., 2, 3, 7, 8 şi 16 mai, 1, 2 iul.) Între scriitorii excerptaţi, clasici francezi, ruşi, germani, italieni, englezi, unguri. Li se adaugă câteva proiecte de literatură dramatică: **Vetélytársak — Örveny (Rivalii — Vâltoarea); ăValkó föhadnagy — Locotenentul Valkóî; Gigi (Ghighi)**, ultimul cu personaje inspirate din viaţa “intelighenţei” năsăudene.

5 nov. Datare pe o proză inspirată din mediul cazon (“fragment de roman”), reluare a unui conflict literar abordat anterior (Locotenentul Valkó).

14—15 dec. Începe suita de amintiri din copilărie (portrete din Maieru), scrise la început în maghiară, reluate, mai târziu, în româneşte, proze nepublicate.

— Începe un **Journal** de lector, cu maxime, cugetări, conspecte din literatura universală (Shakespeare, O.Wilde, Schiller, Tolstoi, Hugo, Jokai ş.a.), din creaţia românească (Anton Pann), precum şi cu însemnări de cultură generală (în limbile germană, maghiară, franceză şi română — limbi în care citea şi scria curent).

20 dec.—6 febr. 1908. La Budapesta şi Gyula scrie şi transcrie cinci povestiri, în limba maghiară, din ciclul **Szamárlétra (Scara măgarilor)**, satire cu caracter anticazon (volum nepublicat).

1908 *ian.* Sub presiunea unor încurcături băneşti, este forţat să demisioneze din armată; în prealabil, scriind în “arest la domiciliu”, se hotărăşte să se dedice literaturii (**Journal**-ul surprinde acest mo-

ment).

18 febr. Revine în Prislop — spre disperarea părinţilor, care îl ştiuseră domn. ("Aici am luat contact cu ţăranul român, aici l-am cunoscut mai bine, aici m-am impregnat de toate suferinţele şi visurile lui — lucruri care aveau să treacă mai târziu în literatura mea...")

— Reia vechi proiecte (piese de teatru), precum **Ghighi**, şi adaugă altele inspirate din viaţa ţărănească: **Traiul**, **Osânda** ş.a. Citeşte multe cărţi româneşti, urmărind îndeosebi îmbogăţirea vocabularului, şlefuirea limbii literare

mart. Începe un caiet de **Schiţe**, între care unele anticipează eroi şi episoade din proza matură. Multe subiecte vor fi dezvoltate, la început, în cadrul nuvelisticii. (Datările ating limita 28 apr. 1909).

— Se angajează ajutor de notar în Măgura Ilvei, apoi în Nimigea.

2 sept. Din Bucureşti primeşte vestea că piesa **Osânda** "va fi pusă în citire" (în cele din urmă va fi respinsă).

15 sept. Scrie povestirea **Codrea ăGlasul inimiiî**. În aceeaşi toamnă, termină şi povestirea **Domnul Ionică**, reluare a unei proze mai vechi, din ciclul **Szamárlétra ăScara măgarilorî**. Cu aceste pagini se va adresa mai multor reviste literare de "peste munţi" (trimiţând scrisori lui G. Ibrăileanu la **Viaţa românească** din Iaşi, lui Mihail Dragomirescu la **Convorbiri critice** din Bucureşti), precum şi din Transilvania (corespondând cu O. Tăslăuanu de la **Luceafărul** din Sibiu).

1909 *1 oct.* La Blaj, în **Revista politică şi literară** apare povestirea **Talerii** (ultima tipărită în Ardeal, înainte ca L.R. să se stabilească în capitala ţării).

15 oct. Termină nuvela **Ofilire**, sub impulsul unor lecturi sadoveniene.

1 nov. Debut în presa românească: la Sibiu, în revista **Luceafărul**,

condusă de O. Goga şi O. Tăslăuanu, apare povestirea **Codrea ăGlasul inimiiî**. În aceeaşi revistă, L.R. va mai publica nuvelele **Ofilire** (15 dec. 1908), **Răfuiala** (28 ian. 1909) şi **Nevasta** (16 iun. 1911).

3 nov. Începe un nou jurnal de lector **(Spicuiri)**, aplecându-se în mod deosebit asupra paginilor de critică şi istorie literară din **Viaţa românească**, aparţinând, mai ales, lui G. Ibrăileanu.

dec. Revine asupra amintirilor din copilărie, scrise la Gyula, de data aceasta sub influenţa lui Creangă.

1909 *24 ian.—21 febr.* Încearcă să traducă romanul **Război şi pace** de Tolstoi (după o versiune germană).

Începutul anului. Funcţionar la primăria din Vărarea.

18 apr. În traducerea lui, revista **Ţara noastră** publică poemul **Moartea şoimului** de M. Gorki.

28 apr. Scrisoare din Prislop către Mihail Dragomirescu, propunându-i, spre publicare, o povestire.

20 mai Scrie nuvela **Mâna** (prima variantă a nuvelei **Ocrotitorul**), sub influenţa lecturilor din Cehov.

toamna Situaţie materială precară. Are convingerea că nu stăpâneşte cum se cuvine limba literară românească ("a trebuit să-mi dau seama că, dacă vreau să realizez ceva, trebuie să nimicesc în prealabil, în sufletul meu şi în mintea mea, tot ce mi-au împrumutat atâţia ani de mediu străin, tocmai la vârsta cea mai accesibilă tuturor influenţelor, şi că aceasta nu se poate împlini cu adevărat decât acolo unde voi respira o atmosferă românească, absolut pură şi ferită de miasmele de până ieri, adică în Ţară şi mai ales în Bucureşti").

12—14 oct. "Întâiul meu contact cu literaţii români s-a efectuat cu prilejul unui congres al Astrei la Sibiu, unde am fost trimis ca gazetar român. Profitând de această unică ocazie, am şi trecut dincoace, la Bucureşti."

15 oct. În capitala ţării. ”Am sosit cu 300 de lei în buzunar... Şi aici... aici... aici începe un capitol întunecat al vieţii mele, o epocă grea, de luptă dârză cu mizeria şi pasiunea de scriitor. ă...î Am venit în contact cu toţi corifeii literaturii de atunci. Gârleanu mai ales era marele prozator al epocii. În vremea aceea, am încercat acest gen nou de nuvele, care nu prea era înţeles de gingaşii povestitori din jurul meu. Până atunci, nuvela era un fel de anecdotă, scrisă viu, curgător, cu înflorituri de stil, dar fără nici o preocupare a fondului sau a conflictului psihologic.”

16 oct. Prima datare pe o proză originală, după sosirea în Bucureşti: **Volbura dragostei ăCântecul iubiriiî**.

19 oct. Participă pentru prima oară, la o şedinţă a cenaclului literar condus de Mihail Dragomirescu, din care mai făceau parte I. Minulescu, E. Gârleanu, Cincinat Pavelescu, D. Nanu, Corneliu Moldovanu, N. Davidescu, Al. Stamatiad, M. Săulescu, M. Sorbul ş.a. Duce cu el o nuvelă, pe care însă nu apucă să o citească.

20 oct. Scrisoare de la Mihail Dragomirescu.”Iartă-mă că aseară am uitat de nuvela dumitale. E drept că, chiar de nu aş fi uitat, n-aş fi vrut să te expun la un nesucces, neştiind calităţile ei de mai înainte. Astăzi însă am citit-o şi, te felicit, e foarte interesantă povestea şi cu însemnate calităţi literare. Vrei s-o public în **Convorbiri critice**?”

25 oct. Debut în capitala ţării: în revista **Convorbiri critice**, apare nuvela **Volbura dragostei ăCântecul iubiriiî**. Ea deschide şirul unei însemnate colaborări: **Proştii, Culcuşul, Golanii, Dintele** (1910).

6 şi 11 nov. Scrisori de încurajare de la Mihail Dragomirescu. Se interesează îndeaproape de ce scrie, îl invită acasă şi se oferă să-l ajute să dobândeacă o slujbă la un ziar.

— Angajat la **Ordinea** (redactor-şef Şt. Antim; în **Răscoala**: Antimiu).

1910 *ian.* Secretar de redacţie la **Falanga literară şi artistică**, condusă de Mihail Dragomirescu, funcţie ce o va deţine şi la **Convorbiri critice** ("funcţii mai mult onorifice").

ian. Pe baza convenţiei cu Austro-Ungaria, guvernul budapestan cere autorităţilor româneşti extrădarea gazetarului.

15 febr. Mandat de arestare; L.R. este depus la Văcăreşti.

mai Într-un **Memoriu** adresat autorităţilor româneşti, tânărul scriitor menţionează că adevărata pricină a cererii de extrădare constă în activitatea sa publicistică pe care, anterior, o desfăşurase în slujba "românilor de peste munţi".

4 mai ora 12 noaptea În închisoarea Văcăreşti, termină nuvela **Culcuşul**.

25 mai Publicând în **Convorbiri critice** nuvela **Culcuşul**, Mihail Dragomirescu ţine să o prefaţeze astfel: "Deşi nu admitem cruditățile de termeni pe care autorul e nevoit să le pună în gura eroilor săi, totuşi, publicăm această novelă, şi încă la acest loc de onoare, fiindcă pe lângă o adâncime de concepţie puţin comună, e remarcabilă prin pitorescul lumii zugrăvite, prin spiritul de observaţie, prin energia decepţiei şi mai cu seamă prin originalitatea limbii."

6 iul. După o lungă detenţie la închisoarea Văcăreşti, este întemniţat la Gyula. Aici scrie **Golanii** şi începe să traducă volumul de povestiri **Lelki kalandok** (**Aventuri spirituale**, Budapesta, 1908), al scriitorului maghiar Szini Gyula. Autorul îi era prieten şi — după mărturisiri datând din acele zile (epistola lui L.R. către M. Dragomirescu, la 7 aug. 1910) — împreună ar fi scris mai multe lucrări ("pe când eram la Pesta"). Câteva titluri din volum, îndeosebi din ciclul **Biedermeier kepek (Tablouri Biedermeier)** vor fi publicate, peste ani, la Bucureşti, în paginile **Universului literar** (1913) şi în **Almanahul "Adevărul"** (1914).

11 aug. Proiect sumar al romanului **Zestrea**, datat în închisoarea din Gyula.

16 aug. Eliberat din închisoare, Curtea tribunalului de Apel socoate delictul ispăşit după cele şase luni de temniţă.

— Popas scurt la Prislop.

15 sept.— ian. 1911 Împreună cu Mihail Sorbul, scoate revista **Scena** (10 numere).

1911 *apr.* Numit secretar al Teatrului Naţional din Craiova, devine un colaborator de bază al lui Emil Gârleanu, la acea dată directorul instituţiei. Până în 1912, va avea îndeletniciri diverse: de la întocmirea repertoriului la reclama publicitară; de la traducerea unor piese (**Hoţii** de Schiller şi **Ofiţerul** de Franz Molnar) la pregătirea revistei **Teatrul** (bilunară) etc.

iul. La Craiova soseşte şi Ştefana (Fanny) Rădulescu (viitoarea soţie a scriitorului); ca artistă, va debuta pe scena teatrului din localitate, în piesa **Rapsozii**, de Victor Eftimiu (9 oct. 1911).

sept. La Iaşi, în revista **Viaţa românească**, apare nuvela **Filibaş ăOcrotitorulî**; o versiune anterioară **(Mâna)** fusese terminată, la 20 mai 1911, în Bucureşti.

11 nov. La Orăştie, revista **Cosânzeana** deschide şirul colaborărilor cu L.R. (majoritatea retipăriri deghizate). Pentru început **Proştii** (la un an după tipărirea în **Convorbiri critice**), urmată de noi reeditări, în 1912—1913. Inedite: **Idilă de la ţară** (1912), schiţă neglijată la alcătuirea volumelor, şi **Armeanul, Armeanca şi clubul** (1913), pe care o va prelua în volumul cu titlul... **Idilă de la ţară** (fără să fie totuna cu lucrarea amintită mai sus.)

1912 În **Almanahul Societăţii Scriitorilor Români** pe anul 1912, apare poemul în proză **Mărturisire** (amintit de Fanny Rebreanu, în volumul **Cu soţul meu**, ca discretă cerere în căsătorie); proza este o prelucrare a unui text maghiar, **Strófac (Strofe)**, aparţinând prietenului său Szini Gyula.

15 ian. Presat de acute nevoi materiale, începe să publice în revista craioveană **Ramuri**, condusă de C. Şaban-Făgeţel, încredinţându-i proze minore; pentru început, **Ordonanţa d-**

lui colonel (Din însemnările unui sublocotenent), traducere a unei mai vechi lucrări din ciclul **Szamárlétra (Scara măgarilor): Az ezredes legénye (Ordonanţa colonelului)**. În acelaşi an, vor mai apărea **Mărturisire** (reeditare) şi **Cinema**.

19 ian./2 febr. Se căsătoreşte cu Fanny Rădulescu.

11 mart. Scrisoare către C. Şaban-Făgeţel, elocventă pentru starea tinerilor căsătoriţi: “Neavând la cine apela la Craiova, sunt nevoit să mă dedau la cerşetorie şi cum n-am la altcineva aici afară de tine, sunt nevoit să mă cerşetoresc la tine, cu toate că mi-e nespus de penibil”.

20 apr. Cu schiţa **Strănutarea**, revista **Flacăra**, condusă de C. Banu, deschide şirul colaborărilor cu L.R.; în paginile primei serii, vor mai apărea: **Vrăjmaşii**, **Baroneasa** şi **Dumnezeu** (toate în 1912); în a doua serie a revistei, L.R. publică **Omul mic şi oamenii mari** (1921); **La urma urmelor** (1922). Majoritatea titlurilor vor fi incluse în volume.

1 mai. ”Dezangajarea” soţiei de la Teatrul Naţional din Craiova (cf. **Registrul de procese-verbale**, 25 apr. 1912) îl determină să părăsească localitatea, stabilindu-se la Bucureşti. (Artista va fi angajată la Teatrul Naţional, la intervenţia lui I. Al. Brătescu-Voineşti.) În Capitală va avea colaborări sporadice la ziare şi reviste, fiind copleşit de greutăţi materiale. Cei din Prislop îi cer ajutoare cu disperare (“acasă suntem 9 oameni”), deşi învăţătorul Vasile Rebreanu mai lucrează “ca cancelist” la avocatul Tudor Moisil.

vara Debut editorial : la Orăştie, apare volumul de nuvele **Frământări**, la “Librăria naţională“, condusă de Sebastian Bornemisa. În sumar, producţii literare tipărite în revistele **Luceafărul** şi **Convorbiri critice: Dintele, Lacrima ăGlasul inimiiî, Culcuşul, Ofilire, Răfuiala, Nevasta, Golanii, Cântec de dragoste ăCântecul iubiriiî, Proştii, Filibaş ăOcrotitorulî.**

nov.—dec. Devine colaborator permanent al revistei **Rampa** (luni

de vârf.)

1913 În timp ce desfăşoară o susţinută activitate de cronicar teatral, lucrează la romanul **Zestrea**, "înaintând dificil în acţiune" (nu s-a păstrat nimic din această pretinsă variantă).

iul. După intrarea României în cel de-al doilea război balcanic (10 iul.), se angajează ca reporter la **Adevărul** (la sfârşitul războiului va fi concediat).

25 aug. Cu schiţa **Taclalele** (retipărirea schiţei **Vrăjmaşii**), revista **Universul literar** deschide şirul colaborărilor cu L. R. Mai mult decât în paginile altor publicaţii, aici vor fi retipărite, de regulă cu titlul schimbat, vechi schiţe şi nuvele, originale şi "prelucrate". Bibliografia scrierilor înregistrează astfel de colaborări în 1913, 1914, 1915. Câteva inedite: **Sentinela** (1913); **Războiul. Însemnările unui sublocotenent**; **O scenă** (ambele în 1914); **Întâiul gropar** (1926); submediocre, vor fi "uitate" în paginile publicaţiei.

7 dec. Proiect: **Răscoala**, dramă în patru acte.

1914 *29 iun.* Între titlurile de până acum, un nume nou: "**Ion**. Roman. L. Rebreanu" (notaţie datată pe verso-ul unei file oarecare; cf. *Arh. L. R., II, ms. 1*). Vor mai trece ani până când **Zestrea** uceniciei literare va apărea cu noul titlu în librării.

31 iul. La Bucureşti apare cotidianul **Ziua sub** conducerea lui I. Slavici. Aici L.R. va publica, folosindu-se de pseudonime, cronici dramatice.

17 sept. Datare pe piesa **Jidanul** (trei acte), cu tematică antinaţionalistă.

21—28 sept. În **Universul literar** apare studiul **Revoluţia lui Horia, Cloşca şi Crişan**.

oct.—nov. Redactor la **Scena**.

1915 Scrie povestirea istorică **Horia, Cloşca şi Crişan**.

26 aug. Termină nuvela **Hora morţii**.

1916 *apr.* La Bucureşti apare volumul **Golanii** (Nuvele şi schiţe), cu o prefaţă semnată de Mihail Dragomirescu, în editura H. Steinberg. Volumul reia majoritatea pieselor incluse în **Frământări** (1912), adăugând trei inedite. Sumarul: **Golanii; Cuceritorul; Ocrotitorul; Proştii** ăineditâî; **Dintele; Cerşetorul** ăineditâî; **Culcuşul; Nevasta; Strănutarea; Pozna** ăineditâî.

9 mai—24 iul. Scrie şi transcrie comedia **Cadrilul**.

— În nr. 13 din "Biblioteca Căminul" (Bucureşti, H. Steinberg) apare volumaşul **Mărturisire** (Nuvele şi schiţe). În sumar: **Mărturisire** ăineditâî; **Răfuiala; Vrăjmaşii; Lacrima ăGlasul inimiiî; Armeanul ăIdilă de la ţarăî; Talerii** ăineditâî; **Cântec de dragoste ăCântecul iubiriiî; Cearta** ăineditâî.

27 aug. România declară război Austro-Ungariei. Fostul ofiţer se oferă voluntar în armata română, dar nu i se aprobă cererea. În aceeaşi zi, reia **Zestrea**.

5 nov. Termină nuvela **Catastrofa**.

6 dec. Armatele germane ocupă Bucureştiul. "Fugarul" se află într-o situaţie dificilă. Închis în casă, continuă să scrie la **Ion**.

1917 *12—13 mai* Fratele său Emil, ofiţer în armata austro-ungară, este acuzat de crimă de dezertare şi spionaj, fiind condamnat la moarte (ecouri în lumea romanului **Pădurea spânzuraţilor**).

14 aug. Termină prima versiune a romanului **Ion**.

27 sept. La Bucureşti, apare cotidianul **Scena**, în care L.R. va publica articole de teatru.

1918 *23 ian*. În Bucureştiul ocupat de trupele germane, ziarul **Lumina**, condus de C. Stere, publică schiţa **Bibi** (manuscrisul este datat 19 aug. 1915 şi poartă dedicaţia "Pentru Puia, când va fi mare"). Tot aici, în lunile febr. şi mart. vor mai apărea: **Norocul; Soacra Sfântului Petru**.

primăvara Arestat şi anchetat de autorităţile de ocupaţie, izbuteşte în cele din urmă să fugă.

mai Ajutat de socialişti, trece în Moldova, locuind o vreme la Iaşi.

1 aug. Plan detaliat al romanului **Şarpele**, pornind de la drama poeţilor Şt. O. Iosif şi D. Anghel, ambii îndrăgostiţi de Natalia Negru.

toamna Proiectează un volum de nuvele, anticipând, prin atmosferă, problematica romanului **Pădurea Spânzuraţilor**.

nov. Revine în Bucureşti.

18 dec. Începe povestirea **Calvarul** (pe care o va termina în mart. 1919).

1919 *20 febr.* Începe o primă redactare a romanului **Pădurea spânzuraţilor**.

5 apr. În magazinul ilustrat lunar **Lectura pentru toţi** apare nuvela **Catastrofa**.

3 mai Cu schiţa **Pozna** L.R. începe şirul colaborărilor în revista **Sburătorul**, condusă de E. Lovinescu. În paginile publicaţiei, vor mai apărea, în acelaşi an: **A murit o femeie; Cântecul lebedei; Divorţul;** un fragment din **Calvarul**, iar în 1920, **Iţic Ştrul, dezertor; Ghinionul**.

— La "Universala-Alcalay" apare volumul **Calvarul**, confesiune literaturizată despre propriile avataruri din timpul primului război mondial (singura ediţie antumă).

vara Călătorie cu soţia în Transilvania, documentându-se îndeaproape în legătură cu sfârşitul tragic al lui Emil. Reîntors la Bucureşti, încearcă să scrie la **Pădurea spânzuraţilor**, fără să izbutească.

nov. Începe să transcrie romanul **Ion**.

29 dec. Premiera comediei **Cadrilul**.

— Un nou volum de nuvele (edite şi inedite) : **Răfuiala**, apărut la "Universala-Alcalay". În sumar: **Bibi. Poveste de copii mici pentru oameni mari** ăineditâî; **Cântecul iubirii; Norocul; Talerii; Cearta; Glasul inimii; Soacra Sfântului Petru; Idilă de la ţară; Ofilire; Barba** (imitaţie); **Ţăranul şi coasa**

(imitaţie); **Răfuiala**. (Cele două imitaţii se publică pentru prima oară în volum.)

1920 *20 nov*. Apare romanul Ion, prima capodoperă din monumentala creaţie rebreniană (în timpul vieţii scriitorului, va fi retipărit în 1921, 1923, 1925, 1927, 1930, 1939, 1941, 1943).

— Academia Română va acorda scriitorului marele premiu Năsturel.

1921 În editura "Viaţa Românească" apare volumul **Catastrofa** (Trei nuvele). În sumar: **Iţic Ştrul, dezertor** ăinedităî; **Hora morţii; Catastrofa** ăinedităî.

— Publică cronici dramatice în **Viaţa românească**.

— În nr. 1— 3 din "Biblioteca universală" a editurii Alcalay şi Calafeteanu, apare **Norocul** (Schiţe şi nuvele). În sumar: **Norocul; Strănutarea; Iţic Ştrul, dezertor; Cuceritorul; Bibi. Poveste de copii mici pentru oameni mari; Cerşetorul; Soacra Sfântului Petru.**

— În colecţia "Scriitorii români contemporani. Pagini alese", tipărită de "Casa Şcoalelor", apare volumul **Nuvele şi schiţe**. În sumar: **Proştii; Dintele; Ocrotitorul; Nevasta; Catastrofa**; volumul se deschide cu prezentarea unor date biografice.

— Începe prima versiune integrală a romanului **Pădurea spânzuraţilor** (pe care o va termina la 27 iun. 1922).

1922 *5 iul—17 nov.* Transcrierea romanului.

iarna Apare **Pădurea spânzuraţilor**. Cartea va primi "Marele premiu al romanului". (Va fi reeditat în 1922, 1925, 1926, 1928, 1929, 1932, 1940.)

— În editura lui H. Steinberg din Bucureşti apare a II-a ediţie din **Golanii** (Nuvele şi schiţe), cu ilustraţii de Fr. Şirato. (Acelaşi sumar din 1916.)

1923 *12 apr.* Premiera comediei **Plicul**.

— Ales vicepreşedinte la Societatea Scriitorilor Români.

2 iul. Începe prima versiune a romanului **Adam şi Eva**.

— În revista **Lamura** apare nuvela **Cumpăna dreptăţii**.

1924 *15 nov.* Împreună cu Al. Dominic, publică săptămânalul **Mişcarea literară** (până în oct. 1925).

— O nouă reeditare : **Trei nuvele**, la editura “Cultura Naţională“. În sumar: **Catastrofa; Iţic Ştrul, dezertor; Hora morţii**.

1925 *14 ian.* Sfârşeşte prima versiune a romanului **Adam şi Eva**.

mart. Termină şi versiunea pentru tipar.

mai Apare romanul **Adam şi Eva**.

— Editura “Cartea Românească“ din Bucureşti tipăreşte a III-a ediţie din **Golanii**. Sumar revăzut: **Proştii; Dintele; Bibi** ăineditãî; **Norocul** ăineditãî; **Cuceritorul; Nevasta; Cântecul iubirii; Strănutarea; Vrăjmaşii** ăineditãî; **Soacra Sfântului Petru** ăprelucrare ineditãî; **Idilă de la ţară** ăineditãî; **Ocrotitorul; Culcuşul; Cerşetorul; Pozna; Golanii.**

— Este ales preşedinte al Societăţii Scriitorilor Români.

1926 *17mart.* Premiera piesei **Apostolii**.

sfârşitul anului Plecând de la proiectul unei nuvele (**Nebunul**), plănuieşte volumul **Ciuleandra**.

1927 *2—10 mart.* Scrie prima versiune a romanului pomenit mai sus.

9 iul.—8 aug. A doua versiune manuscrisă.

— Apare **Ciuleandra** (reeditări în 1927, 1928, 1934, 1941, 1942).

— Un nou volum, cvasi-inedit: **Cuibul visurilor** (Nuvele şi schiţe), editat de “Casa Şcoalelor”. În sumar: **Cuibul visurilor; Omul mic şi oamenii mari; Cumpăna dreptăţii; La urma urmelor; Cântecul lebedei; Ghinionul; Dumnezeu; Fiara; A murit o femeie** ătoate inedite, “parabola” **Dumnezeu** fiind după Lev Tolstoiî; **Răfuiala; Ţăranul şi coasa** ăimitaţieî.

— În colecţia “Manuscriptum” apare volumul **Cântecul lebedei**, cuprinzând facsimilul manuscriselor **Cântecul lebedei** şi **Cuibul visurilor**; volumul se deschide cu o scurtă biografie a lui L. R. şi cu un portret al său desenat de pictorul Jean Al. Steriadi.

1928 *aug.* Începe romanul **Crăişorul**.

dec. Este numit director al Teatrului Naţional din Bucureşti, funcţie ce o va deţine vreme de un an.

— În nr. 1150—1150 bis din colecţia “Biblioteca pentru toţi”, apare volumul **Cântecul iubirii** (Nuvele şi schiţe), la editura “Universala-Alcalay”. În sumar **Cântecul iubirii; Bibi; Vrăjmaşii; Pozna; Catastrofa.**

— Editura “Cartea Românească“ din Bucureşti publică a IV-a ediţie din **Golanii**. (Acelaşi sumar din 1925.)

1929 La însărcinarea primului ministru, lucrează la proiectele de organizare a Direcţiei Educaţiei Poporului, al cărei conducător va deveni la începutul anului următor.

— Apare romanul **Crăişorul** (va fi reeditat în 1930, 1940, 1942, 1944).

— Scriitorului i se conferă Premiul Naţional pentru proză.

1930 *19 nov.* În urma unor cumplite dezamăgiri înregistrate în conducerea treburilor publice, L.R. demisionează din conducerea Direcţiei Educaţiei Poporului.

— Cumpără o casă şi o viişoară la Valea Mare (lângă Piteşti), unde vor fi scrise majoritatea cărţilor sale de acum încolo.

1931 Scrie şi editează (*25 iulie*) volumul **Metropole**, cu însemnări de călătorie (Berlin, Roma, Paris).

12 aug.—28 sept. Variantă abandonată din **Răscoala**.

1932 *20 febr.* Tipăreşte, la Bucureşti, **România literară** (apare până la 6 ian. 1934).

— O nouă reeditare: **Iţic Ştrul, dezertor** (Trei nuvele cu 30

gravuri în lemn de Paul Konrad Honich), la “Cartea Românească“. În sumar: **Iţic Ştrul, dezertor; Catastrofa; Fapt divers** ăHora morţiiî.

8 mai—11 dec. Scrie versiunea definitivă a romanului **Răscoala**.

sfârşit dec. Apare romanul.

1933 *25 dec.* În **Cuvântul**, o nuvelă inedită: **Umbre**.

1934 *22 ian.*—30 apr. Scrie versiunea pentru tipar a romanului **Jar**, ce se va tipări până la finele anului (reeditări în 1939, 1941, 1942, 1944).

1935 În volumul **Nuvele inedite**, culegere din creaţia prozatorilor contemporani, L.R. publică, la Editura “Adevărul”, povestirea **Dincolo**, reluată peste ani în **Amalgam** (1943).

1936 Apare volumul **Calea sufletului** (Trei povestiri), fragmente din romanul **Adam şi Eva**.

— În nr. 14 din colecţia “Cartea Satului” apare culegerea de nuvele **Oameni de pe Someş**, la Editura Fundaţiilor Regale. În sumar: **Dumnezeu; Cerşetorul; Proştii; Răfuiala; Nevasta; Pozna; Dintele; Hora morţii; Cuibul visurilor.**

1937 *1 mart.—11 iul.* Versiunea abandonată a romanului **Gorila**.

18 iul. Reia cartea de la început.

1938 *iun.* Apare romanul **Gorila**.

1939 *26 mai* După multe tergiversări, este ales membru al Academiei Române, la propunerea lui Mihail Sadoveanu.

1940 *mart.* Apare romanul **Amândoi**.

1941 *începutul anului.* Este numit din nou director al Teatrului Naţional.

— Acceptă numirea de director al cotidianului **Viaţa** (fără o participare esenţială).

1942 *ian.* Conferinţe despre cultura românească la Berlin, München, Stuttgart, Leipzig, Dresda, Görlitz, Breslau, Viena.

mart. La Zagreb şi Weimar, călătorii prilejuite de constituirea societăţii culturale pan-europene. Aici va susţine că “nu vrem nici un fel de politică, ci numai literatură“.

1943 Apare volumul **Amalgam** (articole, studii, conferinţe, cronici dramatice şi o nuvelă: **Dincolo**).

1944 *4 apr.* Grav bolnav, se retrage la Valea Mare, fără să mai revadă vreodată Bucureştii (un control radiologic semnalase, încă din ian., “opacitate suspectă la plămânul drept”).

7 iul. Din **Jurnalul** său: ”Perspective puţine de salvare, dată fiind vârsta mea, chistul din plămânul drept, emfizemul vechi şi bronşita cronică“.

— În nr. 9 din colecţia “Cartea refugiatului ardelean”, apare o culegere de **Nuvele** (cu chipuri desenate de Aurel Jiquidi), sub auspiciile Căminului cultural Avram Iancu al refugiaţilor ardeleni. În sumar : **Pozna; Nevasta; Răfuiala; Proştii.**

1 sept. Încetează din viaţă la Valea Mare, în vârstă de 59 de ani. Peste câteva luni va fi deshumat şi reînhumat la Cimitirul Belu din Bucureşti.

CIULEANDRA

...şi nu ştii că tu eşti ticălos
şi mişel şi sărac şi orb şi gol.

Apocalipsis, III—17

I

— Taci!... Taci!... Taci!...

O prăvălise pe sofa şi, cu genunchiul drept, îi zdrobea sânii. Degetele şi le înfipsese în gâtul ei plin şi alb parc-ar fi vrut să înăbuşe un răspuns de care se temea. Îi simţea corpul zvârcolindu-se, întocmai ca subt o îmbrăţişare fierbinte, şi zvârcolirea îl înfuria mai nătâng.

— Taci!... Taci!...

Repeta acelaşi cuvânt, cu acelaşi glas horcăit, forăind pe nas rar, prelung. Ochii lui umflaţi nu vedeau totuşi nimic, ca şi când s-ar fi coborât peste ei un obositor văl roşu...

Într-un târziu, o atingere molatecă îi cuprinse braţele, numai câteva clipe, şi apoi se topi, neputincioasă. El îşi dădu seama, ca prin vis, că trebuie să fie mâinile ei, încercând să se apere. Şi atunci, deodată şi foarte desluşit, îşi auzi propria-i voce, aspră, strâmbă, gâfâită, răbufnind ca dintr-o adâncime de pivniţă. Îi trecu fulgerător prin gând, “ce glas!” şi îndată, parcă şi-ar fi recăpătat brusc vederea, zări două globuri albe, sticloase, aproape ieşite din orbite, cu o fină

reţea de vinişoare roşii încercuind o pată rotundă albastră-viorie: ochii ei înmărmuriţi într-o lucire de spaimă resemnată. Privirea îl ustura ca o mustrare nesuferită:

— Ta... a...

Vruse să strige, dar acuma sunetele i se sfărâmau în cerul gurii, hârâitoare şi uscate, iar globurile albe în aceeaşi vreme se măreau mereu şi se împreunau într-un disc cenuşiu, care apoi începea să se învârtească ameţitor împrejurul petei albastre nemişcate. Un simţământ greu de leşin îi înmuie braţele. I se părea că are să se prăbuşească şi căuta desperat un sprijin...

Ca trezit dintr-un coşmar, sări trei paşi înapoi. Degetele îi rămaseră răşchirate şi ţepene. Se uită împrejur năucit. Făcea sforţări să se orienteze. Razele becurilor, gălbui şi filtrate, îl dureau, ca şi când ar fi intrat repede, după un întuneric mare, într-o lumină orbitoare. Toate lucrurile i se înfăţişau cu reliefuri neobişnuite. Lângă sofa, blana de urs alb se zbârlise, iar capul cu ochii morţi, de sticlă, îl privea căscând gura către el, ameninţător. În cămin două buturuge mocneau cu flăcări galbene, ce se răsuceau şi se întindeau mânioase ca nişte limbi de balaur. Între cele două ferestre dinspre stradă, consola, cu oglinda până-n tavan, încărcată de pufuri, borcane, sticluţe şi alte obiecte, din arsenalul de întreţinere a frumuseţii feminine, părea o fiinţă vie încremenită de ruşine.

Ajunse lângă uşa dormitorului, potrivindu-şi manşetele şi mânecile boţite, dar uitându-se mereu uluit la sofaua pe care ea zăcea neclintită, cu capul spre dânsul, încât îi vedea numai creştetul puţin aplecat în dreapta, pieptul decoltat şi rochia mototolită. Milioane de gânduri îi plouau în minte şi se ciocneau în zgomote surde. Când, după un răstimp, i se

mai potoli inima, observă că singurul zgomot în lume îl făcea respiraţia lui ostenită; încolo o tăcere blândă, moleşitoare; chiar focul în cămin ardea acum atât de lin, parc-ar fi fost un foc imaterial. Numai căldura era sugrumătoare. Sudorile îi curgeau pe obraji ca lacrimile. Şi totuşi mai rău îl supăra tăcerea încât, ca s-o alunge, rosti:

— Madeleine!

Căutase să fie dulce şi se înspăimântă de glasul care parcă era al unui străin duşmănos. Îşi aminti că tot astfel îl mirase acelaşi glas adineaori când... Şi deodată se simţi copleşit de o ruşine mare, parcă s-ar fi pomenit gol în mijlocul unei mulţimi batjocoritoare. Îşi dădea seama că, deşi avea ochii aţintiţi asupra sofalei, sufletul lui nu voia să vadă nimica de frică să nu trebuiască a înţelege prea curând.

— Madeleine! murmură apoi din nou, cu umilinţă, ca şi când ar fi încercat să ispăşească o faptă printr-un cuvânt.

Câteva clipe avu simultan toate certitudinile: că trăieşte şi că e moartă, că a ucis-o şi că n-a ucis-o, că nu s-a întâmplat nimic şi că s-a sfârşit tot... În aceleaşi clipe însă îşi mai reamintea cum, pe când se năpustise asupra ei, îi stăruise în creieri, ca o poruncă, gândul că trebuie s-o omoare şi că totuşi n-are să moară...

Deodată, într-un fior de spaimă, zări, drept în faţă, un tânăr cu părul negru, puţin vâlvoit, cu figura rasă, fină, ovală şi răvăşită, cu ochii rătăciţi, îmbrăcat în frac, dar cu manşetele ieşite din mâneci, cu plastronul frământat şi o aripă a gulerului ridicată până la ureche, ca la eroii aristocratici în filmele americane, după o încăierare de box cu rivalul burghez... Tresări când îşi recunoscu chipul în oglindă.

"Bietul Puiu Faranga!" făcu dânsul, schiţând un surâs trist, pe care cel din oglindă i-l întoarse prompt.

Surâsul însă îi îngheţă brusc pe faţă ca o mască. În

oglindă, de pe sofa, cu capul plecat uşor într-o parte, Madeleine îl privea cu ochii foarte mari şi albi şi cu o figură parcă dispreţuitoare. Buimăcit porni spre ea, dar un zgomot îi reteză mişcarea. Braţul Madeleinei, alb şi rotund, alunecase jos, oprindu-se pe gâtul ursului parc-ar fi vrut să-l alinte.

Acum Puiu Faranga avu fulgerător revelaţia realităţii. Ochii ei păreau vii, braţul ei se lăsase într-o mişcare vie — şi tocmai acestea îi spuseră mai limpede că nu mai e nici o speranţă. Spaima că a stins o viaţă omenească i se răsucea în suflet ca un pumnal. Nu mai ştia ce să facă, şi neştiinţa aceasta îl umplea de groază, iar liniştea dimprejur îl sugruma. Întoarse deodată spatele cu o sforţare cruntă, ca şi când şi-ar fi smuls picioarele dintr-o ţintuire, şi porni afară pe uşa deschisă a dormitorului. În şira spinării o mână urmăritoare îl trăgea înapoi...

II

Avea paşii şovăitori şi clătinaţi ca un om beat. Trecu prin odaia de dormit, în care ardea un singur bec albastru, ochi pânditor, apoi printr-un salonaş întunecos, ieşi în hall, unde era o lumină supărător de vie, şi se repezi la o uşă închisă în faţa căreia se opri, parcă i s-ar fi sleit puterile. Pe urmă totuşi se pomeni înlăuntru, zvârlit ca de un vânt năprasnic, bâiguind:

— Tată!... Tată!...

Bătrânul Policarp Faranga se ridică speriat de după birou. Văzând pe fiul său, îl apostrofă puţin nervos:

— *Tu es fou*?

Când auzi glasul tatălui, Puiu se simţi mai zdrobit. Groa-

za i se risipi şi făcu loc unei desperări ameţitoare. Se apropie de birou şi se prăbuşi istovit în fotoliul larg de piele. Bătrânul, în picioare, îl examina ceremonios şi jicnit pentru necuviinţa lui de-a se fi rostogolit pe scaun înainte să-l fi poftit. Era şi el în frac, cu pieptul plin de decoraţii peste care se aşternea barba-i maiestoasă, argintie şi deosebit de îngrijită. Îi plăcea să apară mereu serios şi măsurat, nu numai în lume, dar chiar faţă de sine însuşi. Înalt, robust, îşi purta cei şasezeci şi trei de ani cu o demnitate aproape trufaşă, inspirând în jurul său respect spontan... Fiindcă Puiu tăcea, îşi călcă pe inimă în cele din urmă şi-l întrebă:

— *Mais parle donc, voyons, parle*! *Qu'est-ce que tu as*?

Tânărul întoarse spre dânsul nişte ochi stinşi, rătăcitori. Se gândea cum să-i spună ce s-a întâmplat şi nu găsea cuvintele potrivite. Izbucni fără şir:

— Tată... am făcut... nu ştiu... a murit Madeleine...

Faranga, parc-ar fi primit o săgeată în inimă, se cutremură:

— Ce-ai zis?... Madeleine? Tu?... Imposibil!...

Încercă să citească adevărul în ochii lui, dar Puiu plecase iar capul. Un răstimp bătrânul mai stătu, frământând în minte serii de întrebări, sprijinit cu amândouă mâinile de dunga mesei, înţepat ca un judecător fără experienţă în faţa unui acuzat misterios. În sfârşit ocoli biroul, veni lângă Puiu şi-l apucă de umăr:

— Unde este?...

Nu termină întrebarea şi nici răspunsul nu-l aşteptă decât o secundă. Ca şi când mişcarea împrejurul biroului i-ar fi schimbat mersul gândurilor, porni îndată spre ieşire, lăsând uşa larg deschisă...

Puiu căzuse într-o toropeală cenuşie, neclintit, parcă habar n-ar fi avut pentru ce se află aici. Gândurile îi erau

acum un haos apăsător în care nimic nu izbutea să se închege într-o formă lămurită. Pe subt şivoiul crâmpeielor de gânduri însă sufletul lui înţelegea clar că tatăl său s-a dus acolo, să vadă şi să se convingă dacă e adevărat că Madeleine... Astfel auzi foarte bine paşii rari, apăsaţi ai bătrânului şi simţi că uşa a rămas deschisă. Pe urmă deosebi glasul tantei Matilda, cu respiraţia grea şi grăbită de urcarea scării, scuzându-se că a întârziat nu din vina ei, ci a şoferului care tocmai când să plece a găsit ceva de reparat la automobil... În sufletul lui Puiu răsări pe loc confirmarea: da, numai ea e vinovată căci, dacă ea venea la timp, nu s-ar fi întâmplat nimica... Bătrânul răspunse ceva Matildei. Puiu nu prinse înţelesul cuvintelor, dar auzi îndată pe tante Matilda scâncindu-se, cu întrebări scurte, insistente, alergând după Faranga. Glasurile şi paşii lor se pierdură pe coridor subt cutropirea unui plâns ascuţit, prelung şi sâcâitor, al jupânesei care, desigur, întorcându-se în budoar, a aflat pe stăpână-sa rece şi a venit să dea alarma. Urmă o tăcere şi apoi nişte fâşâituri de paşi sfioşi. Puiu simţea că trebuie să fie feciorul care arde de curiozitate. Peste câteva momente îl auzi, în uşă, zicând candid:

— M-aţi sunat d-voastră, conaşule?

Îi făcu semn cu mâna să plece. Feciorul închise uşa fără zgomot, ca la o cameră de bolnav.

Pe urmă tăcerea se înţeleni grea, înăbuşitoare. Biroul vast se împăienjenea într-un somn afund. Puiu, încremenit, nici nu mai cuteza să încerce vreo mişcare. Doar gândul că bătrânul nu se mai întoarce îl ustura din ce în ce mai dureros. De la dânsul aştepta acuma mântuirea. El însuşi nu se simţea capabil nici măcar să cugete. De altfel, totdeauna, şi mai ales în ceasurile grele, bătrânul singur lua hotărârile trebuincioase.

Ceea ce îl îngrozea acum era că vremea trecea atât de încet. I se părea că s-au scurs ore întregi de când a ieşit bătrânul. Licăriri de speranţă îi înfloreau în inimă: dacă nu vine, înseamnă că poate Madeleine totuşi n-a murit... Speranţa însă îl întrista pentru că o simţea deşartă şi nu făcea decât să-i reamintească mereu întâmplarea pe care el se silea să o şteargă din minte.

În sfârşit nu mai putu îndura tăcerea. Se sculă. Voia să plece, oriunde, dar să nu mai fie singur. Chiar atunci apăru în uşă tatăl său urmat de tante Matilda. Puiu înţepeni lângă birou, cu ochii nerăbdători spre bătrânul care trecu fără să-l privească. În schimb, Matilda, plânsă şi amărâtă, se repezi la dânsul şi-l îmbrăţişă ocrotitor:

— *Ah, quel terrible malheur, pauvre petit* Puiu!

Matilda era soră cu mama lui Puiu. Rămasă văduvă foarte tânără şi fără copii, îşi împărţise toată inima ei între operele de binefacere şi nepoţelul Puiu, mai cu seamă că sărmănelul avusese nenorocirea să piardă pe maică-sa micuţ de tot. Împlinea acum vreo cincizeci de ani, era înaltă, uscăţivă şi nobilă, se înduioşa uşor şi vorbea multe şi nevrute.

Auzind-o, Faranga îi zise supărat:

— Aide, Tilda, ajunge! Să lăsăm lamentările!... Tu du-te mai bine dincolo, că aici noi avem de lucru!

— *Mais si, mais si* — murmură Matilda ştergându-şi ochii. *Pauvre Madeleine!... Oh, la pauvrette*!... Ce catastrofă! Iacă, plec!... Puiule scump, fii tare! Durerile şi nenorocirile pentru oameni sunt lăsate de Dumnezeu!... Nu-ţi pierde cumpătul şi nu dispera, *pauvre petit* Puişor!...

Îl îmbrăţişă iar şi-l sărută, plângând, pe amândoi obrajii. Porni. Din uşă mai zise bătrânului:

— Fii şi tu calm, Poly, te implor!... Şi dacă aveţi nevoie de mine, să mă chemaţi negreşit!

III

Policarp Faranga umbla de colo până colo prin biurou, cu mâinile la spate, cu fruntea în pământ, în vreme ce Puiu stătea în acelaşi loc, urmărind din privire toate mişcările bătrânului, grele, îndurerate. Părea că subt povara gândurilor, chiar silueta lui mândră se gârbovea văzând cu ochii.

Niciodată Faranga, în viaţa-i bogată totuşi în evenimente, nu primise o lovitură atât de neaşteptată şi de cruntă. Puiu îi fusese toată nădejdea, mai ales de când anii se înmulţiseră pe umerii lui. El era singurul vlăstar al familiei Faranga şi printr-însul familia aceasta, de obârşie străveche boierească, trebuia să se perpetueze. Cu nimica nu se mândrea mai mult bătrânul decât cu neamul său. Îşi urmărea ascendenţa până la Vlad Ţepeş. Descoperise undeva, şi povestea bucuros oricui, că aprigul voievod muntean ar fi dat odată boierilor drept pildă de cinste şi credinţă pe un Faranga. În cursul veacurilor familia a sărăcit de câteva ori, dar totdeauna a ştiut să-şi păstreze nepătat numele... Moştenise, împreună cu un frate, o avere frumoasă. Dar fratele s-a prăpădit în vârstă plăpândă şi aşa a rămas el singur cu numele şi averea familiei. S-a însurat pe la treizeci de ani, după ce a gustat toate plăcerile vieţii uşoare, obligatoare pentru oamenii bogaţi şi fără ocupaţie. Olga Dobrescu, fiinţă gingaşă, a fost o soţie ideală: bună, frumoasă, indulgentă, cu avere. Închidea ochii la numeroasele escapade pe care Poly le-a continuat şi după căsătorie. În al patrulea an, a venit pe lume Puiu, iar după alţi patru Olga s-a stins. De-abia când a pierdut-o pe ea a dobândit dragostea cea mare pentru copil şi a înţeles

însemnătatea lui pentru viitorul familiei. Tot atunci a pus cruce şi vieţii uşoare, intrând în politică, spre a avea o meserie. Cu avere şi nume a făcut repede carieră. Urmase odinioară nişte vagi cursuri de drept, dar, fireşte, fără a practica vreodată avocatura. Diploma îi oferea acum posibilitatea să se considere şi să fie considerat jurist. I se descoperi, de către prieteni şi ziarişti binevoitori, chiar oarecare talent oratoric şi astfel toată lumea aplaudă când, printr-o împrejurare fericită, i se încredinţă portofoliul justiţiei. Deveni omul serios şi grav care a rămas până azi. Purta, de când se însurase, ca un trofeu, o barbă superbă. Ea i-a câştigat odinioară celebritatea bulevardieră bucureşteană: cea mai frumoasă şi mai îngrijită barbă din România. Tot ea îi împrumuta acum bună parte din prestigiul necesar unui om politic cu răspundere. Pentru că subt ministeriatul său de câteva luni s-a votat o lege bună, s-a ales cu stima cercurilor judecătoreşti şi cu epitetul măgulitor “omul justiţiei”. Nici nu se mai putea închipui să se facă ceva în domeniul dreptăţii fără a se cere părerea lui autorizată, fie la putere, fie în opoziţie.

Puiu a crescut înfăşurat în dragostea lui idolatră. Iubea într-însul nu numai pe copilul său şi amintirea mamei copilului, ci pe continuatorul neamului. Se iubea pe sine însuşi. Îi părea rău de viaţa de odinioară şi-l muncea teama să nu se răsfrângă asupra copilului păcatele tinereţii lui desfrânate. Băiatul era plăpând, ca şi maică-sa. Şi din pricina aceasta l-a ocrotit mai sârguitor...

În mers maşinal, Faranga îşi depăna amintiri şi frământa regrete. O clipă se opri şi se uită plin de duioşie la Puiu care stătea mereu în picioare, pironit într-o aşteptare tulbure. Îi şopti blând:

— Şezi, Puiule...

Tânărul răspunse cu o privire întrebătoare. Se aşeză. Bătrânul însă îşi reluă plimbarea, ca şi când mergând în trecut ar fi vrut să ajungă la o ţintă în viitor... Toate ocrotirile lui zadarnice au fost. S-a gândit să-l însoare cu o fată prin care să se regenereze şi împrospăteze sângele neamului. Căsătoriile între odrasle de familii prea vechi dau progenituri şubrede. Când e prea albastru, sângele e un stigmat de degenerescenţă. L-a însurat de timpuriu tocmai ca să-l ferească de viaţa pe care a dus-o el însuşi. Puiu totuşi a urmat tradiţia. Căsnicia nu l-a împiedicat, ba l-a stimulat. Şi l-a adus în halul de azi.

Faranga se aşeză deodată la birou, calm, hotărât, Puiu căută să-i întâlnească privirea şi nu reuşi. Bătrânul stătu câteva secunde pe gânduri, ca şi când ar fi căutat o frază sau un cuvânt, apoi luă brusc telefonul:

— Alo... Centrala?... Dă-mi, te rog, prefectura poliţiei!

Puiu îngălbeni. Realitatea întreagă i se înfăţişă la auzul unui singur cuvânt. Bâlbâi spăimântat:

— Ce vrei să faci, tată?

Faranga răspunse în telefon:

— Dă-mi pe domnul prefect! Şi peste un minut: Domnul prefect?... Aici Policarp Faranga... Da, chiar eu sunt, dragă Nicule!... Nu, n-am plecat şi nici nu mai pot pleca... Eram tocmai îmbrăcaţi, dar s-a întâmplat o mare, foarte mare nenorocire în familie... Ba da, nu exagerez deloc, foarte mare, repet! Închipuieşte-ţi, copilul meu, Puiu, într-un moment de rătăcire, desigur, a omorât pe Madeleine, pe nevastă-sa...

Aparatul îi tremura în mână. Se uita, vorbind, în ochii lui Puiu, care se zbuciuma să-i ghicească gândul.

— Da, într-adevăr, de necrezut... Şi cu toate astea... Te rog dar să te osteneşti numaidecât până la mine, să vedem ce-i de făcut... Te rog!... Fireşte, evident, trebuie să aduci şi

pe procurorul de serviciu...
Aşeză receptorul pe furcă şi rămase cu mâna întinsă şi cu ochii ţintă la Puiu.
— L-ai chemat să mă aresteze? întrebă tânărul, fără pic de sânge în obraji, cu glasul răguşit.
Faranga avu un zâmbet straniu:
— Tu nu te aşteptai la urmări? La nimic?
— Da... Ba da — murmură Puiu, după o pauză, frânt, plecând capul.
— Sper că-ţi dai seama ce-ai făcut?
— Am greşit — şopti Puiu mai răguşit ca adineaori.
— Ei bine, eşti un asasin! scrâşni bătrânul, parc-ar fi smuls cuvântul cu un vârf de cuţit. Un Faranga ucigaş, ordinar, ca orice derbedeu... Ah!
Sfărâmă între degete o foaie de hârtie. Se potoli îndată şi adăugă:
— Dar acuma nu mai e timp de pierdut cu vorbe zadarnice. În zece minute prefectul va fi aici. Până atunci trebuie să te hotărăşti şi să alegi!
Puiu ridică o privire uluită:
— Ce să aleg, tată?
Bătrânul Faranga îşi reveni încurcat:
— Aşa-i, încă nu-ţi spusei... Mi s-a părut că...
Zăbovi puţin până să-şi ordoneze gândurile. Apoi se sculă, se apropie şi se lăsă în faţa lui, pe celălalt fotoliu. Urmă cu o voce moale, în care era şi imputare, şi milă:
— Nu te-am descusut deloc, adevărat... Nu te-am întrebat nici de ce ai omorât-o şi nici cum ai omorât-o... Ar fi fost şi de prisos. Moartea vorbeşte mai elocvent ca toate frazele. Şi totuşi nu pot să nu mă întreb mereu pe mine însumi cum s-a putut găsi un om, şi încă copilul meu, care să asasineze

o fiinţă atât de bună ca Madeleine?... Pe Mădălina noastră!... Care ţi-a tolerat tot, tot, care n-a vrut nici măcar să audă despre murdăriile tale multiple şi continue!... E extraordinar, pur şi simplu extraordinar!

— Nici eu nu ştiu, tată — zise foarte sincer tânărul, frângându-şi mâinile şi abia reţinându-şi lacrimile.

— Cred, cred! aprobă Faranga şi cu vorba şi cu capul. Da, a fost o rătăcire, un moment de nebunie subită... Numai aşa s-ar putea explica o faptă atât de inexplicabilă şi o crimă atât de monstruoasă. Căci, oricât de ticălos erai altfel, de o înşelai cu toate femeile posibile şi imposibile, aveam impresia că în fond tot pe Mădălina o iubeai cu adevărat. Lasă că nici nu se putea să n-o iubeşti. Cine a cunoscut-o a îndrăgit-o. Ş-apoi tu însuţi, doar din dragoste ai luat-o...

— Am iubit-o mult, nespus de mult, tată — făcu Puiu cu ochii în gol şi parcă pipăindu-şi sufletul. Mult de tot şi cu toate astea vezi bine cum... (Tăcu şi apoi adăugă aproape în şoaptă:) Poate că mi-am pierdut minţile...

Bătrânul avu o tresărire. Şi, ca şi când i-ar fi părut rău că s-a înmuiat, vocea îi redeveni aspră:

— Toate acestea sunt acuma vorbe sterpe. Realitatea este că vine prefectul cu procurorul. Crima naşte ispăşirea. Vasăzică...

Şovăi. Poate că nici el nu era încă deplin lămurit ce vrea. Scormonea cuvinte ca să-şi lege între timp ideile:

— Trebuie să înţelegi că asemenea faptă nu poate rămâne fără sancţiune...

— N-ar fi fost oare mai bine să mă sinucid, tată? întrebă Puiu deodată, cu o lucire în ochi.

Faranga îl privi lung şi puţin dispreţuitor:

— Ar fi fost o soluţie şi asta, evident, dar acuma e prea

târziu. Cine ştie dacă ar fi fost cea mai bună? Mi-ar fi uşurat situaţia pentru moment şi totuşi aş fi rămas fără nici o umbră de speranţă... De altfel sinuciderea e un gest spontan, ca şi uciderea. Dacă n-ai fost capabil s-o execuţi imediat...

Dispreţul din privirea bătrânului şi ironia cuvintelor lui întărâtă pe Puiu:

— Mă crezi şi laş, tată?

— Asasinii sunt de obicei laşi — ripostă Faranga cu o răceală tăioasă.

Tânărul, biciuit, sări în picioare, încercând să protesteze.

— Stai jos! porunci tatăl. Nu-ţi lua aere de cavaler fără prihană, că nu te-au prins niciodată şi cu atât mai puţin te-ar prinde azi! Ce dumnezeu, tot nu pricepi?

— Dacă d-ta crezi că, în situaţia în care am ajuns, n-ai nimic mai bun de făcut decât să mă insulţi...

Faranga îl întrerupse cu o vioiciune surprinzătoare, copleşit deodată de durere şi cu un glas muiat în lacrimi:

— A, dar tu cât mi-ai insultat inima cu fapta asta mârşavă! Ai zdrobit tot, Puiule, tot ce am crezut că am şi tot ce nădăjduiam în viitor! Unicul copil al lui Policarp Faranga e un ucigaş ordinar — îţi dai tu seama ce poate să însemne asta pentru mine? Şi barem dacă ai fi avut o nevastă păcătoasă, care te-ar fi înşelat sau ţi-ar fi făcut altminteri zile amare, dacă... Dar Madeleine a fost un înger! O ştie toată lumea. Peste putinţă să te gândeşti că ai convinge pe cineva că e la mijloc o crimă pasională care, orişicum, ar mai fi scuzabilă până la un punct. Nu, e o crimă ordinară, odioasă, îngrozitor de ordinară!

Se opri să se reculeagă. Îi era frică să nu-l podidească plânsul. Puiu însuşi se ghemui în fotoliu, simţind în spinare, ca o apăsare cumplită, greutatea faptei din ce în ce mai mare.

— Şi totuşi eşti copilul meu şi trebuie să caut să te salvez!

reluă Faranga cu emoţie stăpânită. Altfel ar fi să te aresteze, să te arunce în puşcărie, să se facă o instrucţie, cu răscoliri de săltare şi apoi un proces în stil mare, cu masă specială pentru ziarişti, cu scormonirea tuturor intimităţilor şi tainelor familiei... Asta însă ar însemna terfelirea definitivă şi pentru totdeauna a numelui Faranga şi scoaterea noastră din rândul oamenilor de omenie — prin urmare, asta nu se poate! Rămâne cealaltă modalitate... singură...

Tânărul nu se mai mişcă, parc-ar fi înmărmurit în faţa perspectivelor pe care el însuşi le avusese confuze şi care, prin glasul tatălui său, deveneau de o claritate exasperantă.

— Un Faranga nu poate fi criminal de rând! urmă bătrânul mai energic. Nu se poate!... Şi dacă totuşi un Faranga a săvârşit o crimă de rând, n-a putut-o face decât din nebunie! Un moment de nebunie criminală e admisibil într-un neam al cărui sânge, prin vechime, s-a sărbezit sau s-a îngroşat prea mult...

Ca şi când n-ar fi înţeles bine, Puiu întrebă cu mai multă mirare în ochi decât în glas:

— Vrei să mă declari nebun?

— Vreau să te salvez! accentuă tatăl. În loc să mergi la închisoare, vei intra într-o casă de sănătate, unde vei sta subt observaţie medicală un răstimp. Pe urmă te vom interna pentru câteva luni, să zicem, într-un sanatoriu bun, undeva în străinătate, şi astfel vei putea începe o viaţă nouă, cu un nume care nu va fi fost degradat cu totul. Va depinde numai şi numai de tine să dovedeşti lumii că fapta ta de azi a fost o rătăcire nenorocită... A, fireşte, socoteala cu tine însuţi, cu sufletul tău, ai să ţi-o faci singur! Ispăşirea inevitabilă pentru imensa-ţi nedreptate faţă de sărmana Mădălina se va depăna în conştiinţa ta fără ca eu să-ţi mai pot fi de

ajutor...

Puiu deschise gura, să zică ceva, şi rămase cu gura căscată, parcă i s-ar fi încleştat fălcile. Bătrânul aştepta răspuns şi se supără când, în sfârşit, îl auzi în formă de întrebare timidă:

— Adineaori m-ai îndemnat să aleg?

— Da? făcu Faranga. Posibil... Acum însă te sfătuiesc, mai mult, îţi cer să nu alegi! Trebuie să faci cum am hotărât eu! Căci în joc nu eşti doar tu, cu persoana ta, ci sunt şi eu, şi, împreună cu noi, toţi strămoşii noştri. Prin urmare...

— Prin urmare, trebuie să fiu nebun! murmură Puiu abătut, uitându-se peste capul bătrânului, într-un gol îndepărtat.

— Mai bine nebun decât ocnaş! răsună crud răspunsul tatălui.

Se făcu o pauză lungă. Apoi glasul lui Puiu şerpui ca o tânguire:

— Şi dacă nu voi reuşi?

— Trebuie! porunci Faranga. De altminteri despre asta răspund eu. Ţara îmi datoreşte măcar atâta în schimbul serviciilor multe ce i le-am adus.

Iar se făcu tăcere. În aer pluteau întrebări, îndoieli şi speranţe într-un vălmăşag apăsător. Apoi, în clipa când Puiu vru să mai spună ceva, apăru în uşă feciorul:

— Conaşule, a venit domnul prefect...

Amândoi tresăriră ca deşteptaţi dintr-o lume străină.

— Da, bine — zise Faranga, reculegându-se, cu o emoţie care îi schimba glasul. Tu aşteaptă-ne aici — adăugă către Puiu. Mă duc cu ei întâi acolo... În orice caz, curaj şi încredere! Aranjează-te puţin până ce venim!

Plecă repede. Mersul grăbit îi şedea rău şi-i micşora gravitatea. Feciorul, înainte de-a închide uşa, aruncă o privire

curioasă şi înfricoşată spre Puiu.

IV

— Imposibil! se cruci prefectul, strângând mâna lui Faranga cu efuziune şi compătimire. Ce catastrofă, dragul meu!... Tocmai povesteam procurorului ce mi-ai telefonat şi nu ne venea deloc să credem... À propos, să-ţi prezint pe procurorul Săvulescu! Un băiat foarte de ispravă şi cu atât mai atins de întâmplarea asta nenorocită, că doar tu, pe când erai la justiţie, l-ai adus în Bucureşti... Faranga îi dădu mâna şi zise foarte încet:

— Să vă conduc să vedeţi...

— Cât te compătimesc, dragă Poly — şopti prefectul întradevăr mişcat şi simţind nevoia să-şi spună durerea.

Acolo stătură numai câteva minute, umplute de explicaţiile franco-române ale tantei Matilda care plângea şi vorbea, chema mărturia jupânesei, evoca amintiri din viaţa ei şi scene de iubire dintre Madeleine şi Puiu, apoi iar plângea şi iar vorbea. Faranga încercase să-i mai stăvilească avântul, dar în zadar. Ea continua cu mai mare dezinvoltură pentru că prefectul, amabil, o admira, iar procurorul, timid, o aproba.

În cele din urmă, Faranga îi pofti în biroul său, lăsând acolo pe Matilda cu jupâneasa. Intrarea lor îngrozi pe Puiu atât de mult că şi uită să se scoale. Prefectul se duse la dânsul, îi luă mâna, i-o scutură şi spuse tare, ca şi când ar fi vrut să risipească puţin atmosfera grea ce stăpânea:

— Ce-a fost asta, Puiule?...Nu, stai jos, nu te scula! Îmi închipui cât trebuie să fii de zdrobit!.. (Se întoarse către procuror.) Bietul băiat! Ce nenorocire!... Vezi, asta se cheamă ceasul rău, dragă procurorule!

Puiu se uită furiş la procurorul care părea tânăr, cam şi prea serios pentru vârsta lui. Avea nişte ochi căprui cuminţi şi potoliţi. Era blond şi foarte sfios. Nu ştia ce să facă. Purta respect şi recunoştinţă bătrânului Faranga a cărui bunăvoinţă i-a consolidat cariera încât s-a putut căsători cu o fată bogată. Se gândea că s-ar cuveni să se apropie şi el de copilul lui Faranga, să-i zică două vorbe bune, dar pe de o parte nimeni nu făcuse prezentările obişnuite şi, de altă parte, el se afla aici în exerciţiul funcţiunii şi deci nu putea să înceapă relaţii cu un inculpat, chiar dacă inculpatul era fiul binefăcătorului său.

În schimb, prefectului Nicolae Spahiu nu-i tăcea deloc gura. Prieten din copilărie cu Faranga, avea totdeauna ţinuta militărească (era chiar colonel în retragere) şi inimă de aur.

— Stăteam gata să plec la Palat când mi-ai telefonat — povestea dânsul. Dacă întrebai peste cinci minute, nu mă mai găseai... De altfel văd că şi voi... Se zice că, fiind primul bal, va fi relativ puţină lume, numai miniştri, diplomaţi, înalţi demnitari, în sfârşit, tot ce există mai select... Dar ce să ne mai gândim acuma la balul Curţii? O, Doamne, bietul băiat... Uite aşa pică nenorocirile pe capul omului, când nici nu le aştepţi... În sfârşit, să ne întoarcem la datorie! Datoria mai presus de toate! Nu-i aşa, dragă procurorule?... Ei, vasăzică, eu aş propune să simplificăm pe cât se poate formele!... Pentru că e vorba de o întâmplare nenorocită atât de evidentă şi având în vedere că e la mijloc copilul lui Faranga, ar trebui, cred, să încheiem repede un proces-verbal în care să înregistrăm toate împrejurările şi apoi, pe baza procesului-verbal, să clasăm afacerea fără întârziere, ca să nu mai sporim durerea oamenilor prin tărăgăneli plictisitoare... N-am zis bine, domnule procuror?

Procurorul schimba feţe-feţe. Nu îndrăznea să zică nu, dar nici nu-şi putea însuşi uşurinţa cu care prefectul lichida o chestie atât de gravă. Prefectului îi venea lesne să vorbească, fiindcă nu avea nici o răspundere, pe când el... Din fericire, Faranga interveni îndată cu toată energia:

— Nu, dragă Nicule, asta nu e o soluţie! Oricât ar fi de evidentă nenorocirea, legea rămâne lege şi trebuie respectată! Dacă nu e vorba de o crimă ca oricare alta, nu e mai puţin adevărat că un om a suferit o moarte violentă... de mâna altui om... Fireşte, o clipă de rătăcire, dar... Înainte de toate deci făptuitorul trebuie internat într-un sanatoriu, cred eu, ca să fie examinat asupra responsabilităţii penale. Pe urmă se va vedea întrucât şi ce alte măsuri vor fi de luat...

— Exact, excelenţă! izbucni procurorul uşurat, cu o vioiciune aproape nefirească.

Prefectul însă se supără:

— Fugi, Poly, nu umblaţi cu d-astea! Se poate? Băiatul lui Faranga internat în casă de sănătate!... Mă jigniţi dacă insistaţi... Nu-i el, săracul, destul de prăpădit sufleteşte?... Nu, zău, Poly, dar ai nişte idei!... Nu zic, recunosc, e frumoasă atitudinea ta de senator roman, gata să-şi osândească propriul copil numai ca să se respecte legea... Dar nu uita că vremea senatorilor romani s-a isprăvit şi gestul tău n-ar face decât să ofenseze o familie nobilă şi unică în România!

Faranga rămase inflexibil, spre marea bucurie a procurorului, care începuse a se teme că, în toată afacerea asta, s-ar putea să ajungă el ţapul ispăşitor, încât să se pomenească transferat din oficiu în cine ştie ce târguşor din fundul Basarabiei. În cele din urmă cedă şi prefectul, dar nu din convingere, ci numai în semn de admiraţie pentru atitudinea de senator roman a prietenului Faranga. Aşa apoi hotărâră să

instaleze pe Puiu în sanatoriul Demarat de la Şosea.

— Bravo! strigă prefectul. La Demarat!... Ne-a fost doar şi coleg la Sfântul Sava, îţi aduci aminte, Poly?... Acolo sunt sigur că băiatul are să fie foarte bine îngrijit... Aşa da, suntem de perfect acord!

Bătrânul puse la dispoziţie maşina lui ce se afla chiar la scară şi destul de încăpătoare pentru toţi.

— Atât mai bine! zise prefectul înviorat de tot. Că maşina mea, adică a prefecturii, a ajuns obiect de muzeu, aşa-i de hodorogită...

Puiu tăcuse toată vremea, deşi prefectul încercase în câteva rânduri să-l atragă în conversaţie. Numai în momentul plecării spuse tatălui său că ar vrea să se schimbe puţin. Prefectul se oferi să aştepte, dar Faranga, doritor să sfârşească mai repede, răspunse că acuma e prea târziu şi că mâine dis-de-dimineaţă îi va aduce chiar dânsul tot ce-i trebuieşte.

În hall, în capul scării, se întâlniră cu Matilda, sosită tocmai să se intereseze şi să afle ce au stabilit. Când auzi că Puiu pleacă, îi veni să leşine, se aruncă în braţele lui, îl sărută cu multe lacrimi şi declară apoi categoric că numai peste corpul ei vor trece. Pe Faranga scena îl enervă pentru că Tilda se făcea de râs în faţa servitorilor. Trebui intervenţia gentilă a prefectului ca s-o potolească:

— *Soyez tranquille, chère madame, tout a fait tranquille! Ce n'est rien?... Une petite formalité, vous savez, enfin, un rien!...*

Îi sărută degetele cavalereşte, bătând din călcâie ca un sublocotenent de roşiori. Matilda se înduioşă. Era foarte sensibilă la amabilităţile bărbaţilor. Totuşi mai vărsă câteva rânduri de lacrimi până să-i dea drumul. Grupul coborî pe scara de marmoră albă. Sus, Matilda plângea şi murmura

neâncetat:

— *Oh, pauvre, pauvre petit* Puiu.

V

Puiu luă loc pe strapontina din spatele şoferului; alături, pe cealaltă, o ocupase procurorul. Bătrânul Faranga poruncise de cum ajunsese jos:

— La sanatoriul Demarat, Alexandre!

Maşina porni cu o uşoară smucire. Pe Puiu, el însuşi experimentat conducător, îl supără greşeala şoferului:

“Ce-o fi având Alexandru astă-seară?” îşi zise dânsul, abia stăpânindu-se să nu-i facă observaţie în faţa tuturor. Apoi, numaidecât, revenindu-şi, urmă în sine: “Dar ce mă mai interesează pe mine acuma lucrurile astea? Trebuie să fiu smintit să-mi bat capul cu fleacuri, când pe conştiinţa mea apasă o crimă. Poate că chiar şoferul din pricina asta e emoţionat.”

În aceeaşi clipă observă că mai este cineva lângă Alexandru. “Cine-o fi?” se gândi el, şi întrebarea, ca o muscă obraznică, îl urmări stăruitor şi cu atât mai mult că acuma, în automobil, nimeni nu mai scotea un cuvânt, parc-ar fi fost un convoi funebru. Numai motorul alerga năbuşit şi indiferent, ca un cal bătrân şi cuminte.

Automobilul aluneca, tăcut şi grăbit, pe Bulevardul Colţei. Zăpada mare din ajun lăsase pe macadam bălţi, pe care roţile maşinii le împrăştiau cu fâşâituri vertiginoase. Farurile îşi proiectau luminile albe pe subt rarele felinare electrice suspendate în văzduh. Din Piaţa Victoriei trecură pe Şosea şi apoi în câteva minute maşina coti într-o stradelă tăcută, întunecoasă şi opri înaintea unei case cu grilaj înalt şi cu un

bec aprins deasupra porţii.

Toţi coborâră, numai Puiu rămase în spatele şoferului, oprit acolo de mâna bătrânului.

— Sună, băiete, mai sună! insistă glasul prefectului nerăbdător.

În poartă, subt lumina becului, apăru o soră de caritate, tânără şi puţin speriată. Prefectul schimbă cu ea câteva cuvinte, apoi cu Faranga. Apoi ceilalţi intrară înlăuntru, iar bătrânul veni la maşină, murmurând:

— Aide, Puiule!...

Portiera rămase deschisă. Pătrunseră într-un coridor larg, curat, cald, în care paşii lor răsunau gol. În dreapta şi în stânga, uşi albe cu numere negre. Apoi, în pragul unui hall luminos, ajunseră din urmă pe prefectul care parlamenta cu un tânăr în halat alb, înalt, slab, blond, plictisit, dar silindu-se să fie foarte amabil. Şi porniră cu toţii mai departe pe coridor, înainte, până în fund. Altă soră de caritate, grasă şi bătrâioară, preceda grupul. Dădură într-o încăpere cu anticameră. Puiu o cuprinse dintr-o ochire. Avea o singură fereastră largă şi înaltă, cu gratii dese şi groase. Un lavabou de fier, vopsit în alb. Patul de asemenea alb şi de fier. Între fereastră şi pat, lipită de perete, o masă învelită cu o faţă albă peste care era întinsă o muşama cu flori mici; pe masă o garafă de apă şi două pahare. Câteva scaune de trestie. Un cuier cu picior în colţul de lângă fereastră...

— Asta ar fi, mă rog, camera de observaţie — zise doctorandul, uitându-se pe rând la toţi ca şi când ar fi vrut să ghicească pentru cine trebuieşte camera.

Prefectul se învârti de ici-colo în odaie şi, drept încheiere, strâmbă din nas:

— Nu prea e strălucită, dar în sfârşit...

Internul ridică din umeri:

— Regret, domnilor... Atâta avem, atâta putem oferi.

Faranga, încurcat şi jenat, se uita împrejur, în vreme ce procurorul, în uşă, părea că cercetează mereu gratiile de la fereastră... Prefectul se apropie de domnul în halat alb:

— Ascultă, tinere... Mă cunoşti? Eu sunt prefectul poliţiei, iar dumnealui e domnul Policarp Faranga, fostul ministru al justiţiei... Prin urmare, vă pun în vedere să aveţi grijă ca de ochii din cap de clientul d-voastră, uite, dumnealui!

Arată pe Puiu cu un gest triumfal. Internul răspunse jignit:

— Noi aici ne facem datoria în toată conştiinţa, domnule prefect!

— Ce datorie, domnule! se încruntă prefectul. Datoria să v-o faceţi cu clienţii adunaţi de pe uliţe! Acuma e vorba de chiar fiul domnului Faranga şi deci trebuie să vă daţi osteneala să se simtă la d-voastră ca acasă!

Şi fără să mai aştepte vreun răspuns, se întoarse la Faranga:

— Acuma, dragă Poly, pe mine să mă ierţi, trebuie să plec. Ştii, nu pot lipsi de la Palat, înţelegi situaţia mea... De întârziat tot am întârziat, dar pentru un prieten vechi...

— Da... da — şopti bătrânul. De altfel plecăm cu toţii. Puiu, deocamdată, nu mai are nevoie de nimeni. Mâine dimineaţă voi trece eu pe-aici şi...

Se întrerupse. Avu o şovăire. Apoi îmbrăţişă lung pe Puiu, murmurând:

— *Courage, mon enfant!... Sois sage et... à demain!*

Ieşi îndată din odaie, fără să mai întoarne capul...

Prefectul, mişcat, strânse cu putere mâna lui Puiu:

— Sus inima, Puiule!... Fii militar şi n-ai nici o grijă!...

Ca să nu rămână mai prejos, şi de altminteri mulţumit că lucrurile s-au isprăvit cum trebuia, încât nu-i mai era frică de nimic, procurorul se grăbi să strângă şi el mâna tânărului Faranga.

Doctorandul îşi mai roti ochii prin odaie, să vază dacă toate sunt în ordine, şi trase brusc uşa.

Puiu se pomeni singur, în acelaşi loc, fără a fi rostit o vorbă. Mai stătu un răstimp aşa, apoi îşi puse maşinal paltonul şi pălăria în cuier şi începu să se plimbe prin odaie. Se simţea atât de frânt ca şi când toată ziua ar fi tăiat lemne. Se opri lângă noptieră, cu ochii spre uşă. Îl dureau picioarele, şi în ceafă avea o strânsoare de cleşte rece. Se dezbrăcă repede şi se vârî în aşternut. Nu putea gândi nimic. În creieri parcă i s-ar fi adunat o mlaştină în care se scufundau fără urme toate crâmpeiele de imagini. Becul electric atârnat în tavan îl supăra. Îl trecu ca o fulgerare să se dea jos, să-l stingă. Ochii, instinctiv, îi alunecau pe pereţi să vadă unde e comutatorul, dar, privind, uită ce caută, se întoarse cu faţa spre zid şi închise pleoapele. Îi rămase fluturând în minte că niciodată n-a putut adormi cu lumina aprinsă şi o teamă că nici acum nu va putea... Şi adormi îndată.

VI

Spre dimineaţă în somn îi înflori un vis... Era acasă, acolo, în budoarul Madeleinei. Ea şedea pe aceeaşi sofa, cu mâinile în poală, cu privirea pierdută, ca totdeauna, parc-ar fi căutat ceva în trecut. El, foarte vesel, îi povestea nimicuri, despre balul de la Curte, despre... Şi, vorbind, sorbea frumuseţea ei tăcută. Niciodată n-a fost însă mai frumoasă ca astă-seară. Trupul zvelt, sănătos şi fraged, ca de fecioară,

braţele goale, decoltajul tulburător, toate îl aţâţau. Aşteptau sosirea tantei Tilda ca împreună să plece la Palat. Deodată se întrerupse şi şopti rugător:

"Madelon, nu vrei mai bine să rămânem acasă?"

Ea nu răspunse. Surâse. Avea surâsul melancolic ca şi ochii.

"Madelon, te doresc..."

Se apropie de la spate, o cuprinse peste braţe şi o sărută lung între sâni. Parfumul ei îl ameţea. Nu mai vedea. Îi murmura cuvinte moi ca nişte gâdilări şi ea râdea molcom, fără a întoarce ochii spre el...

Sosi ca un vârtej tante Matilda gâfâind şi suspinând: *"Voyons, mes enfants*, sunteţi gata?... *Il me semble que nous sommes deja en retard, oh, mon Dieu!*... Dar până ce m-am gătit, cu jupâneasa mea neroadă! Apoi şi şoferul vostru e aşa de mogâit... *Enfin!*... Veniţi însă acuma degrabă că Poly ne aşteaptă în hall şi e nerăbdător..."

Se urniră. În maşină se aşeză lângă şofer, ca să se răcorească, dar gândurile lui toate mângâiau mereu pe Madeleine... Balul e foarte reuşit... Lume... Regele însuşi se opreşte să vorbească cu Madeleine, şi-i zâmbeşte cu nişte ochi în care luceşte o poftă abia reţinută. Puiu vede lucirea ochilor regali şi gelozia comprimată îi roade inima ca un cariu flămând. Muzica îl enervează şi mai cu seamă bărbaţii care toţi parcă râvnesc pe Madeleine şi o pângăresc cu priviri lacome. Nu mai poate sta. Minte că-l doare cumplit capul, că nu se simte deloc bine, şi pleacă împreună cu Madeleine, lăsând acolo pe tatăl său cu tante Matilda. În automobil apoi o ia în braţe nebuneşte şi o sărută pe buze atât de pătimaş ca şi când ar vrea să-i soarbă dintr-o dată sufletul întreg. Murea să ajungă mai curând acasă şi maşina mergea atât de încet, ba încă şoferul parcă a greşit şi drumul.

“Ce faci, Alexandre, dormi?... Unde mergi?...” strigă dânsul furios.

În clipa aceea însă trăsura opreşte în faţa unei case străine, într-o stradă întunecoasă. Frânele scrâşniră prelung ca un ţipăt disperat. Vru să sară jos enervat, dar o mână îl atinse pe umăr, împiedecându-i mişcarea. Coborâră ceilalţi, iar el trebui să aştepte... Apoi veni tatăl său şi-i zise:

“Aide, Puiule...”

Lăsă portiera deschisă. Depărtându-se, murmură:

“Dar Madeleine...”

Îi era frig. Zbârnâia o sonerie, strident.

“Aici, aici!” răsună iar glasul bătrânului. “Intră, Puiule!”

Nu vedea pe unde merge şi-i era frică să nu se lovească de ceva în întuneric. Se frecă la ochi, să vadă mai bine. Şi, din întuneric, se desprinde deodată o fereastră lată şi înaltă, cu gratii, în care bate o lumină sură. Frigul îi stăruie în oase şi în gând repetă întrebarea de adineaori:

“Dar Madeleine?”

Atunci, dezmeticindu-se, răspunde singur:

“Madeleine n-a putut fi în maşină...”

Observă că becul din tavan e stins.

“Trebuie să fie ziuă, are să vie doctorul şi mă găseşte în pat... Sus, sus!...”

Pe noptieră îşi văzu mărunţişurile ce le avusese în buzunar: un carneţel cu creion de aur, nişte chei, bani, o batistă, un portofel subţire, ceasul de platină cu capacul deschis... Se uită la ceas: şapte... Începu să se îmbrace. Se culcase în cămaşa de frac care acuma era mototolită ca o zdreanţă.

“Ce are a face!” se consolă dânsul.”Mai important decât cămaşa este să nu-mi pierd capul!...”

VII

Măsura necontenit odaia de la noptieră la fereastră şi de la fereastră la noptieră, ca un lup în cuşcă. Avusese timp să cerceteze mai bine încăperea în care va trebui să stea poate o săptămână sau o lună, dacă nu şi mai mult. Se oprise îndelung la fereastra cu privelişte spre grădina sanatoriului, mică, încât printre copaci se vedea zidul împrejmuitor apărat cu o ghirlandă de sârmă ghimpată, desigur ca să nu poată sări nimeni peste el. Urme de cărări şerpuiau vătuite cu zăpadă proaspătă, străjuite de arbuşti cărunţi. Apoi, plimbându-se mereu, a zărit în lighean apa murdară, cu care se spălase foarte grăbit, şi alături prosopul boţit. În pat perna răvăşită şi tartanul întors pe dos cum îl aruncase dânsul cu piciorul când s-a trezit din vis. În cuier paltonul lui atârna stingher, cu jobenul deasupra, lucitor, strâmb şi batjocoritor ca în capul unui chefliu.

Acuma însă, alergând de ici-colo, nu mai vedea nimic. Atenţia lui întreagă era concentrată înlăuntru. Mii de gânduri şi de planuri îi roiau în minte, printre care se plimba neîncetat, provocator şi plictisitor în cele din urmă, visul ce-l deşteptase din somn. Voia cu orice preţ să-şi ordoneze gândurile, căci altfel toată construcţia bătrânului s-ar prăbuşi ca un ridicol joc de cărţi. Ar fi îngrozitor dacă încercarea ar da greş. Toată lumea ar putea spune, şi cu dreptate, că Puiu Faranga, după ce a asasinat, a fost aşa de laş încât a vrut să simuleze nebunia spre a scăpa de urmările crimei.

Îşi zicea, din ce în ce mai convins, că şi-a luat o sarcină imensă. E uşor să zici, ca bătrânul,”fii nebun”, dar cine te crede? Iată, acuma, de la prima întâlnire cu doctorul ar trebui să-i dea impresia că are de-a face cu un om care a săvârşit, cu adevărat, o faptă gravă, care însă nu poate fi făcut

răspunzător în faţa legii şi a oamenilor, pentru că a săvârşit-o într-un moment de tulburare extremă, vrednică numai de milă şi iertare. Cum să înşele el pe un doctor, el care în viaţa lui nici n-a văzut un om într-adevăr nebun? Barem de-ar fi citit vreodată ceva în legătură cu lucrurile acestea! Cui să-i treacă prin cap că Puiu Faranga va ajunge în situaţia să aibă nevoie de cunoştinţe de psihiatrie?

Speranţa îi era în bunăvoinţa medicului. Evident, trebuia să dea şi el o mână de ajutor, să facă ceva, cel puţin un gest... Era tocmai la fereastră şi cerceta, pierdut şi nu ştiu a câta oară, grădina sanatoriului. Îi trecu prin gând să izbească o dată cu amândoi pumnii în geamuri încât să alarmeze toată lumea. Ar fi un gest?... Îl înlătură îndată cu dispreţ:

“Un gest ridicol, da... S-ar vedea cât de colo că e o prefăcătorie grosolană!”

Aici nu poate fi vorba de o nebunie veritabilă şi permanentă, ci de justificarea unui moment nenorocit. Trebuie dar o simulare inteligentă, ceva aproape imperceptibil, ceva exprimat în oarecare nuanţe suspecte sau în vreo atitudine grotescă.

În orice caz, de prima întâlnire depinde tot. Căută deci să şi-o închipuiască, eventual să o pregătească. I se părea sigur că doctorul, când îi va auzi numele, va tresări sau va surâde amical sau îl va mângâia. Îl şi auzea întrebând: “Cum s-a putut întâmpla una ca asta?... D-ta, fiul fostului ministru Faranga!” Apoi îl va pune negreşit să-i istorisească amănunţit cum s-a petrecut nenorocirea...

Îşi ticlui îndată o povestire în care întâmplările reale să se îmbine cu mici bizarerii socotite necesare pentru a uşura sarcina doctorului. La sfârşit va clătina din cap şi-i va spune trist: “Nervii, domnul meu, nervii reclamă şi ei îngrijire, stimate domn!”

Chiar în clipa aceasta îi răsună brusc în urechi propriul său glas cu întrebarea din vis:

“Dar Madeleine?...”

Se spăimântă ca şi când ar fi auzit o imputare din altă lume. N-a vrut să se gândească acuma la ea, deşi numele ei se vâltora mereu în suflet cu o mustrare lină. De ce să se mai gândească? Ea e liniştită acum acolo. Moartea e o împăcare. Pe când viaţa lui, de care totuşi se cramponează atâta, ce urâtă şi chinuită se înfăţişează! Dacă ar fi avut inspiraţia, atunci, îndată, să urmeze pe Madeleine, acum n-ar mai aştepta cu înfrigurare şi ruşine sosirea doctorului.

Tresări. În anticameră se auzeau glasuri. Încremeni lângă pat. Uşa se deschise fără zgomot.

VIII

— Dumneata?

— Mă numesc Puiu Faranga şi am fost însoţit aseară aici pentru că...

Ezită o secundă. În ochii medicului întâlnise o indiferenţă deconcertantă. Apoi totuşi continuă cu aceeaşi voce albă:

— ... pentru că am sugrumat pe nevastă-mea...

Doctorul, parcă nici nu l-ar fi auzit, nu clipi măcar. Cu toate acestea îl ascultase şi, ascultând, îl privise întâi drept în ochi, apoi îi amănunţise pe rând coafura neîngrijită, costumul neobişnuit aici — frac, cămaşă cu pieptul tare, boţit ca şi gulerul, cravata albă pusă strâmb, fără oglindă, escarpinii de lac... După două secunde văzu patul neaşternut, cu urmele unui somn agitat, şi încruntă uşor din sprâncene.

Internul, care observase încruntarea, interveni repede:

— Am avut indicaţii categorice să aşteptăm hotărârile d-voastră şi de-aceea vedeţi aşa...

Puiu Faranga adăugă şi el, cu o schiţă de surâs nepotrivit:

— A trebuit să vin cum m-am nemerit. Fusese vorba să-mi aducă schimburi pe urmă şi chiar mă mir că n-au sosit. Probabil însă că mi le aduce tata pe care desigur îl cunoaşteţi...

— Bine! murmură doctorul, scurt, măsurându-l iarăşi de sus până jos, ca şi când nu ar fi auzit sau nu l-ar interesa deloc ce spune.

O clipă păru totuşi că vrea să întrebe ceva, dar apoi se întoarse brusc şi ieşi urmat de doctorandul blond şi respectuos. În deschizătura uşii se ivi silueta greoaie a gardianului, cu capul negru-creţ, cu mustăţi mari şi nişte ochi sclipitori ca două mărgele. Pe urmă uşa de sticlă groasă, verzuie şi zgrunţuroasă se închise cu un lunecat uşor, sfârşit în plescăitul broaştei exterioare. Un vazistas rotund de alamă lucea în uşă ca un ochi galben de veghe.

Puiu rămase pe loc, uitându-se nedumerit la uşă. Tocmai băgase de seamă că e de sticlă, că se deschide lateral pe şină, fără clanţă pe dinăuntru şi că are un vazistas ca la închisoare... Auzi afară un amestec de glasuri scăzute, în anticamera gardianului. Făcu doi paşi în vârful picioarelor şi-şi lipi urechea de uşă, reţinându-şi respiraţia. Nu putu percepe decât un mormăit confuz. De altfel zgomotul se stinse de tot în curând. Paşii doctorilor se depărtară, iar alături gardianul ori stătea îngândurat, ori plecase după ei.

„Despre mine au vorbit”, îşi zise Puiu, revenind în mijlocul camerei ca şi când ar mai fi aşteptat ceva. Tăcerea însă îl sili

să se dezmeticească şi atunci fu cuprins de disperare. Toate planurile şi închipuirile cu care-şi împodobise anticipat întâlnirea aceasta se spulberaseră. O îndoială arzătoare îi săgetă inima:

"Dar dacă tata s-a înşelat când s-a grăbit să mă aducă aici?... Dacă doctorul va fi absolut dârz şi de neînduplecat?"

Îşi reluă plimbarea dinainte de venirea doctorului mai furios şi mai nenorocit. Avea impresia că se clatină tot în jurul său. Gândurile ce-l frământaseră înainte de întâlnirea aceasta îl năpădiră din nou. Pe când însă atunci toate i se înfăţişau trandafirii, acuma îi aduceau numai perspective negre şi primejdii.

"Şi ce frumos pregătisem tot!" îşi zise oprindu-se în locul unde-l aşteptase.

Închise ochii şi îndată îi reapăru doctorul, rece, indiferent, ursuz.

—Are o mutră de ţăran încăpăţânat — murmură printre dinţi şi porni iar de ici-colo. Nu ştiu cum a putut bătrânul să mă vâre aici, în vizuina asta. Sau poate că nici n-o fi ăsta profesorul?... Se poate. Ar fi şi prea tânăr, şi prea bădăran pentru un adevărat profesor.

Îşi aminti că de fapt a fost primit prost aici chiar de la intrare. Internul a fost atât de indolent, că a trebuit să-l admonesteze prefectul. Parcă nu-i convenea sosirea unui pacient mai distins. La despărţire toţi au fost mişcaţi, până şi procurorul străin, numai doctorandul a stat ca o momâie, somnoros şi imbecil. Fireşte, el, Puiu Faranga, n-are să-şi facă sânge rău pentru nedelicateţea unui viitor doctoraş, care ar trebui să se simtă măgulit dacă un Faranga s-a coborât să-i întindă mâna. Aseară nici n-a observat amănuntul acesta. Era atât de sfărâmat sufleteşte! El, care, în treizeci de ani, n-

a avut să-şi impute nici o brutalitate, mâinile lui, îngrijite, manicurate, fine ca nişte mâini de femeie, mâinile lui au fost în stare să...

Zbuciumându-se, îşi simţi mâinile încleştate la spate, le desfăcu, vru să şi le privească, dar se răzgândi brusc şi le ascunse în buzunarele pantalonilor.

Era zdruncinat ca o maşină care şi-a pierdut cârma. Îi mai răsăreau planuri noi în minte. Le izgonea. Ce planuri, când nimic nu mai depinde de dânsul, când el a ajuns o jucărie stricată aruncată între patru ziduri. Mânia i se îndrepta din ce în ce împotriva bătrânului, cel ce l-a îndemnat, ba chiar i-a poruncit să vie aici...

Un glas nou răsună:

— Poftiţi la domnul doctor!

Nu auzise când s-a deschis uşa. Era gardianul, în halat ce-i venea rău, cu o figură bănuitoare de agent secret. Puiu îl privi o clipă, apoi răsuflă uşurat şi se repezi afară atât de furtunos, parc-ar fi plecat pentru totdeauna. În coridor îl aştepta internul, să-l însoţească.

IX

Doctorul făcu semn internului să-i lase singuri. Cu un gest exagerat de amabil oferi pacientului un fotoliu de lemn, iar el însuşi trase alt scaun alături, ca să-i poată vedea bine faţa.

— Aş dori să stăm puţin de vorbă — zise apoi aşezându-se, cu un glas oficial, nici prietenos, nici duşmănos. Am fost pus în curent aici cu... chestia d-tale, fireşte, atât cât am putut... în linii mari... Îţi închipui, cred, că cele ce mi s-au spus nu m-au lămurit nici pe departe şi că, poate chiar în interesul cauzei d-tale, am nevoie de oarecare date precise

pe care să-mi întemeiez o convingere...

Vorbind, se uita fix în ochii lui Puiu pe care privirea stăruitoare îl zăpăci puţin, neştiind dacă tebuie s-o înfrunte sau s-o ocolească. Se grăbi să răspundă foarte politicos şi cu o tristeţe firească în voce:

— Sunt şi trebuie să fiu cu totul la dispoziţia d-tale, domnule doctor! Promit să-ţi dau orice lămuriri mi-ai cere şi oricât de delicate. După cele întâmplate îmi dau seama că nici un amănunt nu poate fi de prisos şi nu poate rămâne ascuns...

I se păru că pe figura doctorului tremură o umbră de ironie. Deşi ar mai fi vrut să adauge ceva despre fatalitatea unor momente, încetă brusc, gândindu-se că acest om nu merită onoarea sincerităţii sufletului său. Doctorul însă mai aşteptă câteva clipe liniştit, privindu-l mereu ţintă, iar când văzu că pauza se prelungeşte prea mult, reluă cu acelaşi glas incolor:

— Chiar adineaori am primit o adresă de la parchet în privinţa dumitale... Mi se spune că eşti învinuit de omucidere, că ar fi însă oarecare indicii că crima s-a săvârşit întrun moment de criză nervoasă care face necesară examinarea d-tale medicală, spre a se constata dacă responsabilitatea legală, în cazul de faţă, e deplină, parţială sau eventual nulă.

Parcă ar fi vrut să încerce efectul cuvintelor, tăcu. Pacientul asculta cu o vădită încordare, clipind foarte repede. Doctorul urmă cu un accent mai grav:

— Ţin deci să-ţi comunic, dacă cumva încă nu ştii că te afli aici sub observaţie şi în stare de arest preventiv de fapt, şi nu formal.

Puiu se sculă în picioare, tulburat, ca şi când ar fi vrut să protesteze. Apoi se aşeză iar şi bâlbâi încurcat:

— Nu ştiam asta... Mi se spusese că... A, vasăzică arestat totuşi?... În sfârşit, credeam că... Atunci gardianul care se

află în anticamera mea?...

— Da, e agent poliţienesc — aprobă medicul, dând şi din cap. Fiindcă sanatoriul e particular, n-aş fi primit să adăpostesc un arestat oficial şi nici să facem observaţii medicale subt controlul poliţiei. Pentru asemenea lucruri justiţia are mijloacele şi instituţiile ei. Dar, fiindcă era un caz special, am admis, excepţional, ca agentul de pază să stea în sanatoriu subt forma de gardian al dumitale, care să ţină locul surorii de caritate. De aceea chiar vreau să te previn că nu poţi părăsi camera decât în tovărăşia paznicului.

— O, în privinţa asta... nici nu era nevoie de avertisment! zise Puiu cu o mândrie pe care o simţi îndată deplasată şi de care se ruşină, încât adăugă mai domol: De altfel, situaţia mea e atât de lamentabilă, atât de ...

Doctorul strânse din umeri. Puiu, încurajat de gestul lui, întrebă schimbând iar tonul:

— Cel puţin, doctore, spune-mi, cât are să dureze observaţia asta?

Medicul zâmbi:

— De, ştiu eu?... După împrejurări: o săptămână, două... cel mai mult şase... Dacă voi putea dobândi o convingere fermă mai curând — asta atârnă mult de d-ta — atunci vom sfârşi mai curând! În orice caz noi nu avem nici interesul, nici dorinţa să tărăgănăm lucrurile. Apoi cu alt glas: Dar să revenim... Până acuma ştiu doar că d-ta ţi-ai ucis soţia. Vrei sau poţi să-mi povesteşti cum şi mai cu seamă de ce ai ucis-o?... Te rog să nu te mire acest amestec al meu în, să zicem aşa, intimităţile d-tale... Deşi nu-s judecător de instrucţie, trebuie să cunosc împrejurările ca să pot cântări motivele!

Puiu tuşi încurcat. De clipa aceasta i-a fost frică, de clipa explicaţiilor, şi iată că acum a sosit. Zise rugător:

— Da, desigur, doctore, dar întrebările d-tale mă strâng

de gât chiar din momentul care a urmat nenorocirea şi totuşi nu sunt în stare să găsesc răspunsurile. Doctore, nu sunt în stare!

Doctorul insistă simplu:

— Le vom găsi împreună, trebuie să le găsim... Să reconstituim deci desfăşurarea evenimentelor cât se poate mai clar!

— Da, doctore, da — murmură Puiu ca un copil devenit cuminte după o păţanie urâtă. Dar amintirile-mi sunt aşa de şubrede tocmai despre momentele cele mai îngrozitoare! Toate s-au petrecut în câteva minute, doctore, în foarte puţine minute... Şi eu eram aşa de rătăcit, aşa de...

Ochii i se împainjeneau şi glasul îi era înăbuşit.

— Aţi avut vreo neînţelegere atunci sau vreo ceartă? întrebă medicul.

— Nu, doctore, se repezi Puiu. Nu! Şi asta e mai spăimântător!... Dar de ce insişti, doctore? Te rog. Te implor... Am să-ţi spun tot... vreau să-ţi spun... Ar fi şi pentru sufletul meu o uşurare... Şi nu ştiu... Era să mergem la balul de aseară de la Curte. Ne îmbrăcasem. Cum vezi, sunt şi acuma... Madeleine era tăcută, ca totdeauna. Am întrebat-o ceva, nu ştiu ce. N-a răspuns. Am repetat întrebarea şi ea s-a uitat la mine parc-ar fi fost absentă. N-avea nici o răutate, nimic provocator, nimic supărător, ci numai o absenţă, şi cu toate astea m-a cuprins o mânie, îmi aduc aminte, ceva ce nu mai simţisem niciodată. Îmi vâjâiau urechile şi mi se părea că ea ţipă şi mă insultă, nu ştiu de ce mi se părea. În acelaşi timp îmi dădeam totuşi seama că ea tace, că n-a scos un cuvânt, că doar se uita la mine, poate puţin mustrător, în sfârşit... Poate că privirea ei s-a schimbat în sufletul meu în ţipătul cela care-mi vâjâia mereu în timpane, ştiu eu... nu ştiu... Şi atunci n-am mai putut îndura ţipătul şi m-am năpustit asu-

pra ei... Voiam să-i curm ţipătul ca să nu-mi spargă urechile sau nu ştiu... Iar ea, uluită de gestul meu, nu s-a clintit din loc şi nici nu s-a apărat. Dacă s-ar fi apărat, desigur mi-aş fi revenit şi nu s-ar fi întâmplat nimic... Dar nu s-a apărat şi asta m-a înfuriat mai tare ... şi... şi... furie, furie...

I se încurcă limba. Nu mai putu continua. Izbucni într-un plâns nervos, fără lacrimi, cu sughiţuri dureroase şi dese. Doctorul aşteptă să se linişteaseă, apoi mai prietenos:

— Am avut onoarea să fiu prezentat odată soţiei d-tale, la o serbare de binefacere. Doamna probabil nici ni mi-a reţinut numele, iar d-ta nu erai acolo... A fost o femeie foarte frumoasă. Nu spun eu, ci spunea toată lumea pe-acolo... Atunci poate că...

Puiu sări ca şi când l-ar fi lovit:

— A, nu, doctore, te opresc! Nu voi permite sub nici un cuvânt să-i fie ofensată memoria, nici măcar cu o întrebare! Madeleine a fost femeia cea mai corectă din lume. Pe cât am fost eu de păcătos, ca toţi bărbaţii, pe atât a fost ea de exemplară. A fost prea bună, prea îngăduitoare şi de-aceea...

Imperturbabil, medicul reveni:

— Nu mă gândeam câtuşi de puţin la ceea ce bănuieşti d-ta! Întrebarea te privea numai pe d-ta... Adică, doamna, fiind o femeie atât de frumoasă, şi, probabil, mult admirată, s-a putut stârni în inima d-tale o gelozie din care, târziu sau inconştient, ca un efect al geloziei, a izvorât actul de aseară?... Asta am vrut să te întreb!

Puiu se potoli numaidecât. Explicaţia doctorului îi oferea gata o justificare la care el nici nu s-ar fi gândit. Un instinct ascuns care ţâşneşte spontan, irezistibil, iată ceva ce poate scuza tot! Vru să zică da şi, în clipa când încercă să rostească cuvântul, nu putu. I se păru că ar fi o minciună prea ruşinoasă şi nedemnă de dânsul. Astfel răspunse liniştit:

— Nu, nu... nici vorbă! Eu, gelos!... Eu, care am înşelat-o, fără pic de pudoare, chiar cu femei ce n-ar fi fost vrednice măcar să-i sărute picioarele!... Vezi, doctore, nu mă sfiesc de d-ta şi-ţi mărturisesc toate păcatele mele!... Gelozie însă nu, din fericire sau din nefericire, nu!

Doctorul nu mai zise nimic. Îşi examină degetele gânditor un răstimp. Apoi se sculă repede:

— Nu vreau să te mai obosesc astăzi. Eşti şi aşa destul de deprimat. Vom sta de vorbă, despre toate, pe îndelete. Numai să cauţi să te calmezi. De altfel aici vei avea linişte completă şi sunt sigur că în puţinele zile nervii d-tale se vor destinde mult... Aşa!...

Sunase fără ca Puiu să fi observat. Se ivi doctorandul.

— Însoţeşte pe domnul în camera sa! îi zise medicului, adăugând către Puiu: La revedere!

În coridor aştepta şi gardianul. Internul însă, după ce închise uşa, şopti:

— Adineaori a sosit domnul Faranga... Uite-l că şi vine!... Doreşte să vorbească cu domnul doctor...

Bătrânul, palid, cu ochii roşiţi, îşi îmbrăţişă copilul:

— Ţi-am adus de toate! Feciorul le-a dus în camera ta... *Courage, mon enfant, courage!*... Vin şi eu îndată la tine, numai să văd pe prietenul nostru doctorul!...

Între timp internul îl şi anunţase şi acuma îl pofti înlăuntru.

— *A tantôt!* murmură Faranga cu un surâs silit, dispărând.

Puiu se învioră, parcă ar fi scăpat de toate necazurile. Porni înainte, zâmbind către gardianul care-l urma ca o umbră urâtă.

X

Camera nu i se mai păru tristă. Îşi frecă mâinile, aproape radios, şi nici nu observă că uşa s-a închis în urma lui. De altfel, cât a lipsit dânsul, se făcuse ordine şi curăţenie, iar pe pat găsi, aranjate frumos, haine, rufe, obiecte de toaletă.

"Bravo, bravo! se încântă el, privind cu plăcere lucrurile. Înainte de toate însă să ne facem toaleta ca să avem o înfăţişare omenească!"

Îmbrăcându-se, îşi recapitulă întrevederea cu doctorul şi o găsi mulţumitoare. Nu era chiar atât de îndrăcit cum îi păruse la inspecţia medicală. Are negreşit ceva enigmatic în felul de a fi, o şiretenie tăinuită în ochii puţin bulbucaţi îi trădează originea rustică — de aceea face impresia de om bănuitor şi viclean. Totuşi nu i se poate tăgădui o rectitudine cinstită şi demnă.

"Cu asemenea oameni dau greş prefăcătoriile vulgare!" îşi zise Puiu cu convingere. "Ce penibil de ridicol aş fi fost dacă mă apucam să simulez..."

Se bucură că n-a amplificat povestirea nenorocirii, aşa cum şi-o pregătise de dimineaţă. Mai bine aşa: adevărul şi numai adevărul... La urma urmelor nici nu ar fi capabil să mintă şi să-şi încarce conştiinţa. Are nevoie tocmai de uşurare, iar minciuna i-ar complica în zadar situaţia şi l-ar face să se dispreţuiască singur. De aceea şi cu gelozia a refuzat să mintă, oricât l-ar fi servit poate momentan minciuna. Lasă că însăşi întrebarea doctorului a fost aşa de nelalocul ei! Dar, în sfârşit, acuma toate astea n-au nici o importanţă. De vreme ce pentru sărmana Madeleine nu se mai poate face nimica, cel puţin el să fie salvat din încleştarea în care l-a aruncat soarta. Nu întrebările doctorului contează, ci intenţiile lui. În privinţa asta doctorul rămâne însă un sfinx. Mare lucru nu e de

aşteptat de la dânsul. Până acuma, în orice caz, l-a tratat ca pe un om oarecare de pe drumuri, dacă nu chiar mai rău. I-a spus doar destul de clar că prezenţa lui aici nu-i prea plăcută, deoarece astfel de cazuri pot compromite reputaţia sanatoriului.

"Bătrânul a fost rău inspirat când m-a adus aici — socoti Puiu, întunecându-se iar din ce în ce. Graba lui ecesivă ar putea să-mi fie funestă. Nu era momentul să mă abandoneze în mâinile unui om cu totul străin sau chiar ostil..."

Trecând în revistă gesturile şi cuvintele medicului, descoperi curând în toate urmele unei vrăjmăşii ascunse. Găsi şi motivul: din felul cum spusese că a cunoscut pe Madeleine înţelegea acuma, cântărind mai bine tonul, o iubire tainică. Fireşte, o iubire din depărtare, căci Madeleine, cât a fost de delicată, nu s-ar fi coborât niciodată până la acest doctor care nu e nici frumos, nici inteligent, nici măcar simpatic. El însă n-ar fi de mirare s-o fi adorat. Şi iubirile acestea sunt cele mai primejdioase. Amanţii necunoscuţi sau ascunşi sunt capabili de toate josniciile şi răzbunările.

"Extraordinar! se cruci Puiu. Uite ce duşman am ales să hotărască de soarta mea!"

Fu cuprins de o nerăbdare apăsătoare. Trebuie să scape de aici fără întârziere, să se mute într-alt sanatoriu, în grija unui om care cel puţin să nu umble să se răzbune. Era convins că doctorul i-a fost rival şi-l urăşte de moarte.

— Şi tata care nu mai vine! suspină dânsul amărât.

Se întoarse spre uşă. Abia atunci văzu că e închisă. Se repezi furios şi începu să bată cu pumnii în sticla zgrunţuroasă.

— De ce încui uşa? se răsti la gardianul care deschisese îndată.

— Noi avem ordin şi trebuie să ... — răspunse omul,

speriat şi aproape umil.

— Nu vreau să mai încui uşa până nu ţi-oi porunci eu! strigă Puiu. Îmi trebuie aer, înţelegi? Mă înăbuş în văgăuna asta!

Bătrânul Faranga apăru în anticameră:

— *Qu'est-ce qu'il y a, Puiule?... Soyons calmes, voyons!...* Aidem înlăuntru, c-avem de vorbit...

Puiu aruncă o privire dispreţuitoare gardianului, zicând:

— Mă enervează grozav idiotul ăsta! Apoi, retrăgându-se în cameră, adăugă: Acuma da, acuma închide, măgarule!

XI

— Lasă, Puiule, dragă, nu te aprinde! murmură Faranga cu un zâmbet blând subt care voia să ascundă o emoţie mare.

Îşi aşeză blana şi căciula în cuier, apoi îşi şterse fruntea şi creştetul cu o batistă, uitându-se împrejur:

— Ştii că nici nu e aşa de rău aici la tine, Puiule? Aş putea spune chiar că e simpatic...

Îl îndemnă să şadă pe pat şi-şi trase un scaun lângă dânsul. Îl privea cu o atenţie discretă şi plină de milă. Şi numaidecât începu să-i spună cum a aflat încă de-aseară, îndată după ce l-a instalat, că profesorul Demarat nu e în Bucureşti. Acuma, de la doctor, a mai aflat că nici n-are să se întoarcă acasă până peste vreo trei luni. E dus în Germania într-o misiune medicală, trimis de guvern... Adevărat, citise şi el zilele trecute în jurnale despre aşa ceva, dar aseară i-a scăpat! Ar fi plecat de vreo săptămână.

— Lipsa profesorului n-are, fireşte, nici o importanţă — adăugă bătrânul cu o superioritate prin care voia să fie mai convingător. Locţiitorul lui trebuie să mă servească cu aceeaşi

promptitudine!

În realitate bătrânul era foarte îngrijorat. Cu vechiul său coleg de bancă altflel ar fi tratat chestia: i-ar fi cerut direct sprijinul şi l-ar fi avut fără înconjur. Doctorul nu-i făcuse impresie tocmai bună, dar Puiu nu trebuie să afle şi de aceea începu să-l laude:

— Mi se pare un om de treabă... M-am informat şi am primit relaţii mai mult decât bune. E un medic foarte distins, asistentul lui Demarat la facultate şi moştenitorul lui prezumtiv la catedră. Se zice de altfel că şi când e profesorul acasă, Ursu conduce efectiv sanatoriul. A, da, uitam să-ţi spun: se numeşte Ion Ursu şi e fiu de ţăran. Foarte corect şi foarte conştiincios; are singurul cusur că e cam stângaci, cam colţuros, încât nu inspiră mare simpatie, cel puţin la început, până ce îl cunoşti mai de aproape.

Puiu, dornic de mângâiere, uitase repede bănuielile de adineaori şi sorbea cu lăcomie cuvintele bătrânului. Când auzi pe urmă cum, fără să-şi ia vreun angajament precis, doctorul ar fi spus totuşi că vrea să isprăvească repede şi mai ales ar fi lăsat a se înţelege că trebuie să fi fost la mijloc o mare zdruncinare nervoasă — întrebă înviorat şi încălzit:

— Vasăzică, pot spera, tată, nu-i aşa?... Tu, personal, ce crezi?

— Mai încape vorbă? zise Faranga mişcat, cu lacrimi în colţul ochilor. Numai să fii răbdător. Îţi trebuie multă, multă răbdare, Puiule!... Ce vrei? Când primeşti o lovitură atât de crâncenă, trebuie să ştii să o suporţi cu demnitate.

Puiu ceru să-i povestească de la început şi cu toate amănuntele întrevederea cu doctorul. Bătrânul se execută fără şovăire, având însă grijă să intercaleze cât mai multe lucruri care să-i întărească speranţele şi să treacă subt tăcere pe cele rele.

— Trebuie să ştii, tată, că nici eu nu m-am prefăcut deloc! zise Puiu. Nici nu văd cum m-aş putea preface... Poate şi asta e pricina că nu-mi vin în fire şi că mă apasă mereu ceva pe suflet. Mă gândesc, fără să vreau şi tot mai des, ce va fi dacă, până în cele din urmă, voi fi declarat zdravăn pur şi simplu? Atunci?

— Linişteşte-te, Puiule, nu exagera lucrurile! îl mângâie bătrânul. Trăim doar între oameni şi cu oameni... E destulă pedeapsă pentru nişte oameni ca tine şi ca mine faptul că avem să suportăm urmările morale ale nenorocirii ce s-a abătut asupra noastră. Apoi fii sigur că, la nevoie, nu voi permite eu însumi să se desfăşoare cazul decât aşa cum trebuie! Deocamdată însă nu pot să mă ocup exclusiv de tine, Puiule dragă! Gândeşte-te că mai avem obligaţii faţă de sărmana Madeleine...

Tânărul plecă fruntea amărât şi rosti din adâncul inimii:

— Adevărat, tată, adevărat! O, Doamne, cât sunt de egoist şi de ticălos!

Ca să-i risipească mâhnirea, Faranga aduse iar vorba despre doctor şi-i spuse că i-a admis cea mai mare libertate: să citească ce doreşte, să se distreze, să primească vizite când va fi mai liniştit, să facă plimbări în grădină cu gardianul... Va lua masa cum îi place, fără nici o restricţie, i se vor procura ziare... În sfârşit să se poată simţi ca acasă. Bătrânul se gândise chiar să-i trimită un fecior care să-l servească; doctorul însă zice că asta ar fi împotriva regulamentului sanatoriului — trebuie să se mulţumească cu serviciile gardianului, care-i stă în permanenţă la dispoziţie.

— Sper că Matilda ţi-a trimis tot de ce ai nevoie? Eu, mărturisesc, n-am avut răgaz nici să-mi arunc ochii. Dacă-ţi lipseşte ceva, pune să-mi telefoneze, sau telefonează-mi tu... De altfel eu voi veni în fiecare zi, afară de vreo întâmplare

extraordinară... Biata Tilda a fost nenorocită şi a plâns că n-am luat-o şi pe ea. Degeaba, nu se putea. Trebuia să rămâie cineva lângă Madeleine, nu-i aşa?...

— Sunt aşa de trist, tată, că nu pot fi şi eu măcar la înmormântare! oftă Puiu deodată, cu glasul amărât de adineaori.

Faranga se înduioşă de tot şi se gândi că, în fond, Puiu e un băiat bun şi o inimă minunată. A greşit grav de data asta, evident, dar nu din răutate, ceea ce o dovedeşte imensa şi sincera părere de rău care izbucneşte atât de spontan din sufletul lui.

— Acuma tu să te îngrijeşti numai de tine — îi zise bătrânul, învăluindu-l într-o privire de dragoste atotcuprinzătoare.

Şi apoi îi mai povesti de pe-acasă. Se plânse cât a trebuit să lupte aseară şi azi-dimineaţă cu jurnalele, ca să nu facă gălăgie în jurul cazului. Fireşte, nu a urmărit să oprească orice ştire cinstită, dar să nu se exagereze, să nu se dea proporţii de scandal, să se înţeleagă că nu e o crimă senzaţională, ci o mare nenorocire. Prefectul, fiind în graţiile presei, i-a dat o bună mână de ajutor, totuşi a trebuit să apeleze şi la ministrul de interne pentru orice eventualitate.

Observă însă îndată că lucrurile acestea nu interesează deloc pe Puiu. Tăcu şi el. Îşi dădeau seama amândoi că nu mai au ce să-şi spună. În curând Faranga se ridică de plecare, aşteptând totuşi ca Puiu să-l mai oprească.

— Nu-ţi închipui câte alergături mai am...

Puiu îl ajută să se îmbrace fără a mai zice nimic.

XII

Se simţi mai mulţumit singur. Gardianul nu încuiase uşa; îi ceru el s-o închidă.

Stătu multă vreme întins pe spate, în pat, cu ochii în tavan. Îi venea mereu să plângă. Pe piept avea o povară grea care totuşi îi dădea o senzaţie plăcută. Liniştea ce-l înconjura era atât de deasă încât se scălda în ea ca într-o baie caldă şi binefăcătoare. Avea impresia că se află şi el pe catafalc şi o bucurie că în sfârşit a scăpat de toate.

Apoi, într-un târziu, se sculă, parcă l-ar fi obosit catafalcul. Scularea însă îl obosi mai tare. Trase lângă fereastră scaunul pe care stătuse tatăl său. Zăpada albă, curată din grădină îi mulcomi iar inima. Acolo îl găsi vremea mesei, când gardianul sosi cu tava pe care erau aranjate mâncările.

— Nu mi-e foame — zise Puiu foarte încet. Mănâncă tu!

Omul şovăi. Vru să stăruie şi nu îndrăzni. Puiu însă se reîntoarse spre fereastră şi, în cele din urmă, gardianul trebui să iasă, închizând binişor uşa.

Stătea de câteva ceasuri în acelaşi loc, neclintit, şi mintea îi era goală ca un burete uscat. Din când în când îşi schimba poziţia pe scaun, scaunul pârâia şi apoi iar urma tăcerea albă întocmai ca zăpada din grădină.

Pe urmă afară începu să ningă, lin, cu fulgi mari şi leneşi ca o ploaie de fluturi albi. Crengile copacilor se îndoiau cum se încovoaie toamna pe vremea culesului, subt povara rodului. Pe zidul împrejmuitor se agăţau vălurele, se îngroşau puţin şi se năruiau...

Puiu se simţea bine aşa, fără gânduri. Vremea trecea peste dânsul ca o apă curgătoare, într-un murmur prelung, moleşitor. Ochii lui sorbeau numai albul lin în care se topeau începuturile de gânduri ca nişte băşicuţe de spumă pe oglinda unui lac adânc.

Şi totuşi, peste un răstimp, ca şi când i s-ar fi deschis în suflet o portiţă a trecutului, se văzu deodată, cu două săptămâni în urmă, stând tot aşa, la fereastră, într-o cameră de hotel, la Sinaia, privind fulguirea iernii. Fusese ziua marelui concurs de ski pentru doamne. El venise numai de dragul domnişoarei Lia Dandopol, fiica unui proaspăt îmbogăţit, foarte modernă, sportivă şi destrăbălată, care, în sfârşit, după o lună de curte insistentă, îi dăduse oarecare speranţă. Învingătoare la concurs, domnişoara capitulase în faţa lui Puiu, iar acuma, pe când ea îşi odihnea în pat, goală şi frântă, osteneala sportului şi a iubirii, el, cu remuşcări pe care nu le putea alunga, dezgustat, se întoarse cu inima şi gândul acasă, la Madeleine... Se simţea vinovat şi murdar. Îl rugase s-o ducă şi pe ea la concursul de ski — singura dată când îl rugase s-o ia undeva. Şi el a refuzat. A minţit că are afaceri urgente la Cluj şi nu poate. A fost chiar atât de energic, dacă nu şi brutal, în refuz, că ea nici n-a mai insistat. Şi acuma îi părea rău şi-i era dor de Madeleine...

Apoi, ca într-un caleidoscop, îi apărură numai scene cu zăpadă din viaţa lui. Se vedea mititel, de vreo cinci ani, în costumaş alb de lână, înfofolit până-n vârful nasului, călare pe o săniuţă agăţată de sania cea mare, în care tante Tilda îi zâmbea încurajator, înfricoşată totuşi să nu se răstoarne odorul, iar odorul scotea nişte ţipete de indian, când de veselie şi când de groază, încât răsuna Şoseaua... Serbarea pomului de Crăciun, în salonul cel mare la tante Matilda, în cinstea Puişorului abia intrat la liceu. Un brad uriaş, înconjurat de alţii modeşti, toţi înzăpeziţi şi încărcaţi cu luminiţe aprinse, încât păreau o pădurice în flăcări. Pe jos numai zăpadă şi subt brazi numai cadouri pentru el şi pentru toţi colegii lui invitaţi înadins. Şi de sus ningea mereu — niciodată nu şi-a putut explica cum a făcut tante Tilda minunea

asta... Se înserează, în Cişmigiu. Pe o bancă el, acuma în clasa a şasea, alături de o fetiţă cu născiorul în vânt şi nişte ochi de veveriţă — primul amor. Banca era subt un copac bătrân cu crengile pleoştite. Ea aranjase întâlnirea aici ca să fie mai romantică, iar el curăţase zăpada de pe bancă. Se ţineau îmbrăţişaţi strâns şi le era cald şi el o săruta mereu pe buze şi pe ochi, căci buzele erau tot atât de fierbinţi pe cât de reci ochii. Din când în când câte-o creangă îşi scutura zăpada peste ei şi ei se bucurau... Apoi e sublocotenent, în vremea războiului, aghiotant vag într-un birou, prin stăruinţa bătrânului care astfel îl ferea de primejdia frontului. Strada Păcurari, la Iaşi, într-o odăiţă strâmtă, cu multe poze, cu sobă caldă, în amurg. Şade pe un jilţ vechi, larg, hodorogit, şi în poală ţine pe Adina Fulgeru, o actriţă foarte tânără şi pasionată, pe care de curând şi-o luase amantă, cheltuind cu ea atât de mult că speriase pe bătrânul. Ea era într-o cămaşă de mătase, scurtă, care-i alunecase în sus, încât el îşi încopciase palmele pe şoldurile ei goale. Cu braţele moi petrecute după gâtul lui, cu obrajii lipiţi de obrajii lui, îşi auzeau amândoi respiraţia şi priveau tăcuţi pe strada murdară cum treceau încet căruţe scârţâitoare cu cadavre de exantematici, prin ninsoarea deasă. Când el pleca ochii, privirea îi cădea chiar între sânii ei goi, rotunzi şi fragezi, de unde se înălţa un parfum îmbătător care-l făcea să-şi înfunde nasul între ei, gâdilând-o, încât ea, cu gâtul întins şi bărbia ridicată, izbucnea în gâlgâiri de râs irezistibil...

Atunci uşa se deschise cu zgomot. Puiu tresări speriat, parcă l-ar fi surprins cu actriţa în poală. Internul întrebă grăbit:

— Doriţi ceva?

— Nimic — zise Puiu, fără să se scoale, întorcând numai

capul.

— Dacă credeţi, uşa poate rămâne deschisă — continuă doctorandul imperturbabil ca o morişcă. Aţi avea mai mult aer şi aerul...

— Da — îl întrerupse Puiu rece, cu faţa însă iar spre fereastră.

Internul încetă, dar mai stătu două secunde parc-ar fi aşteptat să-şi exprime totuşi vreo dorinţă. Ieşi. Uşa era deschisă. Puiu îl auzi spunând ceva gardianului. Se ridică repede. Îşi curmă îndemnul şi, în loc să meargă la uşă, începu să se plimbe prin odaie parc-ar fi vrut să-şi mai dezmorţească oasele. Apăru gardianul:

— V-am adus ziarele...

— Ce ziare?... Cine ţi-a spus să-mi aduci? întrebă Puiu bănuitor.

— Mi-a lăsat poruncă boierul cel mare să vi le aduc regulat şi seara, şi dimineaţa, să nu vă fie urât! zise gardianul.

— Bine, bine — murmură Puiu liniştit, reluându-şi plimbarea.

Gardianul puse ziarele pe noptieră, se retrase până la uşă şi aşteptă un moment potrivit ca să întrebe iar:

— Domnul doctor îmi spuse adineaori să aflu ce obişnuiţi să luaţi la cinci şi să vă aduc ce poftiţi...

Puiu se opri în faţa lui şi răspunse mâhnit:

— De ce nu mă lăsaţi voi în pace, măi băiete?

Mişcat parcă de mâhnirea lui, gardianul zise umil şoptind:

— De, conaşule, noi trebuie să executăm ordinele. Dar d-voastră să mă iertaţi...

Sinceritatea înduioşă pe Puiu care mai făcu câţiva paşi şi apoi, întorcându-se la dânsul, îl bătu pe umăr prieteneşte:

— Aşa-i... dar vezi, eu sunt cam nervos... Uite, adă-mi atunci un ceai, numai să fie foarte fierbinte!

— Apoi aşa da, boierule — făcu gardianul prinzând curaj şi limbă. La supărare omul trebuie să mănânce că altfel supărarea te roade mai rău şi te doboară.

Se duse bodogănind bucuros. Puiu se îvioră. Luă un jurnal, îşi aruncă ochii pe titluri. Într-un colţ zări: “Crimă conjugală în lumea mare.” Lepădă foaia murmurând:

— Nu vreau să ştiu nimic... Nu mă interesează nimic...

XIII

Sorbind din ceai, Puiu nu-şi lua ochii de la gardianul care stătea în uşa camerei, radios, mulţumit, ca şi când astfel, prin înfăţişarea lui, ar fi vrut să-i mai alunge urâtul şi supărarea. Compătimirea aceasta primitivă şi discretă i se părea lui Puiu minunată şi-i făcea mai bine decât chiar mângâierile tatălui său. Aici era un om străin, simplu, care înţelegea nenorocirea altuia şi căuta, cum îl tăia capul, să-i uşureze situaţia. El, până acuma, cu oamenii de teapa gardianului, a avut numai relaţii de la stăpân la servitor. Niciodată n-a stat de vorbă de-aproape şi nu şi-a închipuit că în asemenea suflete ar putea să se adăpostească sentimente deosebite. Ca să-i răsplătească inima, îl întrebă cu glas prietenos:

— Cum te cheamă pe tine, băiete?

— Andrei Leahu, boierule — răspunse, bucuros, gardianul.

— Şi de pe unde eşti? continuă Puiu. Din ce judeţ?

— Din Argeş, boierule, comuna Ciofrângeni.

— Argeş? făcu Puiu cu o uşoară tresărire. Am umblat şi

eu mult prin Argeş. Un unchi de-al meu din partea mamei are o moşie la Măneşti.

— O fi având, cum nu — aprobă gardianul. Că prin partea noastră sunt multe moşii boiereşti. Şi la noi, la Ciofrângeni, erau doi doieri mari, dar acu a mai rămas numai unu, că cellalt s-a prăpădit în război ş-apoi cucoana, cum s-a făcut pacea, a vândut tot şi s-a mutat la oraş, la Piteşti. Moşia au cumpărat-o ţăranii...

Parcă l-ar fi împins nişte amintiri puternice, Puiu, după o pauză, întrebă cu mare vioiciune:

— Da pe la voi este *Ciuleandra*?

— *Ciuleandra*? zâmbi Leahu. Cum să nu fie, boierule? Da pe la noi îi zicem *Şuleandra*, c-aşa am apucat... Tare frumos joc — adăogă apoi dânsul. Parcă nici nu-ţi mai vine să te opreşti dacă l-ai început... Aţi jucat poate şi d-voastră *Şuleandra*, boierule?

— Da... adică... — bâlbâi Puiu neaşteptându-se la întrebare, şi acuma cu o părere de rău că, fără nici un rost, a adus vorba despre *Ciuleandra*.

Gardianul observă încurcătura boierului şi tăcu, mai ales văzând că nici nu mai mânca şi socotind că se sfieşte din pricina lui pentru că-i numără bucăţile. Îl bătea gândul să se retragă binişor şi să-l lase singur, să îmbuce în tihnă. Puiu însă îi schimbă planul cu o nouă întrebare:

— Pe tine când te-au trimis aici? Chiar aseară?

— Aseară, boierule — întări Andrei Leahu. Fusei doar şi eu pe maşina d-voastră, lângă şofer, când aţi venit încoace... Mă luase domnul prefect că, zice, poate o fi nevoie. Pe urmă, după ce v-au aşezat pe d-voastră aici, când plecarăm, ce s-a sfătuit domnu prefect cu domnu procuror şi boierul cel bătrân, că-i şi spuseră domnului doctor să-mi dea degrabă şi mie halat alb, ca la spital, şi să rămâi acolea să vă îngr-

ijesc pe d-voastră...

Puiu îşi aduse aminte cum s-a întrebat aseară cine o fi lângă şofer şi numaidecât adăugă:

— Vasăzică, ştii pentru ce sunt aici?

— Apoi cum să nu ştim, boierule? zise gardianul clătinând din cap compătimitor. Aşa-i năpasta, cucoane, te pândeşte şi te pândeşte până ce se abate, Doamne fereşte! (Se închină cu evlavie.) Am auzit!

Intrigat să afle întreaga părere a unui astfel de om simplu despre fapta lui, Puiu stărui:

— Bine, dar de ce crezi că m-au pus aici între bolnavi, în loc să...

Nu avu totuşi curajul să sfârşească întrebarea. Leahu însă înţelese şi răspunse jovial:

— Apoi că doară nu era să vă ducă la închisoare în rând cu toţi hoţii şi borfaşii, vai de mine! Ar fi şi ruşine... Dar bun e Dumnezeu şi are să vă ajute să scăpaţi repede. Că în procese d-astea numai prevenţia e ce e, încolo judecata e pe seama juraţilor şi juraţii totdeauna iartă când vine vorba despre păcate din dragoste.

Se uită drept în ochii lui, urmărid efectul şi gata să schimbe vorba dacă nu i-ar fi pe plac ce spune. Tânărului însă îi plăcea şi, ascultându-l, dădea din cap încet:

— Da... da... da...

Şi, după o tăcere mai lungă, îl măsură de sus până jos cu simpatie şi îi zise cu o dojană prietenească:

— Te văd om dezgheţat şi cu scaun la cap, Leahule... Cum ai ajuns tu din fundul Argeşului tocmai în mijlocul Bucureştilor, şi încă în poliţie?... Tu n-ai casă, pământ, ca oamenii?

Gardianul se scărpină în ceafă îngândurat:

— De, boierule, cum să nu vă miraţi, că de mirare-i să-şi

lase alde om în toată firea coarnele plugului şi să se apuce de slujbe pe care nu le-a pomenit neam de neamul lui... Aşa e! Dar, vedeţi d-voastră, multe-s în lume păcatele şi necazurile şi nimeni nu fuge de bine de-acasă... Dacă oameni ca d-voastră, cu belşug şi învăţătură, şi încă aveţi câte-un necaz, d-apoi noi?

— Cine te-a băgat în poliţie? îl stârni mai departe Puiu.

— Tot necazul, boierule, cine să mă bage? urmă Andrei Leahu cu amărăciune stăpânită. Eram aşezat şi eu, însurat bine, cu căsuţa mea şi cu niţel pământ, ca oamenii de treabă. Apoi când a venit războiul ne-a luat pe toţi pe de-a rândul şi ne-a ţinut acolo la datorie, cât au vrut boierii. Am avut noroc şi mi-a ajutat Dumnezeu de-am scăpat numai cu o prizăritură la pulpa dreaptă, nimica toată, de-abia se mai cunoaşte. M-am făcut sergent, că m-am purtat bine şi ştiam şi o ţâră de carte. Apoi, când s-a pus pacea şi m-am liberat, de-am mers acasă, aflai pe nevastă-mea cu un copilaş în braţe — îl făcuse cu un neamţ ce fusese în sat la comandă. Ba, după aia, se mai înhăitase şi cu un rumân, îl adusese în casă şi iar îi crescuse burta de parcă purta un bostan subt şorţ... Ce să vă mai povestesc ce fierbea în inima mea? O luai la răfuială: “Măi muiere, ce-ai făcut?” Şi tot ea cu gura mare: că aflase de pe la oameni că m-am prăpădit prin cele bătălii şi, dacă m-am prăpădit, ce să facă ea, biata muiere, singură pe lume, fără cap de bărbat?... Minţea, boierule, de-mi stătea s-o omor! Apoi, dac-am văzut că şi-a bătut joc de mine, m-am lipsit de toate, şi de casă şi de pământ — că ale ei erau, de zestre — şi mi-am luat lumea-n cap şi am nimerit tocmai la Bucureşti. Aci m-am dus la domnul locotenent pe care l-am avut la companie şi l-am rugat să nu mă lase pe drumuri, că şi eu îi scăpasem viaţa odată în război. Dumnealui m-a îndemnat pe urmă să iau slujbă la poliţie, că am dreptul să

iau dacă fusesem sergent... Şi iacă aşa, boierule!

Interesul lui Puiu se oprise asupra unui singur punct din povestea gardianului. Îl descusu cu o curiozitate lacomă:

— Şi nu i-ai zis nimica muierii tale când ai găsit-o cum îmi spuseşi?

Andrei Leahu se posomorî de tot şi murmură grav:

— Ba cum să nu-i fi zis, boierule! I-am zis şi eu multe de toate, i-am tras şi o sfântă de bătaie să mă pomenească până la moarte... Da pe urmă tot am plecat ca să nu mă puie Necuratul să cad într-un păcat mai mare, că, Doamne păzeşte, omul la mânie şi la supărare îşi pierde socoteala şi-mi era frică să nu fac moarte de om şi să înfund ocna pentru o zdreanţă de femeie...

Strânse pe tavă serviciul de ceai şi plecă la bucătărie, fără să mai adauge ceva, abătut, ca şi când amintirile i-ar fi răscolit o rană adâncă. Puiu îl urmări cu privirea până ce dispăru.

"El s-a putut stăpâni când a trebuit" — se gândi dânsul. "Şi ce lovitură mare primise!"

Simţea cum vălul de linişte ce-i înfăşurase sufletul de la plecarea bătrânului se sfârşea brusc, subt năvala gândurilor: "Un simplu ţăran a fost în stare să renunţe la tot, să înfrunte necunoscutul unei vieţi noi, numai ca să evite tentaţia de-a suprima viaţa unei femei ticăloase!"

XIV

Seara refuză masa... Gardianul crezu potrivit să-l îndemne:

— Ar fi bine, conaşule, să vă siliţi să gustaţi niţică mâncare, chiar dacă n-aveţi poftă!... Omul supărat nu-i bine să stea nemâncat, că destul îl roade supărarea, ş-apoi dacă...

Nu putu continua. Puiu Faranga, înfuriat parcă l-ar fi insultat, izbucni:

— Cine ţi-a cerut ţie sfaturi, nerodule?... Şi cum îţi permiţi să mă plictiseşti mereu cu fonfăielile tale stupide?... Aide, ieşi afară şi să nu-ţi mai văd mutra până ce nu te-oi chema eu!... Poftim, cine se găseşte să mă povăţuiască!

Andrei Leahu, speriat, închise uşa pe dinafară şi se închină.

Puiu mai tună singur câteva momente, apoi se trânti pe pat sforţându-se, prin imobilitate trupească, să-şi redobândească liniştea sufletească de adineaori. Zbuciumul însă îl chinuia cu atât mai tare că nu-i putea descoperi rădăcinile. Îşi repeta mereu că trebuie să aibă răbdare, cum îi recomandase toată lumea, până şi zevzecul de gardian. Situaţia lui nu e tocmai aşa de rea cum putea să fie. În loc să fie într-o celulă de puşcărie, se află într-o cameră de sanatorui. N-are deci decât să aştepte deznodământul. Să-şi închipuie că ar fi bolnav, că ar avea să sufere o operaţie grea care l-ar ţinea, nu numai în odaie, ci chiar în pat, o lună, două... Raţionamentul i se părea foarte just şi totuşi nu-l mulţumea deloc. În minte i se îmbulzea tot mai stăruitor, ca o săgeată ruptă, o frântură de întrebare arzătoare:

"De ce...?"

Nu-i trebui mult până să o completeze: "De ce am omorât-o?" Dar completată era şi mai enervantă, pentru că cerea un răspuns, şi răspunsul nu se ivea. În sfârşit, nemaiputând răbda, se sculă şi strigă tare, parcă ar fi vrut să izgonească o stafie:

— Nu ştiu!... Nu ştiu!... Nu ştiu!...

Răspunsul şi glasul strident cu care îl rostise îl zăpăciră mai rău. Se uită şi ascultă spre uşă să nu-l fi auzit cumva gardianul care l-ar putea crede nebun de-a binelea dacă a

început să vorbească tare singur. Îşi reluă fatala plimbare în sus şi-n jos, zicându-şi deodată ca din senin:

"Oare de câte mii de ori am să mai fac plimbarea asta înainte de-a..."

Nu apucă să sfârşească; ajuns la fereastră, îi răsări o idee de care se agăţă ca de o punte salvatoare:

"Dacă nu m-am putut stăpâni nici cât gardianul, înseamnă că am avut în mine instinctul criminal înnăscut!"

De-aici apoi urmează că nu el poate fi vinovat de ceea ce s-a întâmplat, ci soarta care i-a turnat în sânge pornirea neînfrânată spre crimă. El a purtat zeci de ani boala aceasta într-însul, a înăbuşit-o eroic atâta vreme. În cele din urmă însă, într-o clipă de slăbiciune, instinctul crâncen l-a surprins, i-a adormit puterea morală de rezistenţă şi l-a împins să ucidă spre a satisface porunca destinului. Cum a omorât pe Madeleine, ar fi omorât atunci pe oricine, pe tante Matilda, de sosea la timp, poate chiar pe tatăl său însuşi. Instinctul nu-i cerea să omoare pe cutare anume, ci să omoare pe cineva, indiferent cine. Şi vina lui, dacă poate fi vină, rămânea aceeaşi. Crima presupune cel puţin o voinţă. Dar fapta lui?... În locul instinctului de ucidere s-ar fi putut să moştenească instinctul de sinucidere. Atunci n-ar mai fi luat viaţa Madeleinei, ci în clipa când l-ar fi îndemnat sângele bolnav, s-ar fi zvârlit pe fereastră sau şi-ar fi vârât capul în jăratecul căminului...

Acuma i se păru că înţelege multe lucruri bizare din trecut, asupra cărora nu s-a oprit fiindcă viaţa lui s-a consumat în mărunţişuri mondene şi n-a avut niciodată răgaz să-şi consulte serios conştiinţa. Chiar purtarea bătrânului faţă de dânsul a fost un şir lung de capricii a căror explicaţie deabia azi i se dezvăluie. De pildă cum a căutat mereu să-l

ferească de contactul cu prieteni violenţi, sau cum numai târziu şi călcându-şi pe inimă i-a dat voie să se ocupe cu vânătoarea. Îşi aduce aminte, deşi atunci n-a luat seama, că-i zicea deseori: “Nu e bine să te obişnuieşti a vărsa sânge şi a ucide, nici chiar sălbătăciuni!” Iar odată, mai târziu, tot el i-a zis :”La urma urmelor, poate că e mai bine să-ţi împlineşti pofta de-a ucide împuşcând iepuri şi prepeliţe!” Cu câtva timp înainte de-a se însura, era tocmai logodit de curând cu Madeleine, a avut un conflict serios cu Costel Plagino, un prieten vechi altfel, din pricina unei femei, fireşte. Îl pălmuise, şi deci trebuiau să se bată în duel. Bătrânul a aflat de-abia când martorii stabiliseră spada şi hotărâseră pentru a doua zi întâlnirea pe teren. El mergea cu inima uşoară la luptă: era un spadasin excelent şi avea o lovitură a lui specială, pe care încă nimeni nu izbutise să o pareze. Spusese, glumind, unui martor al său că are să-i aplice lui Costel o crestătură chiar în numele Tatălui — poate să-i şi comunice — ca să se înveţe minte să nu mai fie altă dată obraznic în lume cu nimeni. Bătrânul, evident, ştia că e scrimor redutabil şi, cu toate acestea (acuma ar trebui să zică: din pricina aceasta), s-a făcut luntre şi punte şi a izbutit să împiedece ieşirea pe teren. Seara i-a spus net: “Nu vreau să am copil asasin, nici măcar în duel!”

Puiu era convins acuma că bătrânul ştia cu ce stigmat îngrozitor e împovărat unicul lui vlăstar şi de-aceea a căutat să-l apere cât a putut.

“Bietul tată! se înduioşă dânsul. Mult a trebuit să sufere din cauza mea!... Şi totuşi dacă m-ar fi prevenit, poate că era mai bine!... Aş fi putut să mă lupt şi eu împotriva răului din mine!”

Chemă pe Leahu să-i facă patul. Se întunecase de mult,

dar nu aprinsese lumina. Ţinea minte cât de repede a adormit aseară şi voia să adoarmă la fel şi acuma ca să-i treacă uşor noaptea şi mai cu seamă gândurile. Ba, cât gardianul îi potrivea aşternutul, îşi zise ce bine ar fi dacă s-ar culca şi nici nu s-ar mai trezi până peste trei luni când se vor fi aranjat toate într-un fel sau altul.

Se vârî subt plapomă. Porunci să stingă becul electric. Se întoarse spre perete, ca şi aseară. Până să adoarmă însă mai căută să-şi găsească în trecut momente în care s-a manifestat instinctul vărsării de sânge. Prea puţin avu să scormonească şi se spăimântă de multele dovezi ce se perindau în oglinda amintirii. Plăcerea grozavă de-a privi, de pe când era un prichindel, la ţară, când se tăiau păsările pentru bucătărie. Cum se năpustea să pună mâna pe corpul fără cap ce se zvârcolea şi sărea de ici-colo împroşcând cu sânge în toate părţile. Se vedea şi retrăia cu scârbă o clipă când a plâns amarnic, pentru că guvernanta l-a reţinut cu forţa să nu se apropie de o găină decapitată... Apoi pornirea lui stranie şi irezistibilă, când poseda o femeie, de-a o ucide într-o îmbrăţişare supremă sau cu o sărutare care să-i oprească definitiv respiraţia. Multe femei i-au spus, mai în glumă, mai în serios, că se poartă în iubire ca un criminal sadic. Pe Madeleine iarăşi, de când a văzut-o întâia oară, i-a venit mereu s-o strângă la piept până-şi va da sufletul în braţele lui. Şi încă socotea că dorinţa aceasta perversă însemna un excses de iubire...

Tot răscolind prin amintiri după dovezi care să-i sprijine convingerea, se sucea în pat, când pe o parte, când pe alta, fără să observe că somnul nu vine deloc. De-abia pe la miezul nopţii îşi porunci:

“De-acuma trebuie să adorm!”

Până să adoarmă însă îi mai apărură zeci de dovezi, încât în cele din urmă toată viaţa lui de până azi o văzu ca un şir lung de încercări neizbutite de-a ucide...

Când în sfârşit aţipi se pomeni în salinele de la Târgul-Ocna pe care le vizitase odinioară, cu mai mulţi prieteni, într-o excursie plină de peripeţii nostime. Acuma însă era şi el printre condamnaţi, în costumul vărgat, murdar şi trenţăros, cu tichia de ocnaş în cap, tăind greu dintr-un bloc uriaş de sare alături de câteva figuri monstruoase, care îl batjocoreau. Ocările hoţilor îl dureau ca nişte împunsături de cuţite. Apoi deodată se înfurie într-atâta că ridică ciocanul şi, răcnind răguşit "taci, taci, taci!", se repezi asupra unuia să-l trăsnească. Atunci toţi ocnaşii săriră, îl trântiră la pământ, îl zdrobiră cu picioarele, iar câţiva se plecară peste faţa lui cu gurile căscate, clămpănind nişte colţi de fiare, gata să-l sfâşie. El se zbătea subt dânşii şi nu-i putea scutura. Încerca barem să închidă ochii, să nu vadă, şi nu putea, parcă pleoapele, micşorate şi deschise, i s-ar fi lipit pe bulbii umflaţi de spaimă. Sudorile reci îi brăzdau obrajii şi-l enervau mai rău decât groaza...

XV

Nu mai îndrăzni să adoarmă, dar nici nu se sculă din pat până ce veni gardianul cu ziarele de dimineaţă. Se îmbrăcă şi trecu îndată în odăiţa de-alături ca să se poată face curăţenie temeinică în camera lui, să se deschidă şi fereastra; primenindu-se aerul poate că se vor mai risipi şi stafiile multe şi supărătoare ce se îmbâcsiseră acolo. Până atunci se aşeză la mescioara gardianului şi se apucă să răsfoiască jur-

nalele. Deschisese *Universul* şi se oprise, fără să vrea, tocmai la pagina penultimă unde sunt de obicei şi anunţurile mortuare. Sări cu privirea peste diferitele cruci, căutând una anume pe care o descoperi tocmai jos, modestă “Mădălina”...

“Cine să fi conceput necrologul de a pus-o cu numele ei de-acasă?” se gândi Puiu, cuprins de o agitaţie nouă.

Citi începutul: “Puiu Faranga, Policarp Faranga...”

“Tocmai pe mine m-au pus în frunte, deşi eu...” — îşi zise dânsul întrerupând brusc citirea.

Îşi închipuia restul cu “nemărginita durere” şi alte vorbe banale care transformă un mare zbucium sufletesc într-un spectacol modern hibrid pentru bătrânii care urmăresc rubrica morţilor.

“Săraca Madeleine!” oftă iarăşi Puiu. “Măcar moartă şi-a reluat numele ei care i-a fost atât de drag!”

Încercă să mai citească totuşi din diversele întâmplări ce umpleau paginile ziarelor. Astfel voia să-şi distreze puţin gândurile. Ochii lui însă alunecau peste literele negre parcar fi fost nişte hieroglife. Citea mecanic fără a cuprinde înţelesul cuvintelor. Iar după un răstimp privirea i se întoarse singură în acelaşi colţ, unde imediat prinse sfârşitul: “Înmormântarea va avea loc marţi, 13 februarie, ora 3 d.a.”.

“Vasăzică, mâine! adăugă Puiu în sine. Mâine se va isprăvi tot, tot...”

Ridică ochii gânditor. În grădină, în aceeaşi clipă, un cârd de ciori se coborî cârâind pe copacii grei de zăpadă, ca un stol de gânduri negre. Puiu se sculă repede de pe scaun, enervat, şi se întoarse cu spatele ca să nu vadă ciorile care totdeauna l-au îngreţoşat, iar acuma — tocmai când citise despre Madeleine — i se păreau nişte prevestiri sinistre.

Andrei terminase curăţenia în cameră. Puiu trecu înapoi,

să aştepte vizita doctorului, aruncă ziarul pe masă, desfăşurat, şi începu să se mişte. Îşi propusese, încă de azi-noapte, să povestească doctorului — fireşte, după ce se va fi consultat cu bătrânul — cum a descoperit cauzele crimei şi să-i ceară părerea. Acuma însă socotea că e mai bine să amâie pe mâine comunicarea aceasta. În ziua înmormântării ei asemenea mărturisire va fi o uşurare şi pentru sufletul lui şi o pietate faţă de memoria ei... Îşi aduse aminte cât a fost de nepriceput ieri când a bănuit pe bietul doctor că a fost îndrăgostit în taină de Madeleine şi că din pricina asta are să se răzbune pe dânsul. Îi păru bine că nu s-a mai apucat să istorisească şi bătrânului bănuiala neroadă, că s-ar fi umplut de ridicol...

Doctorul sosi tot grăbit, tot sumbru, şi întrebă scurt:

— Ce mai e nou?

— Nimic afară de cele de ieri — răspunse Puiu, căutând să pară cât mai calm.

Medicul însă iar ascultase absent, ca şi ieri. Se uită împrejur cercetător, văzu ziarul pe masă, se apropie, descoperi anunţul funebru şi-l citi foarte atent. Când sfârşi, se întoarse la Puiu şi, cu o clipire ciudată din ochi şi cu o intonaţie ce nu era nici întrebare, nici afirmare, făcu încet:

— Mădălina?!

Puiu vru să-i dea numaidecât explicaţia, dar nu apucă să deschidă gura, căci doctorul ieşi, urmat de toţi ceilalţi, zicând apăsat şi parcă semnificativ:

— La revedere!

În urechile lui Puiu răsună apoi multă vreme cuvântul pe care-l rostise doctorul, cu intonaţia aceea neobişnuită, silindu-se să ghicească ce a vrut să zică. Poate i s-o fi părut curios că în necrolog nu s-a pus numele ei aşa cum era cun-

oscut în lume, adică Madeleine? Atunci de ce n-a avut răbdare, căci el i-ar fi dat fără înconjur toate lămuririle... Sau a vrut să-şi bată joc de franţuziţii din lumea bună care numai la moarte îşi aduc aminte de numele lor adevărate, de teamă că Dumnezeu nu-i va recunoaşte în lumea cealaltă fără numele creştinesc de botez? Poate însă că doctorul ştie perfect ce e cu Madeleine şi Mădălina, şi, prin observaţia lui misterioasă, n-a căutat decât să-l prevină: "Ştiu tot, degeaba încerci să te ascunzi de mine..." Dacă ar fi aşa, atunci doctorul nu străluceşte prin inteligenţă. Chestia e doar foarte simplă şi o cunoaşte multă lume, în orice caz lumea cu care Madeleine a avut legături mai apropiate. Nu s-a făcut niciodată secret din chestia asta, încât putea prea bine să o fi aflat şi doctorul. Şi totuşi intonaţia lui a vrut să însemne ceva...

Toată ziua îl frământă acest singur cuvânt şi doctorul. Din ce în ce i se cristaliza în suflet că doctorul e un om straniu. Avea simţământul că îl urăşte. Îi era ruşine să şi-l mărturisească, i se părea că trebuie să fie ceva bolnăvicios, ca mania persecuţiei. De aceea căuta să-l alunge şi se înfricoşa constatând că nu reuşeşte...

La vizita de după-amiazi veni iarăşi numai internul, care-i spuse:

— Mi s-a telefonat de la d-voastră de-acasă că azi nu va putea veni nimeni să vă vadă, căci toată lumea e ocupată cu înmormântarea. Mâine însă, după ceremonie, se vor întoarce de la cimitir aci...

— Mulţumesc! şopti Puiu.

XVI

A doua zi fu cuprins de mare înfrigurare. Se aştepta că

doctorul îi va mai zice ceva şi-i era teamă că nu se va putea stăpâni să nu-i ceară explicaţii pentru aluziile neînţelese cu care îl sâcâie. Doctorul însă fu şi mai sobru ca de obicei. Era îmbrăcat în negru. Se uită câteva clipe mohorât la Puiu şi nu-i adresă nici un cuvânt.

"Şi-a dat seama că ieri a făcut o gafă" — socoti Puiu mulţumit.

Mai târziu găsi suspectă şi această purtare a doctorului. De ce nu i-a vorbit nimica?... Şi de ce s-a îmbrăcat în haine negre tocmai în ziua înmormântării ei?...

În curând uită pe doctor şi nu se mai gândi decât la înmormântare. Se simţea amărât că nu i s-a spus cel puţin cum va fi ceremonia funebră. Şi cu cât se apropia ora trei, cu atât parcă minutele treceau mai anevoie. Apoi, când sosi în sfârşit momentul în care trebuia să înceapă serviciul religios, Puiu se aşeză în genunchi, lângă fereastră, cu fruntea spijinită pe pervaz, şi prinse să se roage fierbinte. Nu mai ştia nici o rugăciune afară de Tatăl nostru, dar şi aceasta îi ajungea acuma. O repetă de sute de ori, cu evlavie, cu lacrimi şi cu însetare. În răstimpuri se întrerupea şi suspina din profunzimile inimii:

— Iartă-mă, Madeleine, fie-ţi milă de mine!

Genunchii, neobişnuiţi, îi amorţiră. Dureri de cuţite îl junghiau prin încheieturi. Stătea însă neclintit, ca ţintuit acolo. Suferinţa o simţea ca o uşurare.

Aşa îl găsiră, târziu, când se întoarseră de la cimitir, bătrânul Faranga şi Matilda. În cameră era întuneric şi Puiu murmura, lângă fereastră, ghemuit, zgribulit de frig, cu buzele vinete, aceeaşi rugăciune simplă. Trebui să-l ajute bătrânul să se scoale şi să-l ducă până la pat.

— Ce-i asta, Puiule? întrebă Faranga îngrijorat.

— Am însoţit-o şi eu pe Madeleine până la groapa în

care eu am aruncat-o — şopti dânsul liniştit, cu o tristeţă întipărită pe faţă.

Ochii roşiţi ai bătrânului se umplură de lacrimi, iar Matilda, ştergându-şi nasul, bolborosi printre sughiţuri:

— S-a sfârşit sărăcuţa Madeleine... *Oh, mon Dieu, mon Dieu!*

— *Soyez calme, Tilda!* îi zise Faranga cu imputare. *Maintenant c'est fini! Elle du moins se repose bien, tandis que nous autres...*

— *Pauvre, pauvre Puiu, comme tu as change*! reveni Matilda cu o nouă năvală de plâns.

— Matilda! *Assez*! făcu bătrânul cu severitate.

Puiu le ceru să-i povestească cum s-a desfăşurat ceremonia şi astfel Matilda putu să se manifeste în toată voia. Mai plângând, mai zâmbind, îi zugrăvi amănuntele cele mai neînsemnate. Înşiră pe îndelete, parcă le-ar fi învăţat pe dinafară, numele tuturor persoanelor distinse care au venit să vadă pe Madeleine pe catafalc. Era atât de frumoasă, scumpa de ea, chiar moartă, că nimeni n-a putut-o contempla fără o exclamaţie de durere şi fără a vărsa o lacrimă sinceră pentru pierderea unei fiinţe aşa de fermecătoare. Descrise coroanele, dricul urmat de zece preoţi şi un episcop, doi miniştri, cinci diplomaţi şi tot ce au Bucureştii mai select. Încă de ieri de la prânz a fost transportată la Biserica Albă, lăcaşul de rugăciune favorit al răposatei. Cincizeci de mii de lei s-au împărţit între săraci. Peste şaptezeci de cupeuri şi automobile au întovărăşit pe *pauvre Madeleine* până la Belu unde acuma se odihneşte în cavoul familiei Faranga, alături de mama lui Puiu...

— Ştii că am zărit şi pe doctorul tău în biserică — observă bătrânul când abundenţa verbală a Matildei se mai

potoli.

— Da? îngălbeni Puiu. A fost şi el?

— *Ça l'honore*! se repezi Matilda. *Ça signifie qu'il est un homme vraiment très sensible*!

Apoi, în vreme ce Puiu rumega spăimântat ştirea aceasta, ea continuă cu mai mult elan să-i spună inscripţiile tuturor coroanelor, detaliile costumelor tuturor doamnelor, mărcile automobilelor tuturor participanţilor... Volubilitatea ei prodigioasă făcu pe Puiu să uite chestia cu doctorul şi în cele din urmă chiar să o întrebe dacă s-a interesat cineva şi de dânsul? Matilda, fericită că a fost stârnită, izbucni furtunos:

— Cineva? Întreabă mai bine cine nu s-a interesat!... *Oh, mon petit Puiu*, nici nu-ţi închipui cât te compătimeşte toată lumea şi n-ai idee câţi prieteni devotaţi s-au dovedit în împrejurările astea triste... În nenorocire se căleşte prietenia, foarte adevărat!... Ei bine, toţi, dar absolut toţi prietenii tăi m-au asaltat cu întrebări despre tine şi vor să vie să te vadă!...

Puiu ascultă cu un surâs trist asigurările ei vertiginoase. Îşi dădea seama că Matilda exagera micile gesturi de politeţe convenţională. El cunoştea lumea şi ştia că nu va avea o situaţie tocmai plăcută, tocmai între prieteni. De altfel bătrânul însuşi la fel a văzut când, din primul moment, i-a spus că va trebui să trăiască în străinătate câţiva ani, până se vor mai uita lucrurile...

În sfârşit Matilda, epuizând întrucâtva subiectul, se grăbi să schimbe vorba:

— Dar acuma să ne mai ocupăm şi de tine, Puiule!... Poly îmi spuse că ai început să te obişnuieşti puţin aici... *Et, vraiment, tu as raison*...

— Evident — zise Puiu ironic. Se împacă omul şi cu mai rău...

Faranga, care tot timpul îl observase, interveni puţin mustrător:

— Cum, dragul meu, iar eşti abătut?... Bine, înţeleg să nu fii încântat, dar situaţia ta, oricum, în împrejurările date, e destul de bună, nici nu cred că ar putea fi mai bună!... Dacă doctorul s-a crezut obligat să vie la înmormântare, înseamnă că-şi dă seama cu cine are de-a face...

— Probabil — murmură Puiu cu o tresărire.

— Şi totuşi te văd parcă mai trist ca alaltăieri — insistă bătrânul. Ai vreo nemulţumire specială? Îţi lipseşte ceva?

— Poate că alaltăieri nu-mi dădeam încă seama! zise Puiu gânditor. În două zile un om, singur cu sufletul lui, între patru ziduri, înţelege mai mult decât altfel în douăzeci de ani!

Matilda, surprinsă de glasul lui, se amestecă repede ca o mamă care ar vrea să oprească pe copil să facă o prostie:

— Puiu, j*e te prie, il faut être sage, tu comprends*?

— *Oui, oui, tante Tilda, il faut être très sage*! surâse Puiu, atât de posomorât că Faranga se sperie.

— Dragul meu — declară cu o energie impunătoare — tu, de azi înainte, n-ai decât un singur lucru de făcut: să aştepţi liniştit! Restul mă priveşte pe mine şi numai pe mine! Înţelegi?... Dacă va fi nevoie, voi merge chiar la rege!

— *Bravo, Poly, ça... c'est beau, c'est héroïque et c'est superbe*! izbucni Matilda cu admiraţie.

Puiu însă clătină din cap şi, după o pauză, murmură:

— *Et mon coeur?... Et le combat douloureux que je dois livrer tous les moments avec ma conscience qui m'accuse et qui me reproche un crime abominable*?

— Fără îndoială — zise bătrânul mişcat şi căutând totuşi

să se stăpânească. *Mais c'est déjà autre chose*! Pentru moment trebuie să lichidăm partea, ca să zicem aşa, materială a afacerii, iar pe urmă...

— Tată, tată, — gemu Puiu deodată plângător — am eu însumi conştiinţa că sunt criminal!

Faranga, încurcat, nu reuşi să articuleze decât:

— *Eh, eh, voyons*!

Matilda însă se supără aproape:

— Nici să nu te aud cu vorbe d-astea urâte, Puişor, că mă faci să mă îngrozesc! *Ce sont des blagues*! *Farceur, va*!

— Germenul crimei a fost în mine, a crescut, m-a urmărit până ce m-a învins! adăugă Puiu zdrobit.

— *Tu es malade, mon enfant*! zise Faranga blând, cu o privire spre Matilda care însă nu înţelese nimic. Ar trebui să stai în pat... După o zguduire nervoasă atât de cumplită, nu e de mirare... Am să vorbesc şi cu doctorul...

— Te rog, tată, mult, să nu mai vorbeşti nimica cu doctorul! vorbi Puiu deodată atât de energic, că părea alt om. Am motive foarte serioase să-ţi cer asta! Lasă-l să-şi facă datoria cum va crede de cuviinţă! Eu nu vreau să-i datorez niciodată nimic!

Gardianul îi aduse masa. Vru să o refuze, dar ei nu-l lăsară până ce nu mâncă bine din toate felurile. Apoi puseră pe gardian să-i facă patul, îl aşteptară să se vâre în plapomă şi numai după aceea îşi luară rămas bun.

XVII

Faranga venea în fiecare dimineaţă la sanatoriu, vorbea întâi cu doctorul şi pe urmă se urca la Puiu.

Doctorul însă nu-i spunea mai nimica. “Răbdare şi iar răbdare!” Observaţia, mai cu seamă în asemenea cazuri, cere

răbdare şi timp. Deocamdată a luat măsuri să i se facă diverse analize: de-abia după ce va cunoaşte rezultatele va putea hotărî în ce direcţie să pornească examinarea. Pacientul însuşi e încă foarte agitat. Orice mare zdruncinare sufletească e urmată de o şi mai mare agitaţie. Numai criminalii vulgari sunt lipsiţi de zbuciumări, fiindcă la ei lipseşte însăşi posibilitatea sensibilităţii. Desluşirile doctorului erau foarte politicoase, dar de o politeţe rece, fie din pricina unui calcul, fie din pricina timidităţii.

— Totuşi care este impresia d-tale până azi? stărui într-o zi Faranga pe un ton mereu delicat, dar subliniat de un imperativ.

Doctorul Ursu se roşi puţin şi ripostă îndată cu aceeaşi politeţe, dar mai sec:

—Ecelenţă, mă iertaţi... Eu aici am de răspuns cu conştiinţa mea de om şi de medic — şi ţin deopotrivă la amândouă. Am obiceiul să-mi fac datoria totdeauna cât mai corect; cu atât mai mult doresc să mi-o fac în cazul fiului d-voastră. Dar nu pot scăpa din vedere că un tribunal mi-a încredinţat o însărcinare deosebit de gingaşă şi că de răspunsul meu depinde aplicarea dreptăţii sociale. În astfel de împrejurări impresiile mele subiective trebuie să amuţească. Oricât ar vrea ele să fie de simpatice, nu se poate să influenţeze câtuşi de puţin obiectivitatea absolută a rezultatului observaţiilor mele!

Bătrânului îi plăceau oamenii cu demnitate, de astă dată însă se simţea puţin jignit. Îi mulţumi totuşi, îi strânse mâna bărbăteşte şi-l felicită pentru seriozitatea ce o pune în împlinirea datoriei.

Începu să fie îgrijorat. Mândria lui nu-i permitea să insiste mai mult la un medic tânăr şi complet străin. Ceea ce aştepta dânsul nu se putea cere făţiş decât unui prieten.

Ursu a putut să înţeleagă rostul vizitelor lui asidue şi deci ar trebui să-l servească acuma, dacă ar fi dispus să-l servească, fără alte explicaţii. Faptul că se înconjoară statornic de conştiinţă şi datorie avea o semnificaţie şi desigur nu era de bun augur.

Simţindu-şi astfel planul ameninţat, Faranga se hotărî să ia informaţii, în mod discret, despre acest doctor Ursu. De pretutindeni primi relaţii strălucite: un medic deosebit de capabil, foarte harnic, citeşte mult şi ştie mult şi, mai presus de toate, un model de conştiinciozitate şi corectitudine. Mai află că e băiat de la ţară, din părinţi ţărani, sărac, ajuns numai prin muncă şi sârguinţă; apoi e foarte tânăr, cel mult cu doi-trei ani poate să aibă mai mult ca Puiu. Cu astfel de om era greu să facă vreun compromis.

Şi totuşi Puiu trebuie salvat! O modalitate ar fi să-l mute în alt sanatoriu, în seama unui medic cu care să poată vorbi deschis. Dar o mutare ar putea stârni vorbe, poate chiar un scandal. Ursu însuşi, cine ştie, s-ar putea simţi ofensat. Apoi ar fi nevoie şi de autorizaţia parchetului...

— Dacă va trebui, vom recurge şi la asta! îşi zicea Faranga, deşi deocamdată era încă hotărât să mai aştepte. Acţiunile bruscate le vom aplica mai târziu şi numai la timpul potrivit!

Nu încetă deci de a vedea mereu pe doctorul Ursu şi de a se interesa de toate amănuntele ce priveau pe Puiu. El însuşi medita mult asupra crimei săvârşite şi încetul cu încetul, cumpănind împrejurările, ajunse la convingerea că e rezultatul unei deformări sufleteşti subite. Adică tocmai de ce se temuse dânsul, efectul năprasnic al eredităţii unui neam cu sângele prea vechi şi neprimenit... Astfel Puiu nu mai era decât victima întâmplătoare, pe când vinovaţii adevăraţi sunt strămoşii cei mulţi care, întrecându-se să păstreze neprihănit

sângele neamului, au acumulat şi germenii pierzaniei. Ar fi o nedreptate strigătoare să fie osândit bietul Puiu, să ispăşească un păcat de care el, după orice dreptate omenească, nu poate fi făcut răspunzător.

XVIII

Puiu avea acuma o mască permanentă de surâs amar pe faţă. Îşi dăduse seama, din ziua înmormântării Madeleinei, că trebuie să găsească numai în sufletul său mângâierea şi liniştea spre a putea lupta cu primejdiile din afară şi din lăuntru. Atât bătrânul, cât şi tante Matilda, deşi fiinţele cele mai apropiate de dânsul, s-au dovedit în fond străini de suferinţele lui adevărate. În clipele cele mai grele, tocmai atunci, omul e sortit să rămână singur. De-abia atunci i se lămureşte că el constituie o lume separată, complicată, fără legături cu ceilalţi oameni şi restul lumii, decât doar materiale. Oamenii comunică între ei prin semne convenţionale şi astfel şi-au făcut iluzia deşartă că se înţeleg. În realitate fiecare atribuie celorlalţi ceea ce simte dânsul şi atâta tot. Legături directe omul numai cu Dumnezeu poate să aibă, de la care a şi dobândit conştiinţa existenţei. Tragediile ca şi bucuriile cele mari omul le trăieşte totdeauna în deplină singurătate şi de aceea, când îşi simte sufletul mai sfâşiat, îşi simte şi singurătatea mai mare.

Descoperirea aceasta era şi mai dureroasă pentru el, a cărui viaţă nu-l poftise niciodată, până acuma, să se coboare în sine însuşi. Viaţa lui s-a petrecut toată şi mereu numai la suprafaţă. Fericirile ca şi nenorocirile lui au fost în funcţie de mici întâmplări din afară. Idealul lui cotidian se epuiza

în cucerirea unei femei, şi doar ca o ţintă neguroasă şi foarte depărtată îi plutea dorinţa de-a merge pe urmele bătrânului, adică de-a intra în politică şi poate chiar de-a ajunge ministru. Făcuse exact atâtea studii cât sunt strict necesare spre a dobândi o diplomă de care nu avea să se folosească niciodată. Îi trebuia cel mult un titlu pentru viaţa “serioasă“ de mai târziu. De la majorat bătrânul îi pusese la dispoziţie întreg venitul din moştenirea mamei sale, care-i permitea să trăiască larg, să-şi satisfacă toate capriciile, să ducă o viaţă cum visează cei mai mulţi tinrei: petreceri, femei, sporturi... Cartea nu i-a plăcut decât ca stupefiant contra insomniei. Barem specialitatea lui îl plictisea de moarte... Asemenea viaţă nu cunoaşte explorările introscopice, nici măcar îndoielile. Conflictele ei de conştiinţă privesc numai oportunităţile morale codificate în legile suple ale cavalerismului monden.

De când i s-a rostogolit însă în calea vieţii o catastrofă, a trebuit să se obişnuiască a-şi privi sufletul faţă-n faţă. Zile întregi s-a zbuciumat până a izbutit să lepede trecutul şi să înţeleagă aievea prezentul. Aşa a ajuns să-i fie ruşine de timpul când toată grija i se concentra numai asupra sa însuşi, când nu s-a gândit şi s-a frământat decât cum să scape el din strânsoare, prin înşelăciune, prin protecţie, prin orice mijloace, când durerea lui cea mare era în fond regretul de-a trebui să renunţe vremelnic la plăcerile vieţii de până atunci. Pe-atunci, de Madeleine, căreia el îi curmase zilele şi care zăcea încă pe catafalc, de-abia îşi aducea aminte, ba chiar încerca să-i înăbuşe amintirea. Nici remuşcări sincere şi profunde n-a avut, căci toată preocuparea lui a fost el şi numai el.

Tocmai în ziua înmormântării a început să se dezmeticească puţin. Atunci, lângă fereastră, în genunchi, în frântu-

ra de rugăciune şi-a găsit sufletul întâia oară. De-atunci, amintirea ei nu-l mai spăimânta, ci îi înfrumuseţa singurătatea. Îndată ce închidea ochii, o vedea pe Madeleine, şi ziua şi noaptea. Ea sosea, se aşeza lângă el, îl contempla blând cu privirea ei voalată, melancolică, şi privirea aceasta îi picura în suflet un balsam mai binefăcător. Era tăcută cum fusese şi în viaţă; nu-i vorbea niciodată. Numai el o asalta cu întrebări, o descosea şi mai ales o ruga cu lacrimi fierbinţi să-l ierte. Ea îi zâmbea trist şi, drept răspuns, îl săruta pe frunte cu buze reci. Cu sărutarea aceasta şi ochii umezi se deştepta totdeauna. Astfel amintirea Madeleinei îi devenise singura alinare.

XIX

A şaptea zi Puiu fu chemat iarăşi în cabinetul doctorului Ursu. Fără să-şi dea seama îl cuprinse o nelinişte. Persista într-însul impresia că doctorul îl urăşte şi-i răspundea instinctiv printr-un sentiment de frică amestecată cu repulsiune. Vizitele cotidiene le primea indiferent; se obişnuise cu întrebarea lui stereotipă "ce mai nou" şi cu privirea lui sfredelitoare. Acuma însă ştia că iar va începe chestionarea, iar îl va chinui cu cercetări în trecut. Pentru sufletul lui simţea că ar avea nevoie numai de pace şi tăcere.

Doctorul însă apăru de data aceasta mult mai înviorat şi mai prietenos. Îi vorbea mai onctuos, zâmbea chiar din când în când. Doar privirea îi era cea veche, bănuitoare şi rece.

— Ei, domnul meu, — îi zise, după ce-l aşeză pe acelaşi scaun, cu un glas care-i pipăia inima — se pare că te-ai mai liniştit şi deci vom putea sta de vorbă mai pe îndelete?

— Da — mormăi Puiu, scurt şi apăsat.

Ursu îi vorbi apoi de analize, despre vizitele domnului Faranga, despre cum îşi petrece timpul, despre lecturi, sărind de la un subiect la altul fără nici o legătură, parcă frazele ar fi fost rostite numai pentru a-i masca privirea care căuta să-l surprindă sau să-l sugestioneze. Puiu nici nu lua în seamă înţelesul spuselor lui, îi urmărea însă ochii ca şi când i-ar fi fost frică să nu-l străpungă. În aceeaşi vreme îşi simţea sângele înfierbântându-se. Era sigur că doctorul ştia tot: că n-are nimic, că e sănătos tun şi deci complet responsabil de crima săvârşită, dar nu vrea să se descopere şi caută să-l torture. Se întreba pentru ce, nu găsea nuci un motiv şi se înfuria.

— Acuma iar am să te rog să-mi dai unele lămuriri, poate indiscrete, dar absolut necesare pentru a-mi putea forma convingerea asupra... În sfârşit! zise Ursu frecându-şi mâinile şi, pentru că nu-şi terminase gândul, se duse până la birou, unde răsfoi nişte hârtii.

Cabinetul era al profesorului Demarat. Luminos, încărcat cu diverse aparate şi multe cărţi, avea la mijloc o masă de consultaţii ce semăna cu un pat de campanie, iar în colţ, lângă fereastră, un birou, prea mic faţă cu mărimea odăii. Pe pereţi atârnau diferite tabeluri şi grafice, portretul profesorului şi, deasupra biroului, o fotografie care atrăsese atenţia lui Puiu încă de rândul trecut: o figură cam pătrată, colţuroasă, tinerească, cu nişte ochi severi şi pătrunzători.

— Poftim! răspunse dânsul mişcându-se nervos pe scaun.

Doctorul, la birou cu capul plecat, părea că-şi rânduieşte întrebările sau poate se sfieşte. Deodată însă se apropie, şezu lângă Puiu şi zise moale, insinuant:

— Din anunţul mortuar am văzut că soţia d-tale se nu-

mea şi Mădălina...?

Puiu tresări, îi veni să se scoale şi să refuze a răspunde. Îşi aminti exclamarea doctorului când a zărit în odaia sa, în *Universul,* necrologul. Şi iată-l că revine... Rosti vexat:

— Era numele ei...

— Dar ştiam că o chema Madeleine? stărui medicul. În orice caz lumea o cunoştea sub numele de Madeleine!?

Puiu nu se mai putu stăpâni şi făcu dârz:

— Nu văd ce legătură poate avea numele nevestei mele cu cercetările d-tale medicale?

Obrajii doctorului se împurpurară, iar în ochi izvorî o lucire aspră, nervoasă. Ripostă totuşi cu voce calmă:

— Legătura îmi permit să o văd eu... De altfel nu vreau să crezi că prin întrebările mele caut să te plictisesc sau să-ţi smulg vreo mărturisire dezagreabilă pentru d-ta sau familia d-tale. Îţi spusei şi data trecută: ca să pot stabili gradul de responsabilitate într-o anume situaţie, trebuie să-mi dai posibilitatea să cunosc toate lucrurile, oricât ar părea de neînsemnate, care ar lumina într-un fel sau altul momentul critic... Fireşte, dacă vreo curiozitate de-a mea crezi că atinge anume taine care trebuie să rămână taine, n-ai decât să nu răspunzi şi eu nu voi insista.

Bănuiala aceasta jignea mai rău pe Puiu. I se părea nesuferit ca cineva, şi mai cu seamă doctorul, să-şi închipuie că ar putea fi cine ştie ce secret ruşinos în trecutul Madeleinei sau al lui. Răspunse îndată cu un surâs silit şi dispreţuitor:

— Te înşeli, onorate domnule doctor, dacă bănuieşti ceva, şi mă ofensezi! Şi nu e deloc cavaleresc să mă ofensezi când mă aflu subt scutul d-tale!

— Pardon, pardon! protestă Ursu cu vioiciune. Aici nu poate fi vorba nici de bănuială, nici de ofensă şi cu atât mai puţin de cavalerism. În faţa doctorului şi a duhovnicului

încetează cavalerismul şi începe spovedania!

— Nici nu m-am dat în lături! replică Puiu mai enervat. Mi s-a părut doar curioasă insistenţa d-tale asupra unor lucruri... Dar dacă vrei, îţi spun bucuros tot! Să ştii însă că povestea e cam lungă, doctore!

— Spune-o pe scurt! apăsă Ursu mulţumit.

Crezu că vede în ochii doctorului o îndoială ironică şi asta îl îndârji. Începu brusc, nervos, sacadat:

— Toată chestia porneşte dintr-un capriciu al tatălui meu, numai din capriciul lui... Vei vedea şi d-ta şi ai să-mi dai dreptate!... Fiindcă nu m-a avut decât pe mine, i-a intrat în cap să-şi asigure prin mine urmaşi mai solizi de cum am fost eu... (Râse nervos şi se îndreptă pe scaun.) El, bătrânul adică, are o teorie nostimă, poate să fie şi ştiinţifică, te pomeneşti... Ei bine, zice că neamul nostru e condamnat să se stingă fiindcă de atâtea generaţii nu şi-a mai împrospătat sângele şi că împrospătarea se poate face prin amestecul cu un sânge nou, sănătos, tânăr, plămădit cu pământ... Brrr!... Şi aşa, cum eu eram singurul Faranga, eu aveam datoria să mă sacrific pentru neam şi să mă însor cu o fată de la ţară pe care mi-o va alege dânsul la timp. Sacrificiul, spun drept, nu mi se părea tocmai atât de acablant. Îmi închipuiam că nu voi fi silit să păstrez o fidelitate excesivă, ba din contra, viitoarei mele neveste. Apoi planul avea ceva romantic şi atrăgător: să cutreieri satele căutând o ţărăncuţă nostimă pentru un boier ca s-o ia de nevastă. Dar astea sunt consideraţii generale, ca să zic aşa, şi ţi le-am expus numai ca să înţelegi restul! (Se opri deodată cu ochii mari, uluit, ca şi când n-ar mai fi ştiut să continue. Apoi îşi reveni şi surâse.) Ei da! M-am întors după război sublocotenent, ca toată lumea. Nu făcusem nimic, fireşte, nici nu văzusem frontul. Tata veghease sever asupra mea ca nu cumva să devin erou. Şi, îndată

ce am lepădat uniforma, m-a prevenit că, pentru orice eventualitate, ar dori să mă vadă aşezat, adică însurat! Prea bine! Să-mi găsească mireasă şi sunt gata!... Până să-mi găsească însă... (Făcu un gest cu mâna.) Cum socotea el să dibuiască o fată pe placul lui şi al meu, habar n-am. Nici nu l-am întrebat niciodată... În sfârşit, într-o duminică, bătrânul hotărâse să plecăm cu maşina la moşia unui unchi de-al meu, în Argeş, la Măneşti, să petrecem acolo vreo trei zile. Trebuia să plecăm devreme, ca să ajungem acolo cam pe la amiazi. Fiindcă bătrânul a avut nu ştiu ce afaceri neprevăzute, am plecat târziu, aproape la prânz. Contam totuşi să sosim pe la trei. Din pricina şoselelor proaste şi a anvelopelor uzate, căci tata totdeauna se zgârceşte la cheltuielile maşinii, am avut o serie de pane de cauciucuri enervante, încât de-abia la cinci izbutirăm să debarcăm într-un sat de unde mai trebuia să facem cel puţin o oră până la Măneşti. Camerele de rezervă ne erau epuizate, iar noi mueam de foame. În şosea nimerim un han, mizerabil, de altfel ca şi satul. Ce are a face! Oprim puţin să luăm ceva şi, între timp, şoferul să-şi pregătească, pentru orice eventualitate, câteva camere. Hangiul, un tip foarte insinuant se oferă numaidecât să ne improvizeze o masă princiară, iară până se face masa ne îndeamnă să vedem hora satului, că, zice, sunt fete tare frumoase aici şi hora e chiar în bătătura din dosul hanului. Fiindcă nu ne vedea entuziasmaţi, hangiul deveni mai stăruitor: “Mai ales trebuie să vedeţi — zice — *Ciuleandra* care nicăieri nu se joacă mai straşnic ca la noi. Avem şi lăutari anume... E ceva fain de tot!”

— Da, *Şuleandra* — murmură, foarte încet, doctorul care asculta calm, cu o privire rece.

— Ai auzit şi d-ta de jocul acesta curios? se întrerupse Puiu brusc, mirat parcă şi în acelaşi timp încântat.

— Nnda... — repetă doctorul, cu o imperceptibilă tresărire, ca şi când i-ar fi părut rău că i-a scăpat cuvântul.

Se făcu o pauză. Puiu zâmbea confuz şi mai aştepta să spună ceva doctorul. Pe urmă tăcerea îl supără şi porni mai nervos:

— Ei da ... *Ciuleandra* ... În sfârşit hangiul ne conduce într-un cerdac de unde într-adevăr puteam privi hora ca dintr-o loje de teatru ... La început, poate pentru că-mi era şi foame, nu mi s-a părut nimic deosebit. Hora ca toate horele, fetele aşa ş-aşa, flăcăii să nu mai vorbim. De altfel jucau o horă obişnuită, fără nici un haz ... Apoi a venit *Ciuleandra*. Ei bine, doctore, cine n-a văzut *Ciuleandra* nu-şi poate închipui ce înseamnă beţia dansului! (Se aprinse. Ochii îi luceau într-un zâmbet fierbinte.) Porneşte ca o horă oarecare, foarte lent, foarte cumpătat. Jucătorii se adună, se înşiră, se îmbină, probabil după simpatii, ori la întâmplare, indiferent. Pe urmă, când se pare că oamenii s-au încins puţin, muzica prinde a se agita şi a se iuţi. Ritmul jocului accelerează, fireşte. Jucătorii, cuprinşi de după mijloc, formează un zid compact de corpuri care se mlădie, se îndoaie, se răsuceşte şi tresaltă cum poruncesc lăutarii. Cu cât se aprind mai tare jucătorii, cu atât şi muzica se aţâţă, devine mai zvăpăiată, mai sălbatică. Picioarele flăcăilor scapără vijelios, schiţează figuri de tropote, sărituri de spaimă, zvâcniri de veselie. Apoi deodată, cu toţii, cu paşii săltaţi şi foarte iuţi, pornesc într-un vârtej. Zidul viu se avântă când încoace, când încolo, lăutarii pişcă vehement strunele însă înăsprind şi ascuţind sunetele cu câte un chiot din gură, la care încearcă să răspundă altul, din toiul jucătorilor, curmat însă şi înghiţit de năvala ritmului. Acuma şirul, tot încovoindu-se şi strângându-se, ca un şarpe fantastic, începe să

se încolăcească, să se strângă, să se grămădească până ce se transformă parcă într-un morman de carne fierbinte care se zvârcoleşte pe loc un răstimp, ca apoi, pe neaşteptate, să se destindă iarăşi, ostenit ori prefăcut, în tact cuminte, lăsând să se vadă feţele roşite şi vesele ale jucătorilor. Dar lăutarii se înfurie că s-a înmuiat jocul, îşi întărâtă iar cântecul, mai puternic, mai stăruitor. Şiragul de jucători, parc-ar vrea să sfideze şi să stârnească pe lăutari, se repede mai furtunos, picioarele hurducă pământul cu bătăile, vârtejul porneşte din nou, mai strâns, mai încăpăţânat, se încolăceşte iar şi se descolăceşte şi, în cele din urmă, se încheagă într-un vălmăşag de trupuri zdrobite. Aşa, pe loc, câteva minute, nu ştiu cât timp, în acelaşi ritm nebunesc, flăcăi şi fete se frământă, tremură, tropăie. De câteva ori clocotul de patimă e străpuns de chiote prelungi, ţâşnite parcă din străvechimea vremurilor, sau de vreun ţipăt de fată cu sânii aprinşi de strânsoare... Şi aşa, jocul pare că va continua până ce toţi jucătorii îşi vor topi sufletele într-o supremă înflăcărare de pasiune dezlănţuită. Dar, brusc, ca şi când l-ar fi tăiat cu foarfecele, cântecul se frânge şi îngrămădirea de tineri se risipeşte într-un hohot de râs sălbatec ca geamătul unei imense plăceri satisfăcute, încât chiar văile se umplu de un cutremur, parcă furia patimei omeneşti ar fi deşteptat până şi instinctele de amor de mult înţelenite ale pământului...

Puiu se opri. Era schimbat la faţă, cu ochii înflăcăraţi, cu obrajii umezi de o sudoare invizibilă, cu buzele arse de un fior. După câteva clipe, parcă de-abia atunci ar fi descoperit prezenţa doctorului, se cutremură, îşi trecu amândouă mâinile prin păr şi reluă, căutând să-şi tempereze avântul:

— Nu ştiu ce impresie ţi-a făcut d-tale *Ciuleandra* asta,

spuneai adineaori că o cunoşti, dar eu, mărturisesc fără înconjur, şi azi după atâţia ani, numai amintindu-mi-o mă simt cuprins de o patimă cumplită. Chiar tata, care e destul de bătrân să nu-l mai impresioneze orice, mi-a spus atunci aproape extaziat şi pe franţuzeşte, căci el toate definiţiile entuziaste numai în franţuzeşte le formulează, zice: "*C'est quelque chose comme une tarentelle collective ou comme une danse de guerre d'un clan sauvage*!" În orice caz eu şi azi cred că singură *Ciuleandra*, din câte jocuri cunosc, poate să explice extazul dansului, al dansului ca o manifestare a adoraţiei supreme, ba chiar al dansurilor religioase care se sfârşeau prin mutilări sau sacrificii umane... În sfârşit eram vrăjit şi terifiat. Aşteptam cu o înfrigurare dureroasă reînceperea jocului şi-mi era teamă că nu va reîncepe din pricina extenuării participanţilor. Cârciumarul pe care nu mă putui stăpâni să nu-l întreb, mă asigură, râzând viclean, că aici numai *Ciuleandra* merge acuma până se înnoptează, c-aşa-i obiceiul, doar să se odihnească puţintel lăutarii. Aveam emoţie ca la un examen absolut nepregătit. Şi deodată chemarea lăutarilor: strunirea instrumentelor! *Ciuleandra* reîncepea. Nu mai avui răbdare. Şoptii tatălui meu: "*Je veux essayer cette danse, papa, qu'en dites vous?*" Mi-a răspuns zâmbind: "*Vas-y!*" Până să-mi răspundă mă şi repezisem. M-am agăţat în horă la întâmplare. Am avut totdeauna o credinţă fanatică în puterea hazardului. Sunt convins că hazardul, cu capriciile lui, e promotorul adevărat al tuturor faptelor mari din istoria omului, aş zice al întregii civilizaţii omeneşti, ba chiar stăpânul real al întregului univers. Ei bine, acest misterios diriguitor al destinelor noastre mi-a dăruit la dreapta o vecină extraordinară, o fetişcană de vreo paisprezece ani, o brună nespus de delicată, coborâtă parcă dintr-un tablou

de Grigorescu, cu nişte ochi albaştri, umezi şi fierbinţi care mi-au aruncat o privire atât de stranie, că mi-a răscolit dintr-o dată toate străfundurile inimii. Era înăltuţă, bine făcută, capul gol cu părul desfăcut în două coade lăsate pe spate. I-am trecut braţul pe după mijloc. Avea carnea ca piatra. Ea mi-a cuprins gâtul cu stânga. Îi simţeam mâna aspră, mă frigea şi mă alinta ca o dezmierdare. Întorsei capul spre ea. Iia albă şi înflorită ascundea doi sâni abia împliniţi ai căror muguri se zbuciumau sfios pe borangicul ieftin. Se uită şi ea la mine şi râse ciudat, cu o gură minunată şi cam batjocoritoare. Pe urmă repede suci capul în cealaltă parte, ca şi când i-ar fi fost ruşine de mine sau de oameni pentru că s-a uitat la mine. Dar jocul începuse. Nu-l ştiam şi nici nu aveam nevoie. Ritmul muzicii şi pornirea celorlalţi mă duceau ca un şuvoi irezistibil. Uneori corpul fetişcanei mă atingea şi atunci eu îi strângeam şi mai tare mijlocul. Ea răbda strânsoarea mea, însă cu o uşoară strâmbătură parc-ar fi vrut să-mi demonstreze că nu-i face plăcere. Aceasta mă îndârjea. O ţărăncuţă ca asta să mă respingă pe mine care în saloanele bucureştene aveam reputaţia de mare cuceritor de inimi femeieşti? În furia jocului ajunsese să se lipească de mine atât de mult, că-i simţeam respiraţia. Eram ameţit de vârtejul *Ciulendrei* ca şi de pofta lacomă ce mi-o stârnise îndrăcita de fetiţă. Am întins gura şi am sărutat-o repede pe colţul buzelor. Surprinsă şi neputându-se apăra altfel, şi-a înfipt dinţişorii în obrazul meu, ca o pisică supărată, şi apoi a dat un ţipăt scurt, de mulţumire. Un flăcău strigă râzând gros: “Nu te lăsa, boierule!” Am râs şi eu prosteşte, a râs şi fata, roşită, aprinsă de osteneală. Iar peste câteva clipe, la altă învălmăşeală, am sărutat-o din nou şi ea n-a mai putut să-mi răspundă, ci doar s-a încruntat cu necaz. Pe urmă, când

s-a isprăvit *Ciuleandra* şi în vreme ce toţi se risipeau, eu am rămas de mână cu ea. “Cum te cheamă, fată frumoasă?” “Mădălina!” murmură ea, ruşinată, privindu-mă pe subt gene. “Mădălina şi mai cum?” “Mădălina Crainicu”, şopti scurt atunci, se smulse din mâna mea şi alergă într-un suflet subt un copac unde, la umbră, chicotea un cârd de fete. Stătui acolo, pe loc, câtva timp, fascinat, cu ochii după ea. Fascinat de joc şi fascinat de fată. Când îmi revenii puţin în fire, urcai în cerdac la tata şi-i zisei cu hotărâre şi însufleţire: *“Papa, j'ai trouvé ce que vous désirez!”* Bătrânul primi cu oarecare răceală declaraţia mea. Nu era de-ajuns să-mi placă mie, important era să-i placă lui. Totuşi ceru îndată informaţii de la hangiu. Aflarăm că Mădălina e fata unei văduve cu încă patru copii, femeie săracă, dar harnică şi cinstită. “Fata e cum se cade?” întrebă tata. Cârciumarul se închină: “Se poate, boierule?... Apoi n-o văzurăţi că e chiar copil, să tot aibă vreo treisprezece-paisprezece ani. Că s-a prins şi ea în horă? E primit aşa, mai mult de haz, că-i fată dezgheţată şi joacă bine... Altfel însă se poate...?” Bătrânul totuşi stărui implacabil: “Tatăl ei din ce cauză a murit?” “În război, cucoane, un glonţ nemţesc l-a omorât la Predeal!” Atunci tata dori s-o vadă mai de aproape. Hangiul, îndatoritor, strigă numaidecât: “Ia chemaţi încoace, măi oameni, pe Mădălina Crainicului, s-o vadă boierii!” Şi urmă către tata: “Dacă aţi vrea s-o angajaţi la d-voastră, v-aţi face mare pomană, că maică-sa de-abia mai ştie cum să-şi ţie zilele cu atâţia copii pe cap...” Mădălina fu adusă mai mult cu forţa până la scara cerdacului, de unde cârciumarul o luă de mână şi se apropie cu ea, dojenind-o: “Nu fi neroadă, fato, când vor boierii săţi vază mutra!” Tata, examinând-o cu mare atenţie, îi puse câteva întrebări, la care răspunse pe jumătate ea, pe jumătate

hangiul. Toată lumea de la horă se adunase în jurul cerdacului să afle ce vor boierii cu Mădălina. Ca să evite aglomeraţia, deşi altfel simţeam c-ar fi dorit s-o mai descoase, bătrânul îi dădu drumul, să umble sănătoasă. Rămase gânditor, iar când ne mai slăbi puţin hangiul cu explicaţiile şi insistenţele, îmi zise grav: “Fata e drăguţă, nici vorbă, dar trebuie să mai chibzuim!” “Să ştii, tată, că eu pe asta o vreau!” Am observat că insistenţa mea nu-i displăcea, precum nu-i displăcuse nici fata. Peste un sfert de oră plecarăm mai departe şi sosirăm cu bine, fără nici o altă pană, la Măneşti. Două zile cât stăturăm acolo, bătrânul nu-mi mai şopti nimic despre Mădălina. Îl simţeam totuşi că numai la ea se gândea şi că-şi întocmea planul de bătaie. A treia zi, la întoarcere, oprirăm iar în Vărzari. Hangiul ne călăuzi la mama Mădălinei şi pe drum ne povesti, cu mare aparat de amănunte, că tatăl fetei a fost omul cel mai voinic din sat, un bărbat straşnic şi bun ca rădăcina de leac, încât toată lumea îl regretă: “Mai bine piereau zece alţii şi se întorcea dânsul!” Când ne văzu mama Mădălinei intrând în ogradă, să se topească de zăpăceală. Ne pofti totuşi, cu ajutorul hangiului, în casă. O murdărie şi o sărăcie cum numai la noi la ţară se găseşte. Mădălina se silea să mai ascundă ce se putea, să nu găsească musafirii prea urât. Şezurăm. Tata, solemn şi grav, spuse îndată verde, fără ocoluri, că doreşte să ia pe Mădălina şi să o mărite cu mine. Vădana căzu pe laviţă de spaimă. Însuşi hangiul deveni perplex, căci la aşa ceva nu se aşteptase. Se uită chiar pe furiş puţin bănuitor la noi, dacă n-am fi cumva nişte înşelători cum umblă atâţia de ademenesc femei ca să le precupeţească pe urmă cine ştie pe unde. Bătrânul însă continuă cu amănunte: Mădălina va fi adoptată după toate formele de mătuşa Matilda, va

primi o educaţie distinsă şi, mai târziu, când va sosi timpul, va deveni soţia mea. Speră că fata are să mă iubească. Pe lângă adopţiunea Mădălinei, mai constituia o zestre de cincizeci mii lei pentru fetiţa cea mai mică a vădanei... Femeii nu-i venea a crede nimica, zâmbea mereu tâmpit, se ştergea la gură cu colţul năframei şi, printre picături, ocăra pe cei doi copilaşi care se hârjoneau după cuptor. În sfârşit, să nu mai lungim vorba degeaba. O oră de tratative şi târguială s-a terminat cu o învoială categorică. Femeia dădu mâna cu tata şi cu mine, în vreme ce Mădălina, care mai ieşise pe-afară de câteva ori, acuma ghemuită lângă uşă, începu să plângă, bâlbâind speriată, aproape îngrozită: "Mămucă, nu mă da! Nu mă da, mămucă!"... Ca să nu fie nici o îndoială în privinţa seriozităţii afacerii, merserăm întreg alaiul la primărie, unde tata repetă declaraţia despre intenţia mătuşei Matilda de-a adopta pe Mădălina şi promisiunea lui că va înzestra pe o copilă de-a văduvei, drept care depune în mâinile ei şi în faţa primarului zece mii de lei, restul urmând să fie vărsat după ce se vor fi împlinit toate formele adopţiunii Mădălinei... Pe urmă Mădălina fu îmbrăcată în straiele de sărbătoare, în cele de la *Ciuleandra*, pe urmă o luarăm între noi în maşină şi ne întoarserăm la Bucureşti...

— Da! zise atunci doctorul Ursu cu glas aspru şi ciudat.

Puiu se opri nedumerit, ca şi când glasul doctorului i s-ar fi părut suspect.

— Te-am întrerupt numai pentru că te văd prea ostenit! adăugă doctorul imediat, observând impresia ce a făcut-o întreruperea lui.

Faţa lui Puiu se lumină. Atenţia doctorului îl măgulea. Nu simţise nici oboseală, dar acuma parcă o toropeală începea să-l încerce. Totuşi, vrând să răspundă la amabilitate cu

amabilitate şi apoi socotindu-se negreşit dator să lămurească chestia Madeleinei încât să nu mai poată rămânea nici un fel de bănuială în sufletul doctorului, Puiu reluă îndată cu un surâs recunoscător:

— Mulţumesc, doctore, eşti foarte drăguţ, dar mă simt foarte bine... Şi, vasăzică, sosim în Bucureşti şi tragem direct la tante Matilda, căreia tata îi încredinţase pe Mădălina cu avertismentul să vegheze asupra ei ca ochii din cap şi mai cu seamă s-o ferească de mine ca nu cumva... Ei, biata mătuşă Matilda înmărmuri când se pomeni aşa din senin cu o fiică adoptivă, culeasă cine ştie de unde, dar se îmblânzi îndată ce tata îi spuse că zestrea Mădălinei rămâne în sarcina lui personală şi deci tante Tilda, cam avară din fire, să nu-şi teamă moşioara şi celelalte, căci le va putea lăsa cui doreşte, dacă nişte nepoţi obscuri vor merita, fireşte, mai mult dărnicia ei, decât fetişcana asta adorabilă. În zilele următoare au fost conciliabule grave şi interminabile între tata şi tante Matilda asupra Mădălinei. Discuţia privea, evident, educaţia ce avea s-o primească fata. O nemţoaică straşnică fu angajată, înainte de a cădea ei de acord, ca s-o cioplească deocamdată cât e necesar pentru a o putea expedia apoi în străinătate. Într-o lună Mădălina era de nerecunoscut. Devenise o domnişoară încântătoare tocmai prin stângăcia ei. Mătuşa îi schimbase numele în Madeleine chiar de a doua zi. Zicea că-i vine mai la îndemână, căci tante Tilda are o slăbiciune aproape bolnavă pentru tot ce e franţuzesc şi crede că orice femeie bine crescută trebuie să vorbească perfect franţuzeşte şi cu accent parizian. Fata, fireşte, nu se împotrivi nici la schimbarea numelui, cum nu se împotrivise la nimic. Mie mi-a mărturisit totuşi, peste câteva zile, că-i plăcea mai bine Mădălina, fiindcă era mai

dulce, ceea ce într-adevăr mi se părea şi mie şi a recunoscut apoi şi tata. Dar atâta concesie merita şi tante Matilda, mai ales că îndrăgise grozav pe Madeleine şi avea acuma ambiţia să scoată din ea cea mai distinsă domnişoară, căci, zicea, în Madeleine e stofă de adevărată cucoană. Cum se împlini luna, mătuşa şi tata urcară fata în tren şi o însoţiră în Elveţia, la un pension din Zürich, cel mai bun din toată Elveţia — tata spunea că din toată lumea — unde, cu profesoare speciale şi cu program special, într-un an de zile urma să se rafineze şi să înveţe franţuzeşte şi nemţeşte. În răstimp de un an tante Tilda s-a dus de vreo cinci ori să o vadă şi să constate progresele, şi de câte ori se întorcea, nu contenea cu laudele: *"C'est une petite merveille, Poly!"* Pe mine, acuma, când îi făceam vreo mojicie, mă ameninţa foarte serios că n-are să-mi mai dea pe Madeleine, că eu nici n-aş merita o fată ca ea. Deşi programul iniţial fusese să stea acolo numai un an, iar apoi să treacă un an la Paris şi încă un an la Londra, tata hotărî să o mai ţie un an la Zürich ca să câştige o bază cât mai solidă. Cum bătrânul purta toate cheltuielile, până şi drumurile mătuşei Tilda, hotărârea lui fu urmată întocmai, oricât tante Matilda, spălându-se pe mâini, obiecta că anul suplimentar fata l-ar fi făcut mai cu folos în Franţa, singura ţară unde se pot însuşi manierele civilizate şi unde sufletul omului se poate rafina aievea... Între timp trebuise să plec şi eu la Paris să-mi iau un doctorat ca să fiu la înălţimea aspiraţiunilor bătrânului. O singură oară am putut-o vedea la Zürich în prezenţa mătuşei care venise cu mine ca să mă instaleze. Ne abătuserăm înadins pe la Madeleine. Ei bine, tante Matilda nu exagerase deloc de data asta. Madeleine era într-adevăr o minune. E inexplicabil ce repede se adaptează femeile! Îţi făcea impresia că s-a născut

principesă, atâta delicateţă avea în toată înfăţişarea, atâta simplitate şi firesc în gesturile şi atitudinea ei. Am vorbit, evident, numai franţuzeşte şi am remarcat, spre ruşinea mea, că ea vorbea infinit mai bine ca mine care, de când am deschis gura în lume, sporovăiam aproape numai în limba lui Voltaire. Pe urmă, când am stat la Paris, cu toate că în al doilea an o aduseseră şi pe ea acolo, nu mi-a fost permis s-o văd decât de două ori, o dată cu tante Tilda şi a doua oară cu tata. În sfârşit, când eu am venit acasă cu diploma în buzunar, ea a trecut în Anglia, ca să se împlinească întocmai programul stabilit. În toamna următoare apoi s-a întors şi ea. Tante Matilda, mândră şi încântată, a introdus-o numaidecât în lume şi profeţiile ei s-au împlinit într-adevăr, căci într-o singură seară a cucerit Bucureştii. Am constatat că mătuşa putea foarte lesne să-şi ţie ameninţarea: în orice moment, zece pretendenţi cel puţin, toţi mai buni ca mine, ar fi fost gata să se prosterneze la picioarele Madeleinei. Fireşte, era o deosebire mare între Mădălina de odinioară, de la C*iuleandra*, şi Madeleine de azi, o deosebire nu numai în ceea ce se vedea, ci mai ales în sufletul ei. Mădălina fusese veselă, exuberantă, aproape sălbatică, pe când Madeleine era blândă, discretă şi melancolică, o melancolie care punea un mister în ochii ei, în surâsul ei, în glasul ei, şi care, cel puţin aşa spunea lumea, o făcea mai ispititoare. În aceeaşi iarnă tata mi-a reamintit că am douăzeci şi şapte de ani, că Madeleine are optsprezece, şi că deci a sosit momentul... Eram fericit. Niciodată vreo comunicare de-a bătrânului nu mi-a produs mai multă bucurie. În cei patru ani îmi făcusem de cap, încercasem toate amorurile, dar Madeleine rămăsese în inima mea o icoană sfântă. O adoram cu atât mai profund cu cât despărţirea de patru ani mi-o împodobise cu nimbul

unei taine. Şi aşa, după toate formele şi pregătirile de rigoare, după o logodnă ceremonioasă, cununia s-a putut celebra îndată după Paşti, acum patru ani...

Puiu stătu câteva clipe gânditor ca şi când evocarea l-ar fi strămutat în altă lume. Se uită la doctorul Ursu, care îl privea nemişcat, zâmbi şi urmă:

— Vezi dar bine acuma că nu e nici un secret inavuabil!... Cum s-ar fi putut ascunde lumii asemenea lucru şi de ce să-l fi ascuns? Toată lumea care se interesa cunoştea povestea noastră. Fireşte, nu-mi putea cere nimeni şi n-aveam nici un motiv să-i dau publicitatea cea mai largă, poate chiar prin *Monitorul Oficial* ori prin *Universul*. Era doar o chestie intimă, a noastră, care ne privea numai pe noi! Mie nu putea să-mi fie ruşine de Madeleine, precum nici ea n-avea pentru ce să se ruşineze de Mădălina!

Doctorul, cu o vioiciune nefirească, insistă:

— Foarte frumos, dar tot n-am înţeles de ce s-a pus în necrolog Mădălina?

— Eu, de-aici, cum să ştiu, doctore? zise Puiu abătut că povestirea lui n-a izbutit să suprime toate obiecţiile doctorului. Îmi închipuiesc însă că tata a pus din delicateţă pentru amintirea ei. Căci noi, în familie, când o răsfăţam, îi ziceam Mădălina, iar ei îi plăcea. Şi noi găseam că i se potrivea mai mult acuma, când era atât de blândă şi de dulce, ca odinioară când fusese altfel...

Ursu tăcea, puţin încurcat. Părea că mai rumegă vreo întrebare sau filtrează cele auzite. Puiu se roşise, dar ochii i se limpeziseră. În toată înfăţişarea lui era întipărită o reverie care pe doctor, când o observă, îl făcu să se scoale şi să zică brusc:

— Mulţumesc... Desigur ai obosit...

— Nu, nu — protestă Puiu cu însufleţire sinceră. Mi-ai făcut un mare bine, doctore, nici nu-ţi închipui! La început da, mă cam enervase întrebarea d-tale, recunosc şi te rog să mă ierţi. Nu-mi dădeam seama că astfel mă îndemnai să-mi reamintesc nişte momente atât de fericite, să le retrăiesc, să descopăr iarăşi pe mica mea Mădălina, s-o reîndrăgesc. E tot ce puteai să-mi oferi mai plăcut! Îţi mulţumesc, mulţumesc!

Se repezi furtunos la doctorul Ursu, îi apucă mâna şi i-o strânse puternic.

Doctorul, după ce îl conduse şi-l dădu în grija internului, se spălă pe mâini, parcă i-ar fi fost frică să nu se infecteze.

XX

De-aci înainte Puiu aştepta cu drag vizitele doctorului, ca pe-ale unui prieten vechi şi binevoitor. Îi zâmbea cu încredere mereu, deşi doctorul nu-i răspundea la fel, ba parcă devenise mai mohorât. Puiu însă nu voia să ia în seamă nimica. Îşi zicea că sunt închipuiri de-ale lui pe care are să le regrete cum regretă acuma că l-a bănuit odinioară din pricina Madeleinei. În războiul ce-l ducea aici cu sine însuşi, e fatal să exagereze importanţa fiecărui gest, să i se pară că descoperă duşmanii... În cele din urmă însă ajunse să vadă că toate au fost excrescenţe de-ale minţii lui înfierbântate, de-ale sensibilităţii lui bolnăvicios de ascuţite...

Într-o zi, când se simţea mai mulţumit, bătrânul Policarp Faranga sosi mai agitat ca de obicei. Trimise îndată pe gardian să se plimbe pe coridor, fiindcă trebuie să vorbească ceva particular cu Puiu. Avea un aer misterios şi indignat care pe Puiu îl făcu să surâdă indulgent:

— S-a întâmplat ceva grav, tată?

— Puiule, e într-adevăr foarte grav! zise Faranga în picioare, într-o ţinută aproape marţială. *Ce docteur est une canaille! Tu entends? Une canaille!*

— Exagerezi, tată!

— *Du tout, du tout!* se enervă bătrânul. Am şi hotărât: cu orice riscuri şi stăruinţi trebuie să te scot de-aici, să intri în observaţie în alt sanatoriu, la un om cumsecade! *Voilà*!

— Tocmai acuma când am început să mă simt mai bine? zise Puiu tot calm, tot îngăduitor.

— Şi mai bine ai să te simţi între nişte medici umani şi între prieteni, nu ca aici, duşmani! strigă Faranga, stăpânindu-se însă şi adăugând mai încet: De altfel m-am sfătuit azi mult şi cu Tilda. E şi ea absolut de părerea mea: trebuie să te mutăm de-aici, să te scăpăm din ghearele acestui doctor mizerabil!... Eu te-am adus aici contând pe Demarat, în grija căruia te puteam lăsa cu toată încrederea. Nu mi-am închipuit însă că...

Vorbind, iar se înfierbântase. Se întrerupse, îşi smulse barba, ceea ce însemna culmea enervării, făcu câţiva paşi şi se întoarse la Puiu, mai potolit:

— Aseară, la club, am stat de vorbă cu profesorul Dordea. M-a întrebat ce mai faci, cum îţi merge şi aşa am ajuns să discutăm şi despre doctorul Ursu. Dordea îl cunoaşte perfect, l-a avut elev. Ei bine, ştii ce-mi spune Dordea? “Merituos, chiar excelent ca medic — zice — dar ca om cu desăvârşire imposibil!” Ai înţeles? Ce-mi pasă mie de calităţile lui profesionale dacă altfel e execrabil? Zice că de prin Universitate nu scăpa nici o ocazie să-şi arate ura cea mai neagră împotriva ciocoilor, înţelegând prin ciocoi, fireşte, pe toţi oamenii de treabă care nu poartă iţari şi opinci. Mania asta a lui era atât de cunoscută că Dordea l-a şi întrebat odată

cum se poate, un intelectual ca el, să afişeze nişte concepţii atât de barbare? Dar, zice, n-a putut smulge dintr-însul decât că ciocoii i-au zdrobit inima şi alte asemenea bazaconii. Prin urmare, vezi: e de ajuns să fii ciocoi, ca acest specimen primitiv să te urmărească cu ura lui maniacă!

— Şi Dordea o fi exagerând sau l-a înţeles greşit — murmură Puiu nezdruncinat.

— Deloc! se încăpăţânează bătrânul. Dordea nu vorbeşte niciodată fleacuri şi nici nu se ţine de clevetiri. Dacă mi-a spus lucrurile acestea, a vrut cu siguranţă să mă previe în mod fin să nu mă culc pe o ureche în privinţa ta şi să-mi iau măsurile din vreme. Evident, medic şi el, n-a putut să vorbească prea deschis. Şi de altfel cuvintele lui despre el se coroborează cu diverse păreri ce a adunat Matilda de pe la prietene de-ale ei, dintre care unele au fost internate aici, în sanatoriu, şi l-au putut cunoaşte din contact direct, iar altele au avut prietene bolnave aici, şi venind mai des să le viziteze, l-au cunoscut indirect. Ei bine, nimeni nu spune decât că e un mojic fără pereche. D-na Ferentaru, o ştii, a fost bine inspirată când a zis că niciodată n-a văzut om cu nume mai potrivit ca acest Ursu nesuferit!

Totuşi Puiu rămase neclintit în bunele-i păreri despre doctorul Ursu şi nici nu voia să audă despre mutarea în alt sanatoriu.

— Bine, Puiule, — îl dăscăli Faranga — dar să nu uiţi că de el depinde viaţa ta! De referatul lui!... Nu e prudent să-ţi laşi viitorul în mâinile unui om care e adversar declarat al clasei sociale din care faci parte!

Apoi, după multe zadarnice stăruinţi, bătrânul îi destăinui că, în contra voinţei lui de-a face vreo intervenţie, el, Policarp Faranga, a fost aproape în fiecare zi la Ursu şi, cu toate

aluziile lui, discrete, fireşte, n-a reuşit să-i scoată măcar un cuvânt liniştitor, necum binevoitor.

— Nu-ţi mai spun că o dată a fost chiar nedelicat! sfârşi el cu amărăciune. N-am făcut caz pentru că orice gest al meu s-ar răsfrânge asupra ta care te afli în puterea lui. Destul că a îndrăznit să nu fie cât trebuia de cuviincios faţă de mine, om bătrân şi cu o situaţie care ar merita să-i comande cel puţin respect!

Nimic nu putea însă să clatine convingerea lui Puiu care, în cele din urmă, zise îndurerat:

— Ce rău mai mare să-mi facă el decât mi-am făcut eu însumi prin ceea ce am făcut? Că are să-mi dea un certificat de responsabilitate? Ei şi? Ar fi oare asta o catastrofă mai grea decât moartea Madeleinei?

— Ar fi şi moartea ta, Puiule! tresări bătrânul. Ar fi a doua crimă ce m-ar fi lovit şi pe mine! Una ajunge, Puiule. A doua trebuie evitată cu orice preţ! Însăşi Mădălina, sărmana, n-ar dori să fie astfel răzbunată!

I se umpluseră ochii de lacrimi. Se întoarse spre fereastră, scoase batista şi, prefăcându-se că-şi şterge nasul, îşi opri plânsul ca nu cumva să-l vadă copilul şi să-şi strice dispoziţia.

— Nu te-am adus aici — continuă apoi — ca să sfârşeşti acolo unde puteai să începi! Te rog dar să cumpăneşti bine când persişti într-o atitudine sentimentală absolut nepotrivită cu împrejurările!

Puiu ripostă deodată, ca şi când l-ar fi jignit:

— Bine, tată, d-ta vorbeşti parcă acuma ar mai avea vreo importanţă micile trucuri avocăţeşti! Parcă de-aici încolo m-ar mai putea interesa lumea din afară! Ca să mă împac cu lumea aceea, ar trebui să înşel, să mă prefac că sunt neb-

un... Ei, asta nu se mai poate, tată, cu nici un preţ! Nu vreau să înşel, să-mi mai încarc conştiinţa şi cu o înşelăciune spre a scăpa de urmările unei crime! Nu pot! Şi chiar dacă aş fi atât de ticălos să vreau, n-aş şti cum să simulez, iată! Prin urmare, stau aci, cum aş sta oriunde, şi aştept liniştit să vie ceea ce trebuie să vie!

— Într-adevăr, ai dreptate — zise bătrânul Faranga încet. Tu ai aici atâtea frământări şi eu mai vin cu... *C'est fini*!

Plecă apoi amărât, precum şi Puiu rămase amărât. Fiecare se plângea în sine de celălalt că nu vrea să înţeleagă.

"Eu să-mi văd de cele prezente, căci cele viitoare vor veni la timpul lor!" îşi zise Puiu resemnat şi totuşi mândru că nu s-a lăsat înduplecat.

— *Il faut agir,* Tilda, *mais sans plus compter sur lui*! zise trist bătrânul Faranga ajungând acasă la Matilda.

Şi Matilda aprobă cu înflăcărare:

— *C'est ça, mon vieux Poly! Il faut le sauver malgré lui*.

XXI

Fiindcă lui Puiu îi era silă să citească ziarele, i le citea gardianul şi astfel deveneau amuzante. Andrei Leahu mai mult silabisea decât citea şi tocmai asta îi plăcea lui Puiu. Grăbit nu era deloc; dimpotrivă, încetineala fără voie în citire a gardianului umplea mai mult timpul, scurtându-l. Şi cum noutăţile nu-l interesau, asculta numai glasul cela cu intonaţii de şcolar silitor, cu repeţiri de silabe până să ghicească un cuvânt, cu câte-o observaţie printre fraze completând conţinutul, mai deseori presupus decât înţeles aievea. Leahu însuşi se bucura mai cu seamă când descoperea în gazetă ceva despre Argeş, judeţul lui; iar odată când,

din întâmplare, văzu şi satul său într-o înşirare de comune, vizitate de un ministru excesiv de activ, toată ziua, de zeci de ori, s-a întors la pagina respectivă, oftând gânditor şi cu mare părere de rău:

— Vasăzică, a umblat şi pe la noi!... Oare ce s-o fi întâmplat de a trecut?

De altfel Puiu, fiindcă observase câtă plăcere îi face, îl punea mereu să-i povestească de pe-acasă orice îi venea în minte. Leahu începea totdeauna, sfios şi nehotărât, despre boierii pe care-i cunoştea: c-au fost aşa şi au dres aşa, că în cutare an oamenii nu s-au putut învoi, că odată au venit pălmaşi străini tocmai din secuime... De-abia pe la sfârşit scotea la iveală povestirile despre păţaniile ţăranilor în privinţa cărora amintirea lui era inepuizabilă.

Acuma, după ce plecă bătrânul, ca să-şi alunge cu totul urâtul ce-i apăsa sufletul mai rău ca totdeauna, trecu în anticameră, se întinse pe patul gardianului, ca de obicei, şi porniră să tăifăsuiască. După un răstimp însă, chiar când Leahu se înfierbântase cu povestea unei fete de la ei, care rămăsese însărcinată cu unul şi s-a dus tocmai la Piteşti să lepede şi apoi să se bage acolo la stăpân, că în sat o arătau cu degetul oamenii de omenie, Puiu îl întrerupse deodată, ridicându-se pe jumătate, şi cu nişte priviri tulburi:

— Dar la voi cum se joacă *Ciuleandra*, Andrei?

— De, conaşule — zise gardianul puţin uimit că-l întrerupe şi mulţumit de întrebare — *Şuleandra* e joc greu şi trebuie să fie mulţi jucători şi lăutari buni care să ştie şi ei jocul... Greu!

Puiu vru să-l roage să continue povestea cu fata şi, împotriva voinţei, se pomeni spunând:

— Tu ai jucat vreodată *Ciuleandra*?

— Cum să nu fi jucat, boierule! se făli Andrei. Câte opinci

n-am rupt cu ea, Doamne păzeşte! Că parcă omu-i şi nebun la *Şuleandra*, şi alta nu!

— Straşnic joc! observă Puiu cu o pornire ce nu se lăsa stăpânită. Şi eu am jucat *Ciuleandra* o dată, o singură dată, la Vărzari... A fost foarte frumos! Atunci mi-am ales şi nevasta, de la *Ciuleandra*. Ştii, ceea pe care am sugrumat-o, înţelegi?... *Ciuleandra* şi nevasta!

Îşi dădea seama că spune lucruri pe care nu vrea şi totuşi le spunea cu un glas straniu, încât însuşi gardianul se uita la dânsul nedumerit. Totuşi, ca să fie cuviincios, Leahu aprobă:

— Apoi prin partea noastră mai toţi flăcăii de la *Şuleandra* se însoară. Acolo se adună fiecare cu fata de-i place şi mi se strâng şi se oţăresc la joc, până ce-şi pierd minţile... Aşa-i jocul, boierule!

Ascultând distrat cuvintele gardianului, Puiu se chinuia să-şi reamintească melodia *Ciulendrei* şi, pentru că nu izbutea, se simţea profund nenorocit. Îi trecu prin gând că ar trebui să schiţeze paşii ca să-şi amintească mai repede. Îşi dădu seama că gândul e bolnăvicios, îl alungă şi-şi zise ruşinat că gardianul l-ar crede smintit. În acelaşi timp însă nu se putu opri să nu întrebe:

— I-ascultă, Andrei, tu poţi să-mi şuieri *Ciuleandra*?

— Ba să mă iertaţi, conaşule, — răspunse Leahu atât de speriat parcă l-ar fi îndemnat la ceva extraordinar de ruşinos, — că eu de când sunt n-am şuierat, că nici n-am avut de la Dumnezeu dar de cântece.

— Păcat! murmură Puiu, în picioare, cu o figură imobilă, plină de hotărâre. Aş fi vrut să văd cum o joci tu, dar nu-mi pot aminti melodia, că ţi-aş şuiera-o eu foarte bucuros!

— Apoi că eu tot n-aş juca, boierule, zise gardianul cu un râs silit prin care vroia să-şi ascundă neliniştea. Nici nu mi-ar şedea bine, zău aşa, că *Şuleandra* e cu multa săritură şi

eu, de, port în spate ani mulţişori! Joc de tineri, boierule, cu puteri de haram, iar eu am risipit ce-am avut, şi în război şi în alte necazuri, de mă mulţumesc să-mi ţin zilele...

— Ba eşti zevzec, Leahule! bufni Puiu cu mânie reţinută anevoie. Te lauzi că ştii şi nu ştii nimic!

— Nu, zău, boierule, să nu vă supăraţi! se rugă Andrei, căutând să-l mulcomească. S-a şi întunecat, boierii din alte camere sunt bolnavi, nu ca d-voastră, şi se culcă devreme şi nu suferă gălăgia... Apoi de m-ar prinde cineva ţopăind pe-aici, ar fi vai ş-amar ce-aş pătimi de la domnul doctor!

Cu o sforţare dureroasă, Puiu se stăpâni să nu mai stăruiască. Vedea bine cât de ciudată e dorinţa lui subită cu *Ciuleandra* şi mai ales imposibilitatea lui de a-şi înfrâna gura. Ca să scape de ispita ce scotea mereu capul în sufletul său, puse pe Leahu să-i facă patul, să se culce. Se obişnuise să doarmă cu uşa spre anticameră deschisă. Acuma ceru s-o închidă. Peste împotrivirea lui, în fundurile minţii îşi zicea că trebuie să mai încerce să-şi rememoreze melodia blestemată. Se dezbrăcă, se sui în pat şi, parc-ar fi vrut să înăbuşe pornirea ce creştea într-însul vijelios, închise ochii şi îşi trase tartanul peste cap. Crâmpeiele de melodie însă îl urmăreau acuma ca nişte albine întărâtate. Răsărea câte-o măsură de undeva, îi fâşia în ureche, se stingea şi lăsa în locul ei o dorinţă mai poruncitoare de a-şi aduce aminte. Subt învelitoare începu să fluiere în surdină altă frântură de arie apărută din nou în creierii lui.

Încetă repede. Era falsă. Şi atunci, furios, sări din pat şi, în vârful picioarelor goale, se porni să îmbine nişte paşi de joc, fără zgomot, să nu-l audă de-alături gardianul, să-şi închipuie că a înnebunit. Se trudi vreun sfert de ceas şi nu izbuti să închege *Ciuleandra*. Când se vârî iar în pat, asudat, se simţi mai mulţumit si-şi zise:

“Am să mi-o reamintesc... N-am să mă las!”

XXII

După o noapte zbuciumată de visuri multe şi ciudate, Puiu se trezi foarte liniştit şi cu o hotărâre fermă în suflet. Îşi făcu toaleta cu mai mare grijă ca alte dăţi. Se privi lung în oglindă şi-şi găsi o înfăţişare demnă. Faţa palidă, slăbită, pielea întinsă, lucioasă pe umerii obrajilor şi zbârcită puţin în colţurile gurii, apoi ochii rătăcitori şi mai adânciţi în orbite îi arătau un om nou, cu totul deosebit de fostul dandy veşnic pudrat, parfumat şi pomădat. Îşi zise că acestea sunt urmele suferinţei, se simţea încântat că a suferit atâta şi socotea că prin suferinţă s-a apropiat de Madeleine.

Fixă oglinda cu picior pe masă aşa încât, trecând, să se poată vedea şi admira mereu, până va sosi doctorul pe care-l aştepta azi mai încrezător ca totdeauna.

În sfârşit Ursu apăru cu alaiul obişnuit şi-i adresă întrebarea cunoscută:

— Ce mai nou, domnule Faranga?

Îl măsură o clipă, aruncă o privire împrejur şi se pregăti să plece. Puiu însă îl reţinu cu vioiciune:

— Doctore, te rog, am să-ţi fac o destăinuire foarte importantă!

Ursu se uită la el cercetător.

— Poftim! Te ascult!

— A, nu! se apără Puiu aproape protestând. E ceva particular şi doresc să ţi-o comunic numai d-tale, între patru ochi... Ţin foarte mult, doctore!

Doctorul îl mai privi puţin şi încheie:

— Bine, am să te chem îndată ce voi termina vizitele.

Puiu fu cuprins de o înfrigurare mânioasă. Alerga de ici-colo, mormăind frânturi de cuvinte, parcă şi-ar fi aranjat un discurs, trecea în anticameră la gardianul care se aşternuse să descifreze *Universul*, iar se întorcea în odaia lui... De câteva ori trimise apoi pe Leahu să vază dacă nu s-au sfârşit încă vizitele. Răspunsurile îl supărau căci erau invariabil aceleaşi: mai e niţel... Când fu chemat în sfârşit, îşi luă brusc o ţinută rigidă şi porni cu paşi solemni, urmat de nedespărţitul gardian ca de un aghiotant.

— Ei, s-auzim! îl întâmpină doctorul Ursu în picioare, scoţându-şi halatul alb.

În faţa lui, Puiu se simţi atât de emoţionat, că vorbi cu glas înecat:

— Doctore, am descoperit pentru ce am omorât pe Madeleine...

Ursu tresări. Aruncă halatul pe un scaun şi se apropie bănuitor.

— Ai descoperit? D-ta? Nu se poate!

— A fost greu, fireşte, — surâse Puiu, satisfăcut de neîncrederea lui. Nici nu mă mir că nu mă crezi. Cu toate astea am descoperit. După lupte grele şi mari zbuciumări sufleteşti. A trebuit să-mi scrutez trecutul, faptele, gesturile cele mai mici... A fost o muncă titanică!

Doctorul nu-şi putea ascunde uimirea. Avea o şovăire care arăta că nu ştie ce să creadă. Îl aşeză şi-l invită să-i povestească. Şi Puiu, cu multă introducere şi copioase amănunte, spuse cum a ajuns să-şi dea seama că e împovărat cu o cumplită ereditate criminală şi cum aceasta a tot râvnit să se manifeste până ce a izbucnit în uciderea Madeleinei. Povestind se făcuse mai palid, îi tremurau puţin mâinile, păstrând însă pe faţă mereu un surâs de martir.

— Acuma toate sunt clare în mine ca lumina soarelui —

adăugă cu o strălucire extatică. Nu-ţi închipui şi nimeni nu-şi poate închipui ce îngrozitor a fost când a trebuit să-mi dau seama! Nu e puţin lucru să simţi categoric într-o bună zi că eşti un criminal născut şi că toată viaţa ta a fost un lanţ de porniri criminale, de crime oprite la timp numai prin voinţa şi educaţia ta, că ai trăit atâţia ani cu povara asta imensă în suflet! Azi mă mir cum am putut trăi aşa, cum n-a fost nimeni să-mi deschidă ochii!

Ursu îşi regăsise stăpânirea. După o pauză îi zise liniştit:

— Totuşi asta încă nu ne spune de ce tocmai pe soţia d-tale ai ucis-o?

— Curios eşti, doctore! se enervă deodată Puiu. Am ucis-o pe ea, fiindcă ea s-a nimerit să fie atunci acolo! Nu pricepi? Dacă-mi ieşea în cale jupâneasa, aş fi omorât pe jupâneasă, ori dacă erai chiar d-ta în faţa mea, străin cum eşti, fii sigur că pe d-ta te sugrumam!

Foarte agitat, făcu un gest cu mâinile, încleştându-şi degetele convulsiv. Doctorul urmări gestul şi întrebă brusc, aspru:

— Aşa ai sugrumat-o şi pe ea?

— Probabil — răspunse Puiu repede; apoi ca şi când s-ar fi încurcat, continuă mai domol: Exact însă nu-mi aduc aminte... Ştii, în momentele acelea singur instinctul e conştient şi activ, restul se supune orbeşte!

După o mică tăcere, cu alt glas, aproape stins, zise:

— De altminteri toată înfăţişarea mea, când eram furios, avea ceva din cruzimea bestială a primitivului. Cineva mi-a spus odată, nu ştiu cine, dar vorbele mi le amintesc perfect, mi-a spus, evident, glumind, că la mânie seamăn ca două picături de apă cu omul din caverne!

— Nda — murmură doctorul pierdut, cu gândurile aiurea.

— Din toate astea trebuie să reţii, doctore, — reluă Puiu apoi cu un nou avânt — că motivul crimei e o dispoziţie criminală foarte puternică, înţelegi? Eu, când m-au adus aci, în primele momente de tulburare, nu-mi dădeam seama cum am putut săvârşi o crimă atât de odioasă. Ei bine, azi, după trei săptămâni de meditaţii necontenite, sunt lămurit. Adevărul adevărat e că sunt nebun! M-am constatat eu însumi, doctore! Nu o clipă de nebunie, cum credea sau voia să facă să se creadă bietul tata, ci o nebunie definitivă şi iremediabilă! Din nenorocire, asta e realitatea, doctore!

Avu un râs scurt, nervos, sec, care răsună în odaie ca o scuturare de cioburi sparte. Doctorul Ursu se cutremură, parcă l-ar fi atins o undă neaşteptată de frig.

XXIII

— Ascultă, Andrei, tu crezi că eu sunt bolnav? Ori nu crezi? Spune drept! întrebă în aceeaşi seară Puiu, cu un râs straniu, pe gardianul care-i aşternea patul.

— Ce boală, boierule? zise gardianul răspunzând cu râs la râsul lui. Boală boierească! Aşa-i totdeauna când boierul dă de o belea mare, o întoarce degrabă pe chestia boalei şi s-a isprăvit toată încurcătura.

Leahu ştia, cum ştia tot sanatoriul, că boierul lui vrea să se facă nebun ca să scape de puşcărie. De aceea nici nu lua în seamă unele ciudăţenii, dându-şi cu socoteala că, prin ele, boierul, şiret, umblă să-l lege şi pe el la gard. Altminteri i se părea foarte de treabă, bun la vorbă şi la inimă. În sinea sa, deşi poliţist, îi admira şmecheria: adică pentru că a greşit de a omorât o femeie (care femeie nu-i vrednică să fie

omorâtă — zicea dânsul deseori de când a păţit ruşinea cu nevastă-sa), să tai capul unui om cumsecade? Mai cunoştea el cazuri de la armată când unii, ba ca să scape de tot de oaste, ba de vreo pedeapsă grea, încercau să se prefacă nebuni. Dar acolo nu mergea ca aici, căci ţi-i punea în cearceafuri reci şi ţi-i muştruluia de le trecea repede pofta de-a simula.

Puiu, începând întrebările, se gândise să povestească gardianului ce-a vorbit azi cu doctorul. Acuma se răzgândi şi-l puse pe el să-i spună cazuri de crime, doar el, ca poliţist, trebuie să cunoască multe. Ascultă un răstimp liniştit, apoi deodată îl opri:

— Stai, stai, Andrei, să vezi cum s-a întâmplat cazul meu. În ziare n-aţi putut vedea mare lucru, că nu ştie nimeni afară de mine cum a fost chestia. Dar să-ţi spun eu, ca să ştii şi tu!

— Adică în chestia cuconiţei? întrebă gardianul.

— Da... Ţie pot să-ţi spun, că acuma noi suntem ca fraţii, de peste trei săptămâni de când stăm împreună, ştii, camarazi ca la război, cot la cot...

Uită însă ce a vrut să-i spună şi se întrerupse zăpăcit. Înainte de a-şi aminti şirul, îi veni altă întrebare:

— Măi Leahule, tu ai fost în război, pe front, aşa-i?... Atunci spune-mi, dar să nu minţi, câţi oameni ai omorât tu în război?

Gardianul răspunse râzând:

— Apoi, boierule, războiul nu se socoteşte la omoruri, că-n război omul nu omoară de bunăvoie, fără poruncă de la cârmuire. Dar eu, uite crucea, tot nu ştiu să fi omorât, nici în război, pe nimeni. De tras cu puşca trăgeam până se roşea ţeava câteodată şi eram bun ţintaş. Dar cu mâna mea nu ştiu să fi omorât nici măcar un bulgar!

Nemulţumit, Puiu urmă:

— La asalt n-ai fost niciodată?

— Ba fost, cum nu, că nădejdea noastră cea bună tot în baionetă ne-a fost. Dar nici acolo nu ştiu, zău cruce, boierule... Că eu în luptă întorceam puşca şi loveam mai mult cu patul, că-mi venea mai la îndemână. Am plesnit eu aşa de mulţi, dar de omorât m-o fi ferit Dumnezeu, căci nici în război, spune şi la teorie, nu-i nevoie să omori pe inamic, ci să-l cotonogeşti, să nu mai poată face rău.

Puiu se arătă foarte decepţionat şi zise cu dispreţ:

— De-aceea n-ai omorât tu nici pe nevastă-ta când şi-a bătut joc de tine, vezi!

— Ba eu zic bodaproste, boierule, că n-am trăsnit-o, că-mi putrezeau oasele prin ocne pentru o muiere blestemată! făcu Leahu încet, închinându-se.

— Ei vezi, eu mi-am sugrumat nevasta, cu toate că nu mi-a făcut nici un rău! reluă Puiu triumfător, cu o lucire aspră care-i mărea ochii.

Cum gardianul, în loc de răspuns, se mulţumi a strânge din umeri, Puiu continuă:

— Ba aş putea spune că nevastă-mea a fost un înger, băiete! Dar eu am fost osândit de Dumnezeu să ucid şi soarta a căzut tocmai asupra ei, săraca... Eu, vezi tu, toată viaţa aş fi ucis dacă nu-mi ţineam firea! Eu, de-aş fi fost pe front, omoram cel puţin o mie de nemţi!

— D-apoi că nici nemţii nu se lăsau aşa să-i omori cu una cu două! observă Leahu cu gravitate.

— Ori se lăsau, ori nu se lăsau! se înfurie Puiu. Eu îi împuşcam pe toţi şi gata! Că de-i ucideam pe ei, nu aveam să omor pe nevastă-mea, pricepi? Aşa stă chestia: de omorât trebuia să omor pe cineva... Acuma, dacă am stins un suflet de om, mi s-a împlinit osânda şi nu mai trebuie să omor pe

nimeni, s-a isprăvit! Toată nenorocirea cu nevastă-mea însă vine numai de la tata, că el n-a lăsat să fiu trimis pe front!

— Păcatele pentru oameni sunt — murmură gardianul foarte umil — dar Dumnezeu iartă pe om.

— Iartă, iartă şi trebuie să ierte — şopti Puiu tainic — şi cum să nu ierte, când ştii cum să rogi pe Dumnezeu... Dar când nu ştii? Că rugăciunea să n-o schimbi mereu, ci s-o ţii întruna...

Deodată îşi dădu seama că vorbeşte fără şir, se întrerupse, îşi netezi fruntea şi părul, şi zise trist:

— Aidem la culcare, Andrei, că-i târziu!... Greu e păcatul pe suflet, Andrei, şi tare apasă! Uite, eu câteodată îl simt mai greu ca o piatră de moară!

— Lăsaţi, boierule, că bun e Dumnezeu... — încercă gardianul să-l mângâie.

— Chiar dacă e bun Dumnezeu şi te iartă, păcatul rămâne şi apasă, apasă şi nu vrea să te ierte! Zi mai bine Doamne fereşte, Andrei!

— Doamne fereşte!

— Noapte bună!

XXIV

A doua zi ceru să se plimbe în grădina sanatoriului. Gardianul îl îmbrăcă bine cu blana care i se adusese de-acasă mai de mult.

Aerul aspru al începutului de martie îl învioră. Zăpada se topise, de-abia ici-colo mai dăinuia câte-o pată albă-cenuşie pe huma neagră ruginită. Copacii îşi scuturau crengile amorţite, parcă duhul primăverii ar fi revărsat valuri-valuri de întindere. Mirosul de reveneală, ca un parfum viu al

pământului, îi deştepta în suflet puteri noi şi noi îndemnuri de viaţă. Păşea înveselit şi sprinten pe cărările umede, ascultând cu plăcere cum îi scârţâia sub picioare prundişul fin, dezgheţat.

— Vine primăvara, Andrei! susură Puiu într-un târziu cu nările gâdilate de o respiraţie plină.

— Vine, conaşule, — mormăi gardianul cu mare nostalgie în glas. Pe la noi oamenii îşi curăţă plugurile...

Tocmai ajungeau la grilajul dinspre stradă. Un tramvai gol trecea; în mijlocul vagonului conductorul îşi făcea socotelile sugând desperat creionul. Un automobil veni din partea opusă şi dispăru sunând prelung din claxon. Puiu îşi zise că e exact sunetul claxonului de la maşina lui. Doi copilaşi, pe trotuar, se opriseră şi se uitau, printre gratii, ca într-o grădină din basme; când văzură însă pe Puiu cu însoţitorul său, o luară la fugă, speriaţi, parc-ar fi văzut nişte arătări. Chiar în acelaşi loc poposi pe urmă Puiu să privească pe strada care acuma era pustie de tot. Peste drum, o casă cochetă, cu poarta de fier, cu trei ferestre la faţadă, albă, avea un surâs primăvăratec. Puiu o mângâie din ochi şi-şi aminti că întocmai aşa a fost şi casa în care au stat ei la Iaşi, în timpul războiului. Pe peretele curat, lângă poartă, erau două tăbliţe, mici, una a societăţii de asigurare, iar subt ea alta, cu fond albastru, indicând numărul casei în cifre albe. Din distracţie se sili să citească şi deodată tresări, ca şi când ar fi descoperit o veste urâtă.

— Ce număr are casa, Andrei, că eu nu-l văd bine? zise către gardian încet.

— Treisprezece! răspunse Leahu cu mândrie, după câteva secunde.

— Treisprezece? repetă Puiu.

Aşa citise şi el, dar, fiindcă îi trecuse brusc un fior prin inimă, încercase să se înşele că n-o fi citit bine. Nu avusese niciodată aversiuni superstiţioase. Uneori, în lume, pentru că şi alţii pozau cu groaza de numărul fatal, se prefăcuse şi el că nu-l poate suferi. În realitate îi fusese indiferent orice număr, precum în general indiferent îl lăsau toate lucrurile problematice. Nici un argument însă nu-i putea alunga acuma simţământul vag şi cu atât mai tulburător de nelinişte ce începuse să-i înfăşoare sufletul ca într-un văl din ce în ce mai gros. După trei săptămâni de singurătate chinuitoare, pentru ce, când a ieşit întâia oară, a trebuit să vadă o casă cu numărul treisprezece? Întrebarea nu cerea răspuns, dar îi sfârâia în creieri, ca o durere ascunsă.

Continuă plimbarea prin grădină, mai mult ca să nu se lase copleşit de o apăsare tot mai împovărătoare. Îi era silă însă acuma de plimbare. Aerul i se părea umed şi înecăcios. Pământul cleios i se agăţa de şoşoni. Pretutindeni ochii lui descopereau numai urâţenie şi murdărie: crengi uscate şi rupte, bucăţi de hârtie, coji de fructe — urmele iernii, pe care topirea zăpezii le dezvelea ca nişte bube pe un obraz bolnav.

— Ajunge, Andrei! zise Puiu deodată, aproape înfuriat.

Intră zgribulit şi plictisit. Deasupra uşii, pe pervaz, la odaia în care stătea de atâta vreme, observă o tăbliţă cu numărul şaptezeci şi şase.

“Bine că nu mai am şi aici pe treisprezece!” se gândi dânsul.

Dezbrăcându-se însă, repeta fără voie în minte numărul citit şi peste un răstimp se pomeni zicând:

— Şaptezeci şi şase, adică şapte cu şase tot treisprezece.

Hotărî să nu se mai gândească la coincidenţele acestea

copilăreşti. E o depresiune nervoasă care-l face să vadă acuma în toate numai semne rele. Deoarece numai proştii pot crede în semnificaţia unor astfel de potriviri întâmplătoare, îşi zise că el, om civilizat, trebuie să se ridice mai presus de ele şi să le dispreţuiască. Dar, pe când se îndemna aşa, un gând ascuns i se sfredelea în trecut să mai dibuiască asemenea coincidenţe. Îi apăru îndată în minte necrologul din ziar şi reciti clar, văzând perfect şi caracterele tipografice, data înmormântării Madeleinei: “Marţi, 13 februarie...”

Când vru să-şi spună că mai doveditor ar fi fost dacă ziua morţii ei ar fi căzut într-o zi de treisprezece, îşi aminti fulgerător că cea dintâi întâlnire a lui cu Mădălina, acolo, la Vărzari, cu *Ciuleandra* şi toate celelalte, a fost tot într-o astfel de zi predestinată: duminică, 31 iulie. În aceeaşi clipire îşi mai aduse aminte cum cineva i-a explicat odată că cele două cifre ale numărului fatal sunt mai primejdioase când se inversează. Efectele lui treisprezece simplu pot fi anihilate, pe când cifrele inversate prevestesc totdeauna un rău ce nu se poate evita prin nici o sforţare omenească.

“Chiar aşa a fost cu biata Mădălina” — îşi zise Puiu, apucându-se acuma să caute ce date din viaţa lui s-au petrecut în puterea numărului blestemat.

Însăşi ziua naşterii lui a fost la treizeci şi unu martie. Cifrele anului în care a murit maică-sa dădeau, adunate, tot treisprezece, iar el a terminat liceul în o mie nouă sute treisprezece...

Îl enervară atât de mult descoperirile acestea, încât, ca să le curme, trecu în anticameră, să stea de vorbă cu gardianul şi să-şi schimbe gândurile. Leahu însă plecase la masă. Pe când voia să se supere că nu l-a găsit, îi veni în minte că şi numărul maşinii lui, o mie trei sute treizeci şi unu, are un

treisprezece simplu şi unul inversat.

— Şi totuşi n-am avut nici cel mai mic accident — mormăi dânsul râzând şi întorcându-se în camera lui. Ceea ce însemna că tocmai numărul fatal mi-a purtat noroc!

După un răstimp însă se gândi că aici trebuie să fie la mijloc o anihilare reciprocă a efectului celor două numere. Iar dacă o fi şi noroc, norocul e al bătrânului, căci bătrânul i-a trecut lui numărul de la maşina cea veche.

Iar încerca să-şi risipească gândurile acestea, zicându-şi că sunt nişte scrânteli datorite enervării fireşti pe care a produs-o izolarea atât de îndelungată. El, aici, dacă chibzuieşte bine, a fost de fapt mai rău ca într-o închisoare, căci a avut parte de un observator care seamănă cu un director de temniţă, mai curând decât cu medicul unui bolnav de nervi, cum trebuia să-l considere, chiar dacă n-ar fi crezut. N-a fost supus nici unui examen serios, afară de nişte analize obişnuite în sanatorii. Observaţia s-a mărginit la un interogatoriu asupra faptei, ca şi când fapta şi împrejurările l-ar fi interesat mai mult ca făptuitorul. Toată purtarea doctorului demonstrează o vrăjmăşie ascunsă, cum foarte bine spusese bătrânul deunăzi. A fost veşnic tăcut, morocănos, parcă înadins ar fi căutat să-l exaspereze. Impresia lui dintâi nu l-a înşelat şi, de şi-a înăbuşit-o, a fost numai pentru că-i era frică să nu fie o închipuire bolnavă. Dar azi nu mai încape nici o îndoială. Tatăl său a avut perfectă dreptate. Dacă nu-şi mai poate stăpâni nervii acuma, de-a ajuns să se sperie de cifre fatidice, vinovat e doctorul singur care l-a tiranizat în loc să-l menajeze.

“Până şi cununia mea cu Madeleine a fost într-o zi nenorocoasă“ — se întrerupse brusc Puiu, ca şi când în timp ce voise să alunge gândul stăruitor, acesta s-ar fi oploşit într-

un colţ, ca să crească şi să se umfle în tihnă, şi acuma ar fi izbucnit mai stăruitor. "Adică la treizeci şi unu martie, iar logodna noastră la treisprezece februarie. Şi exact patru ani după logodnă, în aceeaşi zi înmormântarea! Apoi să nu aibă toate acestea nici o semnificaţie?... Sărmana Madeleine! De la prima până la ultima întâlnire cu mine, toate subt vraja numărului catastrofal! Am fost ursiţi amândoi, se vede, să îndurăm împreună un destin îngrozitor. Poate că şi ea s-a născut într-o zi de treisprezece?... Adevărat, nici nu ştiu în ce zi s-a născut. Nici măcar anul. Dar anul l-aş putea calcula: patru de căsnicie, patru în străinătate, de patrusprezece ani era atunci. Degeaba, ziua n-o ştiu..."

Toată ziua se chinui cu socoteli şi interpretări în jurul numărului, iar când, după-amiazi, veni bătrânul, îl întâmpină nerăbdător:

— Tată, în ce zi a fost născută Madeleine?

— Ultima zi a ultimei luni a anului! răspunse Faranga prompt, cu un surâs îngăduitor. Sper că am fost cât se poate de categoric?

— Ultima... adică treizeci şi unu decembrie! murmură Puiu galben. Treisprezece inversat... ca şi mine!

Bătrânul Faranga tăcu câteva clipe nedumerit, apoi zise cu imputare:

— Puiule dragă, mă superi rău dacă începi acuma cu lucruri d-astea! Nu mai ştiu ce să cred de tine, dragul meu!

— Nici eu nu ştiu, tată! zise Puiu profund abătut. Toată ziua m-a preocupat un număr, toată ziua! Parcă un cui mi s-ar fi înfipt în cap şi nu-l mai pot smulge!

— Copilării, Puiule! îl mângâie bătrânul foarte palid. Trebuie să mai ai răbdare, numai câteva zile! Am făcut demersuri pentru mutarea ta în alt sanatoriu şi cred că în puţine

zile nu vei mai fi aici! Prin urmare...

Puiu îndreptă nişte ochi rătăcitori spre tatăl său şi deodată izbucni, implorând:

— Da, tată, da! Mută-mă de-aici, te rog! Nu mai pot! Simt că mă pierd de tot aici, îmi pierd şi minţile, tată!... Doctorul! Doctorul, tată! Mă urmăreşte, să ştii, e adevărat! E duşmanul meu! Am încercat să-l îmblânzesc, m-am stăpânit, m-am umilit, în zadar. Vrea să mă distrugă, tată! În fiecare noapte îl visez cum mă înţeapă în creieri cu ace lungi, fără milă, mereu...

Plângea cu sughiţuri mari, cu capul pe pieptul bătrânului, iar bătrânul, cuprins de o înfiorare grea, îl bătea blând pe umăr şi murmura:

—*Voyons*, Puiule, *voyons*!

XXV

Pe urmă Puiu se linişti din nou, parcă plânsul i-ar fi spălat sufletul. Perspectiva mutării îl umplea de încredere. Aştepta ziua ca o mântuire. Bătrânul spusese: câteva zile; să fie şi o săptămână, numai să scape de urmărirea doctorului. În aceeaşi seară zise cu bucurie gardianului:

— Ei, Leahule, în curând scăpăm de-aici, amândoi!

— Să v-ajute Dumnezeu, boierule, că se-mplineşte luna de când vă chinuiţi aci — răspunse potolit gardianul. Eu ca eu, că mie mi-a fost mai bine ca acasă, c-am avut de toate din belşug şi muncă mai nimic. Dar pentru d-voastră...

— Ne ducem, Andrei, oriunde, numai aici nu mai stăm! adăugă Puiu cu atâta mulţumire, că i se îmbujorară obrajii, uitându-se cu o bunătate care pe gardian îl umilea.

Andrei Leahu îl îndrăgise tocmai din pricină că-l vedea

mai mult supărat. Înţelegea el că nu putea să aibă inimă uşoară omul care a luat viaţa altuia şi încă a nevestei cu care trăise numai bine, dar i se părea că totuşi prea se zbuciuma acuma când orice zbuciumare era de prisos. Pentru el singura atitudine potrivită ar fi fost tăcerea, care însemna împăcarea cu lovitura soartei.

Puiu, ca totdeauna când se simţea înviorat, avea chef de vorbă. Spre deosebire de altădată însă, acuma îi venea să tăifăsuiască tot despre lucruri din sanatoriu şi mai cu seamă despre doctorul Ursu.

— E tare ursuz — îndrăzni să observe şi gardianul mai târziu, când se încredinţă că boierul ocărăşte cu tot dinadinsul pe domnul doctor.

— Îmi închipuiesc că e rău şi cu personalul — îl îndemnă Puiu. Omul rău se cunoaşte de la prima vedere. Uite, parcă şi acuma îl văd colea, în dimineaţa ceea, cum a intrat, posac, cum m-a fulgerat din ochi cu ură şi cum n-a zis nimica...

Andrei Leahu nu suferea, în sinea lui, deloc pe doctorul Ursu, pentru că nu i-a vorbit niciodată frumos, ci numai cu huiduială şi ocară. În fiecare dimineaţă a găsit să-i facă vreo observaţie, de faţă cu toată lumea. Se simţea jignit în demnitatea lui, căci el nu era nici servitor, nici de pe drumuri, ci în serviciu, cu ordin de la domnul prefect. Nu arătase însă nimănui simţămintele lui, nici lui Puiu, deşi îl pipăise de la început că nici dânsul nu se are de bine cu doctorul. Îşi zicea că-i mai bine să-şi ţie gura; boierii se ceartă, tot ei se împacă; cel puţin să nu se împace pe spinarea lui. Apoi, oricâte jigniri şi chiar bătăi să fi îndurat, lui îi plăcea serviciul aici. Îi rămânea neatinsă întreaga leafă, în afară de bacşişurile grase ce i le arunca boierul bătrân, care, adunate, mai făceau o leafă, dacă nu şi mai mult, căci bătrânul, de câte ori venea, şi nu s-a întâmplat să lipsească nici trei

zile, niciodată nu uita să-l cinstească, şoptind mereu şi numai atâta: “Să-l serveşti, băiete, cum ştii mai bine!” De aceea şi acuma, îi păru rău că a scăpat vorba către Puiu şi căută să scape cu răspunsuri mai în doi peri.

— Tocmai şi oamenii se miră cum de-i aşa de aspru domnul doctor, că doar şi dumnealui a ieşit tot din opincă — observă dânsul, zicându-şi că, repetând ce-a auzit de la alţii, el s-a pus la adăpost.

— Sigur! aprobă Puiu. Am aflat şi eu că-i fecior de ţăran.

— Aşa, boierule — adăugă Leahu. Îmi spuse şi mie bucătarul de-aici, de la spital, că-l cunoaşte pe domnul doctor de când era la şcoală. Îl ştie bine de tot, că au fost împreună la spitalul cel mare Brâncovenesc, că bucătarul acolo a slujit înainte de a se băga aici. Şi zice că domnul doctor să fie chiar din oameni săraci, şi încă de prin judeţul nostru, din Argeş.

— Din Argeş? Cum din Argeş? întrebă Puiu deodată cu voiciune.

— Da, conaşule, — apăsă gardianul. Chiar din Argeşul nostru, dintr-o comună prin care am umblat şi eu, îi zice Vărzari.

— Care Vărzari? reveni Puiu uimit.

— Apoi eu numai un sat Vărzari cunosc în Argeş — zise Andrei puţin încurcat de insistenţa boierului — pe şoseaua cea mare de la Piteşti la Râmnic!

— Aşaa? Din Vărzari? repetă Puiu gânditor. Curios.

Andrei se uită la boier şi, văzându-l îngândurat, i se păru că o fi spus ceva ce nu se cuvine. Ar fi vrut s-o dreagă şi nu ştia cum. Vinovat însă nu se simţea, căci nu spusese nici minciună şi nici nimic rău. De altfel, domnul doctor însuşi se lăuda, chiar către servitori, că e băiat de ţăran.

Puiu vru să mai vorbească cu gardianul, să-i treacă vre-

mea, dar trebui să renunţe, căci gândurile lui toate se învârteau numai în jurul ştirii pe care o aflase. Vasăzică, doctorul Ursu e din satul Mădălinei! De aceea s-a interesat atâta, mereu şi numai de ea! Şi totuşi când i-a povestit, deunăzi, a ascultat parc-ar fi fost străin şi parcă nici n-ar şti că există Vărzari pe lume. Doar la *Ciuleandra* a intervenit şi el, ca şi gardianul, pronunţând *“Şuleandra”*, ca localnicii, cu o îndulcire moldovenească.

— Ciudat! murmură iar Puiu, retrăgându-se. Acuma, la urma urmelor, nu mai are nici o importanţă.

XXVI

— Am să te rog să mai vii azi pe la mine! îi zise doctorul Ursu a doua zi cu glas aproape mieros care i se păru mai antipatic decât cel aspru obişnuit.

Puiu se stăpâni perfect. Îşi propusese, după ce cumpănise îndelung cum să utilizeze vestea aflată, să fie indiferent, să nu-i pomenească nimic, deoarece în curând tot va fi mutat de-aici şi spera să nu se mai întâlnească niciodată cu Ursu.

Fu chemat iar târziu, probabil după ce doctorul isprăvi toate vizitele. Acuma însă a aşteptat liniştit, nu ca rândul trecut.

Doctorul Ursu îl primi amical, îi strânse mâna şi vorbi cu un surâs ca un rânjet:

— Ei, domnule Faranga, sper că foarte curând calvarul d-tale se va sfârşi!

Puiu îşi închipui îndată că doctorul o fi aflat despre intervenţia bătrânului, totuşi tăcu şi doar strânse din umeri.

— Cum, nu te bucuri deloc? se miră doctorul, cu glas

dulce.

— Acuma mi-e egal — zise Puiu morocănos.

Ursu îl privi lung, scrutător, parc-ar fi vrut să-şi mai verifice o convingere deplină formată, şi apoi râse ca o zgârietură de ferestrău:

— Astea-s vorbe, domnul meu! Nimeni, în situaţia d-tale, nu primeşte cu indiferenţă asemenea comunicare!

Pentru că Puiu stăruia în nepăsare, doctorul, în loc să-i spună cum se va sfârşi calvarul, urmă confidenţial:

— Ştii, domnule Faranga, că *Ciuleandra* d-tale m-a urmărit şi pe mine cum trebuie să te fi obsedat atunci pe d-ta!

Puiu îl măsură cu dispreţ o clipă, apoi răspunse tot calm:

— Doctore, pomeneşti despre *Ciuleandra*... Bine. Mărturisesc că pe mine m-a obsedat şi mă obsedează Ciuleandra ca o fatalitate. Dar nici d-tale n-a putut să-ţi fie *Ciuleandra* tocmai străină, doctore?

— Cum? tresări Ursu surprins.

— D-ta nu eşti din ţinutul unde se joacă *Ciuleandra*? urmă Puiu.

— Ei şi?

— Nu eşti chiar din satul Vărzari, unde am jucat şi eu *Ciuleandra* odată şi unde am întâlnit pe Mădălina.

— Şi? repetă acuma foarte sec doctorul.

— Şi, şi — îl imită Puiu cu un calm nezdruncinat. Asta înseamnă că atunci când îţi vorbeam despre satul d-tale, despre jocul d-tale...

Se întrerupse brusc parc-ar fi amuţit din senin. Îşi aduse aminte cum se hotărâse să nu-i impute nimic. Faţa lui păstra aceeaşi linişte, iar privirea îi rămase tot înflorită cu puţină ironie.

Pe Ursu îl supără mai mult întreruperea, decât imputările.

Se roşise şi nările îi tremurau. Aşteptă câteva clipe să continue. Puiu se scufunda mai tare în tăcere.

— Crezi că eram şi eu obligat să-ţi fac destăinuiri intime? făcu doctorul cu o scânteiere aspră în ochi şi cu glasul dur ca bolovanii rostogoliţi. Uiţi că eu am fost în dreptul meu şi chiar dator să-ţi cunosc intimităţile!... Să nu intervertim deci rolurile!

Îşi luă seama şi se potoli îndată. Figura i se destinse, în ochi îi reapăru lucirea obişnuită, cercetătoare, iar pe buze îi răsări un zâmbet silit:

— Ai reuşit să mă faci să-mi pierd cumpătul... şi doar firesc este ca eu să mi-l păstrez totdeauna, nu?

— Probabil — zise Puiu rece.

— Dar d-ta mi-ai adus o acuzaţie care e aproape o insultă pentru mine ca medic — urmă Ursu stăpânit. D-ta îţi închipui, se pare, că întrebările mele asupra unor chestii delicate din trecutul d-tale aveau vreun scop străin de obiectul observaţiei pentru care d-ta te afli în grija mea... Da, da, am înţeles că asta îţi închipui! Ei bine, trebuie să ştii că te înşeli rău, domnule Faranga! Şi trebuie cu atât mai mult că ţi-am mai explicat o dată pentru ce sunt obligat să insist cu asemenea întrebări. Dovada cea mai bună de altfel o constituie faptul că, în povestirile d-tale am găsit puncte de sprijin foarte importante pentru argumentaţia din referatul meu asupra cazului d-tale.

Puiu tăcu. După o pauză, doctorul reluă:

— Iacă, *Ciuleandra*! Te-a enervat când am stăruit. Ei bine, sunt convins că *Ciuleandra* are un rol în fapta d-tale! Aşa cum mi-ai zugrăvit-o şi cum o cunosc şi eu...

— Spune, doctore, te rog, ai jucat-o şi d-ta? întrebă deodată Puiu cu o lăcomie ce-i sfărâma toate hotărârile.

Doctorul Ursu îl scrută un moment, ca şi când ar fi vrut să se încredinţeze dacă întreabă serios sau batjocoritor. Ochii lui Puiu pâlpâiau ca două lumini de licurici în amurguri târzii.

— Da, fireşte c-am jucat-o! zise doctorul rar, apăsat, ţintuindu-şi privirea. Şi mi-a plăcut!

— E un joc uluitor, doctore, e formidabil! se aprinse Puiu. E un vârtej spăimântător pe care nu-l mai poţi uita până la moarte!

Avu o tresărire parc-ar fi vrut să se ridice de pe scaun, să fugă. Se stăpâni încruntat şi continuă cu o însufleţire aproape mânioasă, tremurându-şi fără voie genunchii:

— Şi tocmai satul d-tale e cuibul *Ciulendrei*, doctore! Am auzit că nicăieri nu se joacă aşa de frumos ca acolo, să ştii, am auzit!

Sări brusc în picioare, nemaiputând şedea nemişcat pe scaun, şovăi puţin şi apoi zise foarte confidenţial:

— Acum trebuie să plec, doctore, negreşit! Dar înainte de-a pleca, te rog, d-ta trebuie să ştii, că doar eşti de la obârşie, spune-mi, te rog, cum începe melodia *Ciulendrei*? Mă frământ mereu să mi-o reamintesc şi nu izbutesc deloc, absolut deloc... Şi e o melodie atât de caracteristică! Din, nefericire eu nu-s meloman şi poate de aceea n-am reţinut-o şi nu-s capabil să mi-o împrospătez. Nu-ţi închipui ce plăcere mi-ar face! Mădălina mi-o cânta la pian câteodată, avea o ureche admirabilă, şi eu jucam după cântecul ei, adică mai mult ţopăiam aşa...

Îi venea să-i arate cum ţopăia. Se opri ruşinat şi obosit, căci vorbise foarte repede, parcă l-ar fi alungat cineva, cu un glas rugător şi cu faţa luminată de o mulţumire mare. Doctorul vru să-l reţie, zicându-i:

— Nici eu nu-s meloman şi deci nu ţi-aş putea fi folositor. Dar, dacă ţii neapărat, voi încerca să-ţi procur melodia. Să

vedem, poate reuşesc...

— O, îţi mulţumesc foarte mult, doctore, din toată inima, crede-mă! strigă Puiu într-un elan de entuziasm. Prin asta mi-ai dovedit că eşti un suflet bun! Mi s-a spus că eşti pătimaş şi răzbunător, şi, iată, mărturisesc, am crezut şi eu, dar acum sunt convins până-n rărunchi că ai fost calomniat... În sfârşit mă retrag, scuză-mă! Poate că până să mi-o procuri d-ta, o să-mi reamintesc eu *Ciuleandra*, cine ştie? Norocul omului vine când nici nu crezi...

Plecă atât de grăbit, că gardianul abia îl putu ajunge din urmă.

XXVII

— Andrei, închide bine uşa! şopti Puiu intrând în anticameră. Închide, închide, că trebuie să facem o încercare!

Gardianul încuie uşa nedumerit, uitându-se la boierul care continuă foarte vesel şi misterios:

— Doctorul mi-a dat o idee, Andrei! Fără să vrea, fireşte, că altfel e mare pehlivan. A refuzat să-mi fluiere *Ciuleandra*, s-a prefăcut că n-o ştie... Tocmai el să n-o ştie!... Crede că fără el n-am să mi-o reamintesc! Zice: “Am să ţi-o procur eu”, şi e sigur că m-a legat la ochi! Parcă *Ciuleandra* ar fi un Charleston, pe note şi-n saloane. Ei bine, vreau să-i arăt eu domnului că pe mine nu mă poate purta de nas şi chiar mâine îi voi juca *Ciuleandra*, ca să crape de necaz! Numai să mă ajuţi şi tu. Andrei, auzi? Să nu te prefaci şi tu că n-o ştii, că eşti argeşean, ce Dumnezeu, şi argeşenii se nasc cu *Ciuleandra* în sânge!

Îşi freca mâinile, fericit, în vreme ce gardianul se tot ferea şi bâlbâia împăciuitor:

— Lăsaţi, boierule, c-o nimerim noi, numai să nu ne pripim.
— Bine zici, Andrei! aprobă Puiu încântat. Să nu ne pripim! S-o luăm domol şi cu plan! Numai oamenii cu plan reuşesc în lume, ca şi doctorul nostru!
Trecu în odaia lui să se schimbe. Îmbrăcându-se, fluiera şi fredona neîncetat numai arii de dans, când mai lente, când mai accelerate, iar printre ele se corecta nervos:
"Nu-i asta, tinere!... Fals, fals, opreşte!"
Odată îi veni să râdă de încercările lui şi-şi zise cu glas tare:
— Puiule, eşti idiot!... Ce te-a apucat cu *Ciuleandra*?... Prostie! Prostie!... Astâmpără-te! Numai *Ciuleandra* îţi lipseşte acuma?
Alături gardianul se aşezase domol pe pat şi asculta frământările boierului şi-i era milă de el. De cum a ieşit de la doctor, a văzut că nu e bine ce e cu dânsul. Îi părea rău că într-adevăr nu ştia cântecul *Ciulendrei*, altfel i l-ar fi şuierat şi poate s-ar fi mulţumit.
— Ia mai dă-o dracului de *Ciuleandră*! zise Puiu apărând în pervazul uşii într-un halat cafeniu cu şireturi; faţa îi era obosită, blândă şi surâzătoare.
Leahu se sculă îndată bucuros:
— Prea bine ziceţi, boierule. Atunci eu m-aş duce să vedem de masă până una-alta?!
— Du-te, du-te, Andrei! vorbi Puiu linguşitor. M-a cuprins o foame de-mi vine să te mănânc şi pe tine!
Gardianul râse voios şi plecă blagoslovindu-l.
— Aşa! Scăpai şi de tine! murmură Puiu, respirând uşurat. De ce m-aş fi dat în spectacol înaintea unui om simplu care ar putea crede că nu sunt zdravăn la cap? Dar nici doctorului

nu-i pot tolera să-şi bată joc de mine că nu sunt în stare să-mi reamintesc *Ciuleandra*... Nu, asta niciodată! Încă nu m-am cretinizat de tot!

Se retrase în camera lui şi, fluierând o melodie aproximativă, începu să facă paşi de horă, corect, măsurat, mlădiindu-se uşor din şale, cu braţele întinse parc-ar fi ţinut de mijloc o jucătoare închipuită. După un răstimp se dojeni blajin:

— Nu-i aşa, domnule!

Încercă altă arie, cu alt ritm, cu alţi paşi. Iar fu nemulţumit şi iar schimbă. Apoi deodată, ca şi când ar fi avut o revelaţie, îşi zise:

— Procedeul e greşit din temelie! Nu melodia importă, ci paşii, adică jocul în sine! Întâi a fost mişcarea, deci dansul, şi abia mai târziu a venit cântecul ca un sprijinitor al ritmului! Prin urmare, melodia trebuie să se adapteze mişcării, nu invers! Iată de ce nu reuşeam şi nici nu puteam ajunge vreodată la un rezultat satisfăcător!

Porni numaidecât. Mişca picioarele şi braţele, îşi răsucea corpul şi fredona câte-o frântură de arie întâmplătoare. Continuând mereu, îşi zicea ca o încurajare:

— Iac-aşa!... Ei vezi?... Melodia infamă, jocul bun!

Ritmul deveni tot mai viu. Se pleca înainte, se îndoia înapoi, picioarele îi sfârâiau, parc-ar fi avut jar subt tălpi. Sudori fierbinţi îi îmbrobonau fruntea, i se scurgeau pe tâmple şi, prin sprâncene, pe obraji. Din când în când, câte-un chiot chinuit îi ţâşnea din baierele plămânilor şi faţa i se aprindea de o bucurie imensă.

Aşa ţinu vreun sfert de ceas până ce, zdrobit de osteneală, se prăvăli pe pat şi rămase nemişcat acolo, cu ochii închişi, respirând greu, având însă pe faţă aceeaşi încântare

şi în inimă un simţământ de triumf încât buzele-i uscate bolboroseau:

— În sfârşit, i-am găsit meşteşugul!

Când pe urmă sosi gardianul cu masa, Puiu, mai odihnit, dar fără să se clintească de pe pat, îl întâmpină cu o mândrie răguşită:

— Andrei, s-a făcut!

— Ce s-a făcut, boierule? întrebă Leahu.

— *Ciuleandra*, băiete! explică Puiu. Am prins-o! Straşnic! Ehe, credeaţi voi că n-am s-o prind şi iaca! Am să ţi-o arăt, dar nu acuma, altă dată...

Îi era foame. Înghiţi repede câteva bucături şi apoi se culcă şi numaidecât adormi şi nici nu se mai trezi până târziu după-amiazi, când veni bătrânul Faranga, care se bucură că-l găseşte în pat, odihnindu-se. Nu-l lăsă să se scoale.

— Stai culcat, Puiule, şi adună puteri! De altfel nici n-am să zăbovesc mult. Am trecut doar să te anunţ că am reuşit definitiv: Parchetul a admis să treci, pentru observaţie, la sanatoriul Crucea Albă al profesorului Dordea, ştii, cel care mi-a vorbit despre tine şi despre doctorul Ursu. Aprobarea s-a şi făcut pentru ziua de treisprezece martie, adică răspoimâine ca să avem timp să pregătim toate cum trebuie!

Puiu se cutremură şi murmură pierdut deodată:

— Treisprezece... iar treisprezece...

Faranga se enervă:

— *Mais tu es maniaque, mon enfant*!... O ţii lanţ cu superstiţiile, bune pentru doici şi babe bolnăvicioase.

— Tată, *je te prie, je te prie beaucoup* — zise Puiu cu glas plângător — nu vreau să mă mut la treisprezece! Mai bine nu mă mut deloc!

Ca să nu-l contrazică, bătrânul reveni îndată împăciuitor:

— Bine, atunci să te mutăm la paisprezece, fiindcă ţii numaidecât! De vreme ce aprobarea este pentru treisprezece, n-are nici o importanţă dacă mutarea va mai întârzia o zi!

Puiu însă clătină din cap, trist:

— Ba are, tată, mare importanţă, căci la treisprezece se împlineşte exact o lună de la înmormântarea Madeleinei...

— Ei şi?! făcu Faranga puţin încurcat. *Mais ce sont des enfantillages grotesques*! Nu-ţi închipui ce rău îmi pare că te-am ascultat şi n-am făcut lucrul acesta mai demult, îndată ce am observat că doctorul de aici e inabordabil! Azi poate s-ar fi terminat tot şi ai fi început să te refaci sufleteşte!

— Refacere sufletească! zâmbi Puiu, mai abătut. Da... refacere...

Spre seară se plimbă îndelung, gânditor, când prin camera lui, când prin anticameră şi spuse deodată gardianului care-l privise tăcut:

— Am chibzuit, Andrei, şi am cumpănit bine, bine de tot: nu mă mai mut deloc de-aci!... Tata îmi spuse că răspoimâine, că au şi făcut formele... Dar eu zic că tot mai bine-i aici, că m-am obişnuit acuma cu toate!

Leahu nu ştia ce să răspundă ca să-i fie pe plac. Tăcu.

— Tu ce crezi, Andrei? întrebă Puiu după o pauză.

— Eu zic cum ziceţi d-voastră — făcu gardianul cu prudenţă. D-voastră ştiţi mai bine, că sunteţi om învăţat...

— Nu mă mut, Andrei! reluă Puiu cu îngrijorare. Te pomeneşti că acolo iar aş uita *Ciuleandra* şi pe urmă va trebui să-mi bat capul şi picioarele până să o nimeresc din nou!... Nu, nu, e mai bine aici!

În ochi îi izvorâse iarăşi o lucire stranie. Îşi continuă plimbarea tot mai agitat. Peste un răstimp reveni la gardian!

— Andrei, acum nu te las până nu-mi joci şi tu o *Ciuleandră*.

— Aoleu, boierule, eu am îmbătrânit şi nu mă mai ţin picioarele! se scuză Leahu.

— Ia să nu-mi umbli mie cu minciuni, că doar eşti voinic cât un urs!

— Degeaba, boierule, că nu mai am multă putere — zise gardianul. Noi ne prăpădim iute, conaşule, nu ca boierii. Trai greu, muncă multă, hrană slabă.

— Atunci, să-ţi arăt eu, băiete, cum se joacă *Ciuleandra*! strigă Puiu cu dispreţ.

Se sfărâmă pe loc câteva minute, apoi se întrerupse nemulţumit:

— Nu merge... Aici nu-mi vine... Sau am scăpat-o iar... Aidem dincolo, în camera mea, acolo trebuie să meargă!

Acolo Puiu se porni pe joc şi jucă, vesel, transfigurat, până căzu iarăşi frânt de oboseală. Acuma însă odaia se învârtea cumplit şi toată lumea parcă se clătina. Rămase ca un mort... Gardianul se retrase în odăiţa lui şi se închină.

XXVIII

Internul veni, foarte grăbit, să-l poftească la domnul doctor. Era de dimineaţă; încă nici nu se începuse vizitele. Puiu, istovit, refuză:

— Nu merg... M-am săturat.

Doctorandul se înspăimântă. Cum se poate să refuze invitaţia domnului doctor? Dacă-l cheamă, probabil are să-i facă vreo comunicare importantă. În orice caz, el nu ar îndrăzni să ducă un răspuns şefului că pacientul nu vrea să asculte chemarea. Mai mult înfăţişarea speriată a internu-

lui, decât argumentele lui, convinseră pe Puiu în cele din urmă.

Pe coridor înaintea biroului, văzu o ţărancă, cu o legătură în spinare, cu sumanul ros, cu opincile înnăclăite, cu o privire ciudată. Fără să se gândească, se opri o clipă în dreptul ei. I se părea că o cunoaşte, mai ales însă privirea ei îl intriga. Ţăranca de asemenea părea că-l cunoaşte, dar nu cuteza. Deodată Puiu o întrebă nervos:

— De unde eşti, femeie?

— Din Argeş, boierule, de la Vărzari — răspunse ea plângător.

Puiu primi răspunsul ca o lovitură de bici. I se făcu lumină: trebuie să fie mama Mădălinei.

“Ce caută aici mama ei?! îi trecu prin minte fulgerător, dar nu mai zise nimic, ci intră brusc în cabinetul doctorului. Fără să aştepte vreo întrebare, se repezi la doctorul care-l aştepta în halat, gata să pornească la vizitele de dimineaţă:

— Doctore, doctore, cine-i femeia din coridor?

Surprins de izbucnirea lui şi ferindu-se, doctorul îl îndemnă să se linişească mai întâi. Iar după ce îl aşeză pe scaun, îi spuse:

— Acuma putem vorbi!... Tocmai pentru femeia aceasta te-am poftit. E mama răposatei d-tale soţii.

— Mama Mădălinei! strigă Puiu, sărind în picioare. Am recunoscut-o. Vasăzică, ea era!... După ochi am recunoscut-o... Dar ce vrea aici?... Pe mine mă caută?

— Domol, domol — îi zise doctorul aşezându-l iar jos, aproape cu forţa.

Puiu, parcă ivirea acestei femei i-ar fi răscolit viaţa din temelii, se făcu palid şi îşi muşcă sângeros buzele ca să se poată stăpâni şi să asculte. Doctorul îi explică tacticos, ca

niciodată, că femeia, cum fac de altfel mai toţi oamenii din Vărzari când au vreun necaz prin Bucureşti, a venit la dânsul să-i ceară un sfat. Fiindcă întâmplarea a vrut să se găsească încă aici însuşi soţul răposatei, el, doctorul, a crezut mai nimerit să le înlesnească o întrevedere, ca să se lămurească mai bine şi mai repede lucrurile. Dacă deci Puiu primeşte, va introduce imediat pe mama Mădălinei să spună ea singură ce doreşte. Puiu nu voia să vorbească cu femeia aceasta, îl îngrozea chiar numai gândul că ar putea să vorbească cu ea şi totuşi răspunse repede că da, doreşte să o asculte. Doctorul se arătă satisfăcut şi o strigă din uşă:

— Ia vino încoace, lele, vino!

Femeia intră sfioasă şi bănuitoare şi rămase în colţ, lângă uşă, mormăind:

— Sărut mâna...

Puiu o privi aprins ca şi când ar fi căutat pe Mădălina în trăsăturile ei ofilite. O clipă femeia îi întâlni ochii, dar se întoarse repede către doctorul Ursu care, revenit în mijlocul cabinetului, începuse să-i vorbească:

— Iaca, lele, dumnealui e bărbatul Mădălinei d-tale!

— Păi chiar aşa mi s-a părut şi mie adineaori afară, când m-a întrebat dumnealui, dar tot nu-mi venea să cred — zise ea începând încetinel şi continuând din ce în ce mai cu inimă. Tare s-a schimbat boierul de când a fost pe la noi de mi-a luat pe săraca Mădălina...

— Lasă că şi d-ta te-ai schimbat — interveni Puiu, simţind o nevoie poruncitoare să spună ceva.

— Apoi cum nu, boierule, că vai! mult amar m-a mâncat şi pe mine de-atunci — zise femeia clătinând grav din cap. Of, Doamne! Ş-apoi acu, peste toate, şi moartea Mădălinei. Numai sufleţelul meu de mamă ştie cât m-am perpelit când mi-au spus oamenii că mi s-a prăpădit sărmana fată şi încă

de mâna boierului care mi-a luat-o de-acasă mândră şi frumoasă ca floarea cea albă...

Sfârşi plângând şi morfolind un colţ de năframă printre buze şi peste ochii lăcrimaţi. Cei doi bărbaţi tăceau. Puiu aruncă o privire spre Ursu, dar şi-o ascunse îndată să nu-l prindă. Tăcerea ţinu un răstimp frământată de bocetul aspru şi puţin forţat al femeii care pe urmă continuă, mereu plângător:

— Că ea sărăcuţa cât m-a rugat să n-o dau şi eu am dat-o şi n-am ascultat-o şi, de n-aş fi dat-o, azi n-ar fi în pământ draga mamii, printre străini, ca vai de ea... Puiu izbucni înăbuşit, nemaiputându-se stăpâni:

— Şi ce vrei acuma, femeie? Spune repede ce vrei!

Femeia, parcă asta ar fi aşteptat, îşi şterse lacrimile şi răspunse îndată fără urme de plâns în glas:

— Apoi când s-a auzit la noi în sat ce-a pătimit Mădălina şi cum a fost de oropsită, oamenii m-au învăţat să vin la d-voastră care mi-aţi luat-o şi să vă cer pagube pentru că mi-aţi omorât-o... Şi de-aceea venii.

Tăcu scurt şi se uită întâi la Ursu, pe urmă la Puiu, cu o privire în care şiretenia se îmbina cu tristeţea. Puiu stătea ca pe spini, se uita la ea neputincios, deschise gura să zică ceva, se răzgândi şi numai după o nouă tăcere spuse timid, dibuind:

— Bine, dar Mădălina a fost luată de suflet de mătuşa mea. Mădălina nu mai era fata d-tale şi d-ta nu mai aveai nici un drept asupra ei.

— Păi de suflet, vezi bine că de suflet — se îndârji femeia. Că doar n-am dat-o să mi-o ucideţi, că, de ştiam că vreţi s-o omorâţi, apoi nici pentru toate comorile lumii nu v-o dădeam... C-apoi aşa uşor ar veni, să iai de suflet copiii oamenilor şi pe urmă să-i strângi de gât, să le storci sufletul.

Da inima mea de mamă care am făcut-o şi m-am căznit de-am crescut-o mare să nu mi se frângă când îşi vede odrasla ucisă aşa ca un pui de găină? Străinului nu-i pasă, vezi bine, dar mama tot mamă e până la moarte!

Doctorul Ursu avu un gest involuntar de silă şi întoarse spatele, pe când Puiu, uluit şi zdrobit, se uita împrejur, parc-ar fi căutat un sprijin. Femeia îi simţise slăbiciunea şi torăia întruna, când cu lacrimi, când cu imputări, până ce doctorul, plictisit, interveni:

— Destul, lele! Dumnealui are acuma alte griji mai mari şi mai grele!

— O fi având dumnealui griji, dar pagubele mele de mamă?...

Atunci Ursu se indignă:

— Să-ţi fi adus aminte că eşti mamă când ai dat-o pe Mădălina, nu acuma când e moartă! Ai înţeles?... Şade urât să umbli a mai trage foloase şi din moartea Mădălinei! Uite-aşa, lele!

Femeia se zăpăci şi bâlbâi:

— Apoi oamenii tocmai la d-ta mă trimiseră...

— La mine? M-ai ascultat d-ta atunci pe mine? zise Ursu roşind şi cu o emoţie nouă în voce. Şi acuma ai vrea să te învăţ eu să înşeli lumea?... Eu n-am înşelat niciodată pe nimeni, lele! Numai alţii m-au înşelat, dar eu m-am ţinut totdeauna de vorbă!

Puiu nu mai recunoştea pe doctorul Ursu. I se părea că e alt om cel care vorbeşte, cu un suflet chinuit ca şi al lui.

— Pentru că ai venit până aici şi ţi-ai cheltuit banii pe drumuri — urmă doctorul iarăşi mai aspru — să te duci la domnul Faranga, la tatăl dumnealui, boier mare şi bogat, şi să-l rogi să te miluiască cu ceva! Ai înţeles?... Şi dumnealui, suflet bun şi darnic, n-are să te lase să pleci cu mâna goală,

măcar în amintirea şi de sufletul Mădălinei. Dar să nu te apuci cumva să vorbeşti de pagube, că acolo ai s-o păţeşti urât de tot cu asemenea neobrăzări!

— Da, da! zise brusc şi Puiu, parcă doctorul ar fi vorbit din sufletul lui. Să se ducă la tata şi să-i spună că vreau eu să-i dea ceva, să-i dea mult, de sufletul Mădălinei! Fă-mi plăcerea asta, doctore! Ea nu merită, dar de sufletul Mădălinei să-i dea negreşit!

Plângea fără să-şi dea seama, lacrimile i se scurgeau pe obraji, îi picurau pe piept, încet. Simţea o durere continuă în creieri, o muscă enervantă, vârându-se prin toate colţurile. Dar şedea nemişcat, parcă i-ar fi fost teamă de dureri mai crâncene care nu aşteptau decât un prilej ca să se năpustească asupra lui.

Femeia, ruşinată, îşi şterse gura cu dosul palmei, se duse la Puiu, îi apucă mâna şi o sărută bolborosind:

— Să trăieşti, conaşule, sărut mâna, şi să-ţi dea Dumnezeu sănătate şi alinare...

Puiu nu răspunse nimica şi nici nu se mişcă. Pe mână îi rămase urma buzelor femeii ca o pată rece.

Ursu o luă uşor de spate şi o duse spre uşă:

— Aşa, vezi, lele... Acuma o să-ţi dau un om să te îndrepte acolo!... Şi să nu mai umbli cu astfel de treburi, că nu şade frumos, leliţo!

Ieşi cu ea pe coridor.

XXIX

Peste câteva clipe, întorcându-se, găsi pe Puiu în aceeaşi poziţie, cu ochii tot atât de umezi privind într-un punct fix. Doctorul observă că se uită tocmai la fotografia lui din perete, deasupra biroului. Îi zise domol, parcă n-ar fi vrut să-i risipească brusc gândurile:

— Ce oameni!... N-am mai putut, a trebuit să intervin, mă scandalizase şi pe mine...

Glasul i se părea că vine din altă lume peste gândurile lui care vagabondau în trecut scormonind amănunte amorţite şi străduindu-se să închege din ele viaţă vie sau măcar amintiri legate. Îşi dădea seama că ar trebui să răspundă şi nu-i venea în minte nimic. Apoi deodată se cutremură ca şi când ar fi vrut să sece izvorul lacrimilor. Strânse pleoapele, ultimii stropi de apă sărată i se rostogoliră pe obraji şi ochii îi rămaseră ca spălaţi, cu lumina vie, cu privirile când fierbinţi, când rătăcitoare ca pâlpâirile unei flăcări gata să se stingă. Şi îndată gândurile se înşirară cuminţi, limpezi şi lucitoare ca nişte mărgele colorate pe o aţă subţire, iar glasul i se făcu vibrant ca după o răguşeală supărătoare:

— Îţi mulţumesc, doctore! Ai fost atât de bun pe cât te-am crezut eu de rău!

Doctorul Ursu surâse cu un gest vag.

— Ba da! ai fost bun până şi cu mama Mădălinei! zise Puiu, adăugând apoi moale: Cât de bine vă cunoaşteţi! Ai cunoscut şi pe Mădălina, doctore, nu-i aşa?

— Da — murmură Ursu, întunecându-se.

— Trebuie să o fi cunoscut bine, înaintea mea, mult înainte? stărui Puiu.

— Eram vecini şi fireşte c-am cunoscut-o de copilă — spuse doctorul cu un glas înfundat. Dar eu am fost mai mare ca ea, mult, cu vreo zece ani...

Puiu ardea acuma. Întrebările i se îmbulzeau în minte tumultuos şi nu îndrăznea să le aştearnă toate deodată în faţa doctorului, de teamă să nu redevină cel de altădată, închis şi zgârcit ca un inchizitor. Lăsă să se prelingă câteva clipe până ce zise iar:

— Atunci desigur ştii când am fost noi în Vărzari, cu *Ciule-*

andra, doctore?

— Eram student şi în vacanţă — răspunse Ursu.

— Acuma ştiu tot, doctore, tot! strigă Puiu, pierzându-şi stăpânirea şi alergând la fotografia de lângă birou. D-ta erai de faţă când am jucat eu *Ciuleandra* şi când am sărutat pe Mădălina! Erai acolo şi Mădălina se uita spre d-ta, îmi amintesc perfect. Stăteai în picioare, lângă un copac, mai la o parte, şi te uitai drept la mine, numai la mine, şi ai văzut când am sărutat-o.

Atunci eram aprins şi nu mă interesa decât *Ciuleandra* şi Mădălina şi te-am zărit doar ca prin vis, dar acuma te văd clar, parc-ai fi fost alături de mine. Uite, aveai exact înfăţişarea din fotografia asta, de-aceea m-a obsedat fotografia de când am intrat aici întâia oară. E adevărat, doctore? Spune! Spune!

— Adevărat — recunoscu doctorul, simplu.

Puiu se lăsă pe scaunul de la birou, copleşit parcă de lumina crudă ce-l înconjura. Emoţia îl gâtuia. Mai avuse atâtea întrebări pregătite şi toate i se spulberaseră. Una singură îi ţâşni din inimă ca o săgeată:

— Doctore, d-ta ai iubit pe Mădălina?

Şi doctorul Ursu, ca şi când ar fi aşteptat-o, cu mâinile încrucişate la spate, în faţa lui, legănându-se câte puţin pe picioare, răspunse fără nici o sfială:

— Am iubit-o mult, da... Era numai o copilă, dar am iubit-o şi ca pe o soră, şi ca pe o soţie... Pe-atunci eram însă sentimental şi aveam idealuri burgheze. Culmea fericirii o socoteam să ajung medic de plasă în judeţul meu, să iau de nevastă pe Mădălina, s-o fac cucoană, să ne iubim, să avem copii şi să trăim şaptezeci de ani. Am stat de vorbă cu ea şi m-a înţeles, deşi părea altfel copilăroasă. M-am învoit şi cu mă-sa, cu femeia asta care a mai îndrăznit să vie la mine să-i dau o mână de ajutor ca să te şantajeze pe d-ta cu moartea Mădălinei. Din sărăcia mea am ajutat-o de multe ori şi pe ea, ca pe viitoarea

mea soacră, pe femeia asta. Toate mergeau bine. Mai aveam doi ani până să ies om cu pâinea în mână. Şi deodată ai picat d-ta la *Ciuleandra* ceea. Am avut imediat presimţirea că are să mi se întâmple un rău mare din clipa când v-am zărit apărând în cerdacul cârciumii. Apoi, când ai intrat în horă şi te-ai prins lângă Mădălina, am înţeles că de-aici îmi va veni răul. Am încercat să lupt, să mă împotrivesc. Când au chemat-o s-o vadă boierii, n-am vrut s-o las. Mi-au luat-o oamenii cu sila. Aţi plecat, am răsuflat. Credeam că am scăpat. Totuşi a doua zi am vorbit mai mult cu Mădălina, am prins-o de mână, mâna ei fierbinte şi aspră, m-am uitat în ochii ei: "Să nu te duci, Mădălino! Să nu mă laşi singur!" Şi ea mi-a răspuns din inimă: "Nu mă duc!" Pe urmă aţi venit, eu nu eram acasă, şi aţi luat-o. N-am plâns niciodată, n-am plâns nici atunci. Cârciumarului însă i-am căutat pricină şi l-am umplut de sânge. Auzisem că el fusese mijlocitorul şi că primise un bacşiş gras de la boieri. Şi aşa s-au risipit visurile mele de fericire conjugală burgheză. Nu mai aveam de ce să râvnesc la postul de medic rural şi în schimb am ajuns aici. Numai pe Mădălina n-am putut-o şterge din inimă. Am aflat norocul ei, succesele ei în lume, şi niciodată n-am căutat să mă apropii de ea. Trăiam, nu ştiu de ce, cu iluzia că ea, în taina sufletului ei, tot numai pe mine mă iubeşte şi-mi era frică, mărturisesc, să nu mi se spulbere şi iluzia asta. Soarta m-a adus odată, împotriva voinţei mele, în faţa d-nei Faranga. I-am fost prezentat ca orice străin. A tresărit scurt, mi-a întins mâna şi mi-a spus câteva vorbe convenţionale. Atât. Dar eu eram mulţumit, căci în ochii ei — acuma îţi pot spune chiar şi d-tale — am văzut că nu mă uitase şi am înţeles că ar schimba toate bogăţiile şi succesele ei pentru circumscripţia ceea rurală pe care o visasem odinioară împreună. Am mai zărit-o pe urmă de câteva ori, totdeauna de departe, ea în limuzină elegantă, eu în vreo birjă hodorogită, căci drumurile noastre erau despărţite

ca şi lumile noastre. O salutam respectuos şi-mi răspundea simplu. Eram două cunoştinţe fugare. Poate că în adâncul inimii tot mai speram într-o minune care-mi va reda odată pe Mădălina, poate că şi ea tăinuia vreo speranţă pentru mine. Într-o dimineaţă însă, acum o lună şi două zile, când am sosit la serviciu, doctorandul mă vesteşte că în noaptea trecută, după insistenţa prefectului poliţiei, a internat aici pe fiul fostului ministru Faranga care, într-o criză nervoasă, şi-a sugrumat nevasta. Nu ştiu ce mutră voi fi făcut, dar sufletul meu se răsucea ca o râmă strivită. Se sfârşise definitiv orice speranţă chiar într-o minune!

Ursu nici nu mai căuta să se stăpânească. Glasul avea tremurări pe care zâmbetul permanent le sublinia cu o ironie cruntă. Pe Puiu fiece cuvânt îl aţâţa. Se făcuse umed de sudori. Cu ochii lipiţi pe buzele lui, sorbea însă până şi modulaţiile glasului, parc-ar fi auzit o revelaţie. Apoi deodată izbucni în extaz:

— Eu totuşi am iubit-o mai mult, doctore! Am iubit-o atât de mult, încât am şi omorât-o!

Doctorul îl privi cu o milă colorată de ură:

— Ai dreptate... Ai omorât-o chiar de două ori; întâi i-ai ucis sufletul când ai luat-o şi a doua oară i-ai ucis şi trupul! Aşa e!

Puiu, în picioare, cu ochii holbaţi, strigă:

— Acum ştiu şi de ce am sugrumat-o, doctore! Acuma înţeleg că din pricina d-tale am omorât-o! Numai din pricina d-tale!

— Pentru că nici nu ştiai că exist? observă Ursu batjocoritor.

— Nu ştiam, dar te simţeam fără măcar să-mi dau seama! răspunse Puiu, triumfător. Când mă uitam în ochii ei, nu mă ve–deam pe mine, dar simţeam pe cineva! Şi ochii ceia frumoşi mie nu mi-au surâs niciodată! Melancolia ei nu mă cuprindea pe mine, ci regreta pe celălalt. Sufletul ei se închidea în faţa mea oricât încerca să se prefacă. Şi atunci, când am înţeles că e ursită să-mi rămână totdeauna străină, pentru că nu mai puteam spera s-o câştig niciodată, decât să fie a altuia, mai bine am

sfărâmat-o!... Vezi deci că mi-am descoperit singur motivele pe care d-ta te-ai silit atâta vreme în zadar să le lămureşti? Pentru bolile sufleteşti nu există doctor mai bun decât bolnavul însuşi!

Încet-încet doctorul Ursu îşi recăpătase calmul său firesc. Vorbi acuma rece, aproape oficial:

— Aşa, domnule Faranga... Deunăzi îmi slăveai farmecul hazardului. El a făcut ca într-o clipă atât de grea a vieţii d-tale să ajungi tocmai subt scutul meu medical. În preajma despărţirii îmi pot permite să-ţi spun că, fără să ştii şi fără să vrei, ai fost ucigaşul fericirii mele. Evident, n-ai nici o vină şi totuşi ai fost unealta soartei împotriva mea. O clipă am fost ispitit, numai o clipă, mi-a trecut prin gând să te fac să simţi cât mai lovit. Medicul a fost însă mai tare decât durerea. Acuma, când medicul şi-a terminat chemarea, a putut să vorbească şi omul. Referatul meu e făcut; rămâne doar să-l comunic Parchetului. Eşti tot atât de puţin răspunzător de fapta ceea cât ai fost de cea dintâi, când ai luat pe Mădălina din Vărzari!

Puiu nu înţelegea bine cuvintele doctorului, dar se crezu dator să răspundă cu mândrie:

— Am fost doi adversari fără să ne cunoaştem!

Doctorul Ursu îl întrerupse mai aspru:

— Am fost medic şi pacient. Asta e important. Restul fum. Ai suferit, s-a risipit şi n-a rămas nimic decât pacientul în faţa medicului şi medicul în faţa conştiinţei.

Puiu ieşi clătinându-se pe picioare, ca şi când genunchii i s-ar fi înmuiat. Merse pe coridor agale, cu braţele moarte, parcă i-ar fi fost străine. Doctorul Ursu îl petrecu până afară şi se uită după el până ce dispăru.

XXX

Toată ziua Puiu Faranga şezu posomorât lângă fereastră, privind cum ţârâia în grădină o ploaie măruntă, sâcâitoare, cernută prin site. Îi era indiferentă şi ploaia, şi grădina, şi toată

lumea. Alte vedenii i se perindau prin faţa ochilor, estompate ca nişte năluci stranii pe care nu le putea opri şi care de asemenea nu-l interesau. Câte-un gând începea să dănţuiască brusc în mintea lui; îi urmărea sinuozităţile, undulările un răstimp şi apoi îl pierdea, plictisit...

Când veni înserarea, îşi aduse aminte ceva, se ridică, se duse până aproape de uşă şi se uită în anticameră. Gardianul, cu un ziar în mână, citea încet, silabisind în sine ca să nu tulbure liniştea boierului. Făcu un pas spre el, hotărât, şi se opri în prag, ca şi când ar fi greşit drumul. Se întoarse, ajunse iar la fereastră, văzu cum coboară întunericul şi simţi în picioare mişcări uşoare, săltăreţe, irezistibile. Zâmbi mulţumit şi îndată începu să fredoneze. Nimeri melodia dintr-o dată. Şi jocul de asemenea...

Seara fu atât de istovit, că gardianul trebui să-i ajute să se dezbrace şi să-l urce în pat ca pe un copil. Figura îi era surâzătoare şi suptă, cu urmele sudorilor încrustate pe obraji.

A doua zi se deşteptă greu, dar îndată ce se dădu jos din pat se simţi ca fulgul. Porni vesel prin odaie de ici-colo, aruncând în răstimpuri câte-o întrebare gardianului care, dincolo, deretica şi aranja în aşteptarea vizitei medicale şi răspundea numai în monosilabe. De altfel pe el răspunsurile nu-l interesau, căci punea întrebările doar ca, subt pavăza lor, să-şi poată construi mai în tihnă un plan gigantic care-i încolţise de curând în creieri şi de la care avea să-i vie mântuirea cea mare.

În sfârşit, dinspre coridor, prin uşile deschise, auzi paşii doctorului. Îl cuprinse deodată un cutremur şi groaza că n-are să reuşească. Inima i se zvârcolea de moarte. Îşi încrucişă mâinile pe piept ca să-i acopere bătăile. Apoi doctorul apăru închis, sever, adulmecând în toate părţile. În anticameră, lângă uşă, gardianul încremeni în poziţie militărească. În urma doctorului acelaşi intern, lung şi antipatic, şi o soră de caritate nouă, bătrână, cu un registru în mână şi cu ochelari pe nas.

— Ce mai nou?... Ne simţim bine? întrebă doctorul, con-

venţional.

— Foarte bine, doctore, excelent! zise Puiu stăruitor şi, după o mică pauză, adăugă clipind cu înţeles: Mai ales mă simt vesel pentru că sunt aşa de uşor încât aş putea juca *Ciuleandra* două ore neîntrerupt şi fără să ostenesc deloc!

Internul îşi înăbuşi un surâs în vreme ce Ursu aprobă cu interes:

— Aşa?... Atunci nu mai ai nici o grijă?

— Ba da, am o grijă mare, doctore! răspunse repede Puiu. Şi tocmai în privinţa asta ţineam negreşit să-ţi vorbesc.

— Vrei să-mi spui acuma sau preferi între patru ochi? făcu medicul îngăduitor.

— Ce patru ochi? zise el dispreţuitor. Mântuirea adevărată nu se obţine cu declaraţii între patru ochi. Numai spovedania publică spală păcatele, doctore!

Îşi drese glasul, îşi compuse o poză teatrală şi continuă patetic:

— Când am venit aici la d-ta, ştie lumea pentru ce, am avut nişte gânduri foarte urâte. Pot să mărturisesc acuma fără înconjur şi fără sfială, mai cu seamă că ideea pornise de la tata şi eu am acceptat-o mai mult inconştient. Venisem la d-ta, doctore, după ce săvârşisem ştii ce, să mă prefac că sunt nebun şi astfel să te înşel pe d-ta şi justiţia. D-ta ai fost de bună-credinţă, trebuie să recunosc, şi mi-ai făcut analize şi m-ai descusut ca să... Acuma, însă, fiindcă trebuie să se sfârşească odată comedia asta greţoasă, eu nu mai vreau să perseverez pe calea înşelăciunii, domnule doctor, nu mai pot! De-aceea m-am hotărât să declar, în faţa tuturor, pe conştiinţa mea şi pe cuvânt de onoare, că nu sunt nebun şi că pentru ce am făcut doresc să ispăşesc!

Doctorul Ursu rămase două clipe gânditor, murmurând:

— Da... da...

Şovăirea şi glasul lui absent întărâtară pe Puiu. Se simţi obligat să accentueze mai energic:

— Nici o ezitare, domnule doctor! Te rog să iai notă imediat că eu nu sunt nebun!

— Fireşte că nu eşti... negreşit, dar... — zise doctorul iar împăciuitor.

Atunci Puiu Faranga se dădu înapoi şi, cu ochi scânteietori, şopti:

— Vasăzică, nu vrei să crezi că nu sunt nebun? Vasăzică...

Deodată se repezi ca o fiară la gâtul doctorului, cu mâinile încleştate, răcnind:

— Taci!... Taci!... Taci!...

Internul şi gardianul săriră în ajutorul doctorului care de altfel apucase braţele pacientului şi-l imobilizase. Sora de caritate fugi îngrozită. În braţele gardianului acuma, Puiu gemea întruna:

— Taci!... Taci!...

Doctorul Ursu îşi recăpătă îndată calmul complet, se retrase în anticameră şi, îndreptându-şi gulerul şi halatul, porunci celorlalţi:

— Daţi-i drumul şi închideţi uşa!

Puiu fu zvârlit din pat, dar se destinse ca un resort şi se aruncă spre uşă urlând:

— Nu sunt nebun!... Nu sunt nebun!... Nu sunt nebun!

După câteva momente însă tăcu, parcă şi-ar fi dat seama, se duse şovăind până la fereastră, se uită în grădină şi începu să fluiere încet. Îndată simţi iar o mişcare în picioare şi murmură mulţumit:

— *Ciuleandra*...

Ursu deschise vazistas-ul uşii şi-l urmărea. Când îl văzu jucând, strânse din sprâncene, se dădu la o parte şi zise internului:

— Telefonează d-ta numaidecât domnului Faranga din partea

mea să treacă negreşit azi pe la sanatoriu la o oră când voi fi şi eu aici... Să zicem, pe la patru!

— Foarte bine! răspunse internul însemnându-şi ordinul într-un carnet.

XXXI

La ora patru precis bătrânul Faranga intră în cabinetul doctorului Ursu. Avea respiraţia puţin ostenită, fiindcă se grăbise, şi se aşeză numaidecât cu un gest de scuză explicativă către doctorul care îi oferea scaunul.

— V-am rugat să treceţi, excelenţă...

Faranga, uitându-şi osteneala, întrerupse cu vioiciune:

— Eram să trec chiar nepoftit, scumpe domn. Pentru că aveam să-ţi comunic o veste referitoare la soarta băiatului meu. Trebuie să ştii, doctore, acuma îmi permit să-ţi spun, că de astă singură dată când ai avut prilejul şi onoarea să mă serveşti, nu mai mult decât printr-o mică amabilitate, am dobândit impresia şi apoi convingerea că te codeai. De aceea am intervenit şi, bineînţeles, am obţinut ca fiul meu să se mute într-alt sanatoriu unde mi se va arăta, sper, ceva mai multă înţelegere şi, ca să zic aşa, simpatie. Chiar azi ar fi trebuit să-l mut, dar, fiindcă azi e treisprezece martie şi băiatul meu, în starea-i sufletească explicabilă, nu-i aşa, a prins o aversiune superstiţioasă contra acestui număr, am amânat pe mâine mutarea. Precum vezi, aveam oricum obligaţia să trec şi să-ţi comunic decizia Parchetului. Cu acest prilej îmi voi lua libertatea să-ţi amintesc — vârsta şi experienţa de viaţă mă îndreptăţesc s-o fac — că medicul nu poate să uite niciodată că, mai presus de toate, e dator să fie om!

— Am fost de la început, excelenţă, şi am rămas până la urmă! zise Ursu cu o fluturare ironică pe buze.

— Drept să-ţi spun, n-am prea observat! replică Faranga cu

acelaşi ton.

— Atunci nu pot decât să regret! accentuă doctorul mai apăsat. Cât despre mutarea în alt sanatoriu, cred că v-aţi ostenit zadarnic...

— Cum? Ce vrei să zici? se ridică bătrânul, înfricoşat deodată că acest sălbatic ţine cu orice preţ să-i nenorocească băiatul cu un referat distrugător.

— Vreau să zic, excelenţă, că fiul d-voastră e grav bolnav şi trebuie internat negreşit într-o casă de sănătate! spuse doctorul Ursu cu o seriozitate care nu admitea nici o îndoială.

Bătrânul Faranga rămase năucit, neştiind dacă trebuie să se bucure ori să se întristeze. Se uită nedumerit în ochii doctorului care, observându-i perplexitatea, adăugă:

— De acum două săptămâni credeam că sunt deplin edificat asupra cazului fiului d-voastră, excelenţă! Atunci am şi făcut referatul, uite-l colo, pe birou, în care conchideam la o iresponsabilitate rezultată dintr-o zdruncinare trecătoare de nervi! Am continuat observaţia mai mult pentru a putea hotărî dacă va fi nevoie de o internare provizorie, de câteva luni, în vreun sanatoriu special, sau dacă fiul d-voastră îşi va putea relua îndată viaţa-i normală. Ieri aş fi opinat pentru a doua eventualitate. Mi s-a părut liniştit, raţional, normal. Azi însă mi s-au răsturnat constatările, chiar şi referatul la care am muncit până să-i dau o formă...

Palid şi zdrobit, bătrânul se ridică în picioare, murmurând:

— Doctore, pot să-l văd?

— Vă conduc, excelenţă! zise Ursu sprijinindu-l, căci bătrânul începuse a se clătina.

În anticameră gardianul salută bătând din călcâie ca un recrut.

— Ce face domnul? întrebă Ursu arătând spre odaia lui Puiu.

— Joacă, domnule doctor, trăiţi!

Doctorul deschise vazistas-ul şi pofti pe Faranga să se uite. Puiu, în pijamaua descheiată, cu pieptul gol, cu faţa asudată şi veselă, tropăia pe loc, fredonând sacadat o arie închipuită. După câteva minute bătrânul nu se putu stăpâni şi-l strigă pe nume. Fără a se opri din joc, Puiu întoarse capul, surâse către tatăl său si-i răspunse:

— *C'est "Ciuleandra", vous savez*?... Vous m'avez permis*, n'est-ce pas? C'est vous qui m'avez dit: "Vas-y!" Alors vous ne pouvez pas être fâché, papa! Et puis c'est très amusant... oui... très...*

Bătrânul Faranga se lăsă pe marginea patului gardianului. Era cu desăvârşire prăpădit. Ochii lui plângeau singuri cu lacrimi mari ce-i înmuiau barba stufoasă şi foarte îngrijită. Lângă dânsul, doctorul Ursu căuta să-l consoleze cu termenii tehnici care sunau complicat şi nu-i spuneau nimic. Într-un târziu bătrânul întrebă:

— Nu mai e nici o speranţă, doctore? Nici una?

Doctorul Ursu ridică din umeri:

— Minuni face numai Dumnezeu!

De alături se auzeau paşii lui Puiu, neosteniţi, într-un ritm săltăreţ, stimulaţi de o melodie gâfâită, ca respiraţia unui bolnav de moarte.

GLASUL INIMII

Spre seară, aşa când se împreună ziua cu noaptea, Codrea obişnuieşte să se aşeze pe pragul tinzii, să-şi vâre luleaua de lut roşcat între măsele şi să se certe cu baba.

— Hm... Măă... Ce ştii tu şi cu feciorii tăi?... Voi toţi împreună nu faceţi cât o ceapă degerată...

Baba îi cunoaşte năravul şi nu prea îl ia în seamă. Sprintenă ca o fată mare, cu zbârciturile obrajilor rumenite de bujală, se învârteşte pe lângă vatră, dă încoace, dă încolo, şi-n cele din urmă răstoarnă pe crupător o mămăligă aburoasă. Iar atunci şi Codrea încetează cu cearta, se mulcomeşte. Îşi ascunde luleaua în chimir, se trânteşte bodogănind pe laviţă, îşi face cruce de trei ori, creştineşte, şi prinde a îmbuca tihnit şi cu chibzuială. După cină umflă iar luleaua, scormoneşte din foc un cărbune potrivit, pâcâie voiniceşte de câteva ori slobozind fuioare groase de fum alburiu pe gură şi pe nas, şi pe urmă se lungeşte în pat.

Într-un târziu întreabă tărăgănat, cu glas moale:

— Măi babă!...

— Haba, ghiujule?

— Hm... da ce-o mai fi făcând Ionică?... Hai?

— Păi, Dumnezeu ştie, măi moşnege...

— Da oare n-o fi flămând?

— Bunul Dumnezeu ştie, că el ne poartă de grijă la toţi...

Codrea se ridică repede, înţepat, scoate luleaua din gură şi se uită lung şi îngâmfat la babă. Pesemne nu-i sunt pe plac răspunsurile astea în doi peri. Buzele i se mişcă ţicăind, ca şi când ar bolborosi ceva, dar pe urmă se lasă iar pe spate şi nu rosteşte nici o vorbă. Cu ochii întredeschişi, împăienjeniţi, priveşte cum clipoceşte jăraticul în vatră şi nici nu bagă de seamă că luleaua îi scapă dintre dinţi... Un horcăit rar, uşor cutremură tăcerea bordeiului. În cenuşă, tăciunii mocnesc înăbuşit. Un greier rătăcit se tânguie sub fereastră. Un câine latră răguşit undeva, departe... Baba Firoana se apropie tiptil de moşneag, îngrijorată să nu-l trezească, şi-i dezleagă opincile...

Aşa-i Codrea de-o vreme încoace. S-a obişnuit cu răsfăţatul şi gogolirile babei, ca copilul din leagăn cu ţâţa.

O jumătate de veac au petrecut în căsuţa aceea dărăpănată, cu acoperişul peticit, ţuguiat, pitulită sub coasta de molifţi din capul satului. Şi au trăit... Au trăit şi mai bine, şi mai rău, dar mai mult tot bine. Baba se simţea mai prostică, mai tare la cap, şi nu prea i se împotrivea. Îşi călca pe inimă, chiar dacă nu i se părea ceva, şi-l lăsa să se sfarme el din gură, să hăpăiască până s-o sătura. Numai câteodată îi treceau suliţe reci prin inimă şi o podideau lacrimile... atunci când Codrea ocăra prea rău copiii... O durere năvalnică ţâşnea din sufletul ei obidit, sângele începea să-i zvâcnească mai puternic în vine, faţa ei pocită, gălbejită de vârstă şi necazuri, ca frunza veştedă, se îmbujora de milă şi de mânie, şi ar fi fost în stare să-l şi blasteme... Dar tot nu putea. Vorbele întretăiate i se muiau într-un plâns amarnic. Iar Codrea se cătrănea, că de ce îşi mănâncă ea zilele pentru nişte copii ca aceia. El nu-i putea vedea-n ochi de urâţi...

Era un moşneag sfătos Codrea, un moşneag înalt şi drept ca un steag, cu ochii albaştri de femeie, limpezi şi adânci. Două cete de cute mărunte îi porneau de pe opcina obrajilor şi alergau de-a valma, încrucişate şi încolăcite în sus, spre gropile ochilor, şi-n jos, spre colţurile gurii, unde apoi se pierdeau în desişul perilor bătuţi de brumă. Pe umerii lui laţi şi ciobănoşi apăsa povara celor şaptezeci şi doi de ani.

Odinioară Codrea credea că n-o să îmbătrânească până-i Prut şi Siret, aşa era de zdravăn şi de voinic. Pornirile zvăpăiate ale tinereţii îl mânau tot înainte şi-i dădeau puteri de uriaş. Un vuiet îi răsuna mereu în urechi, o învălmăşeală de glasuri asurzitoare... răcnetul luptelor vieţii. Şi-i plăceau glasurile acelea încâlcite, îl fermecau şi-l întărâtau. Se încumeta să se arunce tocmai în mijlocul vârtejului de trudă şi sau să-l spargă, sau să se prăpădească.

Doisprezece ani a slujit pe împăratul ca toboşar. A colindat câte ţări şi mări, s-a bătut cu "pământezul", cu "burcuşul", o dată a fost şi prizărit printr-un picior. Dar nicicând nu şi-a pierdut voioşia. Numai în noianul primejdiilor i se revenea sufletul.

Pe urmă a venit acasă. Ce odor de fetişcană mai era pe atunci baba asta Firoana!... Şi pe urmă a avut copii, i-au năpustit neajunsurile. Pâinea ce-o mânca era străbătută de sudorile muncii necontenite. Truda şi zoala îi mistuiră puterile şi pofta de viaţă. Seara, toropit de greutatea nevoilor, de multe ori gemea, urla de cruzimea traiului. Fiecare an, fiecare zi trăgea câte-o brazdă pe faţa lui Codrea...

Dar au trecut toate, repede, ca şi cum trece puhoiul. Copiii şi-au căpătat aripi, s-au dus care-ncotro, şi Codrea a rămas iar singur cu Firoana.

Puterile însă îi erau acuma sleite de crâncenia vremii. Mintea începea a-i zburda copilăreşte. Uitase multe din cele ce a păţit. Numele tovarăşilor de la oaste, al oraşelor, al superiorilor s-au şters din creieri. Unele visuri parcă le-a trăit aievea, unele întâmplări trăite parcă numai le-a visat. Vremea încurcă firele amintirilor şi le învâltoreşte după placul ei.

Astăzi Codrea nu-şi mai aduce aminte că a fost toboşar. Nu, nici vorbă. Grenadir a fost, sau călăreţ, dar totuşi parcă grenadir. Şi ce dragă i-a fost lui oastea! Acolo şi-a prăpădit floarea vieţii, acolo a dus traiul cel mai fără griji, cel mai uşor. O căldură priincioasă îl copleşeşte când se gândeşte la vremurile acelea. Închipuirea îi zboară vioi, grămădeşte întâmplări poznaşe,

răscoleşte şi amestecă lucruri nemaipomenite. Nici stăvilile vremii, nici prăpastiile mărginirii nu o pot opăci în avântul ei năprasnic.

— Hm... Măă... Ce ştiţi voi?... Eu, când eram în oaste, mă!... Aia era oştire, nu ca azi...

O umbră de surâs batjocoritor se leagănă pe buzele lui supte. Bulbii ochilor îi năvălesc în afară. Obrajii se rumenesc în pripă. Şi semeţ, cu glas trufaş, înălţat, povesteşte:

— Eram odată, mă, cu domnul căpitan al nostru... cu domnul căpitan Carlup... Aşa, aşa, Carlup îl chema... Eram în lagăr, mă, la pământez... Şi iată că ne pomenim, mă, că ne atacă duşmanul şi cât ai bate-n palme ne fură toţi boii de la companie... Hei, să fi văzut voi atunci pe domnu căpitan! Era negru de supărat, mă, mai negru ca sumanu ăsta de pe mine... Hm... Şi mi-era milă de domnu căpitan, că era om bun, Dumnezeu să-i dea sănătate, de mai trăieşte... Şi mă pun eu, mă, şi-mi acăţ puşca pe umăr, şi mă duc, bre, mă duc până ce dau de vrăjmaşi într-o poiană. Da erau mulţi, mă... erau ca vreo cinci sute. Nu zic eu nimica, dar mă iau frumuşel şi m-ascund după o tufă. Şi-ncep a trage, băiete, şi trag, şi trag, şi trag... Şi deodată văd, mă, că se sperie duşmanii şi o apucă la fugă, mă, de se hurduca pământul sub picioarele lor... Da bucuria lui domnu căpitan când şi-a văzut iar boii! Măă! Era cât p-aci să mă înghită de voios... Şi deodată îşi descinge sabia şi mi-o dă mie. ,,Na, Costică! zice. De-acu înainte tu eşti comandantul companiei!...” Aşa, zău, mă... Ia vezi aşa, dragii mei!...

O clipă pare că-i alt om. O undă de lumină senină pluteşte pe faţa lui brăzdată. Se uită împrejur şi-şi întinde fălos ciolanele... Apoi, deodată tresare buimăcit, ca zguduit dintr-un vis. Îşi trece palmele peste frunte, ca şi când ar vrea şă împrăştie de-acolo nişte gânduri posomorâte. Un văl întunecat de tristeţe joacă înaintea ochilor lui... Bag seamă, îi vin în minte feciorii şi-i e ruşine.

Şapte feciori a avut Codrea, ca şapte feţi-frumoşi. Şi toţi şapte l-au făcut de ruşine, toţi şapte au fugit de la oaste, parcă

a fost înadins. Să fi fost oricât de prăpădiţi, oricât de becisnici, numai asta să nu i-o fi ticluit. Ce-i pasă lui c-au fost harnici, agonisitori, că s-au aşezat bine, că şi-au găsit neveste şi frumoase, şi lăptoase? L-au făcut de râs, l-au făcut de comedie la lume, fugind de la oaste. Şi din pricina asta lui Codrea îi erau urâţi, ca şi când nici n-ar fi fost odraslele lui.

În sfârşit i-a mai rămas unul, Ionică. Acesta era mezinul. Şi a fost băiat bun totdeauna. I-au plăcut de mic copil poveştile ostăşeşti. Asculta totdeauna cu ochii scânteietori cuvintele lui Codrea... Într-însul îşi pusese el toată nădejdea.

Dar iată că într-o seară, tocmai când se ciondănea cu baba, după cină, se aude un bocănit lin, slab, în geam. Codrea păşeşte liniştit la fereastră şi întreabă:

— Cine-i?

— Eu...

— Care eu?

— Ionică...

Mustăţile moşneagului se zvârcoliră fioros de câteva ori, parcă le-ar fi smucit o mână vrăjmaşă nevăzută.

Pe urmă iar întrebă:

— Ai fugit?

— Am venit...

Dintru-ntâi, îi veni să-l gonească de lângă casa lui, să-l alunge în lume, ca să nu-i mai auză nici de nume. Dar privirea lui încruntată rătăci spre babă. Nemişcată, cu doi picuri mari în colţurile orbitelor, ea nu îndrăznea nici să crâcnească. Dar durerea şi iubirea ei mută îl înmuiară. Se scărpină în ceafă, înjurând printre dinţi, ş-apoi se trânti pe pat şi tăcu toată seara.

Uşa se deschise scârţâind şi intră Ionică, smead, pleoştit, destrămat, ca o stafie. Se lăsă încetinel pe vatră, lângă foc, şi rămase acolo, tăcut, multă vreme. Baba, mototolită într-un ungher, plângea cu sughiţuri. Apoi, Ionică îşi sprijini capul în podul palmelor şi începu să se jelească.

— Mi-era dor de-acasă... Că acolo-s numai străini, şi străinii sunt răi, şi nu le pasă de durerea ta, şi te asupresc, şi te batjo-

coresc, şi...

Glasul lui, întrerupt când şi când de sughiţele bocite ale babei, răsuna duios în liniştea nopţii. Codrea însă nu auzea nimic. Cu mâinile împreunate pe piept, zăcea neclintit, ca un mort. Iar după ce isprăvi feciorul, se întoarse către perete şi zise aspru, poruncitor:

— Apoi mâine dimineaţă să te duci înapoi!...

În zori, când căscă ochii, văzu pe baba Firoana, cu ochii înecaţi în lacrimi, zgândărind la foc, în vatră. Codrea se uită repede împrejur.

— S-a dus?... gâlgâi răguşit.

— S-a dus.

O fulgerare dureroasă i se înghesui prin inimă, un val rece îl zgudui prin tot corpul. Vru să spuie ceva, dar nu putu scoate nici un glas omenesc. Numai un hropăit lung îi izbucni din adâncul sufletului.

În bezna fiinţei lui tulburate se petrecu atunci o schimbare mare, nelămurită. Se zbătea cu o droaie de gânduri şi nu le putea desluşi. Şi din frământările astea mute izvorâră deodată doi stropi argintii, care se rostogoliră repede peste cutele feţei, la vale. Iar stropii îi ardeau pielea, îi ardeau sufletul.

E cam mult de-atunci. Acuma Ionică e însurat... însurat bine, ca şi ceilalţi şase. Codrea însă a slăbit rău. De-abia mai poate ieşi câteodată din bordei. Şi-l mănâncă şi tusea. Dar sufletul lui e tămăduit. Nici o grijă, nici o supărare nu-l mai necăjeşte.

În sărbători, când e vremea bună, iese în grădiniţă, sub un paltin bătrân ca şi dânsul, şi povesteşte vecinilor, care se strâng bucuroşi în jurul lui... Le povesteşte păţanii năzdrăvane de pe vremea când slujea la împăratul...

— Hm... Măă... Am fost noi odată la manevre, mă, da departe, tare departe... Am umblat atunci şi pe la marginea pământului... Da-i frumos pe-acolo, bre... e numai nisip... nisip măruntel-măruntel ca macu... Hm... Aşa, mă!...

OFILIRE

Soarele zâmbea... Mănunchiuri de raze aurii se întreceau prin văzduhul înveselit, mângâind pământul crăpat de dogoreala zilelor trecute, răsfrângându-se zglobii în oglinda râului ce încinge satul ca un brâu de argint.

Un iaz tare şi nou închidea calea apei neobosite. Valurile oţeloase se năpusteau mugind asupra zăgazurilor căptuşite cu bolovani, le hurducau, le pălmuiau, apoi, neputând să le biruie, se aruncau turbate pe scândurile lucioase la vale, şi se prăbuşeau în vârtejurile adânci ale hâlboanei. Zdrobite, răcnind de mânie, se zvârcoleau în braţele vojului, pe urmă scăpau trudite şi alunecau gâlgâind pe prundişul arămiu...

Din jos de iaz, la marginea râului, Saveta prundarului se închină de două ori spre oglinda încreţită a apei, ş-apoi, cu cofele pline, cu ochii în pământ, încordată uşor sub povară, se îndreptă spre pârlazul din fundul grădinii. Lângă gardul de nuiele poposi oleacă. Braţele îi căzură moarte de-a lungul trupului, capul îi căzu pe piept, iar sub dunga neagră a genelor îi răsăriră câţiva picuri mărunţi de lacrimi, care se scurseră domol pe obrajii plini şi îmbujoraţi. Şi aşa rămase un răstimp pierdută. Apoi privirea i se îndreptă spre turnuşoarele de spumă ce tropăiau în hâlboana iazului. În creierii ei prinseră a se vălmăşi o sumedenie de gânduri ciudate, nişte gânduri de care îi era groază, care o chinuiau,

dar care totuşi o ademeneau neîncetat de o vreme încoace... Într-un târziu, se dezmetici şi, cu o sforţare cruntă, îşi curmă plânsul. Dar când ajunse la căscioara ţuguiată şi intră în pridvor, lacrimile o prididiră iarăşi, pe-a furişul.

Mă-sa, o femeie vânjoasă, c-o gură ca meliţa, suflecată până-n genunchi, văzând-o pleoştită şi bocită, se cătrăni foc, şi se răpşti la ea:

— Ce-i cu tine, fato? Ce te tot boceşti, parcă te-ar fi părăsit mirele?

Saveta tresări spăimântată şi de-abia putu bâlbâi câteva vorbe zdruncinate. Lacrimile însă începură a-i curge şi mai năvalnic.

Mama se uită mirată la fată. Dintru-ntâi vru s-o ocărască, să-i scoaţă nălucirile din cap. Dar când îi văzu ochii stinşi, obrajii arşi, când o văzu atât de posomorâtă, o cuprinse mila, parc-ar fi înţeles durerea mută ce se alină în lacrimile acelea. Şi glasul i se înmuie, privirea i se îndulci:

— Spune-mi, draga mamii, spune-mi mie, ce te doare?...

Fata se opri în prag, stătu o clipă pe gânduri, apoi răspunse cu glas năbuşit :

— Nimica, maică... Nimica... Zău, nimica.

Mama privi lung în urma ei, clătină din cap şi bombăni îngrijorată:

— Are ceva... de bună seamă are ceva fata asta...

În porumbiştea din dosul casei Saveta se opri. Întrebarea mamei îi răscolise deodată toată durerea. Simţea limpede cum i se îngreunează mintea, cum îi lâncezeşte sufletul. Genunchii începură a-i tremura.

Se lăsă jos şi-şi lipi fruntea de pământ. Lacrimile îi secaseră. Numai oftări adânci se mai desprindeau din pieptul ei rotunjor, oftările plânsului uscat, care sugrumă sufletele. Părul ei bălan se zbătea ca peştele lângă corpul întins între

muşuroaiele firelor de păpuşoi.

O adiere blândă, lină se furişă printre foile jumătate verzi, jumătate galbene ale porumbului. Spicele fâşiau tainic şi-şi plecau capetele, ferindu-se de căldura soarelui, care prinsese a le înţepa. Şi, din freamătul frunzelor-suliţe, parcă i se desluşea o povestire urâtă.

Pe Saveta o cutremură un fior de fierbinţeală din creştet până-n tălpi. Buzele ei stinse, învineţite, murmurară trăgănat:

— Nu se poate... nu se poate...

De trei săptămâni îi furnică în urechi un gând, de când îi spuse Florica pădurarului că feciorul popii se însoară, feciorul cel mai mare, cel de se face doftor, cel care... Când a auzit asta, a simţit că i se înfige o săgeată otrăvită în inimă.

"Dacă e adevărat, mă arunc în hâlboana iazului", îşi zisese dânsa atunci, şi de-atunci o munceşte mereu gândul acesta.

Privirea i se tulbură, sângele îi clocoteşte în vine când se gândeşte la ceea ce îndură ea de-atunci. Îşi încleaştă degetele în păr, se zvârcoleşte deznădăjduită pe bulgării sfărmicioşi de pământ, şi se blestemă întruna şi-şi zice:

"Te-a bătut Dumnezeu, neruşinato, fiindcă ai păcătuit..."

Dar apoi, repede, fără nici o trecere, o năpădesc alte amintiri, lumea i se pare că se înseninează, şi-i pare rău că-şi afuriseşte iubirea. O rază dulce de nădejde îi pătrunde prin creieri, îi rânduieşte gândurile învâltorite. Şi vuietele năprasnice încetează, înfrânte de adierea trecutului, care i se desfăşoară ca o poveste frumoasă, fermecătoare...

... Era spre toamnă atunci... era pe vremea secerişului, întocmai ca şi astăzi. Ea încă nu împlinise şaptesprezece ani. De-abia în vara aceea începuse a merge la horă. Şi-i ziceau oamenii "frumoasa lui Ion Prundarul"... Aşa-i ziceau.

Şi s-a întâlnit pe câmp, venind de la holdă, s-a întâlnit cu

feciorul popii. Şi feciorul popii era boier... boier mândru... Ea i-a dat bineţe, cum se cuvine, iar el i-a mulţumit ş-a întrebat-o dacă nu i-e frică seara pe hotar. Dar încă nu era seară, şi ea a râs şi i-a răspuns că nu i-e frică şi că încă nu e întuneric. El însă a zis că ba, se-ntunecă, şi că are s-o însoţească până-n sat, ca să nu-i fie frică... Şi ei îi era tare ruşine, şi de ruşine ce-i era la început de-abia putu să bolborosească ceva.

Pe urmă totuşi s-a îmbărbătat, căci boierul era tare vorbăreţ şi ştia povesti multe lucruri vesele, de care trebuia să râdă cu hohot, şi altele duioase, de care îi venea să plângă. Ş-apoi avea boierul un glas moale, moale ca mătasa, care te mângâia şi-ţi încălzea inima. Şi avea nişte ochi mari, negri, cu sclipiri ademenitoare, şi pe obrazul stâng, într-un drept cu mustăcioara de-abia mijită, un semn cât un pui de linte. Şi-i sta tare bine aşa...

Şi a tot povestit boierul... a povestit şi nu i-a stat gura nici o clipă. I-a spus c-a isprăvit cu învăţătura şi acuma se face doftor... Şi ea îl asculta bucuroasă, şi ar fi dorit să fie cât mai lung drumul până în sat...

Apoi, într-un loc, boierul s-a oprit... s-a oprit tocmai sub părul cel pădureţ din livada lui Siminoc. Pe jos era prund de pere sălbatice, mărunte şi galbene ca turta de ceară... Şi s-a oprit şi Saveta, cu toate că ceva îi spunea să nu se oprească... Ş-atunci boierul a tăcut şi a luat-o de mână. Şi mâna lui era suptă şi rece ca o steluţă de zăpadă.

Saveta tremura... tremura ca varga de mesteacăn şi inima îi zvâcnea nebuneşte. Şi feciorul popii a început a-i şopti vorbe dulci. Ea nu înţelegea rostul vorbelor lui, dar glasul îi mângâia sufletul ca o sărutare de mamă... Şi feciorul popii a cuprins-o de mijloc... Ea a dat să-l respingă şi i-a zis cu voce răguşită: “Boierule, fii bun şi mă lasă-n pace...” Dar el a strâns-o şi mai pătimaş în braţe şi a sărutat-o pe buze. Şi-n minutul acela a simţit Saveta că deodată tot sângele i se aprinde, că

o pătrunde o fierbinţeală mare, că îi cad în jos braţele... Şi feciorul popii a putut face cu dânsa orice, căci dânsa nu i s-a mai împotrivit...

Era noapte cumsecade când a ajuns acasă şi mă-sa a certat-o... a certat-o ca pe-o slujnică. Atunci ei nu i-a păsat de dojană şi nu s-a spăimântat de cuvintele de ocară. Acuma însă îi răsună în urechi ca o vijelie:

— Ia seama, fato, ia seama! Să nu-mi aud vorbe slabe pe urma ta! Să nu te pângăreşti, să nu-mi faci ruşine, că de mi-i face, cu mâinile mele te-oi sluti şi, slută, te-oi goni din ograda mea, să te duci încotro te-or duce ochii, să cerşeşti pomana oamenilor fără milă şi să nu-ţi mai aud nici de nume!...

Şi a doua zi Saveta iar s-a întâlnit cu feciorul popii. Şi dacă nu-l vedea două zile, Saveta nu mai avea hodină. Şi odată, când feciorul popii plecase de-acasă pentru o săptămână, Saveta s-a îmbolnăvit şi s-a topit ca o floare neudată...

Ca nişte fulgerări senine i se perindă acuma toate prin minte. Şi faţa parcă i se mai îmbujorează, parcă-i vine iar poftă de viaţă.

Dar gândurile triste o cotropesc iar numaidecât şi sufletul ei amărât se zbuciumă, se prăpădeşte în prăpastiile ce i le arată ziua de mâine. Îşi aduce aminte cum o ocoleşte acuma când o întâlneşte pe uliţă, cum se întoarce pe altă parte şi se face a n-o auzi când îi dă bineţe, cum e mai străin ca cel mai rău străin. Şi inima stă să-i plesnească de durere. Şi nu mai îndrăzneşte nici să nădăjduiască măcar ca zvonurile despre însurătoarea lui să fie numai clevetiri.

Ar vrea totuşi să mai dea o dată faţă cu dânsul, să-şi citească din ochii lui osânda. Şi a fost de vreo câteva ori... a fost până la poarta ogrăzii popii, dar n-a fost în stare să puie mâna pe clanţă. O prididea plânsul, cuprinsă de sfială şi, buimăcită de ruşine, de-abia putea să se târască până acasă...

Apoi iar caută să se mângâie... Da, aşa trebuie să se sfârşească dragostea ei păcătoasă. Aşa i-a fost scris, pesemne. Ea nu-i de seama lui. Ea e proastă şi săracă. Ea i-a fost numai o jucărie, o petrecere de vreme. El e boier. El trebuie săşi ia nevastă o cucoană... Dar deodată se opreşte şi se întinde, parcă s-ar împotrivi unei puteri vrăjmaşe.

"Nu-i adevărat!... Nu-i adevărat!..."

Şi-i vine să strige în gura mare, s-o audă toată lumea, că asta nu se poate, că asta-i o ruşine grozavă... Vorbele i se îngrămădesc în gât şi nu le poate rosti, cu toate că simte cum o sugrumă.

Soarele se grăbeşte cu paşi de uriaş spre asfinţitul roşu ca sângele. Rătăceşte o clipă printre piscurile rumenite ale munţilor, apoi se scufundă încetinel, împroşcând o ploaie de lumină ruginie pe coamele dealurilor din faţă.

În casa lui Ion Prundaru, la lumina înăbuşită a unui opaiţ, oamenii s-au aşezat la masă. Toropiţi de munca zilei, mănâncă lacom şi tăcuţi. Numai zăcănitul lingurilor de lemn şi ţocăitul buzelor se aude din când în când.

Pe la sfârşitul mesei, însă, inimile se dezmorţesc. Deodată prundarul îşi înalţă glasul:

— Duminică se cunună feciorul popii...

Un moşneag alb ca oaia, cu obrajii pământii, icneşte ceva şi clatină din cap. O femeie ciupită de vărsat îşi propteşte lingura de ghizdul blidului şi se uită întrebătoare împrejur.

— Să-i dea Dumnezeu noroc şi fericire, că-i om bun şi milostiv, zice iar prundarul, ştergându-şi mustăţile.

Saveta se scoală tremurând de pe laviţă. Faţa ei e galbenă ca frunza veştedă de frăgar. Iese din casă cu paşi rătăcitori şi i se pare că se năruie casa în urma ei...

Din dosul unui deal răsare luna şi se înalţă zgribulită, ca un sloi de gheaţă, în văzduhul înstelat. Un paienjeniş de

lumină albă, rece, se aşterne peste desişurile codrilor adormiţi.

Pe cărarea din porumbişte, Saveta aleargă ca o smintită spre iaz. Ţărâna scârţâie dureros sub leopăitul picioarelor ei desculţe. În buruieni, licuricii sclipesc ca nişte punctuliţe verzi, ca nişte ochi vrăjmaşi, înfuriaţi...

Şi râul mugeşte înfricoşător în bezna nopţii. Un vânt rece, umed, învâltoreşte luciul oţelos. Zbârciturile argintite se leagănă, se încurcă şi se sparg. O mogâldeaţă ciudată se zvârcoleşte în apă câteva clipe, făcând-o să bolborosească. Valurile nemiloase o înhaţă repede şi o aruncă pe iaz la vale, în mijlocul vârtejului spumos şi alb ca laptele strecurat. Vârtejurile o leagănă, o apasă la fund, apoi iar o scot, o zvârl la mal şi o acoperă cu nisip mărunt ca pânza zăbranicului.

Luna zâmbeşte ca un om nepăsător şi se ascunde la spatele unui nour negru ca jalea...

CÂNTECUL IUBIRII

Prin geamurile peticite se strecoară leneşe cele din urmă tremurări ale amurgului. Lumina ruginie pătrunde în casă din ce în ce mai cernită, umplând odăiţa cu umbre deşirate. În vatră flăcările roşcate pâlpâie domol, se preling ca nişte limbi de şarpe în jurul ceaunaşului funinginit, în care apa de mămăligă hohoteşte înăbuşit. Adieri răcoroase rătăcesc pe sub pereţii coşcovi, se furişează înlăuntru şi-nvălmăşesc, câte-o clipă, jocul blajin al focului...

Pe prichiciul cuptorului, moş Costan şade pipernicit şi tăcut, cu privirile pribege, cu gândurile cine ştie unde. În faţa lui, Ileana, o fetişcană ca un bobocel înrourat, răsuceşte, repede-repede, firul subţirel de in.

— Spune, tăticule... mai spune! bâlbâie fata cu glas moale, care, în liniştea înserării, răsună întocmai ca un fâşâit uşor de aripi.

Barba bătută de brumă a moşneagului tremură o clipă. Se uită galeş, pe sub gene, la Ileana, pe care lumina trandafirie a flăcărilor o învăluie într-o haină scumpă din poveşti, apoi cu glas lin, cu ochii închişi, parc-ar citi în carte vremile trecute, începe:

“Uite... era fetişcană, ia aşa, ca tine. O guriţă cât o cireaşă coaptă şi doi ochi albaştri cum e cerul când e mai limpede.

Şi cum râdea, cum râdea! Îţi fura inima.

A trecut potop de vreme de-atunci, dar îmi aduc aminte de ea, parcă numai ieri aş fi văzut-o. Mai ştii? Poate îmi furase şi mie inima.

Eram pe-atunci ostaş tânăr şi slujeam în Italia, într-un orăşel ca o grădiniţă de flori... C-atunci aşa era lumea. Te prindea la oaste, te ducea prin câte şi mai câte ţări străine, ş-acolo te ţinea cu zecile de ani. Plecai tânăr de-acasă, fără urmă de mustăcioară pe sub nas, şi te întorceai bătrân, bărbos şi toropit, de abia-abia te mai cunoştea cineva în sat... Aşa era lumea, şi pace...

Ea, să fi avut atunci vreo şaptesprezece ani, dar era chipeşă ca un flăcău şi frumoasă, hei, frumoasă ca floarea spinului la începutul primăverii... Avea un nume hăt ciudat... dar noi o poreclisem Minodora, şi Minodora i-am zis cât a umblat printre noi. Şedea într-o cocioabă dărăpănată, în afară de oraş, chiar în preajma lagărului nostru, cu mă-sa dimpreună, o femeie nevoiaşă ca vai de ea. Fata trebuia să zorească ziua-noaptea ca să câştige de-ale gurii. Alerga şi se sfărâma necontenit printre noi, cu un coş plin de plăcinte, de cozonaci, de covrigi şi alte bunătăţi d-ald-astea. Şi noi, oricât de necăjiţi eram, cumpăram totdeauna şi-i goleam coşul, de ne era foame, de nu ne era, numai s-o vedem veselă... Căci cum râdea fata aceea, cum râdea!...

Apoi vezi, aşa trecea vremea. Când în slujbă, când slobozi, cum se nimerea.

Şi-mi venise odată rândul de sentinelă. Era toamnă târzie. Sufla un duşman de vânt, aspru şi friguros, de parcă-ţi ciupea obrajii cu cleşte înfierbântate. Şi prin văzduh cetele negre de nouri se vrăjmăşeau ca nişte balauri. Eu, ca să nu mă cotropească somnul, umblam de colo până colo, mai tropăiam, mai căscam, ca omul cu urâtu-n spate. Şi-un întuneric ca acela, de nu-ţi vedeai nici mâna... Numai dintr-o parte pătrundea prin beznă un firicel de lumină galbenă ca faţa unui om mort.

Licărirea aceasta însă tremura din ce în ce mai slăbită, uneori se sfârşea de tot, apoi iar răsărea, dar mai stinsă şi mai potolită parcă... Acolo şedea Minodora. Într-o vreme, clipocind aşa cu ochii deschişi ca iepurele, mi se păru că aud ceva zgomot dinspre lagăr, ca şi când s-ar fi apropiat cineva încetinel, pe-a furişul. Îmi zgâiam ochii cât puteam, ca să deosebesc câtuşi de puţin, dar întunericul era aşa de gros, parcă eram într-un sac.

— Stai! Cine-i? strigai, însă nimeni nu îmi răspunse. Bag seama, mi s-a năzărit, îmi zisei atunci, şi prinsei iarăşi a mişca. Dar de-abia trecu o vreme cât să-ţi aprinzi luleaua, şi zgomotul de adineaori se auzi din nou, acuma mai aproape şi mai desluşit:

— Cine-i? zic. Cine-i, că trag!

— Sst... sst! şopti cineva întocmai la spatele meu, eu sunt!

— Feldrihan Luca... tu eşti? Încotro?

— Mai domol, bre, făcu el răguşit, să nu te audă... Mă duc...

N-am putut înţelege unde spunea că merge, căci o tivise repede spre casa cu lumină.

Nu mai ştiu cum s-a făcut, cum nu s-a făcut, dar în clipa următoare m-am pomenit şi eu pe urma lui Luca. Alergam ca un smintit prin tufişurile desfrunzite. Rămurelele vlăguite mă plesneau peste ochi, dar eu nu simţeam nimic. Un singur gând îmi rodea sufletul, ca şi cum roade cariul în grindă: “Luca se duce la Minodora”. În răstimpuri, totuşi, mă opream şi ascultam. Înaintea mea auzeam paşii târâţi, repezi, ai lui Luca.

Nu-mi pot da seama cât am alergat aşa... Mie mi s-a părut un veac întreg. În sfârşit, însă, deodată îmi răsări în faţă un ochi de lumină, care mă pironi locului. Ascultai cu băgare de seamă, dar, afară de clocotele inimii mele, acum nu mai auzeam nimic... Mai trecu o clipă, două, apoi un ciocănit slab în geam îmi izbi urechile. Ferestruia se deschise lin, în pervaz

se ivi căpşorul Minodorei. Câteva vorbe întretăiate, rostite în fugă, bâjbâiră prin întuneric, şi repede, parcă le-ar fi tăiat cu securea, se stinseră şi fereastra se închise. Pesemne Luca intrase în casă...

Un vânt rece, ca gheaţa, prinse a bate dinspre cocioabă. Simţeam cum mi se strecoară prin carne, prin oase, cum îmi vâjâie în inimă să mi-o crape. Ş-apoi deodată mă dezmeticii. Îmi veni în minte slujba şi mă întorsei repede la locul meu. Mare noroc că n-a dat nimeni peste mine cât am lipsit. În curând fui schimbat, dar în noaptea aceea n-am închis ochii nici o clipă.

M-am mai zbătut eu ce m-am zbătut, cu gândurile mele de băiat aprins, dar în sfârşit ce aveam să fac? Am tăcut. ... A trecut o zi, au trecut mai multe, dar nimeni, vezi bine, nu bănuia nimic. Fetiţa tot printre noi, şi mai veselă, s-o sorbi cu ochii...

Apoi... pesemne aşa a fost să fie.

În vremea aceea ne venise la companie un locotenent nou, să fi avut douăzeci de ani, bun şi frumuşel ca un fagure de miere. Cum văzu dânsul pe Minodora, cum o îndrăgi foc şi prinse a o lua mai cu glume, mai cu vorbe dulci... cum fac feciorii... Dar fetişcana numai râdea de el şi-l îmbia cu plăcinte. Şi băiatul, tot mai zăpăcit, şi fata, mai rece. Îl vedeam adeseori şoptindu-i la ureche te miri ce, dar nu! Minodora râdea şi cu dânsul ca şi cu ceilalţi, şi atâta...

Într-o zi, însă, nu-mi aduc aminte cum, locotenentul nostru şi-a luat inima în dinţi şi a sărutat pe Minodora. A strâns-o în braţe şi a sărutat-o drept pe buze, acolo, dinaintea noastră... a sărutat-o, ei, cum îţi spun. Fata îi trânti în cap coşul cu plăcinte, plânse, blestemă... dar ce se sinchisea el de aceea? A sărutat-o, şi gata! Iar noi râdeam... râdeam să ne prăpădim, ca netoţii. Ştiu eu de ce râdeam? Poate de necaz că n-am sărutat-o noi, poate de bucurie că totuşi a sărutat-o cineva. Ş-

am băgat de seamă că şi Luca râdea ca ceilalţi. Dar când s-a depărtat locotenentul, iarăşi am văzut bine cum i s-au încleştat pumnii, cum a scrâşnit din dinţi ca o fiară şi cum a mormăit ceva în sine sâsâind...

A mai trecut ce-a mai trecut, şi iarăşi mi-a venit rândul de slujbă. Minodora parcă uitase sărutarea cu pricina. Ba, în cele din urmă, prinse a face ochi dulci locotenentului, ştii, cum fac femeile când vor să scoată pe bărbat din minţi. De vreo două ori locotenentul a îmbrăţişat-o... a îmbrăţişat-o şi a strâns-o cumsecade, şi fata nu s-a mai supărat, ci râdea şi râdea... Hm! Dar totuşi mi se părea că râsul acela e prea prefăcut, prea sună a sec... Vezi, eu ştiam ce ştiam.

Ş-aşa, cum zic, mă puse iar de sentinelă, şi încă, Dumnezeu ştie cum, iar la locul de altă dată. Era tocmai în preajma Crăciunului, şi turna o ploaie amestecată cu omăt, gata-gata să te înece. M-am oploşit în gheretă, iar acolo, scutit de umezeală, prinse să mi se îngreuneze capul.

Clipoceam de-a binelea, când, deodată, un bocănit scurt în spatele gheretei mă făcu să sar ca fript. Dădui să ies şi mă lovii faţă în faţă cu ofiţerul de inspecţie.

— Cine-a trecut adineaori pe aici? se răsti ofiţerul la mine.

— Să trăiţi, dom' căpitan, nimeni.

— Nimeni? răcni căpitanul. Nimeni? Minţi, hoţule, minţi ca un câine! Eu, cu ochii mei, am văzut strecurându-se un om pe-aici, către casa ceea!... Ai dormit, câine! Ei, las' că te învăţ eu!

În clipa aceea parcă vedeam înaintea mea pe Luca. El, numai el trebuie să fie. Şi, fără să vreau, bolborosii printre dinţi: "Sărmanul băiat!"

După o scurtă şovăire, căpitanul porni repede înainte. "Hai!" zise către mine şi ceilalţi doi ostaşi ce-l însoţeau, şi ne îndreptarăm grăbiţi spre cocioaba în care şedea Minodora. Din ferestrele mici, scofâlcite, izvorau şi acum două fuioraşe

de lumină roşiatică, întocmai ca nişte ţâşniri de sânge. Ajunserăm gâfâind în preajma casei şi ne oprirăm. Eram patru cu ofiţerul. Părea că din casă se aud oftări, plânsete înăbuşite.

Încetinel ne târârăm până sub streaşină. Căpitanul se ridică în vârful picioarelor şi se uită prin geam. Un glas scâncit de femeie răsună deodată ca o horcăire de moarte: “Ce faci, dragul meu, ce faci?”... “Minodoro, unde eşti?... Vino lângă mine... Vino!”

În lumina scăzută a ferestrei văzui desluşit că faţa căpitanului încremeneşte şi se albeşte ca varul.

— Hai! Înlăuntru! porunci răguşit ofiţerul şi ne opintirăm fuga spre uşă, care, într-o clipă, fu ridicată din ţâţâni.

Când ne-am pomenit în mijlocul casei, ne-a cuprins spaima de ce-am văzut. Jos, lângă vatră, încolăcit şi schimonosit, zăcea locotenentul nostru, locotenentul care sărutase pe Minodora. Din gât îi bolbocea gârlă sângele. Când şi când, gâfâia înecat. Iar ochii cei de cărbune, ieşiţi din orbite, luceau ca două globuri de marmură... La masă, aşezat pe laviţă, cu fruntea răzimată în palme, Luca privea ca un lup flămând la locotenentul care se lupta cu moartea.

— Mă!... Mă!... ticălosule, tâlharule! răcni deodată căpitanul şi se zvârli sălbatic asupra lui Luca.

Feciorul ridică fruntea, se uită o clipă la noi şi nu zise nimic. Nu s-a împotrivit, nu s-a apărat. Ghionturile căpitanului cădeau ploaie peste capul lui, peste obraji, dar el nu scoase nici un glas de durere. Răbda loviturile, parc-ar fi fost un morman de piatră, până-l podidi sângele pe gură şi pe nas şi se rostogoli ameţit la pământ...

Şi iac-aşa, săraca Minodora... De-atunci nu am mai văzut-o printre noi... Săraca!... Da-i mult de-atunci, tare mult... Şi totuşi, când îmi aduc aminte de dânsa, mi se pare că numai ieri s-a întâmplat...”

Noaptea se revărsase domol, pe nesimţite, şi învăluise pământul în haină de jale. Spuza de stele tresărea sfioasă în văzduhul mohorât. Surâsul înăbuşit al frunzelor legănate de reveneala nopţii pătrundea în casă ca un glas tânguit, care vine de departe şi se stinge.

Fusul Ilenei nu se mai învârte. Iar în ochii ei albaştri, la lumina rumenă a focului din vatră, izvorăşte un bob de mărgăritar, licăreşte o clipă, apoi se rostogoleşte peste obrajii ca laptele...

RĂFUIALA

I

Primenit de sărbătoare, gata de mult de ducă, Toma Lotru şedea mototol pe laviţă, cu coatele rezemate de marginea mesei, cu obrajii scufundaţi în găvanele palmelor, privind ţintă la un ochi de fereastră pe care gerul de astă-noapte zugrăvise sumedenie de figuri de gheaţă, ciudate şi întortocheate ca visurile urâte ale unui om necăjit. Îşi bătea capul să le slovenească... Iată, colo-n mijloc, o minune mândră şi mlădioasă, un trup frumos de femeie proptit şi-n dreapta şi-n stânga pe două matahale şterse şi prelinse. Şi jur împrejur se încolăcesc de-a valma iezme pocite, subţiri, dintre care se desprind şi se împletesc, în rotocoale răzleţe, cununi de gheaţă argintie... Toma părea că începe să înţeleagă rostul acestor chipuri. Îşi încruntă sprâncenele, ca să le pătrundă mai bine, dar atunci un strop lat de apă se dezghiocă de sub pervaz, se prăvăli în cârligături mărunte peste miezul geamului şi, deodată, toată icoana se mânji şi toate florile se schimonosiră...

Toma clipi vajnic de două ori, dezvelind doi ochi mari de cărbune stins. O fulgerare de pară lucitoare îi învioră o clipă privirea, o licărire de mânie pătimaşă, care însă se îneca

îndată în nedumerirea ce-i ţinea încătuşat sufletul. O oboseală i se strecură prin mădulare. Simţea că îi ţâşneşte ceva din inimă, ceva nedesluşit încă, asemuitor şi cu durerea, şi cu mânia.

Şi-n răstimpuri, îşi cântărea nevasta prin păienjenişul pleoapelor întredeschise. O vedea aşa, ca prin ceaţă, sprijinindu-se cu o mână de colţul mesei, îmbrăcată în haine frumoase, sărbătoreşti, şi i se năzărea că vede o păpuşă de marmoră în fereastră, floricică ajunsă de rouă...

Îi era tare dragă Rafila, mai dragă ca ochii din cap. A luat-o săracă, numai cu cămaşa de pe ea, dar a trebuit s-o ia, că de n-ar fi luat-o şi-ar fi făcut seama. N-a văzut el atunci nimic şi n-a vrut să audă nimic. Îi era dragă Rafila şi nu-i păsa de nimica.

Rafila a lăcrimat mult, foarte mult, când au făcut tocmeala. Era fată orfană, crescută şi îmbrăcată din mila oamenilor, obişnuită de mică cu plânsul. Plânsul îi fusese în viaţă toată mângâierea şi în bine, ca şi în rău. A mai slujit pe unde a apucat, şi aşa, încetul cu încetul, s-a pomenit fată mare, frumuşică şi sprintenă. Flăcăii toţi o iubeau şi ea era blândă şi bună cu toţi, dar tot satul ştia că numai cu Tănase Ursu se înţelege ea şi se potriveşte, cum se potrivesc două turturele.

A plâns mult Rafila când a făcut tocmeala cu Toma Lotru, şi de la tocmeală până la cununie nici nu i s-au zvântat lacrimile. Măcar că Toma era flăcău voinic şi bogat, iar Tănase sărac ca degetul...

Toma a făcut, de dragul Rafilei, nuntă mare, cum rar se pomeneşte. Dar Rafila nu înceta deloc cu plânsul... Şi când stătură înaintea altarului, când îi puse popa să zică sfântul jurământ, cu trei degete, pe sfânta cruce, Rafila a început să se bocească, de-i tremura şi cununiţa de flori din cosiţe. Şi toate femeile au plâns de mila ei, încât s-a cutremurat biserica de jale... Mai mult a semănat cununia aceea a prohod decât

a nuntă... Şi toată lumea se mira şi se minuna, numai Toma nu se sinchisea de nimic, căci lui îi era tare dragă Rafila...

Şi a trecut de-atunci un an de zile... O seamă de oameni spuneau că trăiesc bine, ca o pereche de porumbei, iar alţii zvoneau că nu se prea învoiesc la toate, cum ar fi să se învoiască un bărbat tânăr cu o femeie tânără.

Rafila se topea pe zi ce mergea, cum se topeşte omul de omăt în bătaia razelor de soare. Îi pieriseră bujorii din obraji, era albă ca peretele. Totuşi acum, de când s-a măritat, n-a mai văzut-o suflet de om plângând. Numai Toma o vedea adese cu ochii înroşiţi. Însă, când da el s-o întrebe, ea începea a zâmbi, şi astfel Toma nu mai îndrăznea s-o necăjească. Cu toate că şi lui i se părea că zâmbetul acela prea seamănă a plâns...

Îi era tare dragă Rafila, şi în sfârşit a băgat de seamă şi el că se veştejeşte şi se ofileşte ca o floare gingaşă copleşită de buruieni. Şi, de la o vreme, a început să se gândească şi să se nelinişteasca din pricina aceasta.

Apoi, într-o clipă nenorocită, i-a venit în minte un nume, un nume ca oricare altul, dar ale cărui slove îi înţepară auzul ca nişte ace aprinse: “Tănase Ursu!”

Şi, deodată, parcă i s-ar fi făcut lumină în creieri. Părea că începe să înţeleagă multe lucruri pe care nu le înţelesese până acum.

În clipa aceea, însă, a simţit în inimă zvâcniri viforoase, a simţit că toată mintea i se tulbură ca o baltă în care se scurge un pârăiaş nămolos.

Îi veni să se izbească cu capul de pereţi când îşi aduse aminte de bocetele celea nesfârşite, când îşi aduse aminte cum n-a pus el seamă atunci pe bocetele acelea. Pentru ce nu şi-a cătat el de cap, dacă a ştiut ce ştia toată lumea?... Bag seamă, i-a luat Dumnezeu minţile.

Dar îi era dragă Rafila ş-acum, poate mai dragă de cum i-a fost, şi simţea că mai degrabă ar face moarte de om decât să se despartă de ea.

Umbla ca un smintit şi nu îndrăznea să se apuce de nimic. Era voinic ca un brad şi se temea de toate umbrele, şi totuşi alerga nebun după umbre.

Se scula în miez de noapte şi pleca. Spunea că se duce departe... Şi-n capul satului se întorcea peste câmp, sărea garduri, trecea prin grădini ca un hoţ, până ce ajungea iar în ograda lui. Ş-aici se dosea să nu-l vadă nimeni, ca un copil care a făcut ceva rău, şi sta tupilat toată ziua şi pândea, aşteptând să vadă ceva, să vie cineva. Îl apuca seara nemâncat şi nebăut, dar el nu se clintea din loc... Târziu, după ce se încredinţa că n-a văzut nimic bănuitor, se strecura iar pe unde a venit, cu acelaşi gol în suflet, cu aceeaşi dorinţă de a afla ceva. Îi părea bine că n-a găsit nimic, dar îi părea şi rău. Ar fi vrut parcă să dea peste ceva, să puie mâna pe ceva, ca să ştie lămurit...

Şi aşa, hoinărea neîntrerupt, când pe urmele lui, când pe urmele ei, totdeauna degeaba. Din toate alergăturile aceste n-a putut scoate nimic... Se chinuia şi se frământa, nemaiştiind de ce să se apuce, simţind numai curat că o mână vrăjmaşă îl împinge tot înainte şi că îmboldirea aceasta nu-i lasă odihnă.

Din om vesel, ce fusese până atunci, se făcu închis ca vremea de ploaie. Nu se mai arăta printre oameni, iar dacă-l cerceta cineva, nu mai ştia ce să spună, căci îi era frică să nu se dea de gol. I se părea că toate cuvintele îi sfâşie inima; din toate vorbele înţelegea vicleşuguri care se potriveau de minune cu starea lui, care poate erau rostite anume ca să-l batjocorească pe el. De multe ori îi trecea prin cap să se depărteze, să-şi ducă pe Rafila undeva, unde să nu i-o

zărească ochi omenesc, să nu i-o poftească nimeni, să nu i-o pângărească nici un gând străin...

Ş-acuma, iată, totuşi, vrea să meargă cu Rafila la o nuntă. Acuma vrea să-i dea drumul, să i-o vadă toată lumea. O duce el singur să se întâlnească cu Tănase.

"Da, îşi zicea el, căci Tănase are să fie şi el la nunta aceea, mai ales dacă ştie că şi Rafila va fi acolo... Că Tănase-i holtei, el se duce la toate nunţile..."

Nici nu-şi mai putea da seama cum s-a putut întâmpla una ca asta, măcar că numai ieri s-a petrecut... Îşi aducea aminte că au venit doi călăreţi, au venit şi l-au poftit la nuntă. El s-a codit cât s-a codit, dar călăreţii nu i-au dat răgaz şi-n sfârşit a trebuit să le făgăduiască c-or merge negreşit, şi el, şi Rafila.

— Aşa da, fireşte c-aşa! i-a zis atunci unul. Aşa se şi cade, că, vezi, mirele nostru ţi-a fost cel mai bun prieten în holteşie!

— Şi mi se pare că sunteţi şi ceva neamuri... aşa mai departe, a adăugat cellalt.

— Apoi să veniţi nesmintit, să nu cumva să faceţi să nu veniţi, că s-ar supăra tare rău mirele...

Toma s-a uitat atunci cu coada ochiului la Rafila şi a văzut că ea zâmbeşte. Îi era pe limbă să întrebe de Tănase. Dar totuşi n-a îndrăznit, i-a fost ruşine, şi a zis cu glas domol:

— Ne-om duce de bună seamă, puteţi fi hodiniţi!

I-a părut rău, atunci îndată, că a făgăduit şi, după ce au ieşit călăreţii din casă, sta gata să fugă după ei şi să le spuie că nu s-or duce, mai bine orice...

Toată noaptea s-a zvârcolit în pat, parc-ar fi fost culcat pe jăratic. Toate bătăile de cap, toate chinurile ce le îndura de o vreme încoace l-au năpădit deodată şi l-au gâtuit, de parcă să-i scoată sufletul.

În urmă, sleit de oboseală, a adormit hotărât să nu se

ducă la nici o nuntă...

Dar a doua zi, când era de mers, şi-a schimbat gândul.

— Să ne gătim, Rafilo, zise alene către nevastă-sa, că-i vremea să plecăm!

Rafila parcă ştia ce gânduri îl toropesc şi se uită la el plină de mirare:

— Ne ducem?

— Vezi bine c-om merge, dacă le-am făgăduit! răspunse Toma buimăcit, întorcându-se în altă parte.

— Fie cum vrei tu, Tomo! bâlbâi Rafila.

În sufletul lui Toma se aprinse o poftă nebună să dea faţă cu duşmanul, să se învrăjbească cu toată lumea...

Şi s-a îmbrăcat în hainele cele frumoase, în haine noi, cusute toate de mâna Rafilei. Şi-n vremea aceasta nu şi-a luat deloc ochii de la nevastă-sa. O pironea cu privirea, parc-ar fi vrut să-i citească gândurile cele mai ascunse. Dar Rafila se îmbrăca şi ea repede, tăcută, şi pe faţa ei nu se desluşea nici bucurie, nici întristare...

Ş-acum, de când tot stau aşa, gata de ducă? Toma parcă aştepta să zică ea ceva, să-l roage, poate, iar ea tăcea şi aştepta smerită şi liniştită, ca un boboc de vâzdoagă în oala de lut, şi-n loc de bucurie, parcă o umbră de plâns îi îmbrobodea obrajii de zăpadă.

În sfârşit, Toma totuşi gemu:

— Mergem, Rafilo?

— Cum crezi tu că-i mai bine, răspunse nevasta cu glas stins.

— Dar dacă eşti îmbrăcată?

— Iar mă pot dezbrăca...

El o privi-n ochi şi băgă de seamă că buzele ei, subţiri şi umede ca două vrâstuţe de sânge, tremurau.

S-a sculat ca trăsnetul, şi-a încheiat sumanul la gât şi a

pornit îndată:

— Haidem!

În mijlocul uliţei însă îşi aduse aminte că şi-a uitat acasă ciomagul. Se întoarse fuga, bodogănind printre dinţi:

— Semn rău!

Rafila îl aştepta în uliţă... O răpăială de omăt se cernea prin văzduh, învâltorită când şi când de suflări tăioase de vânt. Fărmituri de zăpadă, mărunte şi îngheţate, o izbeau în obraji şi-i alunecau în jos pe piept. Îşi duse mâna la ochi, ştergând câţiva picuri ce i se încurcau printre gene... Un fior rece o cutremură... Se simţea atât de stingheră în lume lângă acest bărbat de la care nu şi-a auzit nici un cuvânt dulce, a cărui dragoste şi dezmierdări o înfricoşau. Şi, aducându-şi aminte în treacăt de cellalt, de mângâierile lui, de bucuriile şi de fericirea lor de odinioară, viaţa ce trebuia s-o ducă acum îi părea mai neagră ca moartea.

Toma veni gâfâind din casă, în mână cu un băţ de cireş, încrestat cu flori. Văzându-l, Rafila simţi că i se sfredeleşte un fior de groază în inimă...

2

În toiul veseliei toată casa clocotea ca un coş de albine când se apropie vijelia.

O ploscă înflorită trecea repede din mână în mână, când stoarsă, când iar plină. Nuntaşii, cu feţele învăpăiate, cu glasurile răguşite şi aspre, horeau un cântec, înăbuşind aproape de tot îngânatul viorilor celor patru lăutari cocoţaţi pe vârful unui lădoi, după uşă. Bucătăreasa, suflecată până în genunchi, cu obrajii roşii şi arşi ca pojarul, c-o lingură uriaşă de lemn în mână, se învârtea în răstimpuri pe lângă mesele încărcate de mâncări şi băuturi alese, chiuind şi tropăind în

hohotul oaspeţilor. La vatră, o ţigăncuşă toropită şi uscată bătea şi ea când şi când din picioare, scotocind prin oalele înşirate pe muchea cuptorului.

Acum se ridică Toma din capul mesei şi, întorcându-se către naşul cel mare, închină cu glas potolit:

— Să-ţi dea Dumnezeu sănătate şi viaţă, să mai poţi sărbători multe zile de praznic! Şi să ţie Dumnezeu pe finii dumitale, să trăiască şi să-mbătrânească şi să se aibă dragi... mai dragi de cum se au alţii!

— Mulţumim, Tomo! Să trăieşti şi tu şi să-ţi trăiască şi nevasta! Să vă dea Dumnezeu noroc şi bucurie! răspunse naşul cu glas înălţat, apoi, după o scurtă tăcere, adăugă mai domol: Ţi-a dat Dumnezeu o femeie ca un înger, numai să fiţi sănătoşi...

Toma îi aruncă o privire nedumerită, parcă i-ar fi fost teamă că-l ia peste picior.

— Numai să vă ţie Cel-de-sus pacea şi liniştea casei! urmă naşul tot mai încet, şi vorbele lui erau călduroase şi blânde ca un vânt moale de primăvară.

— Aşa, aşa, făcu Toma aducând repede gârliciul ploştii la gură şi trăgând o duşcă zdravănă. Aşa!... Femeia-i bună, numai dracu-i rău!

Şi începu a râde gros, ştergându-şi buzele şi mustăţile cu mâneca cămăşii.

Se arăta voios, ca un copil neostoit, dar de câte ori se deschidea uşa, se cutremura şi se înfiora, parcă l-ar fi muşcat un şarpe. Simţea şi ştia hotărât că trebuie să mai vină cineva... Cât fusese drumul de lung, din Măgură şi până aici, s-a tot frământat. Îl vedea parcă pe Tănase venind într-un ropot pe urma lor şi se uita deseori îndărăt, dacă nu-i ajunge din urmă. Nevăzând nimic, se mângâia, zicându-şi că Tănase o fi luat-o înainte...

În creierii lui se plămădeau fel de fel de gânduri, se

învălmăşeau fel de fel de planuri. Un glas îi şoptea parcă neîncetat cuvinte urâte, îl întărâta, făcându-l să-şi grăbească paşii...

Când au ajuns la casa cu cinstea, s-a mirat grozav, căci Tănase nu era acolo. S-a uitat cu de-amănuntul împrejur, dar nu l-a zărit... În clipa dintâi a simţit parcă un fel de durere, dar apoi a tresărit ca deşteptat dintr-un somn adânc şi o adiere caldă i-a netezit inima, ca şi când i s-ar fi luat o piatră de moară de pe suflet. A răsuflat o dată din greu, uitându-se în grabă, pe-a furişul, la Rafila. Femeia era ca marmura...

Totuşi, după ce s-a mai dezmeticit puţin din bucuria dintâi şi a început iar a se gândi, a simţit că Tănase tot o să vie, şi-l aştepta cu tot dinadinsul, cum aşteaptă oamenii cei bătrâni şi neputincioşi moartea.

Şi pe la sfârşitul mesei, când era veselia mai aprinsă, iaca, se deschide uşa, şi în prag se ivi Tănase. Era un flăcău înalt şi drept ca lumânarea, cu o mustaţă neagră-cărbune, răsucită ca sfredelul, cu ochi mari şi dulci, ca de copil nevinovat.

Dădu bineţe şi se aşeză tocmai faţă-n faţă cu Toma.

— Să dea Dumnezeu bine, Tomo!

Toma dârdâi apucat de friguri. I se părea că deodată toată casa începe a se învârti nebuneşte, sălbatic; numai ei doi, el şi cu Tănase, rămân neclintiţi, privindu-se cu priviri ucigaşe.

— Pozna l-a adus aici... pozna, de bună seamă, murmură Toma.

Şi de-acum încolo tot cheful i s-a dus, ca şi când i l-ar fi luat cineva cu mâna. Faţa i se încruntă repede, apoi i se îngălbeni ca unui mort. În zăpăceala ce-l cuprinse se ridică fără veste cu gândul să iasă afară, dar, ruşinat de slăbiciunea aceasta, se grămădi îndată iarăşi pe laviţă.

Îi veni în minte femeia. Îşi plecă fruntea şi, aşa, se uită la dânsa. Două pete de sânge se revărsaseră pe obrajii Rafilei

şi-n ochii ei, aţintiţi asupra lui Tănase, luneca o văpaie neobişnuită.

În mintea lui Toma acum începură a se învâltori şi a se zbate toate planurile făcute până aici, ca un şuvoi de flăcări învrăjbite. Încet-încet simţea cum se încheagă toate într-un mănunchi de foc, care-l îndeamnă şi-i dă putere... Cu buzele învineţite bombăni iar ca prin vis:

— Pozna l-a adus aici... pozna, de bună seamă...

Tănase râdea, văzându-l atât de încurcat, iar râsul acesta îl durea pe Toma, parcă i-ar fi străpuns carnea cu cuie ruginite...

— Noroc, Tomo! strigă apoi Tănase iar, în gura mare. Aţi mai venit şi voi!

Toma nu răspunse nimic. Auzise limpede glasul, dar cuvintele îi sunau neînţeles ca dangătele clopotelor trase în dungă... Deodată însă prinse o voce moale ca mătasa, o voce subţire şi blândă ca o mângâiere de dragoste:

— Am venit, Tănase, şi noi la nuntă... Da şi tu ai venit!

Era glasul Rafilei.

— Apoi ce să mai facem? Ia aşa, ca cei holtei... Ne băgăm nasul în toate oalele, zise Tănase ş-apoi se întoarse spre Toma şi începu a râde cu un râs prefăcut, care-l şfichiuia, ca şi când l-ar fi lovit cu bice.

— Ai, Tomo? zise iar Tănase.

Toma căscă larg gura, parc-ar fi voit să scoată o puzderie de sudălmi, dar limba-i era amorţită şi lipită de cerul gurii şi nu putu rosti nici o vorbă... Făcu un semn desperat cu capul.

Apoi îl străbătu un fior rece. Simţea că se face de râs la oameni, purtându-se astfel... Îşi luă dar inima în dinţi şi hotărî să nu mai ia în seamă nimic astă-seară. A simţit el dinainte că Tănase va veni, a ştiut el că trebuie să vie... acum i s-a împlinit aşteptarea. Ce să se mai facă de râs?

Începu jocul...

Întâi o pereche, apoi alte trei şi iar altele, încât bubuiau podelele sub tropotele lor. Foşnetul poalelor înăsprite şi chiuiturile se amestecau cu sunetele de vioară, cu fumul albăstriu de tutun, cu mirosul de mâncări şi de oameni...

Toma şedea într-un ungher, dus pe gânduri. Faţa lui era buhăită, ochii ieşiţi din orbite, părea că trage de moarte. Şedea aşa, cu privirile ţintă în gol, iar înaintea lui puhoiul de oameni se frământau, cotindu-se cu nepăsare.

Rafila sta în picioare lângă el, un trandafir alb în umbra unui pom sălbatic, uitându-se la cei ce jucau, cu ochii scânteietori, ruşinată că dintre nevestele de vârsta ei numai ea nu joacă...

De departe, dintr-un alt colţ al casei, Tănase se uita la ea. De câteva ori pornise spre dânsa, dar după câţiva paşi se oprise. Mai târziu însă începu să se apropie încet, strecurându-se prin mulţime, până ce ajunse în preajma ei. Apoi iar stătu pe loc şi se dădu câţiva paşi înapoi... În sfârşit, nu se mai putu stăpâni. Îşi încheie pieptarul şi se duse drept la Rafila.

— Rafilo, vii la joc? întrebă cu glas slab, tremurător.

Femeia se uită la Toma. Dar el nu zise nici câr, parcă n-ar fi auzit nimic. Numai ochii îi licăreau ca două mărgele de sticlă. Pe Rafila o înspăimântară licăririle acestea şi nu îndrăzni să răspundă.

Aşa stătură un răstimp tustrei, nemişcaţi ca nişte oameni de ceară.

Pe urmă Tănase întrebă iar, acum mai răspicat:

— Rafilo, auzi?... Vii la joc?

Rafila atinse pe bărbatu-său uşor pe umăr. Toma tresări ca ars, se uită buimăcit, când la unul, când la cellalt, apoi zise cu glas răguşit, şters:

— Du-te... du-te, ce mă mai întrebi?

Se uită cu băgare de seamă după ei şi văzu cum o prinde Tănase de mijloc şi cum o trage spre el. Văzu cum îşi odihneşte nevasta lui braţele pe braţele lui Tănase, cum îşi încolăceşte mâinile pe grumajii lui, cum se lipeşte de el. Vedea bine că feţele lor străluceau de o bucurie pătimaşă. Şi iată, acum povestesc... Tănase îi spune ceva, dar ea nu-l aude. Tănase îşi pleacă obrajii spre obrajii ei, parc-ar vrea s-o sărute, şi ea zâmbeşte dulce şi două ruji purpurii i se aprind în obraji...

Lui Toma i se părea că toată lumea e scăldată în sânge, că toate se tulbură şi se schimbă într-o uriaşă baltă mohorâtă. În clipa aceea, însă, o mână groasă, noduroasă, se apăsă pe umărul lui şi un glas răguşit şi tremurat îl izbi în urechi:

— Nu te uita la ei, Tomo!... Lasă-i în pace să se veselească şi nu te mai uita la ei!

Toma se întoarse speriat, ca un hoţ prins cu ocaua mică. Un om sălbatic la căutătură sta înaintea lui şi zâmbea batjocoritor. Era Gavrilă Boroiu. Se lăsă alene pe laviţă, lângă Toma, şi începu să-l cuminţească:

— Femeia e bună spânzurată, auzi tu, Tomo?... Aşa-i cum îţi spun eu, degeaba crezi c-aşa ş-aşa... Din femeie se trag toate fărădelegile şi toate păcatele lumii...

Se opri oleacă, aşteptând parcă vreun îndemn din partea lui Toma. Acesta însă nu zise nimic.

— Măi Tomo! Tu eşti prost! Zău, eşti prost! Că tu nu ştii ce să faci... Dreptu-i?

Îl înhăţă pe Toma de umăr şi-l scutură, privindu-l drept în ochi:

— Dreptu-i?

Toma se clătină, întoarse faţa şi nu răspunse.

— Mă! începu iar Boroiu. Ce te uiţi tu atâta la ei? Ce te

tot uiţi? Ce folos să te uiţi?... Ascultă ce-ţi spun eu, că io-s om păţit şi umblat în lume... Eu am prins-o odată pe-a mea, pe cea dintâi, am prins-o tot aşa, ş-acolo pe loc am sugrumat-o... Ce te frământi tu atâta?... Am şezut un an în temniţă şi iată-mă!

Toma îl măsură înspăimântat, apoi se depărtă încet de lângă el.

— Mă, auzi? îi şopti Gavrilă, apropiindu-se iar. Ia seama ce-ţi spun eu!... Spânzurată-i bună femeia, da, spânzurată cu picioarele-n sus!

Toma dădu din cap tăgăduitor. El ştia bine ce vrea el să facă, dar nu îndrăznea încă s-o facă. Degeaba îl oţelea Boroiu, el ştia ce ştia. Şi cu cât îl povăţuia mai stăruitor Gavrilă, cu atât vedea mai limpede ce trebuie să facă, cu atât se întărea mai mult în gândurile lui.

— Femeia-i iad, măi Tomo, femeia-i drac împieliţat, îi spunea Boroiu, iar Toma răspunse într-un târziu:

— Bărbatu-i de vină, Gavrilă!

Şi acuma, deodată, parcă se simţi mai bine. D-aici încolo se uita liniştit la cei doi şi nu se mai amăra dacă-i vedea şoptindu-şi. Îşi zicea mereu, c-un zâmbet searbăd pe buze: “Bărbatu-i de vină!...”

Şi mai târziu, când conteni jocul pentru o clipă, el însuşi a început vorba cu Tănase. S-au întrebat de sănătate şi au povestit ca doi prieteni buni, au povestit întocmai cum povesteau odinioară când erau amândoi holtei, când încă nu era între ei nimic.

— Voi când vă duceţi acasă? întrebă printre altele Tănase.

— Om porni şi noi colo spre amiazi, dacă s-o mai potoli gerul, răspunse Toma, adăugând repede: Da tu?

— Păi, ştiu eu? M-aş duce ş-aş şi rămânea... Nu ştiu cum ar fi mai bine...

— Hai să mergem împreună! zise Toma repede.

Tănase stătu o clipă pe gânduri. Îşi acoperi ochii cu dosul palmei, uitându-se printre degete la Rafila. Nevasta stătea deoparte cu faţa îmbujorată, ademenitoare ca o zână din poveşti.

— Bine! strigă în sfârşit Tănase vesel.

Ş-apoi jocul începu iarăşi, mai zgomotos şi mai pătimaş, ca un vârtej de dragoste.

3

Într-amiazi frigul se dezmorţi. Cetele de nori plumburii se răzleţiră, dezvelind pe-alocuri în văzduh pete luminoase albastre. Printr-o crăpătură destrămată, soarele de iarnă îşi vârî obrajii aprinşi, aşternând o spoială strălucitoare deasupra pământului îmbrăcat în haină albă...

Rafila şi cei doi bărbaţi, cotoşmăniţi bine în haine călduroase, înaintau pe drumul gheţos, ce şerpuia printre strâmtorile Poienii. Zăpada scârţâia sub tălpile lor ca şi cobitul unei păsări a morţii.

Mai aveau o postată bună până-n Măgura.

Toma mergea înainte, sprijinindu-se în băţul de cireş, cu paşi mari, grei, cu capu-n pământ, parcă toată grija lui ar fi fost să nu alunece. Mai în urmă veneau ceilalţi doi, tăndălind şi povestind cu glas domol. Din când în când, îşi grăbeau mersul ca s-ajungă din urmă pe Toma, dar apoi iar rămâneau înapoi.

Şi după o vreme, cerul începu iar să se posomorască...

Norii cenuşii se tolăneau prin văzduhul înăbuşit, gata-gata să se rostogolească pe pământ, măturând în treacăt crestele dealurilor din preajma drumului. Fulgii se legănau în aer, căzând fără zgomot şi aşternându-se peste straturile de zăpadă

sfărmăcioasă.

Vuiete de vânt alergau în răstimpuri, prin pădurile moarte, scuturând sălbatic crengile copacilor despuiaţi...

Toma înainta din ce în ce mai repede, lăsând pe cei doi departe în urmă, încât acuma nu mai auzea nimic din vorbele lor... Sângele îi fierbea în vine. Îi era cald, aşa că trebui să-şi descheie sumanul la gât... Şi, când şi când, pumnii i se încleştau straşnic, parc-ar fi strâns pe cineva de beregată.

Un şir lung de plopi bătrâni străjuia drumul. Capetele lor se închinau vâjâind, când încoace, când încolo... Deodată, o creangă neagră, uscată, ca o mână uriaşă de om, se rupse, ţipând ascuţit, şi căzu tocmai în faţa lui.

Toma stătu locului şi se uită repede înapoi.

Tănase venea încetinel cu Rafila, mână în mână, ca doi logodnici. Omătul le pălmuia obrajii, dar ei totuşi parcă zâmbeau.

Inima lui Toma începu a zvâcni să plesnească. O auzea limpede cum se izbeşte de coaste, ca peştele-n undiţă. Simţea cum îi clocoteşte sângele ca într-o căldare. Şi un glas îl îndemna mereu dinlăuntru.

— Acum!... Acum! îşi zise Toma încet.

A sărit repede la Tănase şi l-a prins de gât.

— Amu să ne răfuim, Tănase!

Rafila se aruncă orbeşte între ei, dar o mână de fier o zvântură de-acolo, încât căzu mototol la poalele unui plop găunos. De-aici trebuia să vadă cum învineţeşte Tănase în mâinile lui Toma, cum îi cade căciula din cap, cum i se îngroaşă vinele pe tâmple şi pe frunte. Ea închise ochii, plină de groază.

Un geamăt dureros, slab, prelungit, bâjbâi prin aer, apoi nişte gâfâituri grele, pe urmă şi acestea se împrăştiară pe aripile vântului şuierător...

PROŞTII

Când să iasă Nicolae Tabără din casă, se poticni în prag şi cât p-aci să se prăvale cu desagii de-a umăr, cum era.

— Bagă de seamă, bărbate, îi zise nevastă-sa cu glasul răguşit de spaimă, bagă de seamă să nu păţeşti ceva, că asta nu înseamnă bine!

— Ia taci mulcom, măi drace, nu-mi tot cobi a rău, mormăi ţăranul necăjit, bojdicăind până în mijlocul ogrăzii. Da ce să păţesc? urmă apoi mai răspicat. Numai voi s-aveţi grijă să nu-mi ticluiţi vreo poznă până ce ne întoarcem noi... Să fii cu ochii în patru la pologul cela din livadă, să nu-l laşi să vi-l mănânce toţi câinii!...

Mai boscorodi el vreo trei vorbe, apoi îşi scoase pălăria de paie zdrenţuită, îşi făcu cruce, închinându-se ca la mătanie, şi rosti domol:

— Doamne-ajută!...

Pe urmă îşi îndesă pălăria în cap, tuşi de două ori, scuipă ascuţit şi se întoarse spre feciorul său, care aştepta somnoros deoparte:

— Hai, băiete, să pornim, să nu întârziem!...

Femeia, luminându-le din prag cu felinarul, adăugă şi ea, cu mintea ei cea proastă:

— Aşa, aşa, grăbiţi-vă, să nu vi se întâmple ceva...

Dumnezeu să v-ajute!...

Dar Nicolae n-o mai auzi. Ieşise repede din ogradă şi o apucase cu paşi voiniceşti pe uliţa ce se întindea ca un brâu albineţ printre casele pitite în noaptea de păcură. În urma lui, feciorul tăndălea, ca un mânz trudit, ciulind urechile şi uitându-se, când în dreapta, când în stânga, parcă i-ar fi fost frică să nu se năpustească cineva asupra lor.

În colţul ulicioarei ce ducea la gară, felinarul funinginit împrăştia o lumină gălbuie, mucezită. Urmele pervazurilor se tolăneau răşchirate ca degetele unei mâini uriaşe şi se pierdeau îndată în beznă.

— Taci, că-i bine! răsuflă Nicolae, oprindu-se oleacă sub felinar.

— Oare n-o fi trecut? bâlbâi feciorul, ca să zică şi el ceva.

— Da de unde! Doar l-am fi auzit şuierând, făcu bătrânul cu mândrie, urnindu-se iar înainte.

Gara era pustie toacă. Numai într-un ochi de fereastră clipocea flacăra bolnavă a unei lămpi de veghere. Cele trei perechi de şine licăreau, ca nişte dungi de argint, sub pâlpâirea luminii chircite.

— Bine că ne vedem aici, blogodori Nicolae Tabără, scârjâind prundişul peronului cu paşii săi apăsaţi. De-acu poate veni când i-o plăcea, că nu mi-e frică...

Dibuiră amândoi prin întuneric, căutând vreun locşor unde să se adăpostească până va sosi trenul. Feciorul, mai îndrăzneţ, se apropie de uşa sălii de aşteptare şi puse încetinel mâna pe clanţă. Era încuiată. Zări în stânga uşii o bancă, o pipăi cu băgare de seamă, parcă s-ar fi gândit să se aşeze sau nu, stătu o clipă la îndoială şi în sfârşit se lăsă alături pe lespedea de piatră dinaintea pragului. Bătrânul îşi alunecă sarcina pe bancă şi se cocoloşi şi el lângă fecior.

— Pesemne-i cam devremior, se scânci feciorul într-un târziu cu glas potolit.

— Pesemne... Om aştepta, ce să facem? răspunse Nicolae obosit.

Şi de-acum amuţiră amândoi. Priveau duşi încoace-încolo, se aşezau mai bine pe lespede şi gemeau înăbuşit, în răstimpuri, parc-ar fi fost strânşi în curele.

Cerul se mai răzbunase. Pete vinete-şterse, presărate rar cu stele, se deschideau prin volbura neagră de nouri. Şi întunericul începu a se limpezi. De jur împrejur linii spălăcite, nehotărâte, tremurau în beznă. Coamele dealurilor din faţă, ca un tăiuş de fierăstrău uriaş şi hodorogit, se desenau din ce în ce mai lămurit pe pânzişul cenuşiu al văzduhului, iar deasupra lor coroanele plopilor bătrâni de pe ţărmul Someşului se ridicau negre, ca nişte mâini ameninţătoare. Gâlgâitul trudit al apei rătăcea prin aer ca tânguirile neînţelese ale unor oameni prăpădiţi de nevoi.

Flăcăul se cotoşmăni mai bine pe lespede, îşi aduse genunchii până la nas şi, cuprinzându-i cu amândouă braţele, bâigui scurt şi mustrător:

— Nu mai vine...

— Nu, tuşi Nicolae, scotocind în chimir după lulea. Aprinse şi începu a pâcăi alene, nepăsător, scuipând des şi ţâşnitor printre dinţi.

Gara cu magaziile ei sure prinse a se dezbrăca de întuneric. Un vânt aspru, tomnatic vâjâia prin porumbiştea dimprejur, scutura stăruitor olanele coperişurilor. Iar peste linie, ascunsă sub sălciile zăvoiului, hruba de nuiele a hamalului răsări şi ea, trezită din somn, cu ochiul ei roşu, plâns şi ars de sărăcie.

Dinspre târg, deodată, se desluşi zgomotul unor paşi

târâţi, greoi, însoţiţi de gemete înfundate. Feciorul ridică fruntea şi trase cu urechea.

— Vine cineva... zise înăbuşit.

Portiţa zăplazului scârţâi prelung şi o babă gârbovită ca un gânj, cu faţa zbârcită ca o hribă uscată, se apropie de drumeţi.

— Oare n-am întârziat, oameni buni? întrebă dânsa îngrijorată.

— Nu, lele, nu, murmură Nicolae cu pipa între măsele. Da până unde? adăugă apoi cu jumătate gură, în vreme ce baba se ghemui pe bancă, gâfâind ca un dobitoc trudit.

— Până la Beclean, răspunse ea piţigăiat, ştergându-şi obrajii cu mânecile cămăşii. Numai până la Beclean... A, vai de sufletul meu, ce-am alergat!... Mă temeam să nu întârziu, Doamne fereşte, de năprasnicul ăsta de tren, că mi s-a părut că-l aud şuierând când eram pe la biserică. Uuf! Toată-s un lac de apă... Şi dumneavoastră-l aşteptaţi?

— Îl aşteptăm şi văd că nu mai vine...

— Vă duceţi departe?

— Ba nu... Până la Salva...

— Apoi ce să faci? Cată să ne sfărmăm şi să ne izbim, dacă vrem să trăim în pârdalnica asta de lume... Aşa... Ce să facem?

Şi iar mocniră, acuma tustrei, oftând şi gemând în răstimpuri, cum fac ţăranii când nu mai ştiu ce să vorbească.

După o bucată de vreme, un felinar verde ieşi din cocioaba hamalului. Lumina gâtuită se bălăbănea necurmat, dispărea şi iar se vedea.

— Aha, tresări flăcăul, de-acu îndată soseşte.

Felinarul se mări din ce în ce şi pe urmă se desluşi şi chipul negru, bărbos, al hamalului.

— Să dea Dumnezeu bună dimineaţa, făcu Nicolae

trăgănat şi smerit, sculându-se şi dându-se la o parte.
— Noroc, bombăni scurt hamalul.
— Oare vine degrabă, domnule? întrebă şi baba, apropiindu-se un pas spre hamalul care înjura, necăjindu-se să potrivească cheia în broasca uşii.
— Ce-mi tot dârlâieşti aici, babo? Ce-mi toci capul şi dumneata? Nu cumva ţi-ai ţinea gura? se răţoi deodată hamalul, semeţ în sufletul său rânced că poate certa şi el pe cineva care-i mai slab decât dânsul...
Apoi, încetul cu încetul, gara se dezmorţi. Prin săli, pe peron, luminile lămpilor începură a răspândi raze palide, cârcălite, care tremurau şi se îngrămădeau pe feţele încreţite ale celor ce aşteptau. Pe ulicioară, se auzeau tot mai des leopăiturile paşilor grăbiţi. Când şi când, uruitul roţilor unei trăsuri înjunghia văzduhul, se iuţea apropiindu-se şi se tăia scurt; urma gâfâitul cailor trudiţi, vorbele repezi, aruncate din vârful limbii, ale celor ce soseau...
Acuma sala de aşteptare gemea de lume. Ţăranii, cu feţele supte, cu umerii obrajilor ieşiţi în afară, cu barba şi mustăţile zbârcite, se îmbulzeau de-a valma printre muncitorii spâni, cu obrajii ca cenuşa, îmbrăcaţi în straie nemţeşti murdare şi ferfeniţite.
Apoi deodată, dintr-o odaie vecină, şeful gării ieşi somnoros, bosumflat, înfăşurat într-o manta groasă, şi intră în birou trântind uşa. Se certase cu nevastă-sa, fiindcă îl sculase mai devreme cu cinci minute, şi acuma era furios pe toată lumea. Printre oamenii din sală se răspândiră ca fulgerul şoaptele: “Biletele! Vine ăl ce dă bilete!... Haideţi la bilete!” Şeful însă se plimba plictisit, încoace şi încolo, cu ochii jumătate închişi, pe urmă se opri, se întinse de câteva ori de-i pocniră oasele, îşi aruncă privirea spre ceasornicul din perete şi se repezi pe peron, unde prinse a trece în revistă

pe pasagerii care tropăiau din picioare, zgribuliţi şi rebegiţi de frig.

În sfârşit geamul ghişeului se deschise şi pe marmora soioasă începură a zângăni banii azvârliţi în pripă. Nicolae Tabără cu feciorul său se umeriră şi dânşii de zor spre rampă, strângând în pumnii încleştaţi paralele umezite de sudoare. Dar un vardist coşcogea se răpşti la el, aţinându-le calea:

— Unde vă burduşiţi, he? Nu puteţi aştepta până vă vine rândul?... Ei, drăcia dracului!...

Îl înşfăcă pe Nicolae scurt de guler şi-l bruftui îndărăt, apoi, întorcându-se către un domn îmbrăcat bine, se ploconi zâmbind:

— Poftiţi, domnule, poftiţi înainte!...

...Din depărtare un şuier prelung şi răguşit spintecă aerul.

— Vine, vine! fierbea lumea neliniştită, îmbâcsindu-se în ruptul capului spre ghişeu.

— Fă-ţi bunătate, domnule, şi ne dă două până la Salva, că ne lasă aici maşina! stărui Nicolae Tabără din dosul rampei, întinzând mâna cu gologanii peste capetele oamenilor.

— Gura, prostule! îl împunse şeful, morocănos, aruncându-i o privire cruntă şi dispreţuitoare, apoi închise repede ferestruica.

Ţăranii se holbară uluiţi unul la altul.

— Cre' că nu ne dă? se auziră printre dânşii câteva voci pline de spaimă, în vreme ce o buduhaiţă de femeie limbută striga în gura mare:

— O, bată-l scârba să-l bată, că mânios l-a mai făcut Dumnezeu!

Şeful, însă, se duse numai la aparatul telegrafic, unde bocăni de două ori, pe urmă iar se întoarse la geam.

Şi trenul se apropia mâncând pământul. Scârţâitul

sfâşietor al roţilor, pufăitul obosit al locomotivei se topeau într-un răzbubuit surd, aspru, care creştea mereu. Apoi repede intră în gară şi se opri brusc. Conductorul sări jos cel dintâi şi urlă hodorogit:

— Năsăud... o minutăăă!

Câţiva călători coborâră grăbiţi, luptându-se să străbată printre cei de pe peron, care năvăliră furtunatic asupra vagoanelor.

— Unde mergeţi, proştilor? răcni conductorul către ţăranii care alergau zăpăciţi în sus şi în jos, neştiind unde să se urce. Nu acolo, mă! Mai la vale, prostule, mai la vale-s vagoanele pentru boi!

Conductorul striga şi zâmbea mulţumit în sine că a spus o glumă minunată. Când şi când, arunca priviri pline de înţeles unui domn bondoc, care se uita la dânsul şi-l asculta cu un surâs de admiraţie pe buze...

La ghişeu lumea se rărise de-a binelea. Abia vreo câţiva ţărani bătrâni şi slăbănogi mai forfoteau şi se înghesuiau, parc-ar fi stat pe jăratic. Nicolae cu feciorul şi cu baba, care acum se ţinea de dânşii ca scaiul de oaie, alergând neîncetat de la un capăt al rampei la cellalt, priveau rugători în răstimpuri la vardistul care le răspundea printr-o încruntare din sprâncene şi la şeful care ţăcănea biletele şi-i măsura cu suliţe de dispreţ când din întâmplare îi cădeau înaintea ochilor. În cele din urmă însă ajunseră şi ei la ferestruică.

— Două până la Salva, zise Nicolae pleoştit, numărând gologanii unsuroşi pe tabla albă de marmoră.

— Altă dată să te înveţi minte, mojicule, îi sâsâi şeful aruncându-i biletele.

— Iartă, domnule, iartă-ne şi nu ne năpăstui, bâlbâi bătrânul umilit. Că noi suntem proşti, păcatele noastre... Pesemne, aşa ne-a lăsat Dumnezeu, proşti şi necăjiţi şi

nepricepuţi, păcatele noastre... Da dumneavoastră trebuie să fiţi mai iertători, că sunteţi oameni învăţaţi şi...

— Hai, pleacă d-aici, să nu te mai aud flecărind! Mi-e scârbă şi-mi vine rău când vă văd, izbucni şeful strâmbând din nas, apoi trânti geamul şi scuipă cu greaţă.

Nicolae Tabără stătu o clipă nemişcat, clătină încetinel din cap, întrebător şi nedumerit, pe urmă ieşi sprinten, urmat de fecior şi de babă. Când ajunseră pe peron, auziră glasul ascuţit al conductorului:

— Gataaa!

Se repeziră tustrei înainte, spre locomotivă, apoi la mijlocul drumului îşi luară seama şi se întoarseră.

— Urcă-te, mă, urcă-te, bătu-te-ar Dumnezeu să te bată, prostule! zbârnăi prin aer vocea aspră a conductorului.

Nicolae se avântă pe scările unui vagon în ale cărui ferestre zărise capete de ţărani. Se căţără de clanţă şi o smuci cu putere, dar uşa nu îngădui. Şi trenul şuieră prelung şi începu a bubui şi a fosăi.

— Urcaţi-vă, mă, urcaţi-vă! fulgeră din nou conductorul, bâţâind din mâini şi din picioare.

Bătrânul se dădu repede jos şi se azvârli la altă uşă, în vreme ce trenul începu a înainta vuind, iar baba se bocea amarnic, frângându-şi mâinile. În clipa aceea însă conductorul se năpusti ca un viespe asupra lui Tabără, îl înhăţă de după cap, îi trânti un pumn în ceafă şi-l îmbrânci pe scări la vale... Feciorul cu baba stăteau deoparte ca doi pociumbi şi se uitau cu ochii sticloşi de spaimă.

— Să vă sculaţi mai devreme, putregaiule, şi să nu mocoşiţi, fire-aţi ai dracului să fiţi, răcni conductorul, dispărând într-un vagon.

Nicolae Tabără se prăvăli grămadă cu obrazul în prundiş

şi sângele îl prididi pe gură şi pe nas. Şi aşa rămase un dram de vreme, neclintit ca un mort. Creierii îi vuiau, iar sufletul îi sângera şi-l durea mai straşnic ca rănile feţei. Apoi se ridică încetinel, clătinându-se pe picioare, îşi şterse sângele cu poala cămăşii şi aruncă o privire mută în urma trenului, care se pierdea în ceaţa zorilor. Un val amar de vorbe îi răsări în suflet, dar buzele lui crâmpoţite de-abia putură rosti oftând:

— Nu v-ajute Dumnezeu sfântul!

Printre nourii bolbocaţi în văzduh, la răsărit, o trâmbă de lumină cireşie se zvârcolea şi se înteţea. Tabără îşi avântă povara în spinare şi porni încet înainte pe o cărare spinoasă, cu capul plecat, cu inima urnită, iar feciorul şi baba, tăcuţi şi îngânduraţi, îl urmară pârjol. Din noianul negru de nouri, însă, soarele scăldat în sânge îşi înălţa biruitor capul şi împroşca în feţele drumeţilor o beteală de raze purpurii...

CULCUŞUL

Văzduhul clocotea de zăpuşeală...

O beteală de aur aprins se bălăbănea sub albastrul lăptos al cerului. Fuioarele subţiri de căldură se întortocheau de-a valma peste lanurile gălbejite de soare, alunecau uşor pe deasupra coperişelor ţuguiate ale mahalalelor, se zvârcoleau îndârjite printre turlele tinichelate ale oraşului nemărginit. Câte-o gură de vântişor sec şi aspru răscolea în răstimpuri pulberea albă ca omătul de pe şoseaua ce se întindea, netedă ca un brâu de argint, printre livezile dogorâte de arşiţă. Prin prejurimile ofilite, arborii presăraţi rar, ca nişte bulgări de vopseală verde lâncezită pe o icoană colboasă, moţăiau toropiţi de oboseală. Umbre uriaşe păşeau agale peste întreg cuprinsul, se lungeau, se răsfirau şi apoi se prăpădeau în zările scăldate în abureală.

— Aaaoh! căscă Dumitrache Cântăreanu, pocnind din încheieturi. Aaaaoh, Didico!

Stătea sub un nuc pântecos în "culcuşul" de la "Trei gâşte", lungit pe spate, cu mâinile încopciate sub ceafă, cu privirile pierdute pe pânza vânătă, limpede şi nesfârşită, care se rotunjea molatic deasupra pământului. Prin frunzişul nucului se strecura o reţea minunată de ochiuri de umbră şi de soare, care se întreceau sprintene pe obrajii lui hopuroşi şi uscaţi

ca coaja sâmburelui de măsline. Din haina aşternută pe sub dânsul, prin căptuşeala zdrenţuită, se zgâiau două buzunare ferfeniţite şi înnegrite de smoală. Jobenul spart şi mucezit, aruncat în spinişul din preajmă, părea o grămăjuie de humă arsă.

— Aaaoh! făcu Cântăreanu din nou, după un răstimp. Didico scumpă, mi-e foame!

— Ia taci din gură, pungaşule, fire-ai al dracului să fii!! să răpşti brusc Didina, care şedea alături, rezemată de tulpina nucului, încolăcită ca un dobitoc, la umbră. Îşi frecă ochii cu dosul palmelor, până ce se roşiră ca două sfecle fierte, apoi, ridicând capul cu o trufie caraghioasă şi aruncând nişte priviri pline de scârbă spre bărbatul ce sta şi acum neclintit, începu a-l ocărî:

— Aoleu, pieri-ţi-ar viţa şi sămânţa, că m-ai sculat din somn tocmai când aţipisem şi eu niţel... Aoleu...

Cântăreanu se holbă la dânsa zăpăcit de mirare; bulbii ochilor i se nălbiră deodată ca două globuri de sticlă lucioasă.

— Dar dacă mi-e foame, fă? Dar dacă mi-e foame?... Ei, atunci, ce zici, drăcoaică, ce zici?

Femeia dădu să răspunză, în clipa aceea însă Cântăreanu sâsâi ceva, scoase un ţipăt înfundat, dobitocesc, şi-şi încleştă pumnii gata să izbească. Didina se sculă friptă şi începu a se învârti ca o sfârlează în jurul nucului, din a cărui scorbură scoase în grabă un coşuleţ acoperit cu o cârpă pestriţă soioasă. Întinse basmaua pe iarbă şi răsturnă la repezeală conţinutul coşului: mezeluri scofâlcite, rămăşiţe cigălite de oase de păsări, câteva legături de praz şi o felie sănătoasă de pâine, cârcălită de unsori. Şi, aşternând, blestema printre dinţi şi azvârlea, din când în când, priviri piezişe spre Cântăreanu, care acum nici nu o mai lua în seamă.

— Haide, hoţule, de te înfundă! bombăni pe urmă femeia, aşezându-se bulgăreşte lângă mâncare şi începând a înghiţi grăbită, parc-ar fi alungat-o tătarii.

— Nu mă mai ocărî, fetiţo, fire-ai a dracului! Să nu mă mai ocărăşti, că te iau la bătaie, mormăi Cântăreanu c-o pâlpâire de zâmbet sălbatic în colţul gurii, târându-se în patru buşi spre basma.

— Parcă eu nu ştiu că vrei să mă omori, tâlharule, parcă nu ştiu?... Hai, loveşte, că mie nu mi-e frică!... Haide!... Haide!...

— Ţine-ţi clanţa, fă, că mă superi şi, dacă mă superi, o să te fac să-ţi înghiţi toate măselele!...

Didina se molcomi o clipă, dar apoi, deodată, izbucni ca o smintită:

— Pesemne, ţi-e necaz, golane, că mă vezi mâncând şi pe mine... Ai?

— Ai ghicit, scumpo, rânji Cântăreanu cu răutate. Tu ocărăşti, tu blestemi, şi, când colo, tot tu vrei să şi haleşti... Parcă tu ai fi muncit-o!

— O, mânca-te-ar ocna, hămesitule! Da nu alerg eu toată ziua, nu colind eu toate mahalalele până ce pot ciupi câte ceva de-ale gurii?... Aoleo!... Şi tu stai ca un trântor şi te pârleşti la soare, mânca-te-ar ocnele să te mănânce!

— Acu ţi-a ajuns, dragă! Cară-te de-aici şi lasă să mai halesc şi eu!... Cărel!... Cărel!...

Îi trânti brusc un pumn în piept şi o îmbrânci cât colo, apoi se puse să molfăiască singur, cu lăcomia unui câine flămând, înghiţind felii uriaşe de pâine cu câte-o muşcătură de carne. Şi, în vreme ce măcina grăbit ca iepurele, ochii îi sticleau de plăcere, iar pe la colţurile gurii i se prelungeau vine subţirele de bale.

Didina se ghemui bosumflată deoparte, îşi adânci obrajii

în poală şi începu a lăcrima:

— Aoleu, mânca-te-ar fript pungaşii, aoleu, putrezi-ţi-ar oasele printre zidurile puşcăriei! Aoleu, cum mănânci tu din sudoarea mea şi cum mă laşi pe mine să mă lihnesc de foame! Aoleu, zănaticule, aoleu, candriule, că eu, sărman de capul meu, îmi ciopârţesc ciolanele ca să te îndop pe tine, ş-acuma tu, afurisitule, mă huiduieşti!... Aoleu! Aoleu!

Cântăreanu însă fosăia liniştit, se lingea cu plăcere pe buze şi numai rareori privea la Didina cu nişte ochi foarte miraţi, parc-ar fi întrebat-o când va conteni plânsul.

Prin frunzişul crâmpoţit al nucilor se strecura un mănunchi de raze galbene, îmbrobodind faţa femeii cu o maramă veştedă de lumină şi făcând să licărească întocmai ca nişte bobiţe de grâu lacrimile ce-i picurau încetinel pe obraji... Deodată bărbatul, cu mustăţile zbârlite şi pline de fărâmituri de carne, se întoarse la Didina şi-i zise cu glas dulce, dar poruncitor:

— Iii, Didico, uitasem... I-adu sticla ceea cu ţuică!... Aoleu, cum am uitat ca pământul... Bine că mi-am adus aminte... Ad-o repejor, fetiţo...

Ea nu răspunse. Rămase două clipe nemişcată, dar apoi tot se sculă şi începu a cotrobăi în scorbura nucului. În momentul acesta, însă, dinspre şosea se desluşi un foşnet de paşi târâţi. Cântăreanu întinse capul înainte, ca şi când ar fi vrut să auză sau să vază mai bine, trase repede cârpa peste mâncare şi rosti înăbuşit:

— Sssst! Sst!

Didina se întoarse ca fulgerul, se lăsă tiptil, îşi făcu mâna cozoroc şi se uită cu băgare de seamă spre şosea. În şanţul crescut cu buruieni şi adumbrit de mărăcini, se târa încetinel o mogâldeaţă neagră. Făcea doi-trei paşi, se oprea, pornea din nou. Din când în când, se uita îndărăt, parcă i-ar fi

fost teamă că-l urmăreşte cineva.

— Bambaloi! şopti Didina scurt, revenindu-şi în fire şi vârând iar mâna în scorbură, de unde scoase numaidecât o sticlă verde cu ţuică.

— Na! făcu apoi dânsa către Cântăreanu, cu o mutră de copil morocănos. Pe obrajii ei, unşi c-un păienjeniş de pulbere cenuşie, erau încrustate două brazde late de lacrimi.

Cântăreanu duse gârliciul la gură şi trase o duşcă zdravănă. Apoi astupă binişor sticla, o aşeză lângă dânsul şi urmă să mănânce cu poftă înnoită. Şi după un dram de vreme zise femeii mai împăcat, dar fără să o privească:

— Bea şi tu... dacă vrei!...

Didina se apropie fuga ca o pisică, înşfăcă sticla şi supse o gură bărbătească. Clipi de câteva ori din gene şi din sprâncene, apoi se mototoli lângă Cântăreanu şi-i rânji c-un văl de mulţumire şi de linguşire răsfăţată pe faţă:

— Mi-e foame, tăticule!...

Dar el nu o luă în seamă, nici nu-i răspunse nimic. Femeia totuşi începu să molfăiască şi ea, înghiţind bucături mari care, alunecându-i pe gât în jos, îi umflau beregata, parcă ar fi înghiţit nuci.

În vremea aceasta sosi şi Bambaloi la culcuş. Era un om scund şi gros, cu faţa scobită de vărsat şi arsă de soare, îmbrăcat în zdrenţe răspeticite, desculţ, c-o pălărie cenuşie blegită de sub care, printre câţiva cârlionţi de păr ca păcura, sticleau o pereche de ochi scufundaţi în fundul capului.

— Trăiţi, băieţi! zise el cu un glas răguşit şi gros, aşezându-se alene deoparte.

Ceilalţi doi tăcură şi se strânseră mai aproape de mâncare, parc-ar fi vrut s-o apere de privirile pofticioase ale noului-venit.

Trecu o bucată bună de vreme fără ca vreunul să scoată o

vorbă. Cântăreanu şi Didina se grăbeau cu mâncarea, pe când Bambaloi îşi descheie haina, apoi cămaşa şi începu a-şi scărpina pieptul coperit cu păr lung şi negru, printre care licăreau picuri graşi de sudoare. Într-un târziu, Cântăreanu totuşi deschise vorba şi-l întrebă ca cu gura altuia:

— Făcuşi vreo învârteală?

— Am umflat cinci franci ş-o băncuţă de la un ţăran pe Calea Moşilor.

— Dormea? întrebă atunci Didina cu gura plină.

— L-am întors! sfârşi scurt Bambaloi, lungindu-se cu burta-n sus.

Apoi tăcură iarăşi. Nu se mai auzea decât clănţănitul dinţilor şi plescăitul buzelor celor ce mâncau. Din depărtare însă se strecura până aici respirarea tihnită a oraşului înfumurat, care semăna, când cu vuietul unei ape adânci, când cu vâjâitul unui vânt de furtună, când cu mugetul trudit al unui dobitoc uriaş.

— Joci? întrebă Cântăreanu iarăşi, uitându-se la Bambaloi cu nişte ochi cercetători, sfredelitori.

— Cum? zise cel întrebat, ridicându-se pe jumătate şi mângâind cu privirile sticla cu ţuică ce se zărea sub haina lui Cântăreanu.

— Joci *babaroasa*?

— Se poate? mormăi el domol, apoi adăugă repede, cu mâinile întinse: Dă-mi şi mie o gură de ţuică, măi Cântărene!

— Ţi-ai găsit... Nu dau...

— Să-ţi stea în gât!

Şi în vreme ce Bambaloi, scrâşnind din dinţi de necaz, se târî mai depărtişor şi scoase de după brâul cafeniu, cu care era încins, un pumn de gologani unsuroşi pe care îi numără cu zgomot, Cântăreanu potrivi sticla la gură şi dintr-o duşcă o goli toată, apoi se tolăni cu burta la soare, pufăind şi râgâind

ca o gâscă îndopată. Didina, înviorată şi sprintenă, adună rămăşiţele, le cotoşmăni în coş şi le ascunse bine în scorbură; pe urmă se ghemui la poalele nucului, la pândă. Şi, privind dusă spre şoseaua argintită de soare, lălăia din când în când câte-un crâmpei de cântec bătrânesc...

Încetul cu încetul, soarele se apropiase de asfinţit vărsând, înainte de a se pierde, o ploaie de suliţe galbene asupra pământului însetat. În depărtări, turlele oraşului, îmbrăcate în văluri fantastice de umbre şi luminişuri, străjuiau ca nişte ostaşi uriaşi pe un câmp de bătălie hopuros şi părăginit. De jur împrejur, însă, nici un zumzet nu mai adia, parcă toată lumea ar fi căzut într-o toropeală de moarte.

Şi liniştea aceasta abia, când şi când, era întreruptă de leopăitul uşor al paşilor celor ce soseau la culcuş. Dinspre oraş, oamenii zdrenţuroşi, pârliţi şi scofâlciţi la faţă, se târau ca şerpii prin şanţurile şoselei spre culcuşul de la “Trei gâşte”. Didina îi zărea de departe şi şoptea: “Ssst! St”. Iar după ce se apropiau, le zicea pe nume: “Neneciu!” “Bididiu!”... La culcuş fiecare avea “patul” său, călcat şi bătătorit în iarba înaltă şi grasă de sub nucii din preajmă. Vorbeau puţin, scurt şi numai despre învârtelile ce le făcuseră peste zi. Scotea fiecare paralele ce le şterpelise de cine ştie unde, le zuruia cu dragoste în găvanul palmelor, le număra cu multă băgare de seamă de mai multe ori, sau le rânduia în moviliţe de câte un leu pe haina care îi servea de aşternut, apoi, când se plictisea sau când isprăvea, le ascundea frumuşel, ca să nu-l vază nimeni, şi întreba pe cei dimprejur:

— Joci?

Care, la rândul lor, răspundeau într-un glas:

— Se poate?

În sfârşit Bambaloi se puse în mişcare. Scoase dintr-o spărtură tainică a vestei sale o pereche de zaruri de os, le

cercetă câteva clipe, apoi începu a le scutura în pumni, privind pe sub gene spre ortacii care picoteau la umbră. Se târî lângă Cântăreanu şi, încolăcindu-se turceşte, sâsâi scurt:

— Haideţi!

Cântăreanu aşternu o bucată de muşama roasă între două rădăcini pe jumătate ieşite din pământ, iar oamenii se aşezară toţi împrejur. Dar, înainte de-a scoate paralele, fiecare îşi trecu mâna peste muşama ca să se convingă că nu s-a făcut nici un şiretlic.

Începură jocul... Grămăjoarele de gologani asudaţi, rânduite în turnuleţe regulate sau împrăştiate alandala, luceau ca nişte ochi galbeni, vrăjmaşi, în văpaia fuioraşelor piezişe de lumină, ce se furişau printre frunzele nucilor.

— Ieşi, Neneciu! şopti răguşit Cântăreanu.

Neneciu, un băietan de vreo dăuăzeci şi trei de ani, smead şi uscat ca tinicheaua, îmbrăcat ceva mai binişor ca ceilalţi, cu mâinile noduroase şi late ca lopeţile, apucă un pumn de gologani, îi jucă în palmă, apoi îi trânti pe muşama şi, împărţindu-i în două, zise cu glas stins:

— Jumătate şi jumătate!... Răspunde?

— Răspunde!

Cântăreau strânse crunt din sprâncene, luă zarurile, le scutură îndelung în pumnul întredeschis şi le aruncă uşor pe muşama. Şi cu gâtul înţepenit înainte, cu nişte priviri sălbatice, sticlitoare, urmări rostogolirea bucăţilor de os până ce acestea se opriră într-un colţ.

— Trei şi doi! şopti Cântăreanu, muşcându-şi buzele; apoi, uitându-se la mâna lui Neneciu, care înşfăcase zarurile, zise cu un zâmbet amărât: Fără cacialmale, piciule!

În clipa aceea, însă, Neneciu azvârlise zarurile şi acuma toţi îşi plecară capetele, aşteptând cu ochii zgâiţi. Peste faţa lui Neneciu trecu repede o rază de bucurie, dar se stăpâni

numaidecât, întinse mâna cu o răceală silită şi numără paralele bâiguind:

— Şase şi şase! şi apoi adăugând: Opt bani!...

Cântăreanu căzuse cu capul pe piept de necaz, dar se dezmetici şi el repede şi numără tremurând optzeci de bani. Apoi împinse tot restul pe muşama şi strigă înăbuşit, în vreme ce pe frunte îi răsăriră câţiva picuraşi de sudoare, culoarea leşiei:

— Ce vine!... Răspunde?

— Răspunde!

Toţi priviră cu ochii holbaţi, cu răsuflarea reţinută, la Neneciu, care aruncase zarurile şi nu făcuse nimica. La spatele lui Cântăreanu, Didina tremura ca o vargă verde de alun. Zarurile însă trecură de mai multe ori de la Neneciu la Cântăreanu fără nici un rezultat, aşa că jucătorii începuseră a-şi pierde răbdarea. Dar atunci Cântăreanu, aruncând din nou zarurile, făcu unu şi doi şi Neneciu mătură paralele.

— Ptiu, lovi-te-ar relele, damblagiule! ţipă Cântăreanu, sărind ca un nebun şi scuipând pe Neneciu între ochi.

Neneciu surâse nepăsător, se şterse cu mâneca cămăşii şi jucă mai departe cu ceilalţi tovarăşi, în vreme ce Cântăreanu, zvârcolindu-se ca un peşte de mânie, se întoarse spre Didina şi o luă pe ea la înjurături:

— Fugi d-aici, drăcoaico, că din pricina ta am ghinionul ăsta.

— Aoleu, fire-ai al dracului; dar io-s de vină dacă tu nu ştii să joci?

— Fugi, pungăşoaico, să nu te iau de păr! Fugi!...

Didina se sculă şi se depărtă doi paşi, clămpănind cu greaţă:

— Mânca-te-ar ocnele!...

Jocul însă nu conteni deloc. Moviliţele de gologani se

micşorau sau se măreau din clipă în clipă. Doar grămada lui Neneciu creştea treptat-treptat. Pe feţele tuturor se oglindea o spaimă nedesluşită, iar pe frunte şi sub buza de jos le licăreau cununiţe de sudori reci. Numai pe obrajii lui Neneciu tremura adierea unui zâmbet de bucurie şi răutate, dar şi la dânsul colţurile gurii se lipiseră de dinţi, dându-i înfăţişarea unei fiare flămânde. De la o vreme, însă, el începu să strecoare şi în buzunare câte ceva. Se făcea că-şi numără câştigul şi slobozea în vestă leu după leu, încetinel, pe nesimţite.

Cântăreanu pierdu tot ce avuse. Scormoni prin toate buzunarele, prin toate rezervoriile ascunse ale hainelor sale, dar zadarnic, căci pierdea mereu. Încercase toate mijloacele, se înfuria, înjura, sărea în sus ori de câte ori pierdea, îşi smulgea părul, se închina, apoi iar se vâra în cercul jucătorilor. În sfârşit, după ce se curăţă ca degetul, se întoarse la Didina:

— Hai, fetiţo, dă-mi şi mie ceva părăluţe! Uite, m-am ars, dar am aşa o presimţire că cu un franc am să câştig tot ce am pierdut!... Hai, dă-mi!...

Didina, în loc de răspuns, îl scuipă în faţă ca pe-o javră şi nici nu se sinchisi de dânsul.

— Dă-mi, Didino... nu mă lăsa de ruşine! cihăi Cântăreanu necontenit. Haide! Dă-mi!...

— Ia lasă-mă-n pace, golane!... Nu-ţi dau nici un ban, că m-ai înjurat! urlă Didina, strâmbându-se la dânsul ca o pisică ce se apără de o harmalae de câini.

Cântăreanu stătu câteva clipe ca o stană de piatră. Părea că se gândeşte. Apoi, deodată, începu a schimba feţe-feţe, ca un lunatic. Vinele de pe tâmple i se îngroşară ca nişte lipitori hrănite de sânge, fruntea i se încreţi, nările i se umflară, iar pumnii i se încleştară, aşa că unghiile i se înfipseră adânc în carne. Începu a răsufla repede, sforăind ca un bol-

nav de plămâni. Se năpusti ca o fiară asupra femeii, o înhăţă de gât şi o tăvăli jos:

— Dă-mi, că te omor!

Şi o lovi cu pumnii peste cap, peste ochi, peste foale... Ea ţipa ca din gură de şarpe:

— Nu dau, hoţule, nu dau... Nu dau!... Aoleu! nu dau!... N-am...

Dar Cântăreanu îi urlă în urechi, necontenind cu ghionturile:

— Ba ai, hoaţo, ştiu bine că ai!...

Femeia se zbătea sub loviturile lui ca o broască strivită în călcâi; în câteva rânduri se opintise şi ea să-i împlânte degetele în ochi, dar Cântăreanu băgă de seamă, îşi trase capul îndărăt şi începu s-o lovească cu picioarele în şale. Şi Didina tot mai gemea cu glasul scăzut:

— Nu dau, hoţule, nu dau!... Omoară-mă, dar nu-ţi dau nici un ban!

Cântăreanu parcă-şi pierduse minţile. Se urcă cu genunchii pe pieptul descoperit al femeii, îşi încleştă mâna în părul ei destrămat şi începu a o bate cu capul de pământ. Căpăţâna Didinei bubuia ca o oală înfundată când atingea brujii de humă, iar ochii îi ieşiră din orbite ca două cepe mari, roşii. Cântăreanu gâgâia şi mugea:

— Te omor, hoaţo, dacă nu-mi dai!... Îţi beau sângele dacă nu-mi dai!...

— Omoară-mă!... Omoară-mă, că nu mi-e frică!

Atunci Cântăreanu, şi mai întărâtat, vrând s-o facă să tacă, îi trânti un pumn în nas. Două şiroaie de sânge fierbinte, mohorât, bulbuciră brusc din gura şi nările femeii, îi roşiră bărbia şi gâtul, prelingându-se în picuri rari printre firicele crâmpoţite de iarbă... Pe Didina o trecură năduşelile, simţi un nod acru în gât, dar nu conteni a blodogori, deşi cu clăbuci

de sânge în gură:

— Omoară-mă, omoară-mă, dar tot nu-ţi dau!...

O ploaie de ghionturi îi astupă gura. Părul i se vâlvoi şi se amestecă cu pământ şi fire de iarbă, iar sângele îi vopsi toată faţa ca o mască purpurie de catifea. În sfârşit, gemetele ei slăbiră, buzele-i învineţite şi muşcate începură a tremura convulsiv, iar mâinile ei zgârâiate vrăjeau după aer ca nişte aripi zdrobite...

Cântăreanu, pufnind şi răcnind ca un taur aprins, o bătu până ce osteni. Atunci, apoi, îi puse un picior în coaste şi o îmbrânci ca pe-o cârpă netrebnică. Femeia, un morman de carne vie, se rostogoli o bucată de loc şi rămase nemişcată ca un buştean. Numai sânii stropiţi cu sânge, care creşteau şi scădeau în răstimpuri rare, arătau că viaţa nu s-a stins de tot dintr-însa. După un dram bun de vreme, însă, totuşi îşi reveni în fire; începu iar a geme ca un animal beteag, apoi se porni pe plâns şi plânse, plânse cu sughiţuri. Pe urmă, deodată, pe neaşteptate, deznodă dintr-un ciorap o punguliţă umflată de gologani, o cântări o clipă din ochi şi o aruncă lui Cântăreanu, care stătea deoparte, cu capul între genunchi, ştergându-şi sudorile de pe obraji. Cântăreanu se uită întâi la femeie, apoi la pungă şi, fără să scoată un cuvânt, răsturnă gologanii în palmă. O rază de bucurie copilărească luci în ochii lui crunţi la vederea banilor. Se închină de trei ori ş-apoi se amestecă iarăşi între jucători, care, toată vremea cât el bătuse pe Didina, învârtiseră *babaroasa*, nepăsători şi liniştiţi, ca şi când nu s-ar întâmpla nimic.

Didina îşi pipăi ciolanele stâlcite, îşi şterse sângele de pe faţă şi de pe gât, se cotoşmăni deoparte, pe crăcana unui nuc stingher, suspinând şi plângând cu o voce care semăna c-un cântec de jale:

— Aoleu şi d-aoleu, că m-a omorât! Arde-te-ar pârjolul,

hoţule şi găinarule, că-mi storci şi măduva din oase şi tot mă omori în bătăi! Urî-te-ar şi soarele, urî-te-ar şi noaptea!... C-ai omorât pe Ghiţă Olteanu de pe şoseaua Pantelimon, ş-ai făcut spargerea cu omor în Călăraşilor, ş-ai jefuit pe ovreiul din Băneasa!... Aoleu, proasta de mine, că nu te-am dat pe mâna poliţiei, c-aş fi scăpat de tine şi de bătăile tale, aoleu şi d-aoleu!...

Din când în când, tăcea, se uita pe-a furişele la Cântăreanu, parcă ar fi vrut să vază ce face. Apoi iar începea, mai dihai şi mai jalnic, încât bocetele ei umplură întreg culcuşul!... Bărbaţii însă n-o luau în seamă. Ei îşi urmau jocul tăcuţi, cu inimile strânse, cu broboane de sudori pe faţă, şi priveau cu ochii holbaţi la zarurile ce se învălmăşeau cu iuţeala fulgerului pe muşamaua soioasă.

Un zâmbet şiret, şăgalnic, plutea acuma pe buzele lui Cântăreanu. Începuse să câştige şi-i venise pofta să glumească. Aruncă în răstimpuri câte-o vorbă de şagă către cei dimprejur, dar glumele îi îngheţau pe buze, căci aceştia îi răspundeau prin nişte priviri duşmănoase şi ameninţătoare. Ş-aşa nu-i rămânea decât să tragă cu urechea la oftările Didinei; încrunta din sprâncene când îi pomenea despre isprăvile care aveau nevoie de întuneric, dar totuşi nu se uita la dânsa. În curând, însă, Bambaloi băgă de seamă că Cântăreanu strecoară parale în gheaţă. Îl înjură, dar Cântăreanu râse şiret şi mai dosi pe loc doi lei. Şi ochii îi sticleau într-o văpaie de bucurie sălbatică.

— Ţi s-a întors norocul bătându-ţi gagica! bombăni Bambaloi, care se curăţase ca o lămâie stroarsă şi acuma privea lihnit la joc.

Cântăreanu zâmbi prosteşte, scutură îndelungat zarurile în palmă, le aruncă şmechereşte, iar ele se opriră pereche-pereche... Şi în vremea aceasta Didina, schingiuită de bătaie,

plângea amarnic şi tremura ca o frunză bătută de vânt...

Dar apoi norocul, deodată, se schimbă ca prin farmec. Cântăreanu începu a pierde şi în câteva clipe rămase uscat ca scândura. El însă nu se ostoi. Îşi amanetă ghetele pentru cincizeci de bani, apoi pălăria pentru zece bani. Şi toate se duseră pe apa sâmbetei, căci acuma Neneciu făcea mereu cinci şi cinci, şase şi şase.

Cântăreanu, ars până în suflet de necaz, blestema ca o babă rea de gură şi se bătea cu pumnii în cap:

— Uf, trăsnire-ar Dumnezeu toate femeile!... Uf, cu ce gagică m-a bătut pe mine Dumnezeu!... Uf, uf, că i-a părut rău după parale şi m-a făcut să-mi pierd şi ghetele, şi pălăria...

Apoi, vârându-se printre jucători, li se jelui cu glas plâns:

— Vedeţi cum pate omul când are o ibovnică afurisită?... Cât muncesc eu şi mă trudesc pentru dânsa, fire-ar a dracului, şi ea tot îmi cobeşte a rău şi mă ameninţă cu vânzări şi cu năzdrăvănii... Aoleu, acuşi te omor! Aoleu, cum te ţin eu ca pe-o cucoană şi tu cum îţi baţi joc de mine!...

Dar Neneciu strâmbă din nas scârbit şi îl întrerupse, urlându-i în urechi:

— Ce mai tot cârteşti, bălosule! Omoar-o, dacă vrei, şi nu bate mereu din clanţă!...

Cântăreanu se uită lung şi întrebător la Neneciu, apoi rând pe rând la ceilalţi. Însă pe feţele tuturor citi parcă aceleaşi cuvinte:

“Omoar-o şi nu mai bate din clanţă!...”

Îşi întoarse ochii albaştri tulburaţi spre Didina, care plângea şi acuma şi-şi ştergea lacrimile cu poala rochiei de stambă. Mai privi o dată la jucători, scrâşnind din dinţi ca un câine hain, apoi se apropie de Didina:

— M-am ars, fetiţo, m-am ars până la piele! Pentru blestemele tale... Vezi, Didico, de ce mă tot afuriseşti?...

Didina izbucni deodată într-un hohot amarnic de plâns.

Apucă mâna hopuroasă şi crăpată a lui Cântăreanu şi o duse la frunte, gemând de nenumărate ori:

— M-ai omorât, tăticule! M-ai omorât! Uită-te la carnea mea... M-ai omorât!

La apus, soarele se ascunse printre coperişele înroşite ale Bucureştilor. Oraşul întreg părea scăldat într-o mare de flăcări trandafirii. Nucii de la "Trei gâşte" aruncau o pată neagră uriaşă pe pajiştea care începea a aburi în răcoarea înserării... Încetul cu încetul, noaptea se coborî pe pământ cu paşi de lup, învăluindu-l cu o mantie vânătă-închisă, cusută cu mii de mii de stele. În zare, oraşul începea a-şi aprinde faclele sale galbene, răspândind în văzduh o ceaţă molatică şi alburie, amestecată cu un vălmăşag de zgomote lâncezite...

În culcuş, oamenii isprăviseră jocul. Se târâse fieştecare la locul său şi acuma toţi stăteau întinşi, privind gânditori la cerul împestriţat cu stele, oftând din când în când ca nişte bolnavi cuprinşi de dureri. Singur Neneciu era neliniştit. Strângea în pumni paralele câştigate, le număra, le vâra în buzunare şi iar le scotea să le numere.

"Aoleu, să nu mi le fure careva la noapte!" îşi zicea neîncetat, privind îngrijorat la tovarăşii săi, care gemeau cu jind şi care îi aruncau în răstimpuri câte-o privire pizmătăreaţă.

În sfârşit, scoase o băsmăluţă, înfăşură într-însa banii şi o vârî în sân; apoi se închină repede de mai multe ori, se lungi şi dânsul cu burta-n sus şi începu a pufăi c-un surâs de biruinţă şi de bucurie pe buze...

Într-o parte mai adăpostită, Cântăreanu şi Didina şopteau încetinel, zgârciţi unul lângă altul, ca doi tineri îndrăgostiţi de curând. Femeia gâfâia şi acuma; carnea ei chinuită tremura ca o grămadă de piftie. Pe obraji, lacrimile încă nu i se secaseră şi buzele-i erau umede şi înnegrite ca postavul...

Cântăreanu o mângâia şi-i şoptea cu milă:

— De ce mă tot superi, Didino, de ce mă superi?... O să te omor odată, taică, şi mi-ar părea rău...

Apoi, după câteva clipe şi oftând din adâncul sufletului, adăugă:

— Dar pentru ce mi te tot împotriveşti?

Didina se alipi de dânsul ca un copilaş de ţâţă la sânul mamei şi-i şopti cu voce tremurată:

— Omoară-mă, tăticule!.. Aş vrea să mor de mâna ta!...

Şi-n vreme ce Cântăreanu clătina din cap nedumerit, ea întrebă repede, cu o privire exaltată în ochii plini de lacrimi:

— Iubeşte-mă, tăticule!... Aşa-i că mă iubeşti?...

Cântăreanu strânse din umeri şi zise cu glas muiat:

— O să te omor odată, Didico! Mi-e frică c-o să te omor ş-o să mă bag în ocnă pentru tine!...

— Strânge-mă în braţe, tăticule!... Strânge-mă şi mă omoară! murmură femeia, zvârcolindu-se lângă dânsul.

Surâsuri slabe se furişau prin frunzişul nucilor. Firicelele de iarbă se înmlădiau şi se legănau prin somn. O pasăre piruia în apropiere o melodie dulce, lină, tărăgănată. Peste culcuş, peste împrejurimi, se aşternu o boare subţire, răcoritoare, ca un înveliş ţesut din aţă de păianjen... Sus, pe cer, stelele licăreau ca o puzderie nesfârşită de luminiţe de ceară albă, şi licărirea lor părea dulce şi amară ca o sărutare de fată mare... Şi-n depărtare oraşul nesfârşit gemea înăbuşit, ca un uriaş care trage de moarte, şi se mistuia în lumina lui gălbuie şi vestejită.

GOLANII

— Tăticule! Tăticule! ţiui Margareta, lovindu-se repede cu palmele peste piept, către Gonea Bobocel, care se necăjea să-şi croiască drum cu coatele prin furnicarul de lume ce se grămădea la intrarea cafenelei.

Gonea se opri o clipă, întoarse capul şi, văzând pe Margareta, îi strigă cu glas rebegit, zvârcolindu-se furios în puhoiul de oameni:

— Stai că viu, puiule, stai!

Cernea o ploaie măruntă şi grasă ca untura topită. Trotuarele erau negre de umbrelele umflate, care se bălăbăneau şi răpăiau, ca nişte darabanele, sub bătaia picurilor de apă. Lumea, cu rămăşiţe de zâmbete îngheţate pe buze, se grăbea acasă, sau se înghesuia la uşile cafenelelor şi ale restaurantelor, ca albinele la urdinişuri când le goneşte furtuna.

Margareta se adăposti sub cortul de pânză sură al unui galantar, unde un pâlc de oameni muiaţi leoarcă priveau cu frică la săgeţile albe de ploaie, ca un cârd de găini speriate de uliu. Era o fetişcană jigărită, cu faţa smeadă, bolnăvicioasă, pe care se citea durerea mută şi nehotărâtă a sufletelor pedepsite de Dumnezeu. Îmbrăcată c-o rochie neagră, scurtă, de sub care răsăreau două picioare mari cu pulpele groase cât cofele, c-o bluză roşă-zinoberie, învăluită

ca într-un sac cu un şort larg, cum poartă fetiţele de şcoală, vedeai numaidecât că vrea să se facă mai tânără de cum este. Dar obrajii spoiţi c-un strat gros de pudră şi sulemenele, ochii stinşi, cu cearcănele vinete negrii, pe care nici dresurile nu le mai puteau ascunde, buzele cărnoase, muşcate si vopsite cu carmin, care păreau o pată de sânge pe o coală de hârtie, şi pălăria-beretă ţanţoşă, aninată peste claia castanie de păr străin ce-i împovăra capul, erau parcă urmele şi rezultatul celor douăzeci şi şapte de ani, care nu se mai puteau tăgădui.

— Ştii că eşti nostimă, măiculiţă? îi zise Gonea, scăpat cu mare greu din vălmăşagul de oameni; apoi după un scurt răstimp repetă c-un zâmbet straniu, mângâindu-i bărbia: Aoleu, foarte nostimă!

Fata îl iscodi o clipă şi-l întrebă c-un hohot ascuţit şi silit:

— Sunt bine?

— Parc-ai fi o ştrengăriţă de paisprezece ani... Aoleu, bată-te noroacele, fată, au să te soarbă *fraierii*, au să te soarbă...

Gonea vorbea repede şi căutând să-şi înfigă privirile în ochii fetei. Margareta însă îl smuci de braţ, îl scoase în ploaia care ţârâia cu o monotonie plictisitoare şi-i şopti ca un copil corcolit:

— Vino, cocoşelul mamii, vino să ne plimbăm şi noi niţel!...Vino...

— I-ascultă, fă, mi se pare că eşti cam taram-taram! strigă Gonea, scos deodată din ţâţâni. Nu vezi tu cum plouă?... Ce vrei, să mă fac zgulici de dragul tău? Asta o vrei?

— Vino, tăticule, nu mai cârti! îl întrerupse Margareta, astupându-i gura cu palma.

Gonea Bobocel încruntă din sprâncene, bombăni o frântură de sudalmă, dar pe urmă deschise umbrela şi porni:

— Hai, hai şerpoaico... Acu văd că vrei să-ţi baţi joc de

mine... De vreo două zile văd... Dar să nu mă prosteşti, Marghioliţo scumpă, că te sugrum şi-ţi strivesc ţeasta ca la un pui de năpârcă... Uf!

Plecară agale pe Calea Victoriei. Pe faţa Margaretei plutea o umbră de bucurie şi tremura, parcă ar fi gâdilat-o un fior de fierbinţeală. Cu o mână în buzunarul bărbatului, sărea şi se sucea, învrăjbind băltoacele cenuşii de apă ce începuseră a se lăfăi pe trotuar.

— Mergem până-n capul Podului, puişorule, aşa-i? Şi bem o halbă de bere, şi mâncăm o pereche de mititei, şi luăm o prăjitură, şi...

— Da, da, duhni scurt Gonea, care păşea morocănos, pufnind de necaz că iar a lăsat să-l biruiască nepriceputa asta de fată.

Margareta ştia că Gonea se frământă, şi-l pândea cu coada ochiului. Fălcile bărbatului clămpăneau, iar mustăţile i se zvârcoleau scurt, în răstimpuri. Se întoarse spre dânsa cu nişte sclipiri albe, pătrunzătoare, în ochii care îi jucau în cap ca două mărgele de argint-viu.

— Ei, ce-ai isprăvit?... Ai apucat ceva? zise înăbuşit, mişcând repede degetele de la mâna dreaptă, ca şi când ar fi numărat gologanii.

Pe fată o păli frica şi începu a bate din buze fără să poată scoate vreun cuvânt. În sfârşit, însă, se reculese şi rosti răguşit:

— Bine, bre, eşti chior? Nu vezi şi tu că acuma nu-i vreme de învârteală?... Plouă, nene, nu vezi cum plouă? Unde găseşti tu fraieri acu, ai?

Dar Gonea parcă n-ar fi auzit-o; se burzului, roşi ca racul fiert şi păşi din ce în ce mai apăsat, gata-gata să izbucnească.

— Şi n-ai luat nimica?... Nimic, nimic? întrebă cu vocea

înecată de mânie.

— O piesă...

— Aoleu, o piesă!... O piesă!... Ce să fac eu c-o piesă, ce să fac? crâşni dânsul, muşcându-şi crunt buzele.

Se apropie de Margareta şi, pe-ascuns, ca să nu-l vadă lumea, îi repezi un ghiont în coaste.

— Eşti nebun, tăticule? sughiţă fata. Vrei să te ducă la poliţie?

— Aoleu, fă, aoleu!... Şi tu mai ai poftă să te plimbi?... Plimbare, domnule, plimbare-i trebuie coniţei!... I-ascultă, fă!

Margareta şovăi o clipă. Gonea se opri brusc, îşi împinse jobenul asudat pe ceafă şi se puse să înjure în gura mare.

— Dă piesa, taică, dă piesa, c-aici te zdrobesc, iac-aici, în clipa asta!... Dă-o-ncoace! Ş-acu du-te, *maşer*, şi-ţi vezi de treabă, că te deşăl, te schilodesc, te...

Fata scoase fuga banul din geantă, i-l aruncă şi se făcu nevăzută, căci lumea, curioasă, se înteţea în jurul lui Gonea, care răcnea cu ochii bolbocaţi ca un smintit.

"Vrea să-mi tragă clapa! Vrea să mă părăsească!" îşi zicea dânsul, simţind că numai gândul acesta îl frige ca un fier înroşit. Capul i se înfierbântase ca un ibric în care clocoteşte ceva. Se opri în faţa unei vitrine, vroind să se hoalbe şi el la nimicurile acelea pe care cei de seama lui le privesc hămesiţi şi înspăimântaţi, parc-ar vedea nişte lucruri sfinte.

— O piesă! bolborosi Gonea iarăşi şi iarăşi. O piesă... Adică nimic, curat nimic! Atunci ce nevoie mai am de ea?... O şontoroagă bătrână ca dânsa să-mi facă atâta inimă friptă? Aoleu, dar prost mai sunt, nene, prost mai sunt!...

Simţea, însă, când rostea cuvintele acestea, că minte, că încearcă numai să se amăgească. Şi atunci îl apuca meteah-

na înjurăturii şi-i venea parcă să se ia de gât cu toată lumea.

"Dar bine, bre, de ce să mă părăsească ea pe mine, de ce? Huohoho!... Şi tot mai are obraz să mă mintă ca pe un gogoman! N-am văzut-o eu alaltăieri cu Aristică? Dar ea nu, că era un fraier... Am ştiut că minte şi totuşi n-am bătut-o... Uf, măgarule, măgarule!... Iar de atunci fasoane şi mofturi, şi eu nu mai îndrăznesc să-i fac nimic, căci sunt laş ca o ţoapă... Mă fac de râsul mahalalei, şmecherii o să-şi bată joc de mine, şi tot nu mă încumet s-o zdrobesc, uuh!... Ba mai plec şi la plimbare cu domnişoara..."

Crâşni iar din măsele, bâlbâi vorbe murdare, între buze i se închegă o dungă subţire, gălbuie de spume, şi începu a da din mâini, parcă s-ar fi înecat.

Deodată o mână de oţel îl înşfăcă de braţ, iar un glas cunoscut îi pufni la ureche:

— Ce-i cu tine, Goneo?... Ce-ai de umbli aşa, ca un mahalagiu de provincie?

Bobocel se întoarse speriat şi răspunse cu glas sugrumat:

— Nimic, Aristică... ce să am? Iacă, mă gândesc...

Ochii lui Aristică scânteiau ca doi tăciuni aprinşi pe faţa roşcovană, lată, pe care o împărţea drept în două perechea de mustăţi galbene ca paiele, întinse de-a curmezişul obrajilor, de la o ureche până la cealaltă. Rânjea cu râsul grosolan al unui mutalău, un râs la care luau parte gura, ochii, mustăţile, obrajii şi chiar nasul lung şi subţire, care tremura şi se îndoia ca o frunză de ţigară.

Gonea, privindu-l, simţi un fior ciudat prin inimă. I se păru că începe să înţeleagă ceea ce nu înţelegea. Aristică era vioi şi tânăr, tânăr, încât părea că te înveseleşte cu tinereţea lui. Alături de dânsul, el era ca o gloabă mocănească lângă un cal năzdrăvan...

Îi trecu braţul pe după mijloc şi-i zise râzând:

— Hai, Aristică, să luăm o halbă!... Astăzi fac eu cinste...

— Parol? strigă Aristică bătându-l prieteneşte pe umăr, dar apoi, ca şi când şi-ar fi adus aminte de ceva, strâmbă mofturos din nas şi urmă: Au, au, au! Imposibil, neiculiţă! Trebuie să mă duc, căci mă aşteaptă... Ştii, bre, un mic *randevu*... Cred că mă-nţelegi?

Gonea nu putu sufla nici o vorbă. Un nod amar i se înţepenise în gât. Dar se silea să zâmbească larg, cu înţeles, deşi presimţirea îi spunea că Aristică se duce după Margareta. Îl mai văzu o clipă răzbind printre lumea ce prinsese a forfoti iarăşi pe stradă; umerii lui laţi şi ciolănoşi cu grumajii de taur îl ridicau parcă din rândul celorlalţi oameni... Şi atunci o dâră luminoasă pătrunse în mintea lui Gonea:

“ Puterea... puterea şi tinereţea!...”

Rămase câteva clipe aiurit. Abia acuma începea să-şi dea seama cu tot dinadinsul de ceea ce va să zică putere şi tinereţe, de farmecul ce se ascunde în aceste două cuvinte. Şi acuma, parcă, înţelegea şi pentru ce Margareta caută să-l părăsească, şi pentru ce dânsul nu poate lupta împotriva lor cum ar trebui...

Ploaia încetase. Prin aerul spălat şi limpezit, însă, tot mai zbârnâiau când şi când stropi întârziaţi, ca nişte boabe scumpe de argint. La spatele cernit al unui nour uriaş, se dezvelise o baltă roşă-aprinsă de lumină, rumenind toată faţa oraşului îngenuncheat sub plescăiturile reci ale ploii. Şiragurile de geamuri ale palatelor împodobite începură a arde cu flăcări galbene-roşcate, ca o pădure minunată de făclii de răşină, iar coperişele, turlele şi fumul acela albăstrui, care se aşterne deseori peste capetele Bucureştilor ca un cearşaf nemărginit de dantele, se îmbrăcară într-o haină strălucită de mătase arămie... Numai jos, prin uliţile murd-

are şi întortocheate, o ceaţă plumburie, gâtuită, leopăia şi se terfelea în noroiul proaspăt, ca o femeie beată, deşirată şi zdrenţoasă...

Gonea rătăci mult pe străzi, cu sufletul răscolit, printre lumea ce năpădise iarăşi trotuarele, mai veselă şi mai numeroasă. Simţea cum i se înfige în inimă tot mai adânc un cui şi nu-l poate smulge, nu ştie de ce să se apuce. Se zvârcoleşte şi se sfarmă ca un tont, dar nu poate face nimic. Când ar fi nevoie s-o scarmene, atunci o gogoleşte şi-i ascultă toanele, iar când ar trebui să se facă n-a vede, n-aude, atunci o înjură ca un hamal. Ea râde de prostia lui, vede el bine cum râde din toată inima şi cum îl poartă cu ciga-niga.

"Adică şi eu sunt un zevzec şi jumătate, s-a isprăvit... Şerpoaica mi se urcă în cap şi foarte bine-mi face, are dreptate, căci sunt prost! Degeaba mă cred eu băiat deştept, sunt mai netot ca orice *huidumă*..."

Îşi trase pălăria pe ochi şi se îndreptă, plouat, spre casă, mângâindu-şi mustaţa subţire, cănită ca pana corbului şi cârlionţată ungureşte. Sub mustăţi, printre buzele ca două şiruri purpurii, se zgâiau trei dinţi viermănoşi şi înnegriţi, şi o plombă de aur, care clipea şi licărea mândru în mijlocul feţei înguste şi galbene ca chihlimbarul. Mergea legănat, tacticos, cum avea obiceiul să se poarte totdeauna pe Calea Victoriei, ca să n-aibă boclucuri cu oamenii poliţiei, care îl duşmăneau de mic copil. Şi ca să-şi dea un aer mai boieresc, întoarse ochii pe dos şi începu a fredona, cu o voce de oală crăpată, un cuplet care făcea mare furoare prin mahalalele Bucureştilor.

În colţul străzii, însă, îl opri brusc un băieţandru pipernicit, cu o mutră tăbăcită, cu degetele lungi şi subţiri ca fusele.

— Bonjur, nea Goneo! îi zise, măcar că acuma pretutin-

deni pâlpâia lumina zăcută a felinarelor.

— Bonjur, Teacă... Ce vrei? N-ai parale? răspunse Gonea repede, fără să se oprească; îi era frică să nu-l vază cineva stând la taifas c-un pungaş cunoscut.

— Ba am parale, nene, am berechet... Vrusei numai să te întreb: ce mai faci?

Şi începu a râde şiret, ca omul care ştie ceva, dar nu vrea să spuie. Gonea îl târîi mai deoparte şi se răsti la dânsul:

— Hai spune, cotarlă, nu-mi umbla cu fasoane!

Pungaşul se făcu deodată serios, îşi scufundă mâinile în buzunarele pantalonilor ferfeniţiţi şi întrebă mândru şi scurt:

— Ai văzut matale pe Margareta?

Gonea îngălbeni, ca şi când i-ar fi trântit două palme. “Adică tot oraşul ştie, numai eu mai cred în mofturi!” Îşi zgâi ochii la băiatul care-şi făcuse buzele ca gura unei pungi de băşică.

— Zi, mă, zi! lihăi cu o voce de om bolnav.

Teacă se uită la dânsul cu ochii aprinşi de o văpaie sălbatică şi începu a torăi pe nerăsuflate, parcă fiecare vorbă rostită i-ar fi luat un bolovan de pe inimă:

— Am văzut, nene, pe Margareta cu Aristică. Mergeau la braţ şi râdeau, şi tot mergeau. Apoi odată s-au oprit şi s-au pupat în mijlocul străzii, iar oamenii i-au luat cu huo...

— S-au pupat, mă?

— Da, s-au pupat. Şi Margareta, când m-a văzut, a prins a schimba feţe, însă nea Aristică mi-a cârpit o palmă peste ceafă, uite pe-aici, că şi acu o simt... Şi a zis că dacă-ţi spun matale ceva, o să-mi mute fălcile, o să...

Pungaşul tăcu brusc, sfredelindu-şi ochii în ochii lui Gonea. Văzu că faţa acestuia se schimonoseşte, ca şi când i-ar fi dat otravă. Asta îi mai răcorea sufletul ruginit; dacă l-a

lovit celălalt, să pătimească cel puţin ăstalalt.

În mintea lui Gonea gândurile se învâltorau cu aşa iuţeală, că nu le mai putea urmări. Stătea uluit, buimac şi numai inima i se zvârcolea şi tremura. Dar Teacă nu-i dădu răgaz.

— Hai, neică! îi şopti cu glas mai muiat. Hai să-i vezi!... O să-ţi arăt cum se plimbă fără pic de ruşine...

Se luă în neştire după băiat, cu paşi de plumb, ca o vită care merge la zalhana. Trecea pe străzi strâmte şi întunecoase, unde oameni palizi, îmbrăcaţi în zdrenţe murdare, alergau zăpăciţi, încoace şi-ncolo, cu necazurile tipărite pe faţă.

Acuma Gonea vedea lămurit că Margareta e gata să-l părăsească. Dar nu putea înţelege ce se petrecea în sufletul lui însuşi. Poate l-o fi fermecat hoaţa?... Nu prea căutase niciodată să-şi dea seama dacă o iubeşte sau nu. Golanii, de altmintrelea, rareori îşi pierd vremea cu d-astea. Fetele îi iubesc, poate, la început, dar şi iubirea lor se schimbă repede într-o frică oarbă care, la ele, este mult mai trainică decât iubirea. Oricum, însă, îl rodea un necaz nespus când se gândea că azi-mâine n-are s-o mai vază pe lângă dânsul. Începuse să-şi închipuie că fata asta e legată oarecum de sufletul lui, poate chiar de viaţa lui, şi, în clipa când s-ar despărţi de ea, viaţa lui ar trebui să ia o întorsătură neaşteptată... Şi deodată simţi o trebuinţă mare să vorbească, să-şi verse focul şi aleanul ce-l mistuia. Îşi mai domoli paşii şi fură cu ochii pe tovarăşul său, care tropăia foarte grav alături de dânsul, examinându-şi din când în când ghetele scâlciate şi înglodate.

— Bine, mă, începu Gonea c-un glas jalnic de femeie, acu şi tu eşti şmecher şi ştii cum merge lumea... Apoi bine, se poate să vie Aristică să-mi ia pe Margareta iac-aşa din senin? Se poate, bre?... Ei, ce zici tu, că eşti băiat deştept... ce zici?

— Nea Aristică-i mai tare, răspunse Teacă cu o mutră

întristată.

— Ei da, nici eu nu zic că nu-i mai tare. Bine. Dar ce i-am făcut eu lui ca să se lege tocmai de Margareta mea? Ce i-am făcut, măi Teacă, ia spune?

— De, Margareta câştigă mai mult dintre toate fetele, ştii matale destul de bine, făcu iarăşi Teacă, privind c-un ochi la Gonea, care clătina din cap nerăbdător, căci răspunsurile nu erau deloc pe placul lui. El avea nevoie de mângâiere, nu de mustrări ascunse. Vru să-l ia la înjurături, dar totuşi se răzgândi şi urmă cu aceeaşi voce cadenţată, dăscălească:

— Câştigă, fireşte, dac-o îngrijeşti cumsecade. Eu am scos-o din mizerie, acu-i lesne să câştige... Ş-apoi nu merit şi eu ceva după ce m-am trudit cu dânsa? Nu merit?... Ei, spune tu singur, să vedem, nu merit?

— Sigur că meriţi, ţivli pungaşul cu vârful limbii.

— Vezi?... Şi Aristică totuşi vine şi vrea să mi-o încânte şi să mi-o răpească. Apoi crezi tu că ăsta-i lucru cinstit? Aşa crezi?

Când cotiră în strada Sfinţii Voievozi, Gonea zări numaidecât, pe trotuarul din faţă, pe Margareta cu Aristică. Veneau încetinel, şoptindu-şi nas în nas, ca doi logodnici. Gonea simţi că-i joacă genunchii, se opri şi se răzemă de un perete, cu privirile pironite la dânşii. Apoi bâjbâi cu mână, ca şi când ar fi vrut să apuce pe Teacă de braţ, dar Teacă o tulise îndată ce dăduse cu ochii de Aristică. Vedea singur că e caraghios şi se pomeni punându-şi întrebări peste întrebări:

"Ce vreau eu acuma? Ce caut aici? La ce-am mai venit aici, când ştiam bine că sunt laş, că nu pot să fac nimica?"

Se uită înspăimântat la cei doi, cu ochii înlăcrimaţi, parcă le-ar fi cerut iertare... Ei însă râdeau şi nici nu-l vedeau. Iar când îl zăriră, Aristică îl strigă prieteneşte, fără urmă de sfială:

— Bonsoar, Goneo!...

Gonea găsi în cuvintele acestea o zeflemea, care-i şfichiuia obrajii cu pleasna unui bici de foc. Şi tot atunci îi fulgeră prin minte ce vrednic ar fi el, dacă ar avea acuma îndrăzneala şi puterea să se arunce la fată şi, în faţa lui Aristică, s-o înhaţe de păr, s-o târască pe pietrele uliţei, să-i ciocănească ciolanele... să facă în sfârşit o halima, de care să se minuneze Bucureştii. Dar picioarele îi erau atât de grele, încât se părea că sunt bătute cu cuie-n pământ. Numai târziu de tot, când perechea se depărtase de-a binelea, se urni şi el după dânşii, şontâc-şontâc, fără să-şi dea seama pentru ce, ca un căţel bătut pe urmele stăpânului care l-a huiduit.

Deodată însă băgă de seamă că Margareta şi Aristică s-au oprit. Stătu şi el şi se dosi iarăşi lângă perete. La lumina amorţită a unui felinar, văzu că umbrele lor se apropie o clipă şi se contopesc.

— O sărută! mormăi Gonea şi mai întunecat.

La câţiva paşi, apoi, se întâlni piept în piept cu Margareta.

— Bine, fă, se zborşi el la dânsa, tu faci cabazlâcuri cu şmecherii în loc să-ţi caţi de învârteală? Tu...

Se întrerupse ca să se poată îmbăla în tihnă. Se simţea parcă mândru şi mulţumit că poate iar să răcnească şi să înjure. Încruntă straşnic din sprâncene, iar fata, văzându-l atât de sărit, se zguli ca o şopârlă şi dârdâi cu glas plâns:

— Iartă-mă, tăticule, iartă-mă!...

— Unde-s gologanii? se răpşti dânsul cu aceeaşi voce răguşită.

— Mi i-a luat, mârâi încet Margareta.

— Aoleu, aoleu! mugi Gonea, întorcându-i spatele, înţepat, şi pornind ca furtuna, în vreme ce femeia alerga după dânsul murmurând neîncetat:

— Iartă-mă, tăticule...

— S-a umplut paharul, mândro!... O să te stâlcesc acuma, acuma o să-ţi rup ciolanele! urlă bărbatul fără să se uite măcar la ea.

Gonea totuşi parcă simţea, chiar şi când clămpănea din dinţi şi înjura surugeşte, că el mai nu mai are nici o stăpânire asupra acestei femei. Mai venea dânsa după el şi-i răbda ocările, dar firul cel vechi, împletit din frică şi din iubire, care o lănţuia strâns de dânsul, începuse a se destrăma. Sufletul Margaretei s-a schimbat cu desăvârşire, şi Gonea vedea din ce în ce mai lămurit că numai el este pricina acestei schimbări. Totdeauna bărbatul este de vină când o femeie îl părăseşte. Dacă bărbatul e bărbat, femeia trage la dânsul, caută scăpare şi adăpost în braţele lui dinaintea tuturor primejdiilor. Căci femeia e slabă şi are nevoie de un apărător voinic în vârtejul caznei fără sfârşit care este viaţa. El însă a fost laş. Şi-a pierdut cumpătul îndată ce a bănuit că Aristică îi dă târcoale. A bătut-o, şi ea ştia că pentru Aristică o bate. Iar când femeia mănâncă bătaie pentru un bărbat, atunci, dacă nu l-a iubit, va începe să-l iubească... Acuma, fireşte, totul e târziu...

Margareta ciusmuluia în urma lui cu paşi molatici, cu capul plecat puţin, cochet, într-o parte. Buzele-i bâiguiau necontenit “iartă-mă, tăticule”, dar glasul ei se făcea clipă cu clipă tot mai leneş, mai nepăsător. Simţea şi ea că n-are de ce să se teamă.

Furia lui Gonea, într-adevăr, scădea şi se potolea pas cu pas. Sudălmile i se opreau în gât, bolboroselile înverşunate îi amorţiră pe buze. Iar când intrară în strada Occidentului, unde aveau o odaie cu chirie, o luă de mână ca pe un copil rău şi dezmăţat, pe care mă-sa îl strânge acasă de pe drumuri.

În odăiţa săracă şi dărăpănată, amândoi tăcură, ca două buturugi, vreme îndelungată. Ceva neobişnuit şi apăsător

fâşâia în aer... Margareta se aştepta ca bărbatul, după toate acestea, s-o bată sau cel puţin s-o înjure şi să se strâmbe la dânsa. Atunci barem ar putea să ocărască şi să ţipe şi ea, şi n-ar fi nevoită să se ruşineze. Acuma, însă, fiind silită să stea aşa neclintită, să ocolească mereu privirile îmblânzite şi întrebătoare ale lui Gonea, o cuprinse o ruşine, care o stânjenea şi o necăjea. Şi Gonea înadins, parcă, nu-şi lua deloc privirea de la dânsa. Se încolăcise pe sofaua roasă din care curgeau şuviţe de scamă şi, oftând în răstimpuri din baierele inimii, îi urmărea cu ochii toate mişcările.

În sfârşit, Margareta nu mai putu răbda liniştea aceasta înăbuşitoare şi începu a se boci cu hohot... Gonea tresări mirat...

— Acu de ce plângi, maică? Hai?...

Fata bâlbâi cu o voce sughiţată şi mustrătoare:

— Nu mai mă baţi, tăticule... nu mai mă baţi!...

Pe Gonea nu-l uimi deloc imputarea aceasta; se întinse pe o rână şi glăsui trăgănat şi căinător ca o bocoavnă străveche:

— Pentru ce să te mai bat... S-a sfârşit, puişorule... vezi tu bine că s-a sfârşit... Ş-atunci de ce să te bat?... De-acu, iacă, s-a isprăvit... Ce să-i faci? De douăzeci şi trei de ani trăiesc cu fete ca tine, dar încă nu mi s-a întâmplat niciodată să mă părăsească ele pe mine... Acu tu faci de-a-ndoaselea... Ei, ce vrei? Tu, poate, eşti mai şmecheră... sau poate aşa s-a nimerit? Ce poţi şti? Lumea-i ciudată. Rareori îi ghiceşti toanele... Astăzi mă laşi tu pe mine, poimâine o să te lase Aristică pe tine. Vezi, aşa-i lumea, puiule, iac-aşa!

Margareta se târî lângă dânsul ca o pisică bătrână, răsfăţată, şi începu să-l ogoiască:

— Ce-i, Goneo, sufleţelule drag?... Adică pentru că m-ai văzut o dată cu Aristică, tu crezi că...

— Taci din gură, fă, o întrerupse Gonea într-o bobotă de mânie, eu nu sunt tocmai atât de gogoman cum credeţi voi cu Aristică! Eu ştiu ce ştiu şi văd ce văd...

Apoi, după o tăcere de o clipă, iar se potoli şi urmă mai rar:

— Şi când mă gândesc bine-bine, văd şi eu că aveţi dreptate... Acu, ce mai la deal-la vale, eu sunt bătrân... Paizeci şi şapte, asta înseamnă ceva! Dacă nu mi-aş vopsi părul şi mustaţa, aş rămâne mai cărunt ca lustragiul cela din colţul Buzeştilor... Ş-apoi, la urma urmelor, de ce ţi-aş lua tocmai eu gologanii şi de ce nu altul, mai tânăr şi mai fercheş? Pentru tine e cam totuna cine ţi-i ia: eu, Aristică sau altul. E vorba numai să ţi-i ia cineva, altmintrelea ai avea belele cu borfaşii... Ei, şi Aristică-i mai tare ca mine, e mai tânăr... mai tânăr...

Dar fata plângea mereu şi sughiţa şi murmura:

— De ce nu mă mai baţi, tăticule, de ce nu mă torturezi?... Ştii tu cum sunt eu... Ciupeşte-mi carnea, dacă vrei să te iubesc!

Gonea o cântări puţin din ochi, apoi continuă rostind vorbele cu greutate, parcă le-ar fi smuls din adâncul pieptului:

— Eu ţi-am luat paralele, dar în schimb te-am îmbrăcat, te-am hrănit, ţi-am cumpărat orice ţi-au poftit ochii şi inima... C-aşa sunt eu, dragă, aşa e firea mea. Eu sunt îngrijitorul vostru. Trăiesc şi eu destul de bine şi fără muncă pe lângă voi, n-am ce zice, dar de ce să nu trăiesc şi eu bine şi nemuncit? Nu sunt şi eu om? Om sunt, frate, şi-mi place să umblu cu minciuna şi să lenevesc... Ce! În viaţă trebuie să fii deştept... Trebuie să ştii înşela viaţa, altmintrelea ea e un adevărat iad pentru bietul om... Cu viaţa nu te poţi război, degeaba! Viaţa nu se lasă biruită de oameni, cel mult înşelată. Pentru aceia care izbutesc s-o înşele, ea e o glumă urâtă,

pentru cei care se războiesc cu dânsa e un şir neîntrerupt de dureri... Bine, ştiu şi eu că, odată ş-odată, orice înşelăciune trebuie să iasă la iveală, dar poţi să ştii când o să fie asta? Cel ce a înşelat va fi strivit, da, dar oare nu e învins şi cel ce se războieşte?

Margareta nu înţelegea nimic din toată vorbăria aceasta. Ea vedea numai că Gonea nu o bate şi asta o făcea să-şi aducă aminte de Aristică.

În odaie se înţepeni o tăcere grea ca o pânză neagră, pe care tictacul trudit şi răguşit al ceasornicului de masă o dumica în clipe searbede şi plictisitoare. Pe urmă Gonea întrebă scurt:

— Când pleci?

— Unde? murmură fata mirată.

— La Aristică...

Un moment, Margareta şovăi şi se uită tulburată la flacăra galbenă, chircită, a lămpii, dar în sfârşit răspunse domol, mai mult pentru sine:

— Nu ştiu...

Şi apoi nu mai schimbară nici o vorbă. Mâncară şi se dezbrăcară tăcuţi, parcă acest “nu ştiu” ar fi ridicat un zid de piatră între dânşii. Se aşezară în pat unul lângă altul. Gonea stinse lampa. Margareta îşi hodini capul şi acuma pe braţul încovrigat mort al bărbatului, cum se obişnuise în cei doi ani de zile, iar Gonea stătea întins cu faţa-n sus, cu ochii pironiţi la cercul de lumină mohorâtă pe care candela o tremura în tavan, şi număra tictacurile ceasornicului. În hârbul candelei untdelemnul sfârâia încetinel, ca o pisică ce toarce la căldură; afară, sub fereastră, paşi grei, îndesaţi, se apropiau în răstimpuri, bocănind din ce în ce mai tare, apoi se depărtau şi se stingeau iarăşi, în tăcerea ce se aşternea clipă cu clipă tot mai deasă.

În creierii lui Gonea gândurile se vâltorau, se întreceau

fără încetare şi tot mai nehotărâte. Toate fetele cu care a trăit, gologanii soioşi ce i-a luat i se perindară prin minte ca nişte icoane stranii, iar pe urmă, ca o prăpastie fără fund, i se înfăţişa ziua de mâine, neagră şi pocită, întocmai ca o zi trecută... Căldura ce izvora din trupul adormit al Margaretei i se părea că-i învălmăşeşte toate gândurile şi încetinel-încetinel îi înmoaie creierii, care încep a picura ca ceara topită pe o lespede albă de piatră...

Când se trezi, în odaie stăpânea aceeaşi tăcere năbuşită. Candela sfârâia şi acuma, ceasornicul ţăcănea neobosit, numai de afară mai pătrundea un zgomot surd, nedesluşit, zgomotul jalnic şi trudit al vieţii. Braţul lui Gonea însă se uşurase, căci Margareta nu-şi mai proptea capul pe dânsul. Un fior rece îl cutremură din creştet până-n tălpi... Se simţi deodată atât de stingher şi de părăsit, încât inima i se zgârci de durere.

După un dram de vreme, se uită împrejur necrezător şi mirat, parcă, apoi se repezi la dulapul de haine şi-l deschise. Era gol.

“A plecat...”

Rămase smirna în mijlocul odăii...

Un mănunchi de raze blânde, veştede, intră pe fereastra colburoasă, spoind odăiţa c-o lumină tristă şi amărâtă. Firele de praf, dezmorţite de adierea căldurii, începură a juca, leneşe şi cumpătate, ca nişte moşnegi cuminţi... Şi odaia totuşi părea pustie ca o şandrama de vechituri.

Încetul cu încetul, Gonea Bobocel se dezmeteci. Sub crucea pieptului îl apăsa o greutate mare. Începu să tremure şi trebui să se lase grămadă lângă pat. Şi, în vreme ce ochii i se înecară într-un val sărat de lacrămi, gemu slab, sfârşit:

— Of, puiule, puiule!...

DINTELE

I

Într-o noapte, dăscăliţa Aglaia Bujor se trezi leoarcă de sudori, gemând şi bâiguind ca un om bolnav:

— Vai de mine şi de mine!... Oare ce-i?... Aaa...

I se părea că nu i-e bine, dar nu-şi putea da seama ce o doare. Se uită împrejur, cuprinsă de o frică neînţeleasă. În odaie stăpânea un întuneric tulbure, cenuşiu, din care de-abia se desluşeau cele trei geamuri, ca nişte lespezi muruite cu leşie, şi o tăcere limpede, subţire ca pânza de păianjen, tremurată de respirările tihnite ale celor ce dormeau.

— Uf!... uuuf! suspină dăscăliţa după un răstimp de aiureală, pipăindu-şi tâmplele. Apoi bâjbâi cu mâna pe scaunul din preajma căpătâiului şi, găsind un chibrit, aprinse în pripă lumânarea. Valuri-valuri de raze sprintene se împrăştiară prin toate ungherele, în vreme ce femeia, ridicându-se în pat, îşi făcu cruce dârdâind şi începu a murmura frânturi de rugăciuni cu ochii aţintiţi la o iconiţă sfântă din perete.

Pe urmele luminii, răsăriră în casă o droaie de umbre ciudate, care se alungau, se lungeau şi scădeau, împestriţând pereţii cu chipurile lor jalnice. Tavanul, cu grinzile joase măslinii, parcă, se legăna şi el agale peste vălmăşagul de

haine şi mobile încremenite care pe unde le apucase cea dintâi bătaie de aripă a nopţii. Numai cuptorul, culcat într-un colţ ca un bivol, se holba neclintit spre fereastră cu ochiul său negru ca o prevestire urâtă.

— Patru! şopti Aglaia privind la ceasornicul ce ţăcănea morocănos pe scaun. Mai este un ceas bun până la ziuă... Doamne, păzeşte-ne de toate relele!

Se închină iar, acuma împăcată, se dădu jos din pat, bău de duşcă un pahar de apă şi pe urmă vru să se culce. Îşi şterse tălpile cu palma, îşi potrivi pernele şi se întinse pe spate. În clipa aceasta însă un junghi, subţire ca un ac, o fulgeră prin falca de jos, îi zgâlţâi de câteva ori gingiile şi dinţii, şi apoi încetă numaidecât, lăsând în urmă o amorţeală grea, năbuşitoare.

Dăscăliţa Aglaia dintru-ntâi nu putuse zice nici vai. Se apucase numai cu pumnii de gură, apăsând şi strângând cu deznădejde. Dar, după ce se dezmeteci şi i se mai potoli durerea, îşi trecu mâinile peste faţă, îşi netezi părul ce i se încâlcise pe frunte şi şoşăi cu buzele uscate:

— Aaa... vai de mine! Ce-i asta? Vai de mine! Uite, afurisitul de dinte cum începe să mă chinuiască! Uite!... Tot ăsta m-a sculat şi adineaori, da, da... Vaaai de mine!...

Bolborosind mereu, scoase de sub pernă o năframă gălbuie şi-şi înfăşură fălcile, gura şi nasul.

“Ce, Doamne, o mai fi având? se gândi dăscăliţa, zgârcindu-se înfrigurată sub plapomă. O fi dintele cel de aseară, de bună seamă că numai acela trebuie să fie... Vezi, vezi! S-o fi smintit când am muşcat din cojiţa ceea uscată de pâine. Se clătina, ciolanul naibii, mai demult şi mă necăjea, dar acu îşi face de cap... de cap îşi face... Dacă m-o ţinea tot aşa, nu ştiu ce Dumnezeu să...”

Junghiul însă o arse din nou, mai prelungit, mai păgâneşte. Capul dăscăliţei începu a clocoti de durere, parcă i l-ar fi strâns în nişte benzi de fier înroşit.

— Vaaai! gemu dânsa cu doi stropi mari de lacrimi în colţul ochilor. "Oare ce vrea dintele ăsta? Ce-e-e vreaaa? Aşa ceva n-am mai pomenit de când trăiesc. Un dinte blestemat să-ţi facă atâta pacoste?... Ooof!... Pesemne i-e să cază, Doamne fereşte! De, omul îmbătrâneşte şi..."

Se întrerupse scurt, înspăimântată de gândul acesta.

— Încă nu, încă nu! şopti apoi îndurerată. "Nu vreau să rămân ştirbă, mai bine moartea. Ş-apoi tocmai dintele din faţă! Să ai tu colo în loc de dinte un loc negru... fff! Încaltea de-ar fi o măsea, treacă-meargă, dar... Nu pot! Mai degrabă să ştiu că are să-mi bubuie capul ca o căldare de smoală aprinsă decât să rămân ştirbă de tânără..."

Era de treizeci şi nouă de ani.

De-acuma însă durerea i se încuibă în fălci şi n-o mai slăbi deloc. Clocea acolo, pâlpâia şi sfârâia ca un vierme ce roade fără încetare. Junghiurile din ce în ce mai înteţite o cutremurau din creştet în tălpi, făcând-o să închidă ochii şi să-şi încleşte dinţii. Iar ea gemea, din când în când, ofta şi se lovea cu pumnii în piept mormăind:

— Vrea să mă omoare, afurisitul!... vrea să-mi scurteze zilele...

În sfârşit începu a mătăhăi prin casă cruciş şi curmeziş, ţinându-se cu mâinile de fălci şi suflând din greu, parc-ar fi purtat o povară în spate. Îşi iuţea paşii când durerea o prea cotropea, apoi iar şi-i domolea, îngândurată şi totuşi mai liniştită.

Deodată însă se opri în mijlocul odăii, încurcată, şovăind ca o nălucă. O teamă nebună îi picura în suflet, teama aceea grozavă, pe care o simţi când eşti singur şi neputincios în

faţa unui duşman năprasnic. Liniştea, ce stăpânea de jur împrejur mai grea decât plumbul, îi strângea inima, îi învâltora minţile şi le rotocolea în jurul unui singur gând, care o umplea de spaimă. Simţea cum gândul acesta i se înfige şi se încolăceşte în suflet, cum i se împrăştie încet prin toate mădularele şi ea nu poate să se împotrivească, să se apere cel puţin.

Se apropie de fereastră, scuturându-se buimăcită, parcă s-ar fi deşteptat dintr-un vis urât. Şi, vroind să-şi gonească din creieri gândurile ce o chinuiau mai mult decât durerea, îşi răzemă fruntea înfierbântată de geamul uns cu o pânză de aburi albăstrii. Răceala însă o făcu să tresară. Se uită afara lung, cu ochii sticloşi şi, băgând de seamă că se crapă de ziuă, îi veni în minte slujnica. O sculă numaidecât să mulgă vacile. Fata se urni bosumflată şi se îmbrăcă, frecându-şi ochii cu pumnii şi bodogănind ceva din care nu se înţelegea decât "dimineaţa... Dumana... lapte...". Dăscăliţa Aglaia o privi mai întâi necăjită, apoi, clipă cu clipă, tot mai înseninată. Părea că, văzând în jurul ei o fiinţă care se mişcă şi mormăieşte, se simţea şi ea mai uşurată. Încercă să intre în vorbă cu dânsa, ca să mai uite de suferinţă şi să se îmbărbăteze. Servitoarea însă n-avea chef de taifas. Răspundea scurt, morocănos, ca toţi oamenii somnoroşi şi, luând doniţa de pe cuptor, ieşi afară, lăsând să se furişeze în odaie o dâră de aer proaspăt, care pe dăscăliţă o făcu să se înfioare.

Dar îndată ce rămase iar singură, durerea îşi arătă şi mai avan colţii, silind-o să alerge prin odaie de ici-colo ca o nebună şi să suspine neîncetat:

— Aaah... Vaaai de mine! Vai de mineeee!...

În gemătele acestea se deşteptă şi dascălul şi, văzând-o în aşa hal, o întrebă cu un glas în care era mai multă mirare

decât milă:

— Ce-i cu tine, băbucă?... Ce te-ai pus să te plimbi în cap de noapte ca huhurezii?

— Mă omoară dintele, omule, mă omoară, bătu-l-ar fi Dumnezeu să-l bată! urlă dăscăliţa deodată scoasă din fire şi se trânti pe un scaun.

— Dă-mi oleacă de apă, mormăi dascălul nepăsător, adăugând apoi mai moale: Şi nu te necăji, băbucă, din pricina dintelui, că ţi-l scot eu cât baţi din palme... Ce mai şi ţii în gură vechituri hodorogite să-ţi facă zile fripte? Uite-acu ţi-l scot, dacă vrei, şi mai poţi să şi tragi un puişor până de dimineaţă... Haide repegior!

Dascălul era dentistul satului, vestit că scoate dinţi, măsele, dintr-o singură smucitură, fără pic de durere.

Aglaia însă se opri deodată, parc-ar fi lovit-o cineva în moalele capului, şi-i strigă cu voce aspră, dojenitoare:

— Nu ţi-e ruşine obrazului, om bătrân şi fără minte? Ai vrea să mă vezi ştirbă, ai? Bată-te mânia lui Dumnezeu, urâtule şi zevzecule!...

Bărbatul se ridică într-o rână şi se uită la dânsa o clipă foarte serios, dar apoi vorbi iar şăgalnic:

— Da ce, băbucă, te-ai supărat? Ei, hai, pupă-mă... Fuga!... Nu-nţelegi?...

— Să-ţi fie ruşine, prăpăditule, a-ţi bate joc de suferinţa oamenilor... Că tu habar n-ai ce înseamnă suferinţa! Mănânci, bei, te culci ca un dobitoc şi încolo nu te mai sinchiseşti de nimic...

— Ei, lasă, băbucă!... Ce...

Cuvântul “băbucă“, pe care dascălul îl arunca blajin, dar prea des, o ustura, ca şi când i-ar fi dat palme. I se părea că bărbatul într-adins îşi bate joc de dânsa. De ani de zile n-o mai scoate din băbucă. Ea nu se supărase până acuma, pen-

tru că ştia că vrea s-o răsfeţe cu vorba aceasta. Azi însă o durea mai rău ca dintele... Aruncă o privire de ură şi de dispreţ dascălului, care zâmbea cu bunătate, aprinzându-şi o ţigară. Nepăsarea lui o făcea să sufere şi mai mult. Îi venea să sară la dânsul, să-l apuce de gât şi nici să nu-l lase până nu-i va smulge din minte vorba asta scârboasă, până nu-l va face să simţă şi el ce înseamnă a suferi. Dar îi era teamă de braţele osoase ale bărbatului şi de pumnii lui uscaţi. Îşi aduse îndată aminte cum a bătut-o odată de a lăsat-o aproape moartă, şi asta o făcu să-şi înăbuşe furia. Ca să nu mai fie silită să-l mai vază, se îmbrăcă la repezeală şi ieşi buzna afară.

— Ia seama, băbucă, să nu răceşti! Prea te îmbraci subţire ca o fată mare şi-i cam răcoare acuma, dimineaţa...

Dăscăliţa Aglaia îl blestemă înţepată şi coborî în curte, unde începu iar a se plimba cu paşi apăsaţi, milităreşte, căci durerea în falcă o cuprinsese din nou, şi mai vrăjmaşă ca înainte. În curând însă obosi. Picioarele i se tăiară în genunchi şi tot corpul i se moleşi de o toropeală grea, apăsătoare. Se aşeză pe laviţa de sub părul din mijlocul curţii, hotărând, în gândul ei, să nu mai crâcnească deloc, oricât ar durea-o, până ce nu vor înceta junghiurile de la sine. Se propti cu spatele de trunchiul încrestat al pomului şi, în vreme ce deasupra ei frunzele ruginite, moarte, zuruiau legănate de vânt, dânsa, cu pleoapele închise, scăldate în lacrimi de durere, asculta cum ronţăie vitele în grajd, cum vâjâie din când în când o suflare aspră prin frunzişul copacilor din grădină şi cum toate astea se amestecă într-un zgomot ciudat, monoton, ce seamănă foarte bine cu povestea unei vieţi triste.

Un strat întins de ceaţă tomnatică, murdară, învelea întreg cuprinsul. Coamele dealurilor, îngrămădite unele peste al-

tele, păreau acoperite cu scamă pospăită. Un colţ de pădure răsărea în faţă, ca o pată mare de cerneală, sub care dormea satul ascuns într-o groapă, într-un noian de fum şi de negură, prin care se zvârcoleau câteva licăriri de lumină palidă, tremurată, gata să moară. Ici-colo coperişele caselor se ridicau negre, posomorâte, ca muşuroaiele pe un câmp troienit cu zăpadă stătută. Singură biserica de lemn, cu turnul plecat într-o parte, se înălţa mai mândră, desenându-se pe cerul leşiatic, ca un om mic la cap şi gros la trup.

Dăscăliţa Aglaia se gândi deodată că, aşa cum e priveliştea asta mohorâtă, întocmai aşa este şi viaţa ei. Un ogor înţelenit, în care n-a intrat plugul niciodată, pe care n-au crescut decât buruieni şi mărăcini, care a fost vecinic înecat într-o ceaţă tristă şi plictisitoare.

Ce viaţă-i aceasta? Şi ce rost are o astfel de viaţă?... Anii trec în goană, unul câte unul, fiecare întocmai ca şi celălalt. Nici o zi de fericire adevărată, nici măcar un ceas. Şi omul doar ar avea dreptul să ceară cel puţin un ceas de fericire de la viaţa care-l frământă cum îi place, îl aruncă unde se nimereşte şi face dintr-însul ce vrea...

Viaţa, ei, nu i-a adus nimic. S-a măcinat aşa, ca o moară pustie, fără să scârţâie barem roţile... A pornit la drum frumoasă, tânără, veselă, dornică de-a se zbuciuma, de-a trăi. Sufletul ei era ahtiat după viaţă, şi totuşi a trebuit să lâncezească mereu într-o aşteptare nelămurită şi nepricepută. Zile întregi stătea visând, şi gândurile îi alergau departe, într-o lume închipuită, într-o goană nebună după ceva ce parcă nu voia deloc să sosească.

Cât ce a răsărit, a dat peste dascălul Vasile Bujor care, pe atunci, era şi el tânăr. Şi inima ei a pornit să zvâcnească şi mai puternic. Credea că de-acuma într-adevăr o să înceapă să trăiască, să i se împlinească ceea ce aştepta cu atâta pa-

timă... Dascălul îi aducea zaharicale, o privea blând şi drăgăstos, îi vorbea cu glas moale. Ea era tânără şi doritoare de iubire. El sau altul, unul trebuia să vie şi s-o iubească. El a venit cel dintâi, el a iubit-o.

Dar în curând fu nevoită să-şi dea seama că s-a înşelat, că golul ce-l purtase în suflet o frământă tot aşa ca şi mai înainte. A trecut o săptămână, o lună şi atunci a văzut că n-a găsit ceea ce a căutat. Dascălul nu mai era blând şi drăgăstos, nu-i mai vorbea cu glas moale. Dascălul era om aşezat, omul tihnei. Lui îi plăcea să mănânce bine, să doarmă mult şi să stea la palavre cu ţăranii. Ce se sinchisea dânsul de visurile ei copilăreşti? Visurile sunt bune numai pentru cei ce nu iau viaţa în serios, căci ele te fac să trăieşti mai mult în gând decât aievea.

Pe dăscăliţa Aglaia însă viaţa aceasta o sugruma, o făcea să-şi blesteme uneori soarta şi să urmărească cu mai multă râvnă clipa aceea de fericire curată, care dă un preţ vieţii. Dar apoi s-a pomenit copleşită de copii. A venit unul, s-a necăjit cu dânsul, l-a ridicat; a venit al doilea, s-a necăjit şi cu acela... Anii acuma treceau mult mai repede, deşi cu aceeaşi înfăţişare şi neastâmpărând golul ce-i frământa sufletul. Nădăjduia totuşi mereu că, după ce vor creşte mari copiii, va putea să trăiască şi dânsa. Nădejdea aceasta o mângâia în toate împrejurările, îi dădea putere să se lupte cu toate neajunsurile ce i le aducea viaţa.

Şi acuma, când şi al şaptelea şi cel din urmă copil e mărişor, când în sfârşit ar putea urma şi ea să-şi trăiască viaţa cea visată totdeauna, iată că acuma...

Dăscăliţa îşi trecu mâna peste frunte, parcă ar fi vrut să-şi alunge din creieri gândurile care năvăleau s-o chinuiască întocmai ca nişte stafii nemiloase. O rană mare i se deschise

în inimă, care sângera, care-i umplea toată fiinţa de o durere nedesluşită, dar cu atât mai istovitoare.

“Sărmana, sărmana mea viaţă!” se gândi ea, ştergându-şi cu poala şorţului lacrimile ce o podideau.

Se cutremură ca deşteptată dintr-un vis şi se sculă în picioare, bâlbâind încăpăţânată:

— Nu scot şi nu las să-l scoată, nici moartă!

În gingii însă junghiurile începură a fierbe tot mai straşnic. În jurul rădăcinii dintelui părea că se învârteşte, cu o iuţeală ameţitoare, un fir de sârmă înroşită, care sapă şi arde neîncetat măduva osului. Dăscăliţa Aglaia nu mai simţea durere, ci o gâdilare grozavă, atât de grozavă, încât ajungea să-i fie plăcută. Încleştă pumnii şi şopti iar, suspinând:

— Nu... nu...

Urechile îi ţiuiau. Capul îi huruia de durere. I se părea că-i clocotesc creierii.

— Uuuff!...

Şi în vreme ce pe banca de sub păr dăscăliţa Aglaia gemea şi sâsâia, ghemuită în junghiuri năstruşnice, de după biserică soarele tomnatic îşi înălţa încetinel, greoi capul roşcovan şi se uita cu milă la dânsa, prin ceaţa ce se frământa în bătaia vântului de dimineaţă...

2

A doua zi era duminică şi dăscăliţa Aglaia se sculă veselă, împăcată. Toată durerea îi trecuse, parcă i-ar fi luat-o cineva cu mâna. Se simţea atât de bine, încât vroia să muncească orice, ca o roabă, numai să n-o apuce iar dintele. Îşi îmbrăcă copiii, bărbatul, şi-i porni pe toţi la biserică, până şi pe servitoare.

— Bravo, băbucă, bravo! Ei, vezi, aşa-mi placi şi mie...

aşa! zise dascălul văzând-o mai voioasă.

— Acu nici tu nu mă mai slăbeşti din “băbucă“, parcă aş fi o hoaşcă de o sută de ani...

În geamuri băteau razele ofilite, arămii, ale începutului de toamnă. Lumina aceasta se potrivea atât de bine cu voioşia sufletului rănit al dăscăliţei, încât îi venea s-o soarbă, s-o îmbrăţişeze ca un om îndrăgostit de soare. Îşi scăldă faţa în tremurările razelor, apoi se întoarse să-şi vază de lucru.

Căuta să nu-şi mai aducă aminte de dintele care o căznise ieri toată ziua şi toată noaptea. Zadarnic, însă, căci gândurile ei, cu voie-fără voie, se învârteau mereu în jurul suferinţelor îndurate.

Odată apoi, tot cu gândul la durerea suferită, lăsă toate lucrurile baltă, se şterse pe mâini şi, repezindu-se la pat, scoase de sub pernă un ciob de oglindă rotundă, mică, cum se găsesc la bâlciuri pentru câţiva gologani. Se aşeză la masă şi se puse să-şi vază dinţii.

— Sunt cam îngălbeniţi, şopti dânsa închizând gura o clipă. I-a îngălbenit vremea...

Stătu pe gânduri un răstimp şi pe urmă adăugă:

— Şi ce frumoşi şi albi erau odată!

În sfârşit începu să-şi pipăie dintele cu pricina. Îl atinse mai întâi cu vârful degetului, ca nu cumva să-l smintească. Nu o durea. Atunci îl prinse cu două degete şi-l mişcă cu băgare de seamă. Dintele se clătina puţin, altmintrelea însă nu se deosebea de loc de ceilalţi.

“Ai zice că-i sănătos tun”, se gândi dăscăliţa Aglaia.

Cercetându-şi dinţii aşa, cu de-amănuntul, îi veni în minte deodată un vis rău, ciudat, visul care o chinuise astă-noapte îndată ce închisese ochii. Visase anume că-i căzuse dintele şi era ştirbă; apoi părea că se uită în oglindă, ca şi acuma, şi

plângea, plângea să se prăpădească...

Se gândi mult şi cu teamă la visul acesta şi se posomorî din ce în ce mai greu.

“Dintele înseamnă moarte în casă“, îşi zise dăscăliţa Aglaia, ascunzând repede oglinda.

Clătină din cap, ca şi când ar fi vrut să se împotrivească duşmanului nevăzut, iar buzele îi bâlbâiau, înfricoşate:

— Poate să fie vreo prevestire?...

Simţea parcă lămurit că se petrece o schimbare mare în sufletul ei, fără însă ca schimbarea aceasta să fie cea aşteptată de dânsa. I se părea chiar că n-ar avea decât să întinză mâna şi ar putea pipăi de-a binelea schimbarea aceasta grozavă, care o durea şi o tulbura în toată fiinţa ei. Dar încă nu se încumeta şi nu voia să pună degetul pe rană. Se agăţa cu deznădejde de gânduri de bine, încercând să înăbuşe pe cele rele, să le facă să amuţească. În acest chip, însă, încetul cu încetul, se pomeni că iar o doare dintele. Dar acuma toată durerea i se îngrămădea în suflet şi din suflet izvorau, parcă, şi boabele de lacrimi amare ce se aninau pe pleoapele ei obosite, ca roua pe frunzele florilor veştede...

Tocmai în clipele acestea de răstrişte, se nimeri să sosească de la biserică, în fuga mare, copilul cel mai mic al dăscăliţei Aglaia, un pici durduliu ca un pepene, cu obrajii îmbujoraţi de oboseală, strigând cât îl ţinea gura:

— Musafiri, măicuţă!... Vin musafiri!...

Dăscăliţa tresări speriată de ţipetele vesele ale copilului. Îl măsură o clipă din ochi cu o privire de necaz, apoi deodată se răsti la dânsul furioasă si-l goni pe uşă afară. O ură amară îi cuprinse brusc sufletul, ură împotriva tuturor celor ce i-au încătuşat visurile şi n-au lăsat-o să-şi trăiască viaţa.

— Voi sunteţi de vină! răcni aprinsă dăscăliţa Aglaia, gândindu-se la copii şi la bărbat. Mi-aţi omorât sufletul,

ucigaşilor... mi-aţi strivit viaţa!...

Apoi, privirile ei căzură fără voie asupra ceasornicului, care arăta ora unsprezece, şi furia i se potoli, numaidecât, ca prin farmec. Se uită lung la limba de aramă ce se bălăbănea neobosită încoace şi încolo, ascultă tictacurile ei aspre şi şoşăi foarte domol, cu o părere mare de rău în glas:

— Cum mai trece vremea!... Ce repede trece!... Întocmai ca şi viaţa...

Şi, uitându-se la minutarele ce stăteau nemişcate şi totuşi se mişcau neîncetat, se gândi să oprească în loc ceasul, ca astfel să oprească poate şi mersul vremii. Dar când vru şă ridice mâna, auzi paşii şi râsetele dascălului şi ale copiilor, care se întorceau de la biserică. Şi zgomotele o făcură să-şi revie în fire.

— O să ne vie musafiri, băbucă! rosti dascălul intrând în casă. O să vie preoteasa cu notăreasa... Du-te de te îmbracă şi tu niţel, să nu te afle în aşa hal...

Dăscăliţa Aglaia rămase însă mută, mototolită, pe un scaun, cu obrajii strânşi în palme, pleoştită şi îndurerată ca o zi de ploaie.

— Da ce-i, băbucă? Iar te necăjeşte dintele? zise bărbatul, oprindu-se în faţa ei cu braţele încrucişate pe piept.

— Ţie ţi-e uşor să tot baţi din gură, strigă dăscăliţa amărâtă. Că tu n-ai grijă de necazuri... Ţie puţin îţi pasă de ce îndur eu. Te-ai săturat de mine, hai, găseşti altele!... Dar eu, sărmana de mine, eu? Ce fac eu? Ce s-alege din viaţa mea, din visurile mele?... Mi-aţi omorât viaţa, voi mi-aţi omorât-o, nu vă rabde pământul!...

Şi începu a plânge cu hohot, izbindu-se cu pumnii peste cap, sughiţând şi bolborosind întruna:

— Mi-aţi omorât viaţa, hoţilor, ucigaşilor!...

Văzând-o aşa, dascălul stătu trăsnit, fără să ştie ce să-i

răspundă. Apoi aşeză el prin odaie, ca să poată primi musafirii cum se cuvine, deschise larg uşa, se propti în prag şi se uită nedumerit la femeie.

Dăscăliţa Aglaia nu se dezmetici decât când intrară musafirii în casă. Atunci se ridică cu ochii plânşi, se sărută întâi cu preoteasa, pe urmă cu notăreasa, şi după astea se porni din nou pe bocete. Preoteasa era o femeie mică şi groasă ca un butoi de bere, cu obrajii încrustaţi de bătrâneţe şi dogorâţi de soare, plină de pistrui pe sub ochi, cu doi dinţi afumaţi şi găunoşi în falca de jos şi unul în cea de sus. Crezând că dăscăliţa s-a certat cu bărbatul, luă pe dascăl deoparte şi începu a-l povăţui să fie mai bun şi mai blând cu femeia, că altmintrelea o să-l pedepsească Dumnezeu, că femeile sunt slabe şi simţitoare şi le prăpădeşte rău plânsul... Notăreasa, zăpăcită, îşi trase scaunul aproape de dăscăliţa Aglaia, şi, neştiind cum s-o mulcomească, începu a plânge şi dânsa, ştergându-şi ochii din când în când cu o batistă pestriţă, boţită între degete.

— Aş, aş! mormăi dascălul mirat de potopul de sfaturi cu care îi bătea capul preoteasa. Nu-i nimic, cucoană, nimica-n lume! D-ta trebui să ştii că eu sunt un bărbat de zahăr! Din pricina mea dânsa n-a avut nici atâtica supărare toată viaţa ei. De douăzeci de ani de când o cunosc, nici fă-te-ncolo nu i-am zis... Şi tocmai acuma să... Aa, să mă ierţi...

— Ei, lasă, îl întrerupse preoteasa trăgând şireată cu ochiul. Ştim şi noi prea bine cum sunt lucrurile astea... înţelegem noi...

— Dar nu vezi că mă omori cu înţelesurile d-tale? Ce-nţelegi? La urma urmelor nu poţi înţelege nimic... căci n-ai ce-nţelege. Nici eu nu înţeleg nimic... Iaca, o doare un dinte şi atâta tot... Şi nu mă lasă să i-l scot... Ce să-nţelegi d-aci?...

Preoteasa rămase o clipă buimăcită, cu buzele pungă, apoi deodată se întoarse la Aglaia:

— Scoate-l, dragă, scoate-l şi-l aruncă la gunoi! Uite, fă aşa cum am făcut şi eu şi alţii de vârsta noastră...

Căscă gura şi-şi alunecă degetul cu mândrie peste gingiile goale.

— Eu n-am ţinut niciodată la hodorogituri, Doamne fereşte! Unu-doi, le-am dat afară. Ce naiba? Să mă mai chinuiesc şi cu d-astea, n-am eu destule necazuri pe cap?... Popa mă sfătuia că pe dincoace, că pe dincolo... să-mi pun dinţi falşi, să... Auzi tu? Dinţi falşi! Dar nu l-aş fi ascultat să-mi fi dat aur! Şi-mi pare bine că nu l-am ascultat... bine, zău. Adică ce? Să mă fac de râs... I-auzi, pentru un dinte să rabzi tu atâta şi să plângi şi să te omori? Aaaa...

Bătu în palme de mirare, strânse din ochi şi deschise gura, parcă, într-adins, ar fi vrut să se mândrească cu cei trei dinţi înnegriţi, care răsăreau din gingiile lucii ca nişte pociumbi putrezi pe o cărare cleioasă.

Notăreasa, tânără şi frumoasă ca o păpuşă din fereastră, cu ochi mari, albaştri ca peruzeaua, cu părul galben şi moale ca mătasa, se zgribuli de groază auzind cuvintele preotesei şi clătină din cap, ca şi când nu i-ar fi putut intra în minte cum e în stare cineva să-şi scoată dinţii şi să rămâie ştirb pentru totdeauna!

— Da, draga mea, uite, aşa-i cum îţi spun... Tu ce zici, Elenuţo? urmă preoteasa întorcându-se brusc spre notăreasă, pe care întrebarea o tulbură atât de mult, încât nu putu rosti nici o vorbă. Pe urmă însă, îmbărbătându-se, spuse şi ea cu glas tare şi zâmbind, ca să i se vază bine dinţii albi ca zăpada:

— Mai bine să mor decât să rămân ştirbă!...

Şi făcu un gest larg cu mâna, în vreme ce preoteasa

guralivă începu iar a torăi:

— Tac-pac... mai bine să mor!... Aşa sunteţi voi, cele tinere: frumuseţe-ncoace, frumuseţe-ncolo... Dar, la urma urmelor, ce faci cu frumuseţea? Spune, ce faci?... Se trece, dragă, se duce cum se duce apa la vale... Să ai ce băga-n gură şi cu ce să-ţi înveleşti goliciunea, asta-i asta. Încolo, toate sunt mofturi şi copilării. Toate le uiţi, mai târziu, când ai dat faţă cu viaţa, când te-ai izbit de dânsa şi când, mai ales, te-ai luptat cu dânsa. Ce frumuseţe?... Eu ştiu bine, bine de tot, că am păţit, of, Doamne, ce n-am păţit? Am fost şi frumoasă, şi drăguţă, şi şireată, tot ce vrei... Şi toate au trecut. Mi-au mai rămas, uite, ştirbiturile astea şi trăiesc totuşi, poate chiar mai bine ca pe-atunci... Acu noi nu mai umblăm cu frumuseţe şi cu mofturi. Punga porunceşte... buzunarul porunceşte... Când îmbătrâneşte omul, cum am îmbătrânit noi cu Aglaia, nu-mi mai arde de nebunii. Atunci îi pare bine că trăieşte...

Dăscăliţa Aglaia îşi înăbuşise lacrimile şi asculta în neştire vorbele preotesei. Se uita curioasă la gura aceea largă, la buzele lătăreţe care se mişcau repede şi fără nici o noimă şi în colţul cărora se bolboceau în răstimpuri buburuze de spumă alburie, la limba care se ivea uneori printre gingiile umede. I se părea că e pe altă lume, într-o lume ciudată, unde nu se vede altceva decât cei trei dinţi găunoşi ai preotesei şi obrajii rumeni, sănătoşi, ai notăresei, unde nu se aude altceva decât vocea hodorogită a preotesei... Şi se simţea atât de singură şi de nenorocită, cum nu s-a mai simţit niciodată...

3

După-amiazi durerea se făcu stăpână deplină pe dânsa. Avea friguri şi i se părea că o mână rece, aspră, îi netezeşte

fără încetare şira spinării, strecurându-i fiori în carne, în oase, în suflet. Iar mâna aceasta părea că e mâna preotesei care-i spunea mereu:

"Să ai ce băga în gură şi cu ce să-ţi înveleşti goliciunea... Încolo, toate sunt mofturi şi copilării. Toate, toate! Până şi frumuseţea, până şi tinereţea..."

Se trânti, îmbrăcată cum era, pe pat, închise ochii, îşi împreună mâinile pe piept şi aşteptă aşa, singură nu ştia ce. Prin creieri îi roiau sumedenie de gânduri, îşi închipuia fel de fel de lucruri, care de care mai ciudate, mai năprasnice. Se gândea când la copiii care de când o doare pe ea dintele de-abia mai îndrăznesc să se mişte prin casă, când la dascălul care o necăjeşte întruna să-i scoată dintele şi n-o slăbeşte deloc din "băbucă". Apoi îşi aduse aminte iar cum un ţăran lung, sfrijit şi spân, venise odată cu falcile legate, încovoiat de durere, să-i scoată o măsea şi cum dascălul, în loc de cea vătămată, îi smulse una teafără. Ea atunci a crezut că ţăranul are să se ducă acasă şi să moară, şi s-a minunat mult văzându-l a doua zi că umbla ţanţoş şi fluierând pe uliţă.

"Nu mai mor nici oamenii aşa, tam-nisam", îşi zise dăscăliţa Aglaia în gând.

Aceasta însă o făcu să-şi amintească şi de nevasta unui învăţător din Vărarea, care se prăpădise mai deunăzi şi de care lumea spunea c-ar fi murit din pricina unui dinte beteag.

— Când ţi-e scris să te duci, trebuie să te duci, de vrei, de nu vrei, bolborosi dăscăliţa fără să se mişte. Şi mai bine să te duci iute, dintr-o dată, decât să te munceşti cu durerile şi cu suferinţele...

Începu a se gândi mai înadins la moarte, căutând să-şi închipuie cum ar fi dacă ar muri ea acuma, acuma, în clipa aceasta. Se minuna şi ea că gândul morţii nu o înspăimântă, ci dimpotrivă îi face o plăcere stranie, cum n-a mai avut

niciodată în viaţa ei. Se vedea parcă întinsă pe un catafalc alb, albă şi ea ca peretele, frumoasă şi nemânjită de străşnicia vremii. În jurul ei, copiii îngenuncheau cu ochii roşiţi de lacrimi, cu buzele învineţite, iar la picioare, dascălul o privea nedumerit, ca totdeauna, şi clătina din cap a jale. Auzea plânsorile înăbuşite, întrerupte de sughiţuri, cuvintele de durere care fâşâiau prin aerul îmbâcsit al odăii şi îi părea rău că a murit...

Apoi se gândi la zilele de mâine, când ea nu va mai fi în lumea aceasta. Şi parcă vedea că lumea nu s-a schimbat deloc, cu toate că ea lipseşte dintr-însa. În odaie pluteşte acelaşi miros necăcios de sfarog şi de varză acră, numai cât ea nu-l mai poate mirosi. Casa, grădina, satul, câmpurile, toate au rămas la locul lor, oamenii îşi văd de treburi, ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic, ca şi când n-ar lipsi nimeni. Şi din ea n-a mai rămas decât o mână de cenuşă care, încet-ul cu încetul, se face una cu pământul...

Închipuirile acestea o îngroziră. Adică cum? Lumea să rămâie tot lume şi când ea n-o mai fi? Şi de ce să nu mai fie şi dânsa? De ce să moară numai ea singură şi lumea să trăiască înainte, să treacă peste ea ca peste un vierme strivit în picioare? Pentru ce să mai fie lumea lume când ea n-o să se mai poată bucura de dânsa, când numai alţii o să trăiască într-însa?

Şi deodată îi veni o poftă nebună de viaţă... Vroia să trăiască... Oricum, numai să nu lipsească din lume, dintre oameni. Nu-i mai păsa dacă va rămânea şi ştirbă ca preoteasa, dacă nu va avea decât ce să bage-n gură şi cu ce să-şi ascundă goliciunea, chiar dacă nu va avea nimic, numai să trăiască, să simtă că e în viaţă.

Se ridică repede din pat şi începu a pipăi toate lucrurile din casă, ca şi când ar fi vrut să se încredinţeze că într-

adevăr trăieşte, că n-a murit. Mirosul odăii, care altădată o năbuşea şi o supăra, acuma i se părea dulce ca un parfum. Copacii desfrunziţi, dealurile negre, cerul mohorât, toate păreau că zâmbesc. Pretutindeni vedea şi simţea viaţa care e bună, oricât de rea ar fi, pentru că trebuie să fie.

În sufletul ei se sălăşlui o bucurie mare, mută, bucuria aceea pe care o simţi după o lovitură grozavă, bucuria vieţii. Acuma nici durerea nu i se părea atât de ameţitoare. Durerea nu mai era pentru dânsa decât un semn mai mult că trăieşte. Trebuia s-o îndure cu resemnarea cu care eşti nevoit să primeşti tot ce îţi dăruieşte viaţa...

— Ei, băbucă, ţi-e mai bine? o întrebă dascălul văzând-o atât de schimbată.

— Mai binişor... Acu, parcă, nu mai mă chinuieşte aşa, rosti Aglaia domol şi apoi adăugă deodată: Şi zici că ar fi bine să-l scot, ai?

— Fireşte că bine, nevestico, răspunse dascălul, din ce în ce mai mirat. Ai scăpa de un ciolan care nu mai face două parale...

— Atunci, vino de mi-l scoate!... Vrei?

— Foarte bine! Foarte bine! Dar să nu ţipi dacă te-o durea...

— Aş, ce durere... Sunt deprinsă cu suferinţa.

Alergă ea însăşi să caute cleştele rece şi cam ruginit cu care dascălul scotea dinţii bolnavi ai sătenilor. Simţea o plăcere la gândul că va suferi, căci şi suferinţa înseamnă viaţă. Numai inima îi mai slăbi puţin când îşi închipui că peste câteva clipe are să fie ştirbă şi bătrână.

“Hai, hai”, se grăbi dăscăliţa Aglaia, ieşind în cerdac şi aşteptând pe bărbatul său cu gura deschisă şi cu ochii închişi strâns.

— Ţine-te bine! porunci dascălul, potrivindu-i cleştele pe dintele pricinos.

Dăscăliţa Aglaia se apucă cu amândouă mâinile de parmaclâcul cerdacului. Simţi cum fierul rece îi atinge gingiile, apoi o smucitură şi un pârâit scurt, parcă i-ar fi înfipt un cuţit în gât. Pe urmă gura i se umplu de sânge cald.

— Bravo, nevestico! Ai scăpat, strigă dascălul mândru şi voios, învârtind cleştele cu dintele prins în vârf.

Aglaia mormăi ceva cu buzele încleştate şi apucă repede paharul cu apă. Apoi, după ce îşi opri sângele şi i se închegă rana, cercetă cu de-amănuntul rădăcina dintelui, pe care mai atârnau câteva firicele de sânge înnegrit şi fărămituri de carne vie trandafirie...

Într-un târziu, când casa se linişti, dăscăliţa Aglaia luă iar oglinda de sub pernă şi se privi într-însa lung, cuprinsă de amărăciune. Locul dintelui se holba la dânsa negru, ca gura unui mormânt, lămurindu-i lucrurile pe care până acuma nu vroise înadins să şi le lămurească. Acuma, poate pentru întâia oară, băgă de seamă că în jurul ochilor i se urzise o ţesătură de cute mărunte, subţiri ca pânza păianjenului, că ochii ei cei mari şi negri ca tăciunele îşi pierduseră văpăile de altădată, că pe la tâmple, pe lângă urechi, printre şuviţele de păr castaniu, se amestecau multe fire albe şi urâte.

— Cum am îmbătrânit! oftă dăscăliţa Aglaia, înăbuşindu-şi anevoie lacrimile.

Simţea desluşit că i se desprinde ceva din suflet şi se duce, o părăseşte pentru totdeauna, şi că despărţirea aceasta o doare şi o înfurie. Apucă iute oglinda şi o trânti de pământ. Sticla se sparse în mii de bucăţi, care se împrăştiară prin toată casa, privind-o de pretutindeni ca nişte ochi vrăjmaşi, furioşi.

Dăscăliţa Aglaia se zgudui de mai multe ori, ca şi când ar fi fost cuprinsă de un frig grozav, apoi deodată simţi că lacrimi îi udă obrajii, că buzele îi tremură şoptind:

— Bătrână, oricum, dar cel puţin trăiesc!...

Întunericul nopţii o învălui în doliu. În casă se zvârcolea o linişte adâncă şi un suflet amărât. În aer sfârâia, se măcina vremea...

OCROTITORUL

I

— Aide, Filibaş, zise directorul, un om acru, cu cioc şi cu ochelari, către aprodul Ion Filibaş, întinzându-i un plic mare, galben, cu eticheta ministerului, să-mi cauţi din fundul pământului pe domnul şef Sulea şi să-i dai plicul ăsta!... Ai înţeles?...

Aprodul se închină adânc, luă plicul, bâlbâi de mai multe ori “da, domnule director”, apoi, cu o privire blândă şi rugătoare, parc-ar fi cerut iertare pentru îndrăzneală, întrebă cu glasul răguşit de respect:

— Aştept vreun răspuns, domnule director?...

— Nimic, mormăi directorul, mângâindu-şi ciocul cu amândouă mâinile şi adăugând pe urmă mai răspicat: Nimic, ai înţeles?... Ei, aide, pleacă mai repede!...

Filibaş coborî sprinten scările, dar în stradă se opri oleacă să răsufle. Privi lung, în sus şi în jos, pe Calea Victoriei la trăsurile ce alergau în goană spre Şosea, la ceasornicul din vârful unei case, şi-şi zise căscând: “ Fire-ar al dracului de şef să fie...” Apoi scoase din buzunarul pantalonilor o batistă pestriţă şi-şi şterse, oftând, gâtul şi fruntea.

Era o zăpuşeală nemaipomenită. Razele soarelui aproape

de asfinţit frigeau coperişele caselor, se înfigeau în pereţi, în frunzişul copacilor pleoştiţi şi prin grădini. Străzile şi trotuarele, parcă, se înmuiaseră de fierbinţeală. Oamenii umblau alene, suflând greu şi făcându-şi vânt în răstimpuri cu pălăriile sau cu batistele.

Aprodul, pornind tacticos în jos, se gândi că domnul şef Sulea stă tocmai în strada Fracmazonă.

“E departe rău, îşi zise, îndesându-şi şapca pe ceafă, o să iau tramvaiul, că nu-i scump şi mă dor picioarele...”

Dar ajungând în Calea Griviţei îşi trase şapca pe ochi şi se gândi că ar fi o prostie să cheltuiască. Vreme are berechet, picioarele nu-l dor aşa tare. Cu tramvaiul e mult mai cald decât pe jos, căci în tramvai e îmbulzeală. Mai bine o să bea o ţuică cu un ban, ca să se răcorească, şi mai economiseşte cinci parale...

Mergea încet, legănându-se şi gâfâind ca o raţă. Asuda tare şi-şi scotea deseori şapca să-şi şteargă chelia. Era scurt şi gros, cu o burtă din pricina căreia nu-şi vedea decât vârful ghetelor. Avea ochi albaştri, dulci, care păreau a zâmbi necontenit, şi nasul cu nările largi şi înfundate de păr. Barba-i era castanie, încâlcită, presărată cu câteva smocuri de fire albe şi-i ajungea până la al doilea nasture al tunicii.

În strada Fracmazonă află de la proprietăreasă că Sulea n-a dat pe acasă de vreo două zile, că e în urmă cu chiria pe o lună şi jumătate, că în fiecare seară vine acasă cu trăsura, dar de chirie nu se sinchiseşte, că scandalizează pe ceilalţi chiriaşi aducând dame în casă şi că, în sfârşit, trebuie să fie cam ţicnit, deoarece vorbeşte singur şi dă din mâini şi pune noaptea să-i cânte gramofonul.

Filibaş era ostenit şi avea şi el poftă de vorbit. Şezu şi spuse proprietăresei că are şapte copii, că la toamnă

împlineşte cincizeci şi trei de ani, că pe fata cea mai mare, care-i foarte cuminte şi frumoasă, a cerut-o un funcţionar de la poliţie, dar mă-sa n-a vrut s-o dea fiindcă auzise că funcţionarul e beţiv şi bătăuş, că dânsul e în serviciu de douăzeci şi cinci de ani şi toţi superiorii l-au avut drag şi l-au cinstit, numai Sulea îl persecută, că om mai fără suflet şi mai tiran ca Sulea n-a mai pomenit, că îl amendează în fiecare lună fără nici o vină şi nu se gândeşte că bieţii copilaşi îi mor de foame şi că el crede că Sulea n-o să ajungă bine, căci e prea ţanţoş şi înfumurat...

Proprietăreasa îl ascultă cu luare-aminte, clătină din cap, îl compătimi şi zise că şi dânsa crede că o să-l bată Dumnezeu pe şef, apoi îi dădu un pahar cu apă şi-l petrecu până la poartă.

"Bună femeie", îşi zise Filibaş, gândindu-se că, dacă Sulea nu e acasă, trebuie să fie negreşit în strada Verde, la avocatul Ştefan Popescu, care e prieten cu şeful şi care are o nevastă oacheşă, tânără şi drăgăstoasă.

Pe drum, însă, îi păru rău că a ocărât pe şef. Câine-i Sulea, nici vorbă, dar n-ar fi trebuit să-l ocărască. Te pomeneşti că proprietăreasa, limbută cum este, i-o spune că l-a înjurat şi atunci o să dea de dracul. Şeful şi altfel are pică pe dânsul şi-i tot făgăduieşte c-o să-l dea afară, darmite când ar mai auzi că l-a vorbit de rău.

— Bine-i să ai lacăt la gură! mormăi el întristat şi iuţindu-şi paşii.

Trecând pe strada Lipscani, deodată zări pe Sulea în faţa unei vitrine, rezemat în baston, cu gura căscată la nişte manechine îmbrăcate în rochii-pantaloni. Faţa-i era plictisită, parc-ar fi fost bolnav sau n-ar fi avut parale. De altmintrelea, era un bărbat de vreo treizeci de ani, cu un corp pe care nici o haină nu putea să stea bine, cu mustaţa roşcată şi

tunsă englezeşte, cu buzele groase şi umede, cu barba lată şi totdeauna albă de pudră, şi cu monoclu. Se credea foarte frumos şi se lăuda tam-nisam că are succes la femei. Avea un baston cu mânerul de argint, pe care îl cumpărase cu trei franci la o licitaţie de la muntele de pietate, dar despre care dânsul spunea că l-a căpătat drept amintire de la un prieten al său, pictor celebru la Paris.

"Pomeneşti lupul şi lupul la uşă!" se gândi Filibaş, încetându-şi paşii şi scotocind după scrisoare. Apoi se apropie cu şapca într-o mână şi cu plicul în cealaltă:

— Vă salut, domnule şef...

Sulea se întoarse repede, speriat, auzind glasul lui Filibaş. Nu dăduse după-amiază pe la birou şi-i era frică să nu fi venit vreo inspecţie. Se uită repede împrejur şi se reculese numaidecât, căci văzu cum câţiva trecători curioşi cască gura la el şi la aprodul ce stătea descoperit.

— A, Filibaş?... Ei? făcu dânsul serios, apropiindu-se de aprod.

Filibaş stătea ca pe cuie şi se muta mereu, când pe un picior, când pe cellalt. Îşi alunecă privirea peste faţa gravă a şefului şi-i veni în minte că tot aşa face şi când îl amendează.

— V-am adus o scrisoare din partea domnului director, îngăimă, în sfârşit, întinzându-i plicul şi răsuflând, parcă ar fi scăpat de o povară foarte grea.

Şeful aruncă ochii la adresă şi, văzând eticheta, păli. Învârti plicul între degete, ca şi când n-ar fi îndrăznit să-l desfacă, şi prin minte îi fulgeră neîntrerupt: "M-am dus dracului!" Căută totuşi să se stăpânească şi întrebă cu o tremurare în glas şi cu dorinţa de a afla astfel, cel puţin cu o clipă mai târziu, cuprinsul scrisorii:

— Domnul director era la minister când ai plecat?

— Da, răspunse repede şi hotărât aprodul, dar apoi, gândindu-se că poate răspunsul acesta nu e pe placul şefului, începu să bâiguiască: Adică... nu ştiu sigur... poate să fi plecat...

Sulea îl privi lung, încruntă din sprâncene şi zise domol:

— Tare eşti prost, Filibaş!... Cum dracu poţi fi aşa de prost?

Filibaş zâmbi, bucurându-se că a scăpat cu atâta, iar şeful rupse plicul cu băgare de seamă şi aruncă o privire înlăuntru. Şi atunci Filibaş văzu că faţa lui Sulea se înseninează deodată, că ochii îi licăresc, iar colţurile gurii i se lărgesc aşa, încât îi dezvăluie dinţii.

“Mare câine eşti, bată-te Dumnezeu, gândi aprodul, zâmbind totuşi, parcă ar fi vrut să arate că şi el ia parte la bucuria şefului. Dar acu mi se pare că te-am îmblânzit...”

Sulea scoase scrisoarea din plic cu degetele tremurând şi numără repede bancnotele ce erau înfăşurate într-însa, gândindu-se cu plăcere: “Şi tocmai n-aveam nici un ban şi nu mai ştiam de unde să împrumut... Ce om cumsecade, ce om!” Pipăi cu lăcomie hârtiile, se uită cu drag la Filibaş şi prinse a sorbi rândurile în care directorul îi spunea că îi trimite cele două sute de lei ce i-a împrumutat deunăzi, îi mulţumeşte şi, dacă n-are ceva mai bun de făcut, îl roagă să ia masa deseară cu dânsul şi cu nevastă-sa.

— Mă duc, neapărat mă duc! murmură Sulea. Poate că facem şi un pocheraş şi mai ciupesc ceva!... Ce om cumsecade, ce om!...

Începu a râde. Apoi, zărind iar pe Filibaş, îl bătu pe umăr şi-i zise fără să-şi poată stăpâni bucuria:

— Bravo, Filibaş, bravo! Mulţumesc... Eşti băiat de treabă. Mersi!...

Se întoarse zăpăcit, să plece spre Calea Victoriei, dar după

ce făcu doi paşi, veni iar spre aprod şi-i întinse mâna prieteneşte:

— Bravo, bravo şi mersi, Filibaş! strigă, simţind că ar fi în stare să şi sărute pe omul care i-a adus, tocmai când era mai necăjit, paralele ce le crezuse pierdute.

Filibaş, dintru-ntâi, se dădu înapoi, parcă n-ar fi putut crede ca şeful acesta să-i întinză mâna. Roşi şi începu a râde ca un prost. Îşi şterse palma de dunga pantalonilor şi blodogori, fără să ştie ce zice, ca un copil, căruia i se face o bucurie la care nu se aşteptase niciodată:

— Vă salut, domnule şef...

În clipa următoare simţi cum nişte degete uscate, osoase, dar totuşi moi şi catifelate, îi strâng uşor mâna. Îl trecu un fior de plăcere. Mişcă din picioare, se închină şi rânji iar, mai prost şi mai roşu. I se părea că inima îi creşte, i se umflă şi bate tot mai repede, încât i-e frică să nu plesnească. Buzele îi tremurau, făcând să-i tremure şi barba, iar fruntea i se umplu deodată de năduşeală.

“Îmi dă mâna, îi trecu necontenit prin creieri. Îmi dă mâna... Şeful îmi strânge mâna... Aoleu, ce-i asta?”

Şeful se mai gândi că poate ar fi bine să-i dea şi un bacşiş. “Omul ăsta merită neapărat un bacşiş...” Dar pe urmă îi veni în minte că trebuie să se bărbierească şi trebuie să dea bărbierului francul. Îi mai zise o dată foarte călduros:

— Foarte bine, Filibaş... Las' că nici eu n-am să te uit...

Apoi o apucă repede pe trotuar în sus, fluierând vesel şi învârtind bastonul între degete.

Filibaş rămase locului nemişcat şi uluit, privind cu mirare şi cu evlavie în urma şefului. Parcă tot nu-i venea a crede că Sulea, Sulea cel straşnic, care îngrozise pe toţi inferiorii de la minister, i-a strâns lui într-adevăr mâna.

“Se poate?... Ei, nu se poate, nu se poate!...”

Dar în mâna dreaptă simţea şi acuma atingerea aceea ciudată, şi prin spinare îi trecu iar un fior de plăcere. Se uita la lumea ce trecea pe lângă dânsul grăbită, fără să-l ia în seamă şi în gândul lui întreba:

"Aţi văzut cum mi-a întins mâna?... Ei, ce ziceţi?... Aţi văzut?..."

Şi i se părea că toţi oamenii zâmbesc la dânsul şi-l felicită şi-i spun c-au văzut.

— Câine-câine, murmură, gândindu-se la Sulea cu o dragoste plină de respect, dar câine bun... Mă, să-mi dea el mâna aşa din senin, în mijlocul străzii, în faţa lumii!... Mare lucru!...

Îşi puse şapca pe cap şi privi mirat după Sulea, care tocmai atunci se urca într-o trăsură. Şi se pomeni deodată că începe să-i fie drag şeful şi-i pare rău că până adineaori l-a urât şi l-a ocărât.

"E un om de zahăr, orice s-ar spune, se gândi dânsul, pornind vesel şi mândru spre casă, căci acuma era târziu să se mai întoarcă pe la birou, vrea şi el să se arate rău şi ţipă şi înjură, de, ca orice om necăjit şi cu griji, dar are o inimă bună..."

Se întinse din şale, îşi răsuci mustaţa şi păşi mai apăsat ca de obicei. Se simţea mai mare, cel puţin cu un cap, ca toţi ceilalţi muritori. I se părea că are mii de franci în buzunar, deşi ştia bine că n-are decât un leu şi o băncuţă. Mâna dreaptă n-o mişca deloc, o ţinea tot aşa cum o ţinuse atunci când i-o strânsese şeful şi i se năzărea că îl mângâie mereu degetele acelea uscate şi catifelate, a căror atingere îi umpluse sufletul de nădejde. Fluiera şi el vesel, vrând să maimuţărească pe Sulea, şi din când în când izbucnea în hohote înăbuşite de râs şi dădea din mâini ca un nebun. La oameni se uita cu milă şi cu dispreţ, gândindu-se:

“Ce nătăfleţi mai sunt şi ăştia... Iaca, ei nici nu bănuiesc măcar că numai adineaori am dat mâna cu domnul şef... Şi ce-ar face ei dac-ar şti?”

Îşi închipuia că s-ar descoperi toţi şi l-ar bate cu flori ca pe vodă... Dar oamenii credeau că e beat, îl compătimeau sau îl înjurau în gând şi se fereau de dânsul.

2

Mergând spre casă, Filibaş se gândi necontenit la şef şi căuta să-şi aducă aminte toate lucrurile care i-ar putea dovedi că Sulea are inimă bună, ca astfel să-i fie şi mai drag. Mult bine nu-i făcuse Sulea, totuşi ţinea minte foarte lămurit că odată, cum-necum, a spart sticla de apă din biroul şefului şi a făcut o apăraie şi o halima de-i era şi lui ruşine. Atunci (îşi aduce aminte parcă numai ieri s-ar fi întâmplat) toţi căţeluşii din birou au sărit la dânsul şi l-au certat şi l-au înjurat, de l-au făcut de două parale. Domnul şef Sulea însă nu se găsea în odaie. Când a venit pe urmă şi a aflat ce-a fost, nu i-a zis nici o vorbă de ocară, nu l-a amendat şi nici nu l-a pus măcar să plătească paguba, cum ar fi făcut, bunăoară, oricare altul. Nu. S-a uitat numai la fărâmiturile de sticlă, apoi la aprod, şi pe urmă s-a aşezat la masă ş-a trimis să-i aducă un şvarţ. Filibaş n-ar îndrăzni tocmai să jure pe sfânta cruce, dar crede mult că şeful a plătit sticla chiar din buzunarul lui, nevrând să-l puie pe dânsul la greutate, căci ştia că are şapte copii şi e calic.

“Aşa-i omul bun, sfârşi Filibaş în sine, la un caz de adică tot nu te lasă să pieri...”

Acuma se gândi un minut la nevastă-sa, care o să plângă de bucurie când va afla că şeful i-a strâns mâna, şi la vecinul

său, la vizitiu, care o să strâmbe din nas necrezător şi o să înjure, apoi iar se întoarse la Sulea şi la slujbă.

"Păcătos am fost şi eu, nu-mi fie de deochi, îşi zise, gândindu-se cu părere de rău la amenzile ce i le pusese în cârcă şeful. Omul prost e osândit să fie păcătos. Ş-apoi să te mai miri că boierii sunt răi! Numai bieţii de ei ştiu câte neajunsuri au după urma noastră... Ce boclucuri i-am făcut şi eu, Dumnezeu să mă ierte. Mare minune că nu m-a dat afară! Sunt bătrân şi uituc... De-ar fi fost altul în locul lui, he, he, de când îmi dădea răvaş de drum!... Dar lui pesemne i-e milă şi de copii..."

Îi veniră în minte, rând pe rând, toate greşelile ce le făcuse în aceşti doi ani din urmă, de când îl cunoaşte pe Sulea, şi găsi că şeful într-adevăr a avut dreptate să fie supărat şi să-l amendeze.

"Da, a fost niţel prea straşnic şi dânsul, dar, dacă te gândeşti bine, am meritat şi eu pedepsele. De-acu, însă, s-a isprăvit. Ne-am împăcat... Bine c-a dat Dumnezeu de ne-am împăcat! Degeaba, nu-i lucru firesc să fii rău cu şeful. Cine are puterea taie şi spânzură. De ce să fii rău, când poţi să fii bine?..."

Dar apoi îşi aduse aminte că alaltăieri Sulea iar l-a amendat cu cinci lei, pentru că n-a fost la uşă când l-a strigat, şi îşi zise că acuma, după ce s-au împăcat, trebuie să-l ierte. Şi o să-l şi ierte, fără îndoială, mai ales că mâine o să-l pândească şi, când o fi singur în birou, o să-l roage frumos de iertare. Ştie că la început o să facă nazuri, să bată cu pumnul în masă şi să ţipe, dar pe urmă tot o să-l ierte. Îi va spune că are şapte copii, şi şeful se va înduioşa, îi va lua mâna şi-i va zice: "Ei, bravo, Filibaş! Fiindcă eşti băiat cumsecade, te iert. Dar altădată să nu greşeşti, ai înţeles? Căci altmintrelea să ştii că nu te avansez!"

Pe Filibaş îl podidiră lacrimile de bucurie şi începu iar a da din mâini şi a râde. Iar când ajunse în colţul străzii în care stătea, nu se mai gândea decât că mâine-poimâine o să fie înaintat. Şi adică, la urma urmelor, de ce nu l-ar înainta? Acu s-au împăcat, nu mai e nici o piedică. Şi are douăzeci şi cinci de ani de serviciu. Asta nu-i glumă. Douăzeci şi cinci de ani! O viaţă de om. Şi leafă tot puţină, şasezeci de lei pe lună. Cum să trăiască din şasezeci de lei? Să plătească chirie scumpă, să hrănească nouă guri, să îmbrace nouă oameni. Nu se ajunge. Bine, până acuma a mers cum a mers, erau certaţi şi nu se putea. Dar acu nu mai merge. Trebuie să-l înainteze. Şi chiar merită să-l înainteze. De servit a servit, de la birou n-a lipsit nici o zi, cinstit a fost, de furat n-a furat, de înşelat n-a înşelat pe nimeni. Ei, atunci cum să nu-l înainteze?...

Trecu pe la o băcănie. Prăvăliaşul îi era prieten, pentru că era singurul care îi mai dădea pe datorie. Dar, fiindcă datoria se urcase la cincisprezece lei şi treizeci de bani, de vreo săptămână încoace Filibaş îl ocolea. Acuma îi era sete şi ar fi vrut să bea o ţuică. Dădu să intre; în prag însă îşi aduse aminte de datorie, îi fu ruşine şi se gândi s-o tulească. Pe urmă îşi zise că nu e lucru cinstit să fugi de creditori. Băcanul ar putea crede că nu vrea să-i plătească şi de aceea nu-i mai intră în prăvălie. Cel mai nimerit e să intre, să zică “bună ziua” şi să bea o ţuică. Astăzi, de altmintrelea, merită să bea şi şampanie, căci s-a împăcat cu şeful. În sfârşit, poate să spuie şi băcanului că Sulea i-a făgăduit să-l avanseze şi că acuma o să-i plătească toată datoria până într-un ban. Asta numai ca să nu creadă că are de-a face cu o haimana.

Intră mândru în prăvălie. Băcanul îl primi cu braţele deschise. Îşi închipuia că Filibaş a pus mâna pe parale şi vine să-i plătească.

— Ehe, lume nouă-n băcănie veche! De mult n-ai mai dat pe la noi, nene!... Ei, ce mai veste-poveste? Cum o duci cu serviciul? Şeful tot câine, tot câine?

Filibaş îi întinse trufaş mâna şi rosti tare şi răspicat:

— Aşa să ştii, că mâna asta a strâns-o adineaori şi domnul şef!

— I-auzi acolo! strigă băcanul, făcându-se că se miră. Şeful?... Vasăzică... Ei, bravo, asta-mi place!

Aprodul strânse din buze cu dispreţ, scuipă şi porunci:

— Ia să-mi dea o ţuică!

— O ţuică, băiete, ţipă repede băcanul, apoi, întorcându-se îndată iar spre Filibaş, urmă: I-auzi, nene! Şi zici că vorbeşti serios? Parcă tot nu-mi vine a crede... Păi, dacă-i aşa, e bine de tot, ce?

— Se vede cât colo că d-ta nu mă cunoşti, domnule! zise Filibaş grav. Eu n-am obiceiul să glumesc. Eu sunt om bătrân şi funcţionar, şi nu vorbesc fleacuri. Şi când spun ceva, să ştii că-i aşa cum spun... Ei, vezi, aşa am vorbit şi cu domnul şef cum vorbesc cu d-ta. El a zis una, eu alta, uite-aşa. Pe urmă mi-a dat mâna şi ne-am despărţit...

— Uite, aşa-mi place şi mie, glăsui băcanul, plescăind cu limba şi urmărind cu privirile necontenit pe băieţii de prăvălie, ca să nu mănânce sau să dosească ceva. Nu ţi-am spus eu totdeauna că-i om cumsecade, dar nu ştiţi cum să-l luaţi? Dar şi d-ta eşti mare pişicher. Bine trebuie să-l fi picnit de ţi-a dat mâna! De unde până ieri-alaltăieri te stingea în amenzi, astăzi stă la taclale cu d-ta şi-ţi strânge mâna! Ei, degeaba, eşti şmecher şi s-a isprăvit!

Băcanul râse şiret şi-l lovi cu dosul palmei peste burtă. Filibaş puse paharul la gură, se uită cu ochi zâmbitori la băcan, dădu ţuica de duşcă, strâmbă din nas şi plescăi din limbă în semn că băutura a fost bună şi tare, îşi şterse mustăţile şi pe urmă vorbi lingându-şi mulţumit buzele:

— Dacă n-aş fi fost şmecher, crezi c-aş fi putut-o duce douăzeci şi cinci de ani în slujbă? E, aşa trebuie să te învârteşti în viaţă, altminteri nu merge!

Un ţăran care stătea alături şi târguia îşi scoase repede pălăria din cap şi se uită pe furiş cu respect la domnul acesta, care ştie să se învârtească în viaţă.

Apoi Filibaş ieşi încet din prăvălie, fără să mai plătească ţuica, mângâindu-şi barba şi mustăţile. Dar pe trotuar îşi aduse aminte că a uitat să spuie băcanului de avansare. Îi strigă deci din stradă, părându-i bine că astfel îl aud şi trecătorii:

— Iaca, nici nu-ţi spusei! Ştii că mi-a făgăduit să mă avanseze? Ei, ce zici?

— Minunat! răspunse băcanul, din uşă, frecându-şi mâinile la gândul că în sfârşit totuşi o să poată scoate ceva de la Filibaş. Minunat!...

3

Filibaş plătea cincisprezece lei chirie unei ovreice din Calea Floreasca pentru o odaie şi o săliţă din fundul curţii. Odaia nu era mare, dar era foarte dărăpănată şi atât de joasă, încât vizitiul, om mai înalt, ajungea cu mâna la tavan. Fiindcă însă Filibaş nu avea prea multă mobilă, încăpea destul de bine toată familia. El cu nevasta şi cu cei doi copii mai mici dormeau într-un pat, fata cea mare şi trei copii în altul, iar băiatul, căruia tatăl său îi zicea “cal bătrân” şi care avea şaptesprezece ani, dormea jos, căci el nu trebuie să fie mofturos. Săliţa o împărţea cu vizitiul, cu care stătea uşă în uşă şi care nu avea decât trei copii, cel mai mare de patru ani, iar cel mai mic de opt luni. Vizitiul avusese leafă bună la tramvaie, dar de vreo trei săptămâni nu mai era în serviciu:

îl dăduse afară pentru că bătuse pe un pasager. Îl chema Mihail Ionescu şi avea mâinile mari şi noduroase, trupul scurt şi picioarele foarte lungi, aşa că, cu tunica-i scurtă, cafenie, părea un cocostârc plouat. Purta mustaţa răsucită şi pomădată, căci tatăl său fusese ungur; el însă nu mai ştia ungureşte decât vreo câteva înjurături. Se fălea că e socialist şi căuta să aducă vorba totdeauna de boieri, ca să-i poată înjura pe ungureşte. Nevastă-sa murise din facere şi de atunci dânsul nu poate suferi pe doctori. Cu Filibaş stătea în fiecare seară la taifas şi vorbeau de rău pe superiori. La leafă însă totdeauna se certau, deoarece atunci Filibaş nu-i mai dădea voie să înjure pe boieri.

Filibaş intră în curte, fluierând, cu şapca pe-o ureche.

— Ei, nevestico, gata masa? strigă tare şi mândru, oprindu-se în săliţă, aşa ca să-l audă şi vizitiul, care stătea cu uşa deschisă şi cu luleaua în gură, posomorât şi mânios, căci se certase cu ovreica din pricina copiilor. Să nu uiţi, nevestico, să pui la masă şi olecuţă de vin, căci astăzi am chef să beau un păhărel!... Ce dracu! Cât trăim să trăim bine, că pe urmă cine ştie ce-o mai fi?

Îşi scoase şapca şi se şterse de sudori, uitându-se pe furiş la vizitiu. Şi, văzând mutra blegită a prietenului său, îi veni în minte că mâine-poimâine o să-l avanseze şi începu iar a râde cu atâta poftă, încât îi tremura burta. Îşi puse în gând să se facă beat, ca să-l invidieze şi mai mult vizitiul.

Nevasta lui Filibaş era o femeie trecută, cu obrajii tăbăciţi şi încreţiţi, cu nasul scurt şi cu barba ascuţită, deşirată şi murdară, parcă nu s-ar fi primenit şi nu s-ar fi spălat de când s-a măritat. Auzind glasul bărbatului, ieşi în uşă, bătu în palme cu necaz şi ţipă:

— Aoleu, pare-mi-se c-ai nebunit, bărbate, ori că vrei să-ţi baţi joc de mine!... Ţie-ţi arde de vin şi eu nu-mi văd capul

de sărăcie şi nu ştiu de unde să mă mai împrumut şi ce să fac ca să pot găsi o bucăţică de pâine pentru gurile astea mici şi flămânde...

— Ce pâine, Mariţo, ce pâine? făcu Filibaş necăjit că nevastă-sa nu se sfieşte a se căi în gura mare. Cu cozonac am să vă hrănesc de-acu-nainte, ai înţeles? Cu cozonac!... Ei, îţi place? Iac-aşa vreau eu, uite-aşa! Ai înţeles?

Acasă, cu nevasta şi cu copiii, lui Filibaş îi plăcea să vorbească aşa cum vorbesc cu dânsul superiorii la birou. Dar acuma striga şi mai tare ca de obicei, căci vroia să-l auză toţi vecinii şi să se minuneze.

Nevasta rămase o clipă cu gura căscată, apoi îşi făcu cruce şi-şi scuipă în sân.

— Ai nebunit, Ionică, aoleu, c-ai nebunit! Vai de capul tău!...

Bărbatul se încruntă şi era cât p-aci s-o ia la înjurături, dar se gândi totuşi că femeia n-are de unde să ştie ce noroc a dat peste dânsul şi, proastă cum este, nici nu e în stare să ghicească. Şi se potoli. Scoase din buzunar francul şi băncuţa, ce-i căpătase bacşiş de la un boier din provincie care avusese nişte daravere pe la minister, şi îi întinse nevestei:

— Aide, nu mai torăi ca o neroadă... Du-te şi adu vin, că astăzi trebuie să beau şi să mă îmbăt... Pentru că văd că d-ta, cucoană, eşti proastă cum erai când m-a pus dracul de m-am însurat cu tine şi nu poţi pricepe cu mintea ta cea de vrabie că eu nu vorbesc de clacă! Ai înţeles? Astăzi vreau să fac chef, fiindcă de azi înainte sunt avansat! Ei, acu ai înţeles?... Sunt a-van-sat!... Ş-acu mai crâcneşte dacă-ţi dă mâna, poftim!

Începuse să grăiască mai domol, dar la sfârşit se pomeni că iar strigă. Îi era necaz că femeia n-a fost de faţă când i-a dat şeful mâna, ca să ştie să-l respecte cum se cuvine.

Când auzi nevasta de avansare, începu să tremure şi să schimbe feţe-feţe. Îi venea să leşine. Se holbă mută la bărbat, aci credea, aci nu credea, şi-şi mototolea întruna şorţul cu mâinile-i umede. Pe urmă începu a clipi repede din gene şi bâlbâi, râzând şi plângând în acelaşi timp:

— Of, dare-ar Cel-de-sus să-ţi fie gura de aur, că numai bunul Dumnezeu ştie cât am răbdat şi am suferit în vremurile astea de scumpete amară! Of, of, sufletul meu! Că viaţa-i tot mai scumpă, şi leafa puţină, şi copiii mulţi... Şi lăptarului îi trebuie parale, şi găzarului îi trebuie, şi...

Luă banii din mâna lui Filibaş şi ieşi repede, plângând şi făcându-şi cruce de bucurie şi înşirând cu glas înlăcrimat pe toţi creditorii care aşteaptă parale şi-i fac bocluc în fiecare zi.

Filibaş mai stătu un minut în sală, furând cu coada ochiului pe vizitiu, apoi intră, tuşind, ţanţoş în odaie şi se aşeză la masă. Copiii nu erau pe-acasă; cei mici se jucau undeva, pe la vecini, cei mari nu se întorseseră încă din oraş. Filibaş oftă, se gândi la şef bătând cu degetele darabanaua pe masă, pe urmă strigă deodată:

— Acasă eşti, Mihai?

Dincolo, vizitiul nu răspunse, tuşi, se sculă încet şi trecu în casa aprodului cu luleaua între dinţi şi cu mâinile în buzunarele pantalonilor.

— Aşa, neică, ce să stai colo singur ca un cuc...

Vizitiul mormăi “bună seara” şi se aşeză pe marginea unui pat. Încetul cu încetul însă i se dezlegă limba şi, întâi şi mai întâi, povesti lui Filibaş din fir în păr cum s-a certat cu ovreica, adăugând că, dacă ar fi în slujbă sau ar avea parale, numaidecât s-ar muta, căci i s-a scârbit cu obrăzniciile şi cu cârtirile proprietăresei. Apoi tăcu, scormoni tutunul din lulea, scuipă şi întrebă:

— Şi, vasăzică, te avansează?

— Păi, răspunse scurt şi mândru Filibaş, dar pe urmă totuşi se puse să-i spună amănunţit cum i-a strâns şeful mâna, că au glumit şi au râs ca doi prieteni buni, că la despărţire i-a zis c-o să-şi puie în cumpănă toată greutatea lui de şef şi o să-l avanseze de la zi-ntâi. Vorbea încet, ca un părinte către copii, şi nici prin gând nu-i trecea că minte.

— Să fie într-un ceas bun! murmură vizitiul cu pizmă. Iaca, eu degeaba am muncit şi mi-am sfărâmat ciolanele. M-au dat afară pungaşii şi m-au lăsat pe drumuri cu o droaie de copii!... Aşa-i dreptatea în ţara asta, uite-aşa!

— De, zise grav Filibaş, trebuie să ştii de unde să apuci viaţa şi cum s-o suceşti! Nu-i lucru uşor să trăieşti în ziua de azi! He, he, e greu de tot! Trebuie să munceşti ca un câine, să pui osul, să te vânzoleşti, altfel te mănâncă fript calicia!

Tăcu o clipă, apoi adăugă şi mai grav, cu aluzie la greşeala vizitiului:

— Şi trebuie să te porţi bine-bine, ca o fată mare, altmintrelea s-a dus dracului şi cinste, şi slujbă. Cu hărţuieli şi cu bătăi nu poţi face serviciu, degeaba!... Capul plecat nu-l taie sabia, asta s-o ştii de la mine!

Vizitiul scoase luleaua din gură şi zise liniştit:

— Adică eu n-am fost plecat? Şi ce mi-a folosit? M-au dat afară? M-au dat. Mă lasă să-mi moară de foame copilaşii? Mă lasă. Puteam să mă port oricum, tot aşa aş fi păţit. Dacă stăpânul e porc de câine, degeaba te căzneşti!...

Înjură ungureşte, scuipă şi înţepeni luleaua în celălalt colţ al gurii, apoi mai mormăi ceva şi tăcu. Filibaş râse silit şi glăsui:

— Acu nu mai e nevoie să vorbim de chestia d-tale. Vinovat îi fi fost, asta fără doar şi poate că, ce Doamne, nu te dă nimeni afară aşa, tam-nisam. Şefii sunt oameni cumsecade,

degeaba spui d-ta, dar slujbaşii sunt ai dracului. Asta s-o ştii de la mine!...

— Câini sunt, nu oameni cumsecade, zise vizitiul sculându-se. Câini fără suflet!... Acu vorbeşti şi d-ta pentru că ţi-a aruncat colo un ciolan, dar ieri, parcă, nu vorbeai aşa, ai? Ieri îi înjurai şi...

— Ba să mă ierţi! căută Filibaş, supărat, să-l întrerupă.

Dar vizitiul se aprinse din ce în ce şi, apropiindu-se de aprod, urmă tot mai cu foc:

— Când te amenda, ţipai că el e rău şi d-ta eşti bun. Acu te-a încântat cu vorbe şi numaidecât eşti gata să spui că el e bun şi d-ta eşti rău... Ehe, oameni ca d-ta mai rar! D-ta te încânţi lesne, că eşti prost şi te poate purta de nas orice gogoman, ca pe un copil. Dar mie să nu-mi vii cu palavre, că eu ştiu ce-i lumea şi cum sunt boierii. Să te vază lat de foame, şi n-o să-ţi arunce o bucată de pâine. Mai degrabă ţi-o da o funie să te spânzuri, ehe!...

Vizitiul se înfuriase de-a binelea. Învârtea pumnii sub nasul lui Filibaş, se roşise ca racul şi-şi muta mereu luleaua dintr-un colţ al gurii în cellalt. Filibaş la început se pleoştise, dar, când văzu că vizitiul dă din mâini, se înfurie şi dânsul şi începu să urle:

— Astea sunt prostii, domnule, ai înţeles? D-ta eşti un om de nimic şi d-aia te-au dat afară! Oamenii de teapa d-tale ar trebui bătuţi în vergi, ca să le treacă de-a mai înjura şi a bârfi, asta ar trebui!

Apucă pe vizitiu de un nasture al hainei şi-l zgâlţâi cu furie, parc-ar fi vrut să-l silească a înţelege că e om de nimic şi trebuie bătut în vergi.

— Vergi îţi trebuie d-tale, ai înţeles? Atunci nu te-ai mai lua la bătaie cu oamenii şi nu ai înjura zor-nevoie pe superiori!

Vizitiul se zborşi şi mai rău auzindu-l urlând pe Filibaş. Dar mai mult îl necăjea că o să-i rupă nasturele.

— Lasă-mă-n pace, domnule, zise dânsul, nu mă zgâlţâi, că nu sunt sluga d-tale!

— Nu te las! răcni Filibaş fără să ştie ce nu lasă. Eşti un mişel şi un ticălos şi înjuri pe toată lumea! Eşti o canalie, o...

Vizitiul se smuci, să-şi scape nasturele din mâna lui, dar Filibaş, crezând că vrea să-l lovească, îl înhăţă şi mai strâns şi începu a-i căra cu dreapta la pumni peste cap. Mai întâi vizitiul se sperie şi dădu să scape din mâinile protivnicului, dar nu izbuti. Atunci se întărâtă şi el, şi-i trânti un genunchi în burtă. Filibaş căzu de-a dura pe duşumele, urlând întruna:

— Eşti o canalie, domnule, un pungaş, un hoţ!... În puşcărie ai să ajungi, nu în serviciu! Canalie!...

Tocmai acuma sosi şi nevasta de la băcănie cu vin şi cu mezeluri. Auzi gălăgia de departe şi, îndată ce intră în curte, porni să ţipe ca din gură de şarpe:

— Aoleu! Săriţi, că-l omoară! Săriţi!...

În curând, vecinii dădură năvală pe la ferestre, copiii vizitiului începură a plânge, iar proprietăreasa striga pe-afară că numai vizitiul e de vină, că el se ceartă cu toată lumea şi c-o să-l dea afară, că-i face de râs casa şi-i sperie chiriaşii. Vizitiul însă, care în vremea aceasta trecuse în odaia lui, bombăni:

— Să-ţi fie ruşine a minţi şi a te lăuda ca un netot, că eşti om bătrân!...

Nevasta lui Filibaş era în sală, îl auzi şi-i strigă ameninţându-l:

— Las' că te ştie lumea cine eşti, afurisitule! Ţi-e necaz că-l avansează, ai? După ce te primeşte omul în casă şi te

hrăneşte, mai sai cu bătaia la dânsul, pocitule şi holbatule!

Filibaş se sculase de jos şi ieşise în curte să povestească vecinilor ce s-a întâmplat. Toată lumea era de partea lui şi toţi îl ocărau pe vizitiu şi spuneau că are necaz pe Filibaş pentru că îl avansează. Iar Filibaş striga:

— Cum să înjure o haimana ca dânsul pe domnul şef? Ce are el cu domnul şef? Fire-ar al dracului de boanghină!

4

Filibaş se sculă mai de dimineaţă ca de obicei. Voia să fie la minister devreme, să-l găsească şeful la uşă şi să vadă că nu şi-a luat nasul la purtare, cu toate că i-a strâns mâna. Era tras la faţă, căci se culcase târziu. Se certase cu vizitiul până după miezul nopţii. Părea însă şi mai fericit ca ieri. Umbla sprinten de ici-colo şi avea mare poftă să împărtăşească tuturor bucuria ce i se zvârcolea în inimă. Astă-noapte, după ce se aşezase în pat, stătuse multă vreme de vorbă cu nevastă-sa şi găsiseră că nu se poate ca şeful să nu-l înainteze. Ba chiar şi visase că l-a avansat şi s-a îmbătat turtă de bucurie.

Se învârtea mereu pe lângă ceilalţi aprozi, deschidea gura să le povestească întâmplarea cu şeful, dar îi era şi frică şi ruşine ca nu cumva să creadă că vrea să se laude. Îşi închipuia că tovarăşii lui, ca şi vizitiul, ar crăpa de necaz şi, sau nu l-ar crede, sau l-ar lua peste picior.

Dar, la urma urmelor, tot nu se putu stăpâni. Inima îi era prea plină, trebuia să şi-o uşureze. Intră în vorbă cu un aprod tânăr, ras de mustăţi şi tuns până la piele. Forfotiră de greutăţile vieţii până ce ajunseră la superiori. Când veni vorba de Sulea, tânărul scuipă şi înjură, căci îl amendase şi pe el cu doi lei, fără să fi avut atâta vină măcar cât e negru sub

unghie.

— Nu se poate om mai ticălos ca dobitocul ăsta, sâsâi dânsul, uitându-se în toate părţile, ca nu cumva să-l audă vreunul din protejaţii lui Sulea şi să-l pârască.

Filibaş simţi că i se gâdilă limba. “Trebuie să-i spun, se gândi, nu pot lăsa să crează de rău pe un om atât de cinstit şi de bun la inimă... Ei, trebuie să-i spun!” Zâmbi cu bunătate, tuşi clătinând din cap şi zise:

— Ei nu, băiete, nu-l cunoşti pe domnul Sulea. Tu eşti tânăr şi nu te-ai izbit de viaţă. Ascultă-mă pe mine, că sunt om bătrân şi cu douăzeci şi cinci de ani de serviciu!... Nu-l cunoşti... deloc nu-l cunoşti!... Şeful e om de zahăr, auzi, de zahăr!

Tânărul rămase o clipă uimit. Parcă nu-i venea a crede că se găseşte cineva să ia apărarea lui Sulea.

— Lasă-mă, nene, îngăimă sfios, gândindu-se că poate Filibaş e spionul şefului şi vrea să-l tragă în cursă. D-ta eşti cel dintâi suflet de om care te apuci să-l lauzi. Păi, dacă-i aşa de bun, de ce m-a amendat pe mine? De ce te-a amendat pe d-ta? De ce face zile fripte tuturor? De ce?

Se uită drept în ochii lui Filibaş. Ochii acestuia însă erau plini de bunătate, de încredere proastă, de fericire. “Nu-i spion, îşi zise tânărul, e prost, dar nu-i spion!”

— Sunteţi necopţi, băiete, ascultă-mă pe mine. Ce amenzi? Parcă au a face amenzile când e vorba de inima omului? Inima-i inimă, şi amenda-i amendă. Şi inima lui e de aur!

Şi-i povesti cu cuvinte dulci, cu amănunte înflorite, cum l-a întâlnit ieri, cum i-a dat mâna, cum... în sfârşit tot, şi pe urmă adăugă triumfător:

— Ei, acu ce zici?

Tânărul aprod îl privi cu milă şi-i răspunse foarte simplu:

— Zic că eşti prost, nene... Iartă-mă că ţi-o spun în faţă,

deşi mi-ai putea fi tată!... Adică, d-ta crezi în făgăduielile lui mincinoase şi te încânţi că ţi-a dat mâna?... Aolică, măre! Crezi d-ta că el o să-şi mai aducă aminte de toate astea? Şi pe urmă ce însemnează că ţi-a dat mâna? Ia spune, ţi-a iertat amenda?...

— O să mi-o ierte, fără îndoială, zise Filibaş cu convingere.

— Ei aşi!... Păi mie nu mi-a dat odată mâna şi secretarul general? Şi nu mi-a făgăduit câte-n lună şi-n stele? Şi cu ce m-am ales?... Ba era să mă dea afară...

Filibaş nu mai zise nimic. Se întoarse încet şi se duse la uşa biroului lui Sulea, ca şi când ar fi căutat acolo adăpost şi apărare împotriva celor ce vor să-i destrame fericirea. Îi părea rău că s-a spovedit băiatului. Ar fi fost mai bine să fi tăcut, să vază toţi cum o să-l primească şeful când o să vie. Atunci, de bună seamă, n-ar mai fi cârtit şi nu i-ar mai fi făcut sânge rău.

Tânărul, însă, se grăbi să spuie numaidecât şi celorlalţi ce i-a povestit Filibaş. Unul câte unul, veniră toţi aprozii la dânsul să-l întrebe dacă-i adevărat şi să-i zică pe urmă că e un dobitoc dacă se încrede în palavrele lui Sulea.

Necredinţa tovarăşilor se aşeză ca un ghimpe în sufletul lui Filibaş. Simţea că se năruie ceva în jurul lui, se năruie mereu şi el nu e în stare să scape de primejdie. Încercă să se liniştească, zicându-şi că aprozii îl pizmuiesc, dar ghimpele, cu toate acestea, pătrundea tot mai adânc, mai adânc.

“Se poate?... Ei, nu se poate, nu se poate!...”

Începea să-şi dea seama că a minţit când a spus că şeful i-a făgăduit să-l avanseze. Nu i-a făgăduit, da, dar negreşit a vrut să-i făgăduiască. Şi deodată îşi aduse aminte de amenzile ce i le croise şeful, de ocările şi de înjurăturile ce i le aruncă de câte ori îl vede, de ameninţările lui că o să-l dea

afară, şi se înfricoşă. Simţea că se zăpăceşte de tot. Gândurile îi alergau prin creieri tot mai neînfrânate, se învălmăşeau, se alungau. O clipă credea că îl avansează, apoi că-l dă afară, şi iar că-l avansează. Se rezemă de pervazul uşii şi-şi duse mâna la fruntea care-i ardea. Nu mai ştia ce să înceapă. Închise ochii. Îl cuprinse o moleşală mare. Îi era somn, parcă n-ar fi dormit de-o săptămână. Rămase aşa, cu ochii închişi, gândindu-se mereu la Sulea, la avansare, la vizitiu, la nevastă, la aprozi... De jur împrejur stăpânea tăcerea aceea care se lăfăieşte prin toate coridoarele birourilor, o tăcere întreruptă când şi când de tusete, de paşi repezi, de râsete înăbuşite, de câte-un ţipăt al superiorilor, dar care, după ce te obişnuieşti cu dânsa, pare grea ca plumbul. Şi, încetul cu încetul, gândurile lui Filibaş iar se limpeziră. Acuma iar nu mai avea îndoieli că n-o să-l avanseze. I se părea că vede pe Sulea venind, şi strângându-i mâna, şi spuindu-i că o să aibă grijă de dânsul. Şi, gândindu-se, sufla greu, ca şi când ar fi avut o piatră pe piept. Era iar fericit şi vesel...

— Dormi, porcule? îi vui deodată în urechi un glas răguşit. Nu ţi-e ruşine?... Aide, cară-te d-aci!

Filibaş tresări fript, se şterse repede la ochi şi bâlbâi, dându-se înapoi:

— Nu dormeam, domnule şef, trăiţi... Nu dormeam... Mă gândeam...

— Mai ai obraz să şi minţi?... Ei las' că te învăţ eu...

Sulea se pusese la pocher cu directorul şi pierduse toţi banii. Ochii îi erau roşiţi de nesomn, faţa boţită. Aruncă o privire încruntată spre aprod, apoi se întoarse repede şi intră în birou, în vreme ce Filibaş murmura tot mai domol şi mai jalnic:

— Mă gândeam la necazuri, trăiţi, mă gândeam la necazuri...

Câteva uşi se deschiseră în pripă şi într-însele apărură capete curioase. Aprozii se uitară la dânsul batjocoritor şi ochii lor parcă ziceau: “Ei, vezi, dobitocule?” Filibaş stătea încremenit. Buzele-i tremurau, iar în gând se întreba: “Ce-i asta?... Ce-i asta?...”

I se părea c-a visat şi începu iar a se freca la ochi. Dar apoi se hotărî să-şi facă ceva de lucru în birou şi să vază dacă întradevăr Sulea fusese acela care l-a huiduit. Se strecură încetinel ca o umbră şi se duse aţă la sticla cu apă. Cu coada ochiului însă se uita spre birou. Văzu pe Sulea scotocind furios printre hârtii şi-l auzi mormăind:

— Pretutindeni praf şi murdărie... Nemaipomenit...

Filibaş luă sticla. Mâinile îi tremurau. Porni în vârful degetelor spre uşă şi, mergând, parcă vedea mereu faţa veselă de ieri a şefului şi în mâna dreaptă parcă simţea atingerea dulce şi moale a degetelor lui. Când puse mâna pe clanţă, îl zări Sulea şi-l opri:

— Filibaş!... Ia vino-ncoace!...

Aprodul se întoarse şi se apropie de masă.

— Ce-i asta? zise şeful cu glas foarte liniştit, arătând cu o mână praful de pe masă, iar cu cealaltă potrivindu-şi monoclul.

Filibaş tăcu. Se uită lung la masă, în ochii şefului, apoi la mâna lui cea dreaptă. Văzu că mâna e subţire, că pielea e albă, numai la încheieturile degetelor e roşă şi că e brăzdată cu vine groase, albastre-spălăcite. Dar de altfel e mână ca şi a lui şi ca şi a altor oameni. Îi era frică să nu scape sticla şi o strânse cu toate degetele.

— Şi crezi tu că o să mai rabd eu murdăria asta şi pe viitor? urmă Sulea cu acelaşi glas liniştit. Crezi tu că biroul meu e grajd în care nu se curăţă decât o dată pe săptămână? Ei, nu, dragul meu! Eu n-am nevoie de trântori. Nu, hotărât. A ajuns cuţitul la os. Acu s-a isprăvit şi cu răbdarea mea... Fii bun, deci, şi-ţi strânge catrafusele şi te cărăbăneşte de p-aci, da? Eu nu

mai vreau să te văz de azi înainte! Din partea mea, n-ai decât să te faci bancher sau ce-ţi place, dar cu mine să nu mai dai ochii... Aşa. Vasăzică, ne-am înţeles?... Să-ţi strângi catrafusele!...

Filibaş vru să se roage frumos de iertare, dar nu putu zice decât: “Am şapte copii, domnule şef, trăiţi...” Şi Sulea deodată începu să ţipe ca un nebun:

— Ei, şi ce-mi pasă mie dacă ai? Eu sunt de vină că ai copii?... Şi dacă ai, de ce eşti trântor? De ce sforăieşti şi dormi în loc să lucrezi? Aci nu se doarme, mişelule, aci se munceşte!... Afară, ticălosule, afară!

Îl luă de spate şi-l duse până la uşă. Filibaş ieşi şi închise uşa cu băgare de seamă, ca să nu facă zgomot.

Inima i se zbătea în piept ca o pasăre rănită. Îi veni în minte nevasta, care o să plângă, vizitiul, care o să râdă de dânsul. Şi deodată i se păru că a căzut de undeva, dintr-o înălţime mare, şi cade, cade mereu fără să se poată agăţa de ceva, fără să ajungă odată la pământ. Se răzemă de pervazul uşii şi ochii i se umplură de lacrimi...

NEVASTA

Ion Bolovanu trăgea să moară...

Stătea chircit în pat, cu un picior întins strună peste cearceaful boţit, cu cellalt cârligat din genunchi, parcă i l-ar fi zgârcit cârceii. Mâinile le ţinea răşchirate ca un răstignit, degetele încleştate în aşternutul de paie, din care se zgâiau, spăimântate şi rupte, câteva fire galbene ca părul în barba unui spân. Pieptul descheiat i se ridica în răstimpuri rare, anevoie, horcăind prelung, parcă cu fiecare înălţare i s-ar fi smuls o coardă din suflet. Ochii, mari, holbaţi, se mişcau cu priviri sticloase, pline de groază, ca şi când ar fi văzut ceva nespus de ameninţător.

Nevastă-sa sta la căpătâi cu o lumânare de ceară aprinsă în mână, cu faţa rece, nemişcată, şi se uita la dânsul întrebătoare, în vreme ce razele roşcate ale luminii îi îmbujorau puţin obrajii şi făceau să-i licărească ochii.

“Acu, Ion moare, iar eu rămân văduvă, se gândea dânsa, urmărind tresăririle de durere ale bolnavului. Acu eu o să mă întorc şi o să plâng, şi pe urmă poate o să mă mărit a doua oară...”

Bărbatul încercă să-şi ridice capul de pe perna umezită de năduşeală. Muşchii obrajilor lui cenuşii se încordară, vinele de la gât se îngroşară ca nişte şopârle. Boala, însă, îl birui numaidecât şi capul căzu şi mai istovit pe spate.

“Cum se căzneşte, săracul! îşi zise nevasta, netezindu-şi buzele cu limba. Mi-e milă de dânsul...”

Simţea însă că minte când zicea că i-e milă. Plecă ochii ruşinată şi începu a se gândi:

“De ce nu mi-e milă? Dar nu izbuti să se lămurească. Dacă mi-ar fi milă, aş plânge... Uite, toate femeile plâng, numai eu stau ca o stană de piatră. Măcar că mie mi-a fost bărbat...”

Se uita cu o pizmă copilărească la cele câteva femei bătrâne, care tropăiau în jurul patului, frecându-şi mâinile, oftând des şi cu multă poftă, şi picurând câte-o lacrimă. Apoi privi iar la Ion, şi iar îşi zise:

“Mi-e milă de dânsul...”

Femeile aruncau din când în când priviri speriate spre bărbatul bolnav şi şopteau stins şi repede:

— Moare!... Uite-acu moare!

Omul părea că aude şoaptele acestea şi le soarbe fără să vrea. Îşi rotocolea în orbite bulbii albi ca marmura şi privirile lui parcă întrebau ceva, parcă cereau ajutor şi milă adevărată.

Apoi, deodată, se simţi în odaie un zgomot ciudat, friguros, ca şi când două aripi mari, nevăzute, ar fi fâlfâit de mai multe ori. În clipa aceea bolnavul îşi îndreptă şi piciorul cel îndoit, se întinse din răsputeri, suspină lung şi uşurat, întoarse ochii cu albul în sus şi pe urmă rămase neclintit. După un dram de vreme, însă, corpul totuşi se mai smuci oleacă, mâinile se adânciră mai grele în aşternut, iar muşchii feţei se schimonosiră, parcă, sub apăsarea unei dureri foarte mari.

— Aoleu, c-a murit!... E mort!...

O femeie uscată, cu nasul scurt şi turtit şi cu o năframă vânătă în cap, se năpusti năucă asupra mortului şi începu a-l scutura, sărutându-l cu lăcomie şi ţipând:

— A murit!... a murit!... Vai de mine, dragul mamii, că te-ai dus şi pe mine m-ai lăsat! De ce te-ai dus singur, puiul mamii, şi de ce nu m-ai luat şi pe mine? Ce mă fac eu fără tine, ce mă fac, ce mă fac?

Nevasta se apropie şi dânsa de marginea patului şi se uită lung în faţa mortului. Pe tâmplele lucii zări un şir de bobiţe de sudoare, care păreau gata a se rostogoli pe obraji la vale. Îi veni deodată pofta neînţeleasă să se încredinţeze dacă Ion e mort sau nu. Îşi trecu lumânarea în cealaltă mână şi atinse cu vârful degetelor mâna mortului, care era rece şi umedă ca pielea de şarpe. Simţi un fior de gheaţă prin inimă şi făcu repede un pas înapoi. O cuprinse o frică grozavă. Lumânarea de ceară începu să tremure în stânga ei...

În casa joasă, săturată de un miros pătrunzător de leacuri, stăpâneau fiorii aceia spăimântători, ce se ivesc totdeauna în faţa morţii. Femeile alergau fără nici o ţintă de ici-colo, bocindu-se în silă, repetând mereu aceleaşi cuvinte fără rost, care fac şi mai jalnică priveliştea morţii.

Într-un târziu intră un bărbat.

— A murit? întrebă dânsul cu glas şters şi nepăsător. Şi, cum nimeni nu-i răspunse, îşi făcu cruce şi adăugă oftând: Dumnezeu să-l odihnească!

Apoi, după ce se uită şi el puţin la mort, clătinând din cap şi ştergându-şi mustăţile, se duse la vatră şi urmă mai tărăgănat:

— Ar fi bine să-l scăldaţi până ce nu apucă a se înţepeni de tot...

Nevasta nici nu se mişcase de lângă pat. O babă îi luă lumânarea din mână şi o puse pe masă într-o oală, şoptind piţigăiat:

— I-a fost tare drag, sărăcuţa... Nici nu poate plânge...

Femeia acuma se grămădi pe o laviţă. Faţa nu i se schimbase, dar dârdâia, parcă ar fi luat-o cu frig. Se gândea necon-

tenit la şoapta babei, ce o auzise ca prin vis: “I-a fost tare drag...” Şi începu a-şi zice şi dânsa:

“Mi-a fost tare drag...” Şi se minuna cum poate rosti cuvintele acestea.

“Mi-a fost tare drag... Adică de ce să-mi fi fost drag? A fost bun? N-a fost. A fost frumos? N-a fost. Apoi de ce să-mi fi fost drag?... Ştia cât vreau să mă mărit cu altul, şi totuşi m-a luat... Şi pe urmă m-a bătut, mai rău ca pe o slujnică... Nu, nu mi-a fost bărbat. A fost un străin...”

Şi, gândindu-se aşa, i se părea ciudat şi neînţeles vălmăşagul şi fierberea ce umpluseră casa: oamenii forfotind cu feţele zbârcite, îmbujorate, femeile care se învârteau în jurul unei căzi de lemn în care se zărea un cap galben, smead, ce se bălăbănea încoace şi încolo, apoi zgomotul ce se asemăna cu un bâzâit de bondari, străpuns când şi când de câte-un sughiţ de plâns... Şi iar îşi zise că ar trebui să plângă şi ea. Toată lumea lăcrimează: aşa se cuvine când moare cineva. Şi, la urma urmelor, Ion tot i-a fost bărbat. I-a cununat popa. Negreşit, trebuie să plângă. Îşi frecă ochii cu pumnii şi-şi acoperi faţa cu şorţul, parcă ar fi vrut să se ascundă dinaintea oamenilor de ruşine că nu-i vin lacrimile.

— Nu pot, nu pot, murmură dânsa în sfârşit. Nu mi-a fost drag...

Îşi descoperi obrajii şi-şi ţinti privirile la flăcările rumene ce se zvârcoleau pe vatră. Simţea că o cuprinde un frig din ce în ce mai năprasnic. Buzele i se mişcau întruna, parcă ar fi bâlbâit rugăciuni...

Oamenii o vedeau şi ei cum se zbuciumă, o priveau lung şi cu milă, clipeau din ochi cu înţeles şi şopteau aşa, ca să-i audă şi dânsa:

— I-a fost tare drag, săraca... tare drag...

Trei zile cât a fost mortul în casă, nevasta a umblat ca o nălucă, punându-şi fel de fel de întrebări, căznindu-se cu fel

de fel de gânduri. Îi era ruşine că nu poate plânge şi ocolea privirile oamenilor. Când vedea mortul în mijlocul odăii, în cosciugul alb, acoperit cu zăbranciul aspru şi înflorit, simţea ceva nedesluşit, ceva ce nu era nici părere de rău, nici bucurie şi nici frică, dar în care găsea câte o urmă din toate acestea.

De mort, însă, nu s-a mai apropiat până în ziua înmormântării. Şi atunci, cineva a luat-o de subţiori şi a dus-o la picioarele cosciugului aşezat în ogradă pe o năsălie ce scârţâia în răstimpuri. În mijlocul mulţimii popa, în odăjdii cusute cu fir, cu barba rară, argintie, cu cădelniţa în mână, din care se bolboceau nouraşi de fum mirositor, părea un moşneag cuminte şi obosit ce istoriseşte lumii, cu glas jalnic, cântător, o poveste tristă de demult.

Nevasta, îngenuncheată, îşi răzemase capul de dunga sicriului. Simţea cum ascuţişul lemnului i se brăzdează în piele, cum îi gâdilă zăbranicul obrajii. Când respira, nările i se umpleau de miros de tămâie... Şi înghiţind cu plăcere fumul acesta năbuşitor, ascultând mormăitul cunoscut al preotului şi răspunsurile grăbite şi răguşite ale dascălului, i se păru deodată că toate acestea i s-au mai întâmplat odată. Creierul îi vuia. Gânduri şi amintiri îi frământau mintea. Se vede stând în genunchi înaintea aceluiaşi popă, ascultând aceleaşi cântece jalnice, iar alături de dânsa simţea pe mortul din cosciug, pe care a fost silită să-l ia de bărbat, care era slab şi răutăcios, pe care îl urâse tot aşa de mult, precum iubise pe celălalt, ale cărui priviri îi ardeau şi-i mângâiau inima, care însă trebuia s-o ocolească, altmintrelea tatăl ei ar fi zdrobit-o... Popa citeşte din ceasloave şi afumă cu cădelniţa, dascălul îi răspunde cu ochii închişi sau întorşi pe dos, iar ea simte din ce în ce mai lămurit că atunci, cealaltă dată, s-a întâmplat ceva grozav, ceva de ce ea nu şi-a putut da seama până astăzi. De-abia acuma, în mijlocul bocetelor prefăcute şi al

fumului de tămâie, înţelege dânsa că popa şi atunci a citit de îngropăciune, că i-a prohodit sufletul ei cel dornic de-a iubi şi de-a trăi, că i-a prohodit iubirea.

Şi, cuprinsă deodată de o durere sfâşietoare, începe a plânge cu hohot, a urla prelung, ca o fiară rănită, aşa cum ar fi trebuit să plângă atunci. Prin plânsul acesta vrea, parcă, să-şi jelească iubirea ei strivită atunci pentru totdeauna, iubirea care cu dânsa a fost mai vitregă şi mai crâncenă chiar decât viaţa.

Lumea de la prohod se uita la dânsa mirată. Popa se opri puţin si începu a tămâia cu cădelniţa. Iar din mulţime trecură din gură în gură vorbele:

— I-a fost tare drag...

Pe nevastă, acuma, cuvintele acestea o înţepară ca nişte ace muiate în otravă. Se întrebă uimită: de ce-i tot dă zor lumea că i-a fost drag? De unde ştiu oamenii ăştia că i-a fost drag? Sau poate vor să-şi bată joc de dânsa, de durerea ei?... Întoarse repede capul şi privi cu ochii înroşiţi, fulgerători, la femeile îngenuncheate şi smerite. Îi venea să se scoale în picioare şi să spuie în gura mare sufletelor ăstora nesimţitoare că nu i-a fost drag, că nu plânge pe dânsul, ci îşi plânge viaţa ei prăpădită... Dar privirile cucernice şi blajine pe care le văzu în ochii norodului o spăimântară şi o îmblânziră. Plecă iar capul şi-şi şterse lacrimile cu mâneca de la cămaşă...

Cimitirul era la marginea satului, pe o coastă lină, presărată cu tufiş. Pe drum începură a ţârâi picuri mărunţi şi calzi. Popa deschise umbrela şi-şi iuţi paşii, iar norodul, de asemenea. Cântările sunau mai vesele acuma, feţele se înseninară... Când ajunse însă la poarta cimitirului, ploaia conteni şi, din dosul unui nour de argint, soarele îşi scoase obrajii înflăcăraţi. Lumea se împrăştie şi o apucă razna, peste mor-

minte, spre groapă, ca să găsească locuri mai bune. Unii, împiedicându-se de cruci rupte şi putrezite, înjurau sâsâind, în vreme ce alţii făceau mare haz pe socoteala dascălului care, alaltăieri, la un botez, băuse până ce răguşise, aşa că astăzi a cântat ca un curcan.

La groapă, cioclii aşezară cosciugul pe dâmbuţul de lut umed, iar popa începu din nou să citească. Stropi sicriul cu agheasmă, stropi şi mulţimea, bălălăi de câteva ori cu cădelniţa, mormăind ceva printre dinţi, şi pe urmă se dădu trei paşi înapoi. Groparii vârâră două frânghii pe sub cosciug şi-l slobozіră încetinel în mormânt. Când crezură că e aproape de fund, slăbiră funiile. Sicriul căzu huruind şi plescăind în apa noroioasă ce se adunase acolo în urma ploii. Popa luă o mână de pământ şi o aruncă în groapă. Oamenii se închinară şi azvârliră cu toţii, rând pe rând, câte-un pumn de lut pe cosciugul ce bubuia ca o darabană. Nevasta vru să facă şi dânsa, ca toată lumea, se plecă să ia un bulgăre, dar vreo câteva femei o traseră repede deoparte, şoptind speriate:

— N-o lăsaţi, că vrea să se arunce în groapă!...

Întorcându-se spre casă, lumea părea că uitase cu totul că vine de la înmormântare. Glume grosolane fâşâiau prin aer, însoţite de râsete înfundate... La pomeni se încinse apoi un chef cumsecade. Mesenii ciocniră des pentru sufletul mortului, iar dascălul, şugubăţ, ca întotdeauna, închină în sănătatea nevestei:

— Şi la anul să bem la nuntă, zise dânsul, trăgând cu ochiul către un bărbat roşcovan din cellalt colţ al mesei, rămas văduv de curând. Căci, de, morţii trăiesc cu Dumnezeu, iar cei vii cu oamenii. Pe morţi trebuie să-i mai lăsăm şi în seama Domnului, că noi avem destule necazuri cu cei vii.

Nevasta şedea mâhnită şi uluită, cu mâinile în poală, cu fruntea plecată. În mintea ei răsunau mereu citaniile popii şi sufletul i se frământa de durere. Se simţea atât de străină în mijlocul oamenilor, care nu-i pot pricepe suferinţa, care n-o pot compătimi, fiindcă nici ei n-au niciodată parte de compătimire.

O babă, care plângea şi bea fără încetare, se uită la ea cu coada ochiului şi bâlbâi, clătinând din cap:

— I-a fost tare drag, sărăcuţa... tare drag...

Nevasta nu auzise vorbele dascălului, dar acelea ale babei îi zbârnăiră în urechi ca o vijelie. Simţi deodată că tot sângele i se urcă în cap. Cuvintele acestea mincinoase, rostite de atâtea ori, i se păreau cea mai cumplită bătaie de joc. Şi nu se mai putu stăpâni. Se ridică brusc în picioare şi strigă ca o nebună:

— Minţi!... Minţi!... Toţi minţiţi!... Nu mi-a fost drag! Mi-a fost urât! Mi-a mâncat viaţa, mi-a zdrobit viaţa, nu-l rabde pământul!...

Bărbaţii o priviră necrezători, femeile îşi făcură cruce, iar baba şopti într-ascuns vecinei din dreapta:

— Tare mi-e frică să nu-şi piardă minţile, sărăcuţa... Că prea i-a fost drag...

IŢIC ŞTRUL, DEZERTOR...

— Hai, Iţic!

— Hai, don' căprar!

Porniră. Căprarul înainte, Iţic după el, prin şanţul de apărare părăsit, în care zăpada se troienise peste bulgării de pământ răscolit de obuze.

Mergeau cu băgare de seamă, călcând numai în urmele îngheţate şi adânci ale vreunei patrule de ieri, cu capetele şi spatele plecate, ca să nu-i descopere ochii duşmani care pândeau din stânga, sau gloanţele ce pocneau în răstimpuri rare ca nişte ţipete ascuţite, cutremurând durerile înălţate şi amorţite în văzduhul posomorât. Mergeau suflând din ce în ce mai greu, apoi asudând.

Cotiră întâi în dreapta, pe urmă iar înainte şi pe urmă se pomeniră deodată la marginea pădurii de brazi care se căţăra, deasă şi încâlcită, pe o coastă piezişă. Atunci, după câţiva paşi, căprarul se opri atât de brusc, încât Iţic Ştrul, urmându-l ca o umbră credincioasă, mai-mai să se izbească de dânsul.

— Să ne hodinim oleacă! răsuflă căprarul fără să se uite la Iţic.

— Să ne hodinim, don' căprar! murmură soldatul, lăsând îndată să-i alunece puşca în zăpadă şi apucându-se să-şi şteargă năduşeala de pe frunte, cu mâneca mantalei, împingân-

du-şi pe ceafă capela prea mică, ştrengăreşte. Aburi albi îi ţâşneau din păr şi din gură, îmbrobodindu-i capul într-o ceaţă ce se risipea îndată în frigul înţelenit.

Căprarul, tăcut şi îngândurat, sufla pe nări fuioare de oboseală. Vru să-şi usuce şi el sudoarea brăzdată pe tâmple, ridică mâna, dar la jumătatea drumului se răzgândi şi-şi îndesă doar şapca mai pe ochi, aruncând pe sub cozoroc o privire nehotărâtă spre celălalt. Când însă Iţic, simţindu-i căutătura, se întoarse întrebător, căprarul se feri, înfricoşat parcă, prefăcându-se că măsoară calea rămasă înapoia lor.

,,Tare-i ursuz astăzi”, se gândi Iţic, agăţându-şi alene arma pe umăr, mai răcorit.

Urmele lor se iveau ca nişte pete negre, mereu mai mici, pe spinarea dealului acoperită cu un cearceaf alb nesfârşit. Parapetul şanţului şerpuia ca o boţitură cenuşie, frântă pe-alocuri, pierzându-se în zare. Zăpada sfărămicioasă stăpânea tot cuprinsul, atât de albă că, privind-o mai mult, ustura ochii. Cerul însă era mohorât şi nepăsător şi se cobora foarte jos, parcă s-ar fi pus să strivească pământul. În văzduh rătăcea o tristeţe grea care pătrundea în suflete mai adânc decât frigul atotstăpânitor. Câţiva copaci răzleţi, negri, cu crengile despuiate, asemenea unor oameni bolnavi cerând iertare, vegheau încremeniţi sub povara singurătăţii.

— De mult n-am mai văzut soarele, rosti Iţic deodată, plictisit de tăcerea care începea să-l înăbuşe.

Deşi vorbise aproape în şoaptă, glasul lui răsună aspru şi poruncitor, zdruncinând liniştea pădurii ca o bătaie grea de aripă. Un brad bătrân tresări spăimântat şi-şi scutură crengile; zăpada se cernu fără zgomot pe învelişul alb. Căprarul se întoarse spre Iţic ca şi cum glasul l-ar fi deşteptat dintr-o aiurare:

— Cum ai zis?

— Soarele, zic, nu se mai arată de mult, repetă soldatul, uitându-se cu nişte ochi voioşi la dânsul. O fi târziu, don' căprar? Să nu ne-apuce noaptea prin pustiurile astea.

— Noaptea? murmură căprarul cu capul coborât în pământ, încât părea a vorbi dintr-o peşteră. Numai Dumnezeu ştie câte se pot întâmpla până la noapte...

Veselia se stinse blând în ochii lui Iţic Ştrul. Glasul căprarului, straniu şi puţin tremurat, i se prelinse în inimă ca o ameninţare neînţeleasă. Mai vru să întindă vorba, dar curajul i se opri în gât. Apoi, cuprins de zăpăceală, porni iar să se şteargă de sudoare, acuma însă numai cu palma goală. Întâi pe frunte, apoi pe ceafă şi pe urmă pe gât. Mai ales gâtul şi-l mângâia prelung, ca şi când i-ar fi fost mai drag ca oricare altă parte a corpului. Avea un gât înalt, uscat, cu vinele umflate, cu o piele foarte roşie şi puţin zbârcită, punctată cu pistrui cafenii cât urmele de vărsat. Sub bărbie începea părul cărămiziu, rar şi murdar, care-i acoperea şi fălcile, împreunându-se cu mustăţile şi urcându-se pe obraji până pe sub ochii verzi, vioi şi parcă veşnic speriaţi. Din mijlocul feţei păroase şi roşcovane, nasul coroiat şi subţire se ridica brusc, dominator, dându-i o înfăţişare veselă, chiar când ochii şi gura se umpleau de tristeţe. Capul totuşi părea prea mare pentru trupul lui pipernicit, slăbuţ, pe care hainele militare groase, sacul din spinare şi arma grea te miri cum nu-l doborau.

Căprarul se uită împrejur, iscodind încotro s-o mai apuce. Urmele, după care veniseră până aici, de-acuma ocoleau pădurea prin dreapta. Se scărpină, scuipă, îşi aruncă ochii la Iţic cu imputare. În sfârşit se hotărî şi o luă spre stânga, aproape de marginea pădurii, cu paşi mai rari, ca şi când ar fi căutat înadins să sosească mai târziu acolo unde totuşi trebuie să ajungă.

Iţic Ştrul merse repede după dânsul, mutându-şi puşca în răstimpuri de pe un umăr pe celălalt. Tăcerea îl posomora din ce în ce mai mult, silindu-l să se gândească. Era vorbăreţ din fire şi mai cu seamă acuma simţea o nevoie dureroasă să vorbească, poate tocmai fiindcă don' căprar era morocănos şi avea o privire atât de neobişnuită.

„De ce tace omul ăsta?” îi alerga mereu prin cap ca un junghi.

Iţic, la început, se mândrise că-l alesese pe dânsul să însoţească în recunoaştere pe căprarul Ion Ghioagă. Mai fuseseră ei împreună şi alte dăţi, şi umblaseră bine. Cu Ghioagă ar fi mers şi-n inima iadului, fără frică. Dar azi căprarul parcă-i un străin. Niciodată n-a mai fost aşa de acru. Se vede că recunoaşterea aceasta e mai primejdioasă ca toate, dacă şi căprarul e încurcat şi posomorât. De ce nu s-o fi alcătuit o patrulă tare, cum se cuvine? Ce nesocotinţă să plece numai doi inşi, când au de înfruntat cine ştie ce greutăţi! Asta înseamnă să mergi de bunăvoie şi fără folos în gura morţii... Iţic Ştrul se cutremură şi se uită ba în dreapta, ba în stânga, mai cu luareaminte, să-şi dea seama unde-l duce căprarul. Înţelese curând că merg spre poziţiile duşmane, dar în aceeaşi vreme parcă se întorc şi înapoi. Ce-i asta? Doar n-o să se vâre chiar printre liniile de foc, să fie împuşcaţi poate chiar de-ai noştri! Se înfricoşă. Barba îi dârdâia, încât zadarnic se silea să-şi strângă fălcile.

Totuşi mai mult îl neliniştea tăcerea încăpăţânată a căprarului. Din ce în ce, era mai sigur că tăcerea aceasta trebuie să aibă vreo pricină. Ghioagă era om glumeţ, vestit chiar în batalion că nu-şi pierde firea şi voia bună nici în clipele cele mai crâncene, că merge la asalt totdeauna cu capela-ntr-o ureche şi chiuind ca la nuntă, stârnind râsul ostaşilor şi făcându-i să uite primejdiile. Apoi Iţic îl cunoştea

bine de-acasă din Fălticeni, unde dânsul avea un han mititel şi cu o ogradă destul de mare să poată găzdui joia, în ziua bâlciului, pe ţăranii care veneau să târguiască. Ghioagă trăgea la Iţic de zece ani, încât se împrieteniseră de-a binelea, ajutându-se omeneşte la necazuri. Acum doi ani, tocmai pe vremea asta, în miezul iernii, când Ghioagă şi-a cumpărat boulenii şi nu i s-au ajuns banii, Iţic a sărit frăţeşte şi, din toată sărăcia lui, i-a împrumutat patru poli, ca să nu scape omul chilipirul. Adevărat că nici până azi nu i-a întors datoria, dar nu face nimic, căci şi Ghioagă e om nervos, cu cinci copii şi fără pământ... Acuma Ghioagă a ajuns căprar, iar Iţic a rămas soldat prost, fiindcă a fost prea sfrijit şi nu-l luase la oaste până azi, când războiul nu mai caută cine şi cât e de voinic, ci-i trimite pe toţi în foc. Dar şi în război au trăit ca doi prieteni; Iţic ştia doar să-i dea căprarului cinstea cuvenită...

— Vezi, măi Iţic, am ajuns noi până aici şi nici măcar datoria ceea nu ţi-am plătit-o!... Doamne, Doamne, cum de nu ţi-am plătit-o?

Căprarul vorbise atât de brusc şi cu atâta durere în glas, că Iţic se spăimântă ca şi când ar fi auzit o sudalmă. Răspunse de-abia după o pauză şi foarte încet, căznindu-se să-şi ascundă turburarea:

— Lasă, Ioane, că ai vreme să mi-o plăteşti, numai să scăpăm cu viaţă!

— Aşa-i, bine zici, să scăpăm cu viaţă, murmură Ghioagă, dar acuma cu o voce răguşită şi mânioasă care închise convorbirea ca o pecete fierbinte.

Gândurile lui Iţic se porniră pe o goană năvalnică, frământându-i în suflet, încetul cu încetul, o frică stranie. Oare de ce s-o fi chinuind căprarul ca şi dânsul? Chiar în clipa când el îşi amintea de cei patru poli, Ghioagă i-a zvârlit vorba

despre aceeaşi datorie. Adică de ce tocmai acuma să-l cuprindă părerea de rău?

Aici nu-i lucru curat... Nu îndrăznea să-şi închipuiască ce poate să fie. Se simţea însă atât de singur, cum nu se mai simţise niciodată. Degeaba încerca să se mulcomească şi să se mângâie că se sperie de năluciri. În adâncul inimii lui frica se zvârcolea tot mai dureroasă. I se părea ca şi când s-ar fi trezit în miez de noapte, singur, fără nici o apărare, în mijlocul unei cete de tâlhari hotărâţi să-l omoare...

Viteaz nu se născuse Iţic Ştrul, ci fricos şi bănuitor. Un copil de se răstea la dânsul, începea să-i joace barba şi să-i ticăie inima. În Fălticeni lumea îl poreclise ,,iepurele". În clipa când doctorul comisiei de recrutare a zis ,,slăbuţ, dar tot bun" Iţic a leşinat. Numai gândul că va merge la război îl îngrozea. Era convins că are să moară când va auzi întâiul bubuit de tun. Cu o zi înainte de-a porni din garnizoană, şi-a luat rămas bun de la nevastă, de la cei şase copii, de la toţi vecinii şi cunoscuţii, plângând ca o babă neputincioasă. Norocul lui a fost că, îndată ce-a sosit pe front, l-au şi băgat în foc. Fiindcă nu îndrăznea să descarce puşca, stătea lipit de peretele şanţului, ferindu-se şi uitându-se când la dreapta, când la stânga, să vază cum mor ceilalţi. Văzând apoi pe ceilalţi, începu să-i scadă frica. ,,Cine are viaţă scapă", îşi zise dânsul. Nici în război nu mai mor oamenii aşa repede şi nici gloanţele nu nimeresc toate. Apoi scoase capul să vadă cu cine are să se bată. Nedescoperind nimic, se miră şi se linişti mai mult: ,,Ce fel de război mai e şi ăsta, că nici nu ştii pe cine omori?" Auzea însă şuierăturile gloanţelor duşmane trecându-i pe deasupra capului şi uneori vedea în faţă câte un bulgăre de pământ sfărâmându-se cu zgomot de zăngănit de cuţite. Alături de dânsul simţi pe urmă ceva ciudat, parcă ar fi căzut un sac greu. Întoarse ochii. Un

flăcăiandru se prăbuşise în fundul tranşei, cu capul plin de sânge. Iţic se înfurie deodată, ca şi când ar fi primit o măciucă în frunte, ridică arma şi începu a trage nebuneşte, să răzbune pe camaradul despre care nu ştia decât că-i dintr-un sat de pe lângă Fălticeni şi că mă-sa era vădană. Înfierbântându-se din ce în ce, simţea că pieptul i se umflă şi braţele i se încordează. Inima îi bătea cu o încredere şi cu o mândrie ce nu le mai avusese niciodată... Când auzi însă mai târziu ordinul de înaintare, frica îl doborî iar şi parcă mai stăpânitoare. Deodată îl copleşiră iară şovăielile şi chibzuirile. În tranşee eşti la adăpost, pe când în câmpul liber trebuie să înhaţi moartea de beregată ca să mergi înainte. Frica de pedeapsă mai mult decât îndemnul sufletului îi poruncea să iasă din şanţ şi totuşi nu era în stare, căci picioarele îi înlemniseră şi nu le mai putea urni din loc. Atunci a zărit pe căprarul Ghioagă sărind din tranşee ca o săgeată şi pornind înainte ţanţoş, cu nasul în vânt. Văzând pe Ghioagă astfel, lui Iţic i-a trecut un fior de căldură prin inimă, picioarele i s-au uşurat ca pana. Şi îndată s-a repezit peste parapet, parcă ar fi vrut să se ia la întrecere cu căprarul. Şi gonind, sufletul i se umplea de mânie şi de o poftă ciudată de-a strivi pe toţi care i-ar sta în cale.

Pe urmă s-a obişnuit şi cu războiul, cum se obişnuieşte omul cu orice în lume. Se gândea la moarte şi parcă nu-l mai înfricoşa ca înainte vreme. Trăia când cu frica-n spate, când îmboldit de o îndrăzneală sălbatică. Cu cât simţea mai aproape primejdia, cu atât îi creştea curajul, pe când depărtarea îi strângea inima. În luptă se întărâta, închidea ochii şi trăsnea în dreapta şi-n stânga, ieşit din minţi... Încetul cu încetul câştigă un fel de încredere care-i dădea o înfăţişare voinicească. Odată, după o încăierare cu baioneta, maiorul l-a lăudat în faţa batalionului. Altă dată, când

un glonte îi găurise pulpa stângă şi rămăsese în urmă să-şi panseze singur rana, comandantul brigăzii, un general în faţa căruia tremurau regimentele, trecând pe lângă dânsul, i-a strâns mâna, l-a întrebat cum îl cheamă şi i-a zis: ,,Bravo, Iţic!" I-a şi scris nevestei sale toate acestea, încât femeia s-a speriat şi i-a trimis o carte poştală rugându-l frumos să-şi mai astâmpere vitejia, c-or să-i rămâie copiii pe drumuri. Iţic însă zâmbi de îngrijorarea muierii. Vedea că ea îl credea tot aşa cum fusese la plecare. Ea nici nu putea bănui că Iţic al ei râvneşte acuma o recunoaştere vădită a vredniciei lui în faţa duşmanului. De unde să bănuiască femeia, dacă el însuşi numai în taină îşi mângâie dorinţa, ca nu cumva să-l ia peste picior vreun camarad mai şugubăţ. Şi cu toate acestea visa decoraţia neîncetat, parcă de ea şi-ar fi atârnat tot viitorul. De aceea se îmbulzea totdeauna când era vorba de vreo însărcinare primejdioasă. Îi tremura inima, îl zguduia frica şi totuşi nu se ostoia. Îşi închipuia deseori cum o să se minuneze toată mahalaua când îl va vedea cu medalia pe piept... Şi parcă auzea şoaptele tuturor: ,,Uite iepurele... Viteaz bărbat!"

Nădejdile lui Iţic s-au spulberat însă de când s-a schimbat comandantul companiei. Locotenentul cel nou, în două săptămâni, nu i-a spus o vorbă bună. Îl înjura din senin, se răstea mereu la dânsul, iar alaltăieri l-a şi lovit cu cravaşa peste cap. Nu era chip să-i intre în voie, oricât se străduia. Asprimea locotenentului i-a frânt încrederea. Frica i se încuiba iar în suflet, din ce în ce mai stăpână. Privirile comandantului îl îngrozeau şi-l înţepau ca nişte săgeţi otrăvite. În cele din urmă îi răsări în minte bănuiala că locotenentul vrea să-l piarză. Şi cu cât se zbătea să se apere, cu atât simţământul acesta i se sfredelea mai adânc în inimă.

,,Poate că chiar acuma mergem la pierzanie!" îşi zise deo-

dată Iţic clipind din ochi ca trezit dintr-un vis.

Mergeau mereu. Cu paşii rari, scufundându-se uneori până-n brâu în zăpada neprihănită, alteori scuturându-li-se în spinare povara crengilor de brazi cuminţi, printre care înaintau trudiţi, abătuţi.

,,Cum mai tace căprarul!" se gândea Iţic călcând cu băgare de seamă în urmele lui. ,,Poate că el ştie şi nu-mi spune..."

Începu să pândească mişcările căprarului. Îi vedea numai spatele: şapca înfundată pe cap, raniţa roasă atârnată lăbărţat pe umeri, puşca agăţată cu gura ţevii tocmai spre dânsul, sacul de pâine în care uruiau înăbuşit încărcătoarele cu cartuşe. Apoi deodată îl cuprinse un urât mare. I se păru că o mână nevăzută îi apasă umerii parc-ar vrea să-l oprească. Îşi iuţi paşii până ce ajunse în dreptul căprarului. Atunci se mai linişti puţin şi întoarse ochii spre Ghioagă, aşteptând barem o vorbă care să-i ostoiască frământarea. Căprarul însă îşi urma mersul greoi, istovit, ca şi când nici n-ar fi băgat de seamă că Iţic a venit aproape de dânsul. Faţa lui uscată, cu pielea oacheşă şi întinsă pe oase, era muncită şi mohorâtă de gânduri. Din când în când mustăţile i se smuceau singure, strâmbându-i mai crunt câte-o clipă înfăţişarea. Iţic se căznea din răsputeri să ghicească ce se zbuciuma în mintea căprarului. Şi, fiindcă ceea ce citea îl îngrozea, se înşela zicându-şi că nu pricepe nimic şi mirându-se de muţenia lui încăpăţânată.

— Adică de ce nu deschide gura? murmura Iţic simţind foarte lămurit cum întrebarea aceasta se împrăştie ca o apă fierbinte, încercându-şi puterea la toate cutiuţele minţii lui şi neputând să scormonească de nicăieri răspunsul mângâietor.

Deodată căprarul se opri iar, fără a mai zice o vorbă, gâfâind de oboseală.

Gândurile negre se risipiră îndată din creierii lui Iţic, ca un cârd de pasări sperioase în care un copil a zvârlit cu praştia. Se uită încrezător în faţa îngândurată a căprarului şi nu-şi pierdu hotărârea nici când Ghioagă întoarse capul, parcă s-ar fi temut să-i întâlnească privirea.

— Da unde mergem, don' căprar? zise Iţic, lipindu-şi întrebarea de buzele căprarului cu atâta stăruinţă, încât părea că vrea să stoarcă negreşit un răspuns care să-i potolească turburarea.

Ghioagă îl privi lung. Din ochi parcă-i picura o milă cu atât mai vădită, cu cât se silea s-o ascundă. Intr-un târziu rosti încet:

— Las' c-ai să vezi... Lasă, nu te pripi, că... Rămase cu gura deschisă ca şi când ar fi avut să mai adauge ceva, dar ceva atât de greu, că îi era teamă să nu-i sugrume glasul şi să-i crâmpoţească buzele.

În clipa aceea Iţic simţea cum îi curgeau sudorile pe obraji, prin barba soioasă, pe piept, pe tot corpul, nişte sudori fierbinţi care însă totuşi nu-l mai puteau apăra de frigul îngrozitor ce începea să i se strecoare deodată prin toţi porii, repezindu-se să-i îngheţe inima. Şi parcă frigul pornea din ochii căprarului şi din gura lui căscată, unde nu se vedea nici limba, nici dinţii, ci numai o pată neagră, rotundă, ca o gură de puşcă încărcată din care pândeşte moartea.

— Bine, don' căprar... Bine, don' căprar... Bine, don' căprar, bâlbâi Iţic, tot mai încet, ca şi cum glasul i s-ar fi filtrat prin nişte site din ce în ce mai dese.

Privirea însă îi rămase spânzurată pe obrajii căprarului, rătăcitoare şi obosită, ca o rugăciune sfioasă. Acuma nu mai râvnea să afle nimic. Îi răsări în minte locotenentul şi-n acelaşi timp o blândeţe copilărească îi umplu sufletul. Se simţea întocmai ca în clipele dinainte de-a porni la asalt: mintea

golită de gânduri, inima încordată de nerăbdare. Viaţa îi atârna de un firicel atât de subţire, că orice freamăt ar fi în stare să i-o stingă.

— Ei, haidem, Iţic, hai să mai mergem! zise căprarul scuturându-se de privirea soldatului, cu o voce îndulcită de milă.

Iţic tresări, parcă i-ar fi înfipt un cuţit în piept. Glasul acesta blajin îl îngrozea ca o osândă. Începu să gâfâie greu şi, dându-se înapoi din ce în ce mai spăimântat, răcni deodată, ca şi când ar fi chemat într-ajutor:

— Nu mai merg, don' căprar!... Nu mai pot, don' căprar!... Nu mai pot don' căprar!... Să ştiu de bine că mă omori, don' căprar!...

— Ia seama, Iţic! Ia bine seama! strigă Ghioagă repede, cu ochii aprinşi de o străfulgerare stranie.

Soldatul văzu limpede lucirea în ochii căprarului şi-i înţelese rostul. Dar furia îi răscolise sângele ca întotdeauna în vârtejul primejdiilor mari. Nu mai simţea decât o pornire oarbă de a se apăra din toate puterile şi de-a abate astfel ameninţarea înainte să-l fi atins. Răcnea deci mereu, acoperind glasul căprarului, şi se retrăgea cu ochii mereu în ochii lui, înfruntându-l. Cum păşea însă cu spatele înainte, se poticni peste o rădăcină moartă şi se rostogoli brusc într-o groapă de zăpadă. Căderea neaşteptată îi stinse într-o clipire toată mânia, făcând loc unei spaime copleşitoare. Acuma îşi dădu seama că nu mai e nici o scăpare şi că trebuie să primească, fără zadarnice împotriviri, orice i-ar fi hărăzit soarta. Din fundul gropii, căznindu-se să se scoale, strigă înfricoşat:

— Stai, don' căprar, că viu!... Stai mulcom, că viu! În mintea căprarului încolţise un gând atunci când Iţic se prăbuşise. Îşi smucise chiar cureaua puştii într-un început

de împlinire a gândului hotărâtor. Dar văzându-i bocancii înzăpeziţi bălăbănind în aer, îi răsări un râs fugar care-i descruntă sprâncenele şi-i goni din suflet ispita.

— Haida-hai! Hai după mine! făcu dânsul, pornind înainte fără să-l mai aştepte.

Iţic se ridică din groapă, se scutură de omăt şi alergă după Ghioagă mai liniştit, ca şi când zdruncinarea i-ar fi risipit grijile.

De-acum mergeau mai iute şi învioraţi, simţind amândoi c-au scăpat dintr-o primejdie. Căprarului i se dezlegă limba şi se întinse la vorbă, încât Iţic de-abia biruia cu răspunsurile. Povesteau însă numai de întâmplări voioase şi petrecute demult, cu ani în urmă, lucruri mărunte ce se înşiră în viaţa oamenilor ca nişte mărgele ieftine şi lucioase pe un fir de aţă de câlţi. Se fereau înadins să se apropie de poarta războiului, parcă aici viaţa lor s-ar fi împotmolit într-un noroi cleios din care nu mai sunt în stare să se desfunde. Vorbeau cu glas tare spre a-şi înăbuşi gândurile ce nu încetau a clocoti în sufletul lor căutând mereu să le întunece mulţumirea. Din când în când căprarul râdea, dar atât de silit, că Iţic se întorcea spre dânsul speriat şi începea să râdă şi el tot atât de prefăcut.

Pădurea se rărea acuma, răsfirându-se în copaci singuratici, înfipţi parcă ici-colo de vreo mână năzdrăvană. Amurgul cobora nesimţit, mohorând din ce în ce văzduhul şi aşternând o ceaţă cenuşie peste albul zăpezii îngheţate.

Tăcerea stăruitoare înfăşură iar din ce în ce pe cei doi soldaţi. Iar nu se mai priveau şi feţele lor iar se mohorau. Mai povesteau ei, dar se pândeau ca doi vrăjmaşi ascunşi. Înserarea le îngreuia sufletele şi le încuraja gândurile negre.

Iţic se uita deseori împrejur ca şi când s-ar fi aşteptat în fiece clipă să primească lovitura. Tocmai vorbăraia căprarului îi strecura în inimă o prevestire de moarte atât de sigură, că

în clipa când ieşiră din pădure întrebă deodată:
— Ai ordin să mă omori, don' căprar?
Ghioagă îşi curmă povestea, parcă i-ar fi retezat-o cu o aţă subţire, şi răspunse fără mirare:
— Eu?
— De ce umbli să mă omori, Ionică? urmă Iţic, acuma plângător ca un copil în faţa unui judecător mânios.
Pe fruntea căprarului se ivi îndată o umbră grea. Întoarse capul, îşi îndreptă arma pe umăr şi murmură foarte gros, ca dintr-o groapă:
— Ia taci!...
Pe urmă, peste câteva clipe, iarăşi:
— Ia taci!...
Şi apoi, aproape la fiecare pas, ostoitor, îngrozit parcă el însuşi de glasul său:
— Ia taci!...
Iţic tăcu şi puse ochii în pământ, urmând pe căprar cu spinarea încovoiată de povara grijilor. Capul, cu şapca pe ceafă, i se legăna în cadenţa paşilor. Creierii îl usturau de zigzagul gândurilor împotriva cărora nu găsea nici o apărare. În suflet i se zvârcolea dorinţa de-a reîncepe vorba cu căprarul şi-i părea rău că l-a întrerupt. Dar Ghioagă păşea acuma parcă mai abătut ca dânsul, oftând în răstimpuri.
Coborau de-a lungul unui şir de molifţi care, ca o linie punctată, tăia în curmeziş coasta blândă adormită sub învelitoarea albă. Se fereau amândoi de ameninţarea ce-i privea de pe muchea celuilalt deal, duşman. Întindeau paşii de la un copac până la altul. Zăpada îngheţată scrâşnea sub bocancii lor atât de tare, încât, în tăcerea stăpânitoare de jur împrejur, întorceau mereu ochii spre frontul vrăjmaş, înfricoşaţi să nu li se audă mersul. O vale seacă, însemnată de câţiva brazi rari, şerpuia chiar sub poalele coastei

duşmane, care se îngusta îndepărtându-se până ce se împreuna cu şirul de molifţi.

Iţic Ştrul, moleşit de gânduri, îşi asculta şi-şi număra paşii şi se uita tot mai curios împrejur, căznindu-se să recunoască locurile. Astfel se pomeni încetul cu încetul cuprins de un simţământ straniu de încredere. Vedea că se apropie mereu de liniile inamice şi aceasta îi înfiripa puţină nădejde. ,,Dacă mergi spre duşman, înseamnă că mergi în patrulare”, îşi amintea dânsul din bruma de teorie ce i-o băgase în cap la cazarmă în Fălticeni. Atunci poate că numai o frică neroadă i-a stârnit toate închipuirile?... Gândul c-ar putea fi aşa îi strâmba faţa într-un zâmbet de fericire nemaisimţită niciodată.

Era mai liniştit şi totuşi îşi dădea seama în adâncul sufletului că liniştea caută doar să-i adoarmă presimţirea şi să-l înşele. Pe când se legăna în speranţe de bine, simţea lămurit că zbuciumările dureroase îi fierb neîncetat în creieri şi că nu-l mai chinuiesc numai pentru că peste ele s-a înţelenit o pojghiţă subţire de nepăsare pe care se poate plimba în voie închipuirea de mulţumire. Groaza cea mare i se ghemuise într-un colţ ascuns al sufletului, ca o fiară la pândă. O simţea cum cloceşte acolo, gata în fiece clipă să se năpustească. Şi, cu toate acestea, o seninătate ameţitoare îl ademenea. Îşi aducea aminte de-acasă şi credea că, după isprava de-acuma, locotenentul trebuie să-i dea învoirea râvnită de-atâta vreme. I s-ar cuveni două săptămâni cel puţin, dac-ar fi pe dreptate, dar s-ar mulţumi şi cu opt zile. Barem să-şi mai vază nevasta şi copilaşii. Ce bucurie când va bate seara la uşa tinzii: ,,Cine-i?”... ,,Hai, deschide, că-s eu, Iţic!” Începu să-şi împartă zilele şi chiar ceasurile ca să nu rămână nici o clipă neîntrebuinţată bine. Întâia zi... a doua... a patra... Dar încă de-ar avea şi medalia?... Ei, poate că se mai înmoaie şi locotenentul acuma... La urma urmelor nu-i aşa de hain

nici locotenentul cel nou, numai să ştii cum să-l iei.

Ajungeau în vale. Coasta duşmană era piezişă ca o râpă şi atât de aproape, că închidea zarea ca un zid. Şirurile de copaci se împreunau într-o rămăşiţă de pădure de brazi bătrâni, cu crengile groase pe care zăpada dormea zgribulită.

Sosiră în pădurice. Căprarul se opri lângă tulpina unui brad foarte gros, cu coaja crestată şi mâzgălită de răşină. O rădăcină, cârligată ca o laviţă, se ridica din pământ peste stratul de zăpadă.

Ghioagă curăţă omătul cu patul puştii şi se aşeză încet şi obosit. Iţic se pironi în faţa lui întrebător, cu o încredere veselă în ochi, suflând greu. Apoi, cum Ghioagă se încăpăţână în tăcere, îi zise zâmbind:

— Am ajuns, don' căprar?

Căprarul însă nu răspunse. Printre tulpinile copacilor se uita spre poziţia vrăjmaşă, măsurând parcă depărtarea din ochi.

După un răstimp, Iţic întrebă iar, tot zâmbitor:

— Mi se pare că suntem chiar în faţa companiei noastre.

Acum căprarul întoarse repede privirea la dânsul şi zise:

— Bine zici... Uite colo...

Şi arătă cu mâna în zare, a lene. Iţic nu vedea nimic. Coasta lină şi netedă se întindea ca o coală de hârtie, dar se topea în ceaţa înserării. Rămase cu ochii pierduţi, doritori, gândindu-se c-ar fi bine, la întoarcere, să nu mai ocolească, ci să meargă drept peste câmp, să ajungă mai repede la companie.

Tăcerea se coborî între dânşii iar ca un gard viu.

Apoi, într-un târziu, căprarul rosti cu glas moale:

— Ei, măi frate Iţic, până aici te-am adus eu... De-aici încolo poţi să te duci şi singur.

Soldatul tresări, parcă l-ar fi înţepat cu un ac. Se uită la căprar, zăpăcit, şi de-abia peste câteva clipe bâlbâi:

— Da unde să mă duc, Ioane?

— Dincolo...

Căprarul îi arătă din cap linia vrăjmaşă şi apoi îşi odihni asupra lui o privire caldă, care îndemnă pe Iţic să întrebe iar, mai nedumerit:

— Adică de ce să mă duc, Ioane?

Pe Ghioagă însă întrebarea aceasta îl înfurie ca şi când i-ar fi zgândărit în suflet o nelinişte de-abia mulcomită. Privirea i se făcu rece şi glasul ameninţător:

— Ce mai îţi baţi gura degeaba? Bucură-te şi porneşte, altminteri...

Iţic se agăţă în neştire de cuvântul din urmă, ca de o funie mântuitoare, şi-l repetă chinuit:

— Altminteri...

Şi rosti atât de straniu cuvântul, încât căprarul se înmuie îndată, fără să-şi dea seama de ce, şi bolborosi ocrotitor:

— Altminteri...

Acuma Iţic Ştrul simţi desluşit că groaza a izbucnit din ungherul ei şi i s-a revărsat în toate tainiţele sufletului ca o otravă fără leac. Ştia că în câteva clipe îl va doborî şi totuşi nu se putu opri să nu mai încerce o amânare. Îşi răzemă arma de tulpina copacului, se aşeză lângă căprar, îi apucă dreapta cu amândouă mâinile, şi gura începu să-i torăie foarte repede, înfricoşat să nu scape prilejul de a-i spune tot, înainte de a fi prea târziu:

— Nu mă lăsa, don' căprar!... Cum să mă duc eu acolo, Ionică?... Nu pot, Ionică! Nu ţi-i milă de mine? ori măcar de nevastă-mea şi de bieţii copilaşi! Acolo mă omoară duşmanii, Ionică! Mă omoară... mă omoară!...

— Nu te omoară, de-asta să n-ai grijă, mormăi Ghioagă,

întorcând capul ca să nu mai vază ochii în care spaima juca nebuneşte, că doar de aceea te-am adus până aici, aproape... Nu vezi? Ridici mâinile-n sus şi urci coasta încet. Nu te atinge nimeni dacă nu mergi cu gând rău.

Soldatul sări în picioare ca muşcat de şarpe. Aruncă priviri înflăcărate de o mânie bruscă, parcă numai acuma ar fi înţeles gândul căprarului.

— Apoi dacă-i aşa, bine că ştiu, că nu mă mişc de-aici nici mort! Lasă c-am priceput eu ispita, că nu-s prost... Vrei să mă faci dezertor, ai? Mă mir că nu ţi-i ruşine, Ionică! Încaltea de nu ne-am cunoaşte de-acasă... Rău îţi şade, Ionică, zău aşa! Adică ce ţi-am greşit eu ţie de umbli să-mi laşi familia pe drumuri şi să mă faci şi pe mine să nu mă mai pot întoarce acasă niciodată?... Ei, iaca eu nu vreau să fiu dezertor! Nu vreau şi nu vreau!

Căprarul îl ascultă liniştit şi pe urmă îi zise tot blând şi domol:

— N-oi fi vrând tu, dar de ce ţi-e frică nu scapi!

— Minţi! strigă Iţic întărâtat de glasul moale al căprarului.

— Degeaba nu vrei tu, că tot dezertor eşti, zise iar Ghioagă.

— De ce să fiu, dacă nu vreau să plec? Eu nu-mi fac datoria? Nu lupt eu ca orişicare?

— Aşa-i, măi Iţic, dar eu n-am ce-ţi face... Crede-mă, măi frate! Ordin! Auzi? Ordin de la don' locotenent... Uite-acu tu nici nu mai eşti în compania noastră. Raportul a plecat de azi-dimineaţă: Iţic Ştrul, dezertor...

Iţic ridică ochii în sus, deznădăjduit. Întrebarea ,, de ce?” îi sfâşia creierii, fiindcă nu găsea nici un răspuns mulţumitor. Îşi dădea seama că e pierdut şi ştiinţa aceasta îi stânjenea gândurile. Căuta în minte vorbe de răzvrătire sau măcar de apărare şi nu mai afla decât o îngăimare nătângă, prostească:

— Nu vreau... Nu vreau...
— Ba să vrei, măi frate Iţic, îi zise căprarul aproape în şoaptă. Trebuie să vrei, că altfel nu se poate... M-am gândit şi m-am frământat de ajuns toată calea până aici şi vezi bine că nu se poate altfel...
— Ce-am greşit, Ionică, păcatele mele? izbuti Iţic să se scâncească iar, mai toropit.
— Parcă eu pot să ştiu?... Nu-s eu de vină, Iţic, vezi tu bine... Mie don' locotenent mi-a ordonat să...
Ghioagă îşi curmă vorba speriat de ochii soldatului, care se făcuseră mari, parc-ar fi vrut să-i sară din cap.
— Să mă omori? stărui Iţic.
— Să te omor! făcu stins căprarul. Şi să te îngrop, să nu ţi se mai afle nici o urmă... Acu vezi bine, măi Iţic, vezi bine că nu te mai poţi întoarce înapoi... Vai de sufletele noastre!
Urmă o tăcere lungă. Iţic privea încremenit buzele căprarului, pe care-şi citea osânda, iar Ghioagă stătea cu gâtul întins, cu ochii ţintă la dânsul, ca şi când ar fi aşteptat un răspuns, care să-i uşureze inima. Frigul se înmuiase. Din cer cerneau, în legănări leneşe, fulgi uşori de zăpadă ca nişte petece de hârtie.
Apoi deodată o trosnitură zgudui tăcerea, urmată de un şuierat ascuţit. Zgomotul parcă trezi din somn toată firea. Un vânt subţire se porni îndată, răsucind în văzduh fulgii şi dezmorţind crengile bradului sub care înlemniseră cei doi soldaţi. O cracă uriaşă, ce se întindea deasupra lor ca o aripă grea, se clătină puţin, fără ca zăpada îngheţată pe ea să se stârnească.
Ghioagă se urni greoi, îşi săltă arma pe umăr şi şopti:
— De-acu eu mă duc... Mi se pare că ne-au zărit cei de dincolo şi trag după noi... Rămâi cu Dumnezeu, Iţic!
Îi luă mâna asudată şi i-o strânse uşor.

Iţic Ştrul tresări ca deşteptat dintr-un vis urât şi se agăţă de mâna căprarului, murmurând:

— Nu vreau... nu vreau...

Glasul îi era scăldat într-o durere atât de mare, că Ghioagă, spre a-şi ascunde mila, se răsti deodată la dânsul:

— Să nu mă amărăşti, omule, că pe urmă-i mai rău!... Eu te învăţ cum să scapi, şi tu mă ţii aici să m-apuce noaptea... Ia seama!

Îşi smulse mâna şi se depărtă câţiva paşi.

— Să nu te puie ceasul rău să te întorci înapoi, Iţic, că mă bagi şi pe mine-n năpastă, iar tu tot nu scapi... Noapte bună!

Porni singur pe calea pe care au venit amândoi, cu capul în pământ, cu inima ca plumbul. Îşi făcu cruce de mai multe ori până să-şi simtă sufletul uşurat. Atunci îşi zise, oftând adânc:

— Mulţumesc, Doamne, că m-ai îndreptat să mă feresc de păcat... L-aş fi avut pe suflet toată viaţa... Bietul Iţic!

Se uită înapoi fără să-şi înceteze mersul. Iţic stătea în acelaşi loc, nemişcat, cu un braţ întins ca o chemare mută.

Căprarul se micşora din ce în ce până-l înghiţi întunericul care se îngroşa văzând cu ochii.

Un foc de puşcă izbucni iar. Iţic se cutremură şi se întoarse spre coasta duşmană. Făcu un pas şi se opri îngrozit, murmurând:

— Nu vreau...

În mintea lui era un vălmăşag cumplit. Nici nu mai îndrăznea să încerce să aleagă vreun gând din miile de frânturi ce se zvârcoleau fără sfârşit. Sufletul însă îi era plin de o încăpăţânare dârză, din care izvora neîncetat murmurul: „Nu vreau...”

Înălţă ochii spre cer aşteptând parcă de-acolo mântuirea. Deasupra capului său înnegrea, nemişcată, craca uriaşă, în stare să ţină lesne orice povară. Şi deodată toate gândurile lui se agăţară de creanga ademenitoare.

Întunericul creştea mereu îmbrăcând tot pământul în haină de doliu. În bezna grea Iţic se căzni mult până să-şi petreacă curelele peste creanga neclintită şi până să-şi potrivească bine laţul pe gâtul lung, cu pielea roşie şi presărată cu pistrui. Craca pârâi puţin peste zvârcolirile lui, iar vântul, din ce în ce mai furios, îl suci şi-l învârti toată noaptea.

Dimineaţa sosi târziu, însoţită de împuşcături tot mai dese. Ninsoarea încetase. Soarele se ivi într-o spărtură de nouri, aprinzând mii de curcubee pe câmpurile înzăpezite.

Iţic atârna sub creanga nemişcată, ca un viteaz în poziţie reglementară. Doar că în loc de capelă avea un strat de zăpadă proaspătă peste părul zbârlit şi că bocancii erau despărţiţi de pământ cu vreo două palme. Ochii lui umflaţi şi ieşiţi din orbite priveau şi acuma speriaţi în zare spre tranşeele companiei. Lumina albă însă îi săruta faţa învineţită, ştergând urmele suferinţelor şi netezind cutele imputării.

În văzduh, peste capul lui Iţic Ştrul, războiul vâjâia mai furios, mai nesăturat, ca o uriaşă pasăre de pradă.

CATASTROFA

David Pop iubea viaţa tihnită. Zbuciumările de nici un fel nu i-au plăcut niciodată. Râvnea linişte multă şi muncă puţină sau chiar deloc; şi izbutise să le aibă pe urma hărniciei tatălui său, un ţăran aprig, sârguitor şi zgârcit, care făcuse avere.

Numai sângele rece îl moştenise David din firea părinţilor. Încolo nici o ambiţie nu-l necăjea. Bătrânul Pop fusese încăpăţânat şi stăruitor. Îşi pusese în minte să-l facă ,,domn", mai ales că şcoala era acolea, la îndemână, în Năsăud, şi nu costa mai nimic. La început păruse că şi băiatului îi place cartea şi că nici n-are să se oprească până nu va ajunge avocat sau cel puţin protopop. Dar pe urmă, când a crescut mai mărişor, s-a înmuiat. Ar fi fost mai bucuros să păzească vacile decât să-şi sfarme creierii cu sintaxa latinească. Totuşi, cu chiu-cu vai, a isprăvit liceul şi a trecut la Cluj să înveţe legile, căci bătrânul ţinea morţiş să-l vază avocat. Degeaba. N-a mai mers. Şapte ani a tot învăţat David şi veşnic, în preajma examenelor, s-a pomenit cu câte-o boală sau cine ştie ce nenorocire atât de mare, că nu era chip să dea ochii cu profesorii. Ţăranul, dârz, nădăjduia mereu. A trebuit să-i spună verde David că s-a săturat. Împlinise treizeci şi unu de ani, era om în toată firea. N-a avut încotro bătrânul; s-a dat bătut. Îi era ruşine de ruşinea lui.

În vremea celor şapte ani trândăviţi pe la Universitate David, ca să arate năsăudenilor că n-a stat de pomană, s-a apucat să-şi facă armata, un an de zile, în două rate. Ba chiar, într-un avânt straşnic, s-a repezit şi la examenul de ofiţeri, şi, spre mirarea lui însuşi, l-a trecut cu bine. Astfel, pe lângă averea ce era să-i rămână de la părinţi, avea şi un titlu: sublocotenent în rezervă. Se simţea măgulit şi înălţat cu titlul acesta. De ziua împăratului se îmbrăca în uniformă, în mare ţinută, şi se ducea la biserică stârnind senzaţie în orăşelul liniştit. Copiii se ţineau după dânsul, admirându-i strălucirea, iar jandarmii îl salutau înlemniţi de respect. David păşea grav şi mândru, îşi răsucea mustaţa, îşi zdrăngănea sabia şi-şi zicea cu mulţumire că nu-i lucru puţin să fii sublocotenent în rezervă.

Îndată ce-a întros spatele şcoalei, David s-a însurat cu fata unui protopop de la Târnave, o fiinţă drăgălaşă, blândă, supusă şi cu o zestre frumuşică. Bătrânul Pop însă muri înainte de a-şi putea vedea nepoţelul, care sosi tocmai în ziua când se împlinea anul de la nuntă. A rămas David stăpân şi cap de familie. Nici o grijă nu-l apăsa. Nevastă-sa vedea singură de toată gospodăria mai bine ca orice bărbat. Capul n-avea decât să mănânce, să se plimbe şi să se îngraşe, ceea ce nu întârzia s-o facă, dar fireşte cu măsură.

Astfel David era foarte mulţumit cu viaţa. În lume nu prea ieşea. Doar uneori la berărie şi joia, ziua bâlciului, prin piaţă. Năsăudul de altfel atât avea. Pe dânsul însă şi acestea îl plictiseau. La berărie domnii îl omorau veşnic cu politica. Ce-i păsa lui? El voia linişte. De ce să se frământe? Era bine cu românii, dar era bine şi cu ungurii. Ce să se amestece el în certuri d-astea? Se abonase, mai cu seamă fiindcă-l zăpăcise un agent, la un ziar românesc; pe urmă, deoarece ungurii au început să vorbească pe socoteala lui, s-a abonat

şi la un ziar unguresc. Şi, ca să fie pe deplin liniştit, nu citea nici unul.

Nici măcar la alegerile de deputat nu se ducea. Degeaba stăruiau românii şi degeaba îl rugau ungurii. Ce să se încurce? Dacă ar vota cu unul, s-ar supăra cellalt. Din pricina aceasta apoi românii îl făceau renegat, iar ungurii agitator.

Dar el nu se sinchisea de ce zice lumea. Îşi făcea datoria de intelectual ducându-se, împreună cu nevastă-sa, la toate balurile şi serbările româneşti şi plătindu-şi totdeauna încincit biletul. Dăruia pentru elevii săraci, pentru toate operele de binefacere, drept care era menţionat veşnic în ziarul local printre ,,mărinimoşii donatori şi suprasolvenţi". La petrecerile ungureşti nu se ducea, pentru că nevastă-sa nu ştia nici o iotă ungureşte; îşi plătea însă biletul şi acolo foarte regulat, ca să fie cumpăna dreaptă.

Astfel David Pop se simţea fericit şi se plimba pe uliţa cea mare din Năsăud, cu degetele în buzunarele vestei, scoţându-şi burta puţin înainte, privind tihnit împrejur şi având mereu un zâmbet bun pe buze. Mânca bine, bea binişor, fuma mult şi se juca ceasuri întregi cu Titi, odrasla lui, care acuma mergea pe trei ani.

Într-o zi însă l-a tulburat o întrebare a lui Traian Hogea, directorul liceului, care făcea o politică turbată şi care era vestit că citeşte toate jurnalele ce vin la berăria Rahova. Directorul i-a zis:

— Ei, domnule Pop, ce crezi, avem război, ori n-avem?

— Ce război?

— Război, domnule, război!... N-ai citit în ziare?

Şi s-a apucat să-i explice o mulţime de lucruri pe care David nu le înţelegea, fiindcă nu-i plăceau deloc.

S-a dus acasă abătut şi chiar înfricoşat puţin.

— Elviro, mi se pare că ne-a bătut Dumnezeu... Auzi ce

spune Hogea, că se face război!

— Se vede că s-a săturat lumea de bine, zise femeia cu indignare. Numai războiul ne mai lipsea... În loc să ne rugăm cerului în coate şi-n genunchi să ne mai dea o ţâră de ploaie, că se usucă toate bucatele pe câmp...

David însă era atât de plouat, că Elvira, văzându-l aşa, se grăbi să adauge:

— Dar nici tu nu lua în serios tot ce trăncăneşte Hogea, că doar îl ştii câte verzi şi uscate spune.

Degeaba. Omul nu se mai putea potoli cu una-cu două. Îi intrase în suflet vorba ca o lance. Se aşeză de îndată şi începu să răsfoiască prin ziarele nedesfăcute, şi cu cât răsfoia, cu atât se întrista mai mult şi bombănea:

— Război!... Război!...

Şi brusc, îl cuprinse o mare părere de rău. Cine l-a pus pe el să se facă ofiţer de rezervă? Cum nu s-a gândit el atunci? Tatăl său l-ar fi putut scăpa de armată, cu bani sau pentru boală sau cine ştie cum. Câţi n-au scăpat? Acuma nici nu i-ar păsa de război. A simţit el greutatea titlului şi mai înainte, când trebuia să-şi piarză în fiecare vară câte-o lună cu manevrele, să se obosească, să se chinuiască. Dar azi părerea de rău îl copleşea şi-i tremura sufletul.

— Ce dobitoc am fost, ce dobitoc! Îşi zicea citind articolele războinice sforăitoare şi ameninţătoare.

De-acuma aştepta jurnalele noi cu înfrigurare şi le sorbea parcă din ce în ce mai liniştit. Zilele îl obişnuiră şi cu gândul războiului.

— Ce-o fi o fi! Ce-or face alţii, voi face şi eu... Parcă numai eu va trebui să plec?... Cum mi-o fi scris, şi pace bună!

Într-o după-amiază şi-a scos uniforma, a întins-o în curte pe sfoară, să se aerisească. Umblând prin târg şi-a mai cumpărat una-alta, ce-i lipsea. De-o fi ceva, el să fie pregătit,

iar de n-o fi nimic, atâta pagubă!

Apoi într-o vineri, spre seară, pe când tocmai citea un articol de ziar care spunea că sunt multe speranţe să se evite războiul, David se pomeni cu o telegramă. Începu să-i bată inima ca o pasăre speriată, iar degetele-i tremurară când o rupse. O citi, îngălbeni şi murmură răguşit:

— Bine, foarte bine, voi pleca imediat!

Toată ograda parcă se puse să se legene, iar văzduhul limpede parcă se posomorî. Elvira veni îngrijorată să vadă telegrama, şi David, de-abia stăpânindu-se, îi spuse:

— Trebuie să plec, chiar astă-seară. În douăzeci şi partu de ore trebuie să mă prezint la regiment.

A fost nevoie de toate stăruinţele şi lămuririle Elvirei până să-l înduplece să aştepte a doua zi de dimineaţă. Trebui să-i explice de zeci de ori că la Bistriţa ajunge cu trăsura în trei ceasuri şi că, deci, dacă porneşte mâine, încă soseşte mai curând decât e nevoie. David s-a învoit, fără a fi convins pe deplin. Acuma, de altfel, el nici nu mai era în stare să înţeleagă nimic. Simţea o povară grea pe inimă şi o dorinţă mare să plece repede, să sfârşească. Pe urmă orice s-ar întâmpla, să se întâmple.

Nevasta a plâns toată seara şi a împachetat. Voia să fie tare, căuta să zâmbească şi zicea mereu:

— Lasă, Davide, că poate n-o fi nimic... Doar n-a înnebunit lumea să se încaiere din senin. Nu, nu, fii liniştit... Ce zici, să-ţi pun şi vreo două flaneluri?

Într-adevăr, şi David parcă se liniştise. Şi-a potrivit uniforma pe un scaun lîngă pat, ca să-i fie la îndemână mâine dimineaţă, şi-a pus în portofel mai multe bancnote şi l-a pupat de foarte multe ori pe Titi, care rămăsese entuziasmat de strălucirea hainelor militare şi nu voia să se culce în ruptul capului.

Dimineaţa David obişnuia să doarmă până la nouă, căci Elvira se scula cu noaptea în cap şi avea grijă de gospodărie. Acuma însă s-a trezit înainte de răsăritul soarelui şi înaintea Elvirei, s-a îmbrăcat cu uniforma, a ieşit în ogradă, a deşteptat vizitiul. N-avea deloc răbdare. Parcă-l rodea să se vadă plecat mai curând, să-şi uşureze astfel poate sufletul.

La plecare a sărutat de trei ori pe Elvira şi i-a spus cu glas tremurat:

— De-oi muri, să ai grijă de Titi!

Iar femeia avea obrajii scăldaţi în lacrimi, deşi încerca să zâmbească, să nu-i îngreuieze despărţirea.

Când a trecut podul Vicarului, David s-a uitat înapoi. Casa lui, cea rămasă de la tatăl său, o casă bătrânească, mare, de piatră, cu o curte în faţă cât o grădină, parcă-l privea jalnic, iar în poartă Elvira flutura o batistă mică, cât un porumbel sfios, ţinând de mână pe Titi, care se freca la ochi cu pumnul. De-abia acum îşi aduse aminte David că nu şi-a sărutat copilul. Îi păru rău şi deschise gura să strige vizitiului să întoarcă. Dar în aceeaşi clipă se gândi că întoarcerea ar fi un semn rău. Cine ştie, o fi chiar mai bine că nu şi-a luat rămas bun de la copil, căci asta poate să însemne că în curând va veni acasă. Simţi îndată că gândul acesta îi aduce puţină uşurare.

Ieşind din orăşel, trăsura trecu pe lângă o cruce mare de lemn, veche, pe care era răstignit un Hristos de tinichea. David, căruia îi cam plăcuse să facă pe necredinciosul şi să scandalizeze pe nevastă-sa spunând că nu-i Dumnezeu, acuma se închină cucernic, bolborosind: ,,Doamne-ajută!”

— Da ce s-aude, domnule? întrebă vizitiul, scuipând între caii care alergau sprinten pe şoseaua adormită. Cică se face război! Să fie adevărat?

— Numai Dumnezeu poate să ştie ce-o fi, zise David.

2

Cea dintâi noapte a avut numai visuri frumoase: parcă era tot acasă, parcă se învârtea iarăşi prin ogradă şi prin zăvoi, parcă vorbea cu Elvira şi săruta pe Titi. În noaptea a doua însă a visat un atac înverşunat şi o luptă cu baioneta, în care el a fost rănit în burtă de sabia unui ofiţer duşman fioros la vedere.

Ofiţerii vorbeau numai politică, puneau la cale soarta ţărilor şi a popoarelor, şi doreau războiul cu gălăgie mare, cu scrâşniri de dinţi. David nu se simţea bine printre dânşii. Vitejiile acestea guralive îl scârbeau. Dar îi plăcea să stea toată ziua în mijlocul plutonului, alcătuit numai din feciori de pe valea Someşului, care mai toţi îl cunoşteau, care toţi îl iubeau, care îşi făceau cruce ca şi dânsul, când se pomenea de război. Printre ei îşi pierdea mâhnirea, îşi regăsea încrederea şi căpăta parcă o nădejde vagă, cuprinsă în cuvintele ,,bun e Dumnezeu, şi mare”.

Trimise de a doua zi o scrisoare lungă Elvirei, în care o îndemna să nu fie supărată, că poate nu va fi nimic, deşi altminteri, de câte ori era singur, simţea că peste câteva zile va fi ce n-a mai fost de când lumea.

De altfel acuma era pregătit şi liniştit. Îşi va face datoria. Pe urmă puţin îi pasă. Dacă aşa i-a fost scris?

Cu o zi înainte de-a pleca din Bistriţa şi-a scris testamentul, l-a sigilat cu ceară roşie şi l-a cusut în buzunarul dinlăuntru al vestei. Nu i-a tremurat deloc nici mâna, nici inima. Se gândea doar, că, de-o muri, barem să se afle cine a fost el şi care i-au fost ultimele dorinţe. Scriind însă, i-a trecut prin minte de multe ori că, dacă va scăpa din prima

luptă, scăpat va fi din tot războiul. Licăririle acestea îl bucurau. Avea încredere în presimţiri, mai ales în cele bune, cum are totdeauna omul în faţa primejdiei sau a necunoscutului.

3

Batalionul lui David a pornit cel dintâi, în ziua cea dintâi.

Curtea cazărmii fusese plină de ţărani posomorâţi, de femei în lacrimi, de alergături, de strigăte, plânsete, înjurături, de zăpăceală. Pe străzi, o îmbulzeală greoaie. Lumea străină urla de însufleţire şi bătea cu flori pe oamenii care mergeau să moară cine ştie pe unde şi pentru ce.

David habar n-avea unde se duce. De-abia a doua zi, într-o gară de prin şesul Ungariei, au aflat că se vor bate cu sârbii. De altminteri lui nici nu-i păsa cu cine are să se bată. Îi era totuna. Trebuie să-şi facă datoria, încolo ce-o vrea Dumnezeu.

Era atât de calm, parcă de când lumea numai războaie ar fi făcut. Amintindu-şi în treacăt de viaţa lui tihnită din Năsăud, i se părea că visează, că viaţa aceea n-a existat aievea niciodată, cu toate că nu trecuse mai mult de zece zile de când primise telegrama cea grozavă. Parcă era alt om. Cel din Năsăud amorţise, făcând loc unui somnambul ce-şi zicea mereu, ca încurajare şi mângâiere:

— Îmi voi face datoria...

Nu îndrăznea, poate nici nu era în stare să-şi dea seama ce s-a petrecut în sufletul său. Nici prin gând nu i-a trecut ca să se întrebe ce-i datoria. S-a agăţat de cuvântul acesta şi era mulţumit că într-însul a găsit un sprijin destul de puternic. Poate că, încercând să se dumirească, n-ar fi avut liniştea şi stăpânirea de sine. Poate că, dacă ar fi vrut să afle,

i s-ar fi deschis o prăpastie şi s-ar fi înfricoşat atât de mult, încât l-ar fi cuprins tulburarea şi groaza. Poate că simţea toate acestea şi înadins înăbuşea din rădăcină orice gânduri chinuitoare.

Ceilalţi ofiţeri, cei care făcuseră politică şi vitejii acasă, acuma, apropiindu-se de câmpiile morţii, deveneau din ce în ce mai nervoşi, galbeni la faţă şi răguşiţi la glas. David, dimpotrivă, avea pe buze un zâmbet de o mulţumire stranie, parcă s-ar fi dus la o serbare frumoasă, hotărât să plătească înzecit costul biletului. Când batalionul a jurat din nou credinţă împăratului, în faţa duşmanului, David a jurat din tot sufletul. Jurământul îi întărea credinţa în datoria mântuitoare.

Cele dintâi bubuituri de tunuri i-au cutremurat puţin inima, iar sâsâitul gloanţelor care-i alergau pe lângă urechi l-au spăimântat. Mai ales însă când a văzut pe cel dintâi flăcău din plutonul lui, alături de dânsul, căzând cu faţa în jos, ca un sac de pământ, fără şapcă şi cu faţa înroşită de sânge, i-a trecut prin creieri, scurt, ca o fulgerare:

— Datoria e moartea.

Şi s-a buimăcit.

Până atunci, cum-necum, uitase să-şi închipuie că războiul înseamnă moartea. Până atunci i se păruse ceva nelămurit, înfricoşător, dar fără să se gândească numaidecât la moarte sau poate gândindu-se la ceva mai rău ca moartea. Dar s-a lămurit repede. A înţeles şi s-a întărit mai mult. Gândul morţii, îndată ce s-a ivit, nu l-a mai înfricoşat. Moartea-i pentru oameni. O aştepta deci cu seninătate, nepăsător, ca ceva trebuincios sau întâmplător. După ce a văzut primul mort şi apoi cu cât a văzut mai mult sânge a priceput că moartea alege şi că, oriunde ar fi omul, îl ajunge. În seara întâiei lupte a numărat zâmbind şapte găuri de gloanţe în chipiu, în mânecile tunicii, în bufanţii pantalonilor. Gloanţele

au bâzâit împrejurul lui şapte ceasuri necurmat, dar au căutat pe alţii, nu pe dânsul. Maiorul care rămăsese în marginea satului, cu vreo doi kilometri în urma liniei de moarte, ascuns în nişte mărăcini, a fost găsit rece, lovit în inimă de un glonte rătăcit, pe când el a scăpat fără nici o zgârietură în ploaia ucigătoarelor năpârci de oţel.

Ziua aceasta i-a dat siguranţa. De aci încolo mergea prin focul cel mai năpraznic ca şi cum s-ar fi plimbat prin piaţa Năsăudului, într-o dimineaţă de vară, numai printre porumbeii vicarului. Soldaţii prindeau încredere şi îndrăzneală văzându-l. Era o cochetare cu moartea, nevrută, firească, pe care ceilalţi o numeau curaj sau eroism, dar care pentru dânsul era numai împlinirea datoriei. În curând i-a mers vestea. Camarazii îl priveau cu puţină invidie, comandanţii cu respect. Au venit medalii şi cruci să-l răsplătească. El însă nu s-a bucurat şi nici nu le-a purtat. Zâmbea şi-şi zicea:

— Răsplată pentru datorie... Ridicol.

4

Dar zilele, săptămânile, lunile trec mereu şi războiul nu se mai sfârşeşte. O biruinţă mare nu foloseşte cât o picătură mică de iod pe rana unui ostaş. Şi biruinţele atrag înfrângeri, şi înfrângerile, alte biruinţi şi războiul ţine.

David Pop, soldat viteaz şi iscusit, a căpătat, împreună cu o stea mai mult pe guler, şi o însărcinare mai de seamă: o secţie de mitraliere. Războiul lung a făcut din civilii neştiutori ostaşi de frunte. Şi din Serbia l-au trecut în Galiţia, şi din Galiţia iar în Serbia, şi pe urmă în Polonia. S-a bătut în mlaştinile Pripetului şi pe malurile Dvinei, iar în cele din urmă a ajuns în valea Isonzului, unde s-a statornicit.

Trecuse doi ani de când David Pop n-a prea cunoscut zile

fără trosnituri de tunuri şi fără lătrat de mitraliere. Alţii doreau pacea, casa şi familia, el nu mai dorea nimic. Se încăpăţânase în datorie ca un smintit într-o idee fixă. Alţii au găsit răgaz să se repeadă pe acasă, el n-a avut şi nici n-a căutat. Parcă-i era teamă că, de-ar ieşi o clipă din făgaş, şi-ar pierde deodată toată liniştea, s-ar reîntoarce în sufletul său cellalt. David Pop, cel tihnit de odinioară. Şi atunci cine ştie ce s-ar alege din năzuinţele lui de-acuma.

Scria în fiecare săptămână, regulat, Elvirei. Îi trimitea sărutări ei şi lui Titi, şi speranţe că în curând se va sfârşi, va veni, vor fi iar fericiţi şi tihniţi. Primea mai puţin regulat scrisori de la nevastă-sa, cu lacrimi, cu dorinţi, cutremurări de grijă şi rugăminţi la Dumnezeu. Dar nici acestea nu-l scoteau din socoteala lui. Îi era dor de nevastă şi copil, un dor ciudat care nu-i abătea gândurile de la datorie. Întâi datoria, îşi zicea, şi pe urmă tihna, pacea, dragostea.

Nici în vis nu mai umbla pe-acasă. Visa asalturi crâncene, lupte furtunoase, obuze ce se spărgeau lângă el şi-l lăsau nevătămat, comenzi disperate, gemete sfâşietoare. Visa şi noaptea războiul pe care-l făcea ziua. Alţii se visau mereu acasă şi, când se deşteptau, plângeau că visul n-a fost realitate.

5

Acuma viaţa i se scurgea într-o văgăună săpată adânc în stâncile Carsului, în dosul liniei de foc, la câţiva paşi. Avea un pat ticluit din scânduri verzi şi o saltea moale, luată dintr-un sat părăsit, şi lumină electrică adusă şi pusă înadins spre a le batjocori mizeria. Aici trăia acuma împreună cu un căpitan croat, un locotenent şi doi sublocotenenţi unguri, care toată ziua înjurau şi oftau după pace. De când trecuse la mitraliere, David fusese strămutat într-un regiment, unde

se simţea foarte stingher, fiindcă el vorbea prost ungureşte şi nu se prea înţelegea cu soldaţii care de altfel erau mai bătrâni, aveau copii acasă şi veşnic se văitau şi se jeluiau de oboseală şi de dor. Şi viaţa de-abia se urnea din loc aici, ca o apă mare căreia nu i se vede cursul.

În vizuina aceasta s-a pomenit, într-o bună zi, cu Alexe Candale, un prieten vechi de pe la Universitate, un om uscăţel, cu ochii negri foarte vii şi pătrunzători, cu un glas tăios şi cald. David l-a îmbrăţişat şi l-a sărutat. Îi asculta vorba ca o evanghelie. Erau luni de zile de când nu mai auzise un cuvânt românesc. Nu se sătura privindu-l şi auzindu-l. I se părea că truda războiului şi veşnica ameninţare a morţii i-au mai înăsprit înfăţişarea, dar că sufletul i-a rămas poate şi mai aprins ca odinioară.

Erau singuri.

— Nu te-ai prea schimbat, Alexe, zise David cu o dojană zâmbitoare. Cum erai acum zece ani, eşti şi astăzi.

— Dar vremurile s-au schimbat cumplit, răspunse Candale repede, privindu-l drept în ochi, întrebător parcă.

David simţea în privirea prietenului o preocupare mare, o povară foarte grea ce-i apăsa inima, o îngrijorare însufleţită; dar nu înţelegea nimic. După o tăcere scurtă, Alexe urmă brusc, cu aceeaşi voce întrebătoare, sfredelitoare:

— De trei ori am fost rănit şi nu ştiu pentru ce!

— Eu nici măcar zgâriat n-am fost, şi se împlinesc doi ani de când mă bat neîncetat. Cu sârbii, cu ruşii, cu cazacii, cu italienii, cu toţi m-am lovit, zise David cu puţină mândrie, ceea ce nu prea era în obiceiurile lui.

— Ne vărsăm sângele prin ţări străine şi nu ştim pentru ce! rosti Candale cu glasul de adineaori. Apoi, fiindcă în ochii lui David văzu aceeaşi nedumerire încăpăţânată, urmă pătimaş, din ce în ce mai aprins: Dar ce-avem noi cu sârbii?

Ce-avem noi cu ruşii ori cu italienii? Ce-avem? Spune-mi tu, că eu degeaba mă întreb! Ce ne-au făcut şi ce le-am făcut? Şi cu toate acestea ne măcelărim de atâtea luni de zile. Tu habar n-ai ce s-au prăpădit din flăcăii noştri, cât sânge românesc s-a vărsat! Au rămas satele pustii. Şi toate degeaba! Înţelegi tu? Degeaba!... Ce va răsări din marea aceasta de sânge românesc, din pământurile îngrăşate cu cadavrele noastre? Crezi tu că vom avea noi vreo mulţumire? Crezi?... E îngrozitor ce se petrece cu noi. Alţii, cel puţin, ştiu că se sleiesc pentru ceva, alte neamuri. Dar noi?... De ce? De ce?

David Pop îl asculta cu ochii mari, uluiţi aproape. I se părea că în faţă i se deschide o prăpastie în care va trebui să se rostogolească în clipa când îşi va arunca ochii spre dânsa. Simţea lămurit că începe să-l cuprindă o frică ciudată şi murmură grăbit, ca şi când s-ar fi agăţat de o funie salvatoare:

— Datoria, Alexe!

Candale însă izbucni aspru, hotărât:

— Datoria?... Orice datorie are margini!

Un sublocotenent bătrân intră vesel, triumfător, aducând cu mândrie o veste de victorie cine ştie unde şi, după ce o împărtăşi celor doi prieteni, adăugă singur, melancolic:

— Toate acestea însă nu ne apropie de pace.

Nu mai putură vorbi şi Candale plecă în curând. David rămase încurcat, tulburat, cum n-a mai fost niciodată. Mereu simţea prăpastia ameninţătoare în faţă, tot mai largă, mai chemătoare. Tocmai noaptea târziu, pe front, în dosul mitralierelor care măcăiau înfricoşător, în mijlocul ploii de oţel, tocmai atunci îşi mai veni în fire şi se pomeni deodată zicându-şi cu uşurare:

— Alexe e pornit rău... Aşa a fost totdeauna... Datoria!

Şi, privind cum un soldat schimba benzile de cartuşe, cum

ochitorul corecta mereu maşina morţii, căutând să străbată întunericul din faţă, de unde veneau stăruitoare obuzele ce se spărgeau pe cer cu lumini galbene, semănând gloanţe, văzând rachetele luminoase înălţându-se în văzduh şi uitându-se de-acolo minute întregi ca nişte ochi fără milă, aducători de moarte, David se gândea numai la Candale şi, cu cât se gândea acuma, cu atât se potolea. Alexe numai de boroboaţe s-a ţinut şi la Cluj, odinioară. Veşnic avea certuri, ba cu studenţii unguri, ba cu profesorii, ba din pricina manifestaţiilor. Voia triumful dreptăţii şi cine mai ştie câte altele. David însă nici atunci n-a priceput rostul vălmăşirilor. Adică de ce ceartă, hărţuială? Ce folos? Parcă românii nu vor fi tot români, oricât s-ar căzni să-i oropsească? Poftească oricine să facă pe Vasilie Precup ori pe Toader Hârlău să nu mai umble în opinci şi să nu mai doinească! Vasăzică, toate ciorovăielile în privinţa aceasta sunt vorbe de clacă. Şi la urma urmelor ce-au folosit frământările? Poate că mai rău au otrăvit sufletele, poate că...

În clipa aceea un obuz uriaş vâjâie ca o furtună în văzduh şi îndată se înfige numai la câţiva paşi de dânsul, acoperindu-l cu pământ împreună cu soldaţii de la mitralieră. Maşina îşi încetează brusc tăcăitul. Oamenii se dezgroapă tremurând, cu sudori de gheaţă. David îşi scutură nisipul din păr şi de pe haine, zicându-şi cu un oftat în care era şi mulţumire şi părere de rău:

— Asta da, asta-i realitatea... Celelalte-s visuri şi închipuiri.

6

A doua zi i-a ieşit din cap de tot tulburarea pricinuită de cuvintele lui Candale. Îşi urma viaţa ca mai înainte: mitralier-

ele şi somnul şi mâncarea. Altminteri nimic nu-l interesa. N-a mai citit iarăşi nici un ziar de când a început războiul. Adică de ce să citească? Din jurnale să afle cum e războiul, el, care zilnic, în fiecare minut îi vede în faţă grozăvia şi simte de jur împrejur cum îl pândeşte moartea? Camarazii veşnic discutau, veşnic făureau planuri de viitor, iar deseori se certau împărţind Europa sau aşezând rostul popoarelor după pace. David stătea în vremea aceasta întins în pat cu ochii la becul electric, fără vreun gând în minte, având doar senzaţia că ţeasta i-e cu desăvârşire goală, parcă războiul i-ar fi stors încetul cu încetul tot creierul.

Zilele se schimbau mereu neschimbate, nepăsătoare şi nenumărate. David cel puţin nici nu le mai ţinea seama. Ce folos? Ce-a fost ieri va fi şi mâine. Nimic mai bun, nimic mai rău. Îi plăcea să vegheze aşa, nemişcat, cu ochii deschişi fără să vază, cu urechile ascuţite fără să auză. Astfel barem îşi odihnea oasele şi-şi cruţa nervii pentru ceasurile datoriei.

Într-o seară, stând aşa pierdut, a băgat de seamă, fără să vrea, că tovarăşii lui sunt mai aprinşi ca de obicei, că vorbesc înfuriaţi şi, din când în când, aruncă spre dânsul priviri piezişe şi bănuitoare. Mai ales un locotenent secui, foarte mustăcios şi cu nasul vânăt, gesticula ca un disperat, sporovăia mereu nemţeşte şi se întrerupea brusc spre a înjura lung pe ungureşte. Atunci David a făcut ceea ce nu făcuse niciodată: a întrebat pe căpitanul croat ce s-a întâmplat. Doi sublocotenenţi au sărit fripţi:

— Ce s-a întâmplat? ţipară piţigăiat. D-ta nu ştii?... D-ta dormi, d-ta...

Căpitanul, mai potolit, îl lămuri:

— S-a întâmplat, amice, că românii d-tale ne-au sărit în spate...

— Ca nişte bandiţi, ca nişte tâlhari! S-au repezit în Ardeal, poate că în clipa asta sunt în satul meu, poate că ticăloşii acuma devastează casa mea părintească! răcni locotenentul secui cu o privire sălbatică.

Era tocmai o zi de marţi. Toate relele numai în zile de marţi îl năpustiseră. Marţi!

David Pop se ridicase pe jumătate în pat şi acuma stătea cu ochii mari, largi, uimiţi. Se făcuse o tăcere adâncă în vizuină, întretăiată doar de respiraţiile furtunoase ale secuiului. Toţi se uitau la David întrebători, într-o aşteptare grea, ca şi când de o vorbă a lui ar atârna mersul lumii întregi şi soarta războiului. El îi privi pe rând, îşi făcu gura pungă, parc-ar fi vrut să zică ceva, clătină din cap în semn de nedumerire şi apoi se lăsă iar pe spate cu mâinile încrucişate sub ceafă.

Un sublocotenent nu se putu stăpâni şi zise celorlalţi, pe ungureşte, încet, dar aşa încât să auză şi David:

— Pun rămăşag că-i pare bine... Zadarnic, are sânge de trădător!

David într-adevăr auzi, pricepu şi tot nu spuse nimic. El ştia că şi-a făcut datoria deplin şi nu se sinchisea de vorbele nimănui. În patruzeci şi nouă de lupte crâncene nu-şi pierduse niciodată sângele rece, salvase situaţia de multe ori, drept care fusese de atâtea ori lăudat, decorat, îmbrăţişat. Acuma să-şi piarză firea?

Căpitanul însă, făcându-se a nu auzi vorbele sublocotenentului, curmă tăcerea întrebând fără înconjur:

— Tu ce zici, camarade?

Glasul răsună ca o acuzare. David avu o tresărire. Parcă i se urca un nod greu în piept, gata-gata să-l sugrume. Răspunse repede:

— Ce-mi pasă mie?... Eu ştiu că-mi fac datoria. Încolo,

tune, fulgere...

Şi se întoarse încet, oftând, cu faţa spre peretele de stâncă, unde pe câteva cuie îi erau atârnate hainele şi armele, toată averea lui de azi.

Căuta să fie liniştit şi nu mai putea. Simţea că îi furnică ceva prin inimă, că în minte pornesc de-a valma gânduri stranii. Se silea să nu dea ascultare discuţiei camarazilor, cum a făcut totdeauna, şi nu izbutea. Auzea neîncetat, ca nişte stropi de plumb, ce i-ar fi picurat pe creieri:

— Ticăloşii... Trădătorii... Valahii... Transilvania...

Ura şi furia ofiţerilor i se izbeau de timpane, îi pătrundeau în sânge, i se coborau în suflet şi i-l răscoleau cumplit. Se pomenea că pe buze i se grămădesc răspunsuri şi ocări, simţea că ocările îl chinuiesc.

— Trebuie să fiu liniştit. Ce-mi pasă mie? Ce am eu să mă amestec? îşi zicea mereu şi tot de atâtea ori se hotăra să nici nu se gândească la ceea ce se petrece împrejurul lui.

Dar liniştea îl ocolea acuma. Vorbele ofiţerilor i se înfipseră adânc în urechi şi-i răsunară toată noaptea. Şi noaptea aceea a fost înfricoşătoare şi nesfârşită, cu toate că nici un bubuit de tun şi nici un foc de puşcă n-a cutremurat-o. Ceilalţi dormeau duşi, sforăiau straşnic şi din când în când tresăreau sau strigau speriaţi prin somn. El însă n-a putut închide ochii nici un minut, deşi stătuse aproape douăzeci şi patru de ceasuri în mijlocul pârjolului şi era zdrobit de oboseală. Acuma n-o mai simţea. Acuma capul îi vuia de gânduri, parcă toate cele înăbuşite în doi ani de zile s-ar fi năpustit deodată asupra lui să-l strivească sub povara lor.

Îşi aduse aminte de Elvira şi de Titi şi-l cuprinse un dor sălbatic. I se făcu în inimă un gol mare, mistuitor şi dureros, iar ochii i se umeziră.

— Doi ani! Doi ani! murmură dânsul înduioşat.

Apoi îndată îi năvăliră în minte iarăşi vorbele ofiţerilor, ocările şi ameninţările. Şi pe urmă brusc i se aprinse în gând întrebarea lui Candale, ca o făclie puternică: ,,De ce să ne vărsăm noi sângele?” Şi drept răspuns se îmbulzea vorba căpitanului, de mai multe ori, obsedantă:

— Românii ne-au sărit în spate...

Niciodată cuvântul acesta ,,românii” nu i-a sunat în urechi mai ademenitor ca acuma. Îl repeta mereu în gând, îl rosteau în neştire şi buzele lui, fără glas, când duios, când aspru, când dulce, şi simţea ca o mângâiere de mamă rostind:

— Românii... Românii... Românii...

Şi deodată se pomeni închipuindu-şi ce-ar fi dacă în Năsăud solgăbirăul ar fi român, şi silvicultorul, şi judecătorul, şi jandarmii, şi în Bistriţa iarăşi numai români la tribunal, la primărie, la şcoli, până şi fişpanul să fie român. Şi, pretutindeni, în toată Transilvania, numai români. Ce-ar fi?

Gândul îl bucură ca pe un copil şi adăugă zâmbind în sine: ,,Chiar şi honvezii să fie sub comandă românească.”

Se opri brusc, parcă s-ar fi speriat că-l bat asemenea gânduri.

,,Nu se poate!... Auzi, ce copilării!... Copilării!... Prea ar fi...”

Murmură de câteva ori ,,copilării”, dar în curând iar se surprinse zicându-şi:

,,Românii au intrat în Ardeal... Poate că au ajuns şi pe la noi... Poate că acuma solgăbirăul e român în Năsăud...”

Vedea cu sufletul toată harta Transilvaniei, încercuită de Carpaţii sălbatici, cu oştiri multe, coloane nesfârşit de lungi repezindu-se vijelios prin trecătorile strâmte şi întortocheate, intrând prin sate unde femeile şi copiii se uitau cu uimire din porţi, înaintând fără zăbavă prin Alba Iulia, prin Cluj,

prin Sibiu, spre Tisa, irezistibile, cine ştie până unde?

Deodată însă îi bâzâiră în urechi ocările secuiului, vedenia pieri şi în schimb începu să se gândească ce lupte grele trebuie să fie acolo cu duşmanul care a năvălit în ţară. Un fior de ruşine îi trecu prin tot corpul, dându-şi seama că s-a bucurat o clipă de pătrunderea oştirilor duşmane pe pământul patriei. Dar iarăşi îndată, instinctiv, murmură trist şi îngrijorat:

— Duşman... duşman...

Îl durea în suflet cuvântul. Mai simţise el o dată durerea aceasta o clipă, cu vreun an în urmă, în Galiţia. Un val de ruşi ajunsese până la piedicile de sârmă ghimpată în faţa tranşeei lui. Câţiva începuseră să taie sârmele cu foarfece grele, când David porunci să latre mitralierele. Două minute a ţinut toată afacerea. Ruşii se rostogoliseră pe rând, doborâţi parcă de o coasă uriaşă, nevăzută. Puţini se întoarseră năuciţi şi o luaseră la fugă înapoi, urlând ca nişte fiare căzute în capcană. Măcăitul maşinii îi urmărea necruţătoare, îi izbea din spate, îi prăvălea la pământ. În apropiere, încurcaţi printre sârmele încâlcite, cu trupurile însângerate de gloanţe şi sfâşiate de ghimpi de oţel, zeci de vrăjmaşi se văitau, înjurau, gemeau. Printre glasurile de suferinţă şi de spaimă, David a auzit o jeluire:

— Mamă, mamă!... Sufletul meu, mamă!

Pe-atunci David avea sub dânsul flăcăi de pe Someş. Unul dintr-aceştia zise mirat şi plin de milă:

— Auziţi?... Muscalul se vaită pe româneşte...

David n-a spus o vorbă, a tresărit scurt, simţind o săgeată în inimă, s-a gândit o clipă că trebuie să fie vreun basarabean, dar s-a recules repede, zicându-şi: ,,Fie ce-o fi, dacă-i muscal e duşman!”

Acuma însă îşi amintea îngrozit gemetele acelea, le auzea limpede, jalnice, pătrunzătoare, amestecându-se cu altele care-i sfâşiau sufletul. Bâlbâi cutremurându-se:

— E îngrozitor să se ucidă frate pe frate!

Şi tot atunci i se înghesui în minte întrebarea:

— Ce-aş face eu să fiu acolo, în faţa lor, cu mitralierele mele?

Inima i se strânse ca într-un cleşte înroşit. În loc de răspuns însă îşi zise iar, mai prăpădit:

— E cumplit... Frate cu frate... Bine că nu sunt acolo. Îşi făcu cruce şi murmură uşurat puţin:

— Bine că nu sunt acolo... Ar fi cumplit... Aici ştiu că-mi fac datoria şi nu-mi mai pasă de nimic.

Aţipi spre ziuă şi se visă în Transilvania, prin Năsăud, cu Titi în braţe, sărutând pe Elvira, apoi deodată în faţa unei companii româneşti, cu mitralierele lui, nehotărât, îndurerat, gândindu-se zdrobit de groază:

,,Ce să fac? Ce să fac?”...

7

Se deşteptă asudat, obosit, uluit. Porni să-şi facă slujba ca până acuma, cu sânge rece, dar i se păru că tovarăşii lui, deşi nu mai vorbeau nimic de războiul cel nou, îl urmăreau mereu cu ochii bănuitori. El însuşi se simţea oarecum vinovat şi de-abia mai îndrăznea să le înfrunte privirile. Se temea că i se citesc pe faţă gândurile care l-au torturat azi-noapte. Îl înfuriau acuma gândurile acelea, fiindcă îl urmăreau întruna şi-i răscoleau liniştea care-i dăduse puterea doi ani de zile să-şi facă datoria pretutindeni, care-l scăpase de toate grijile şi dorinţele.

,,Îmi voi îndeplini datoria până la capăt!... Datoria!... Da-

toria!...” îşi repeta necăjit şi stăruitor căutând să-şi recâştige astfel echilibrul. Dar simţea cu mirare şi spaimă că cuvântul acesta nu mai e în stare să-i potolească nici creierii, nici sufletul, că acuma îndată se ridică, mai otrăvitoare întrebarea: ,,Care datorie?” şi că la aceasta nu mai găseşte nici un răspuns mulţumitor.

S-a bucurat când, după amiazi, i s-a dat o însărcinare mai primejdioasă. Poate va avea norocul să-l izbească şi pe el un glonte, să se sfârşească brusc toate gândurile şi temerile. Tot moartea e cel mai bun leac pentru orice durere. Niciodată nu intrase în luptă cu dorinţa, sau măcar cu gândul de-a muri. Azi însă moartea i se părea o binefacere. De ce să se chinuiască, să tremure mereu că-l vor trimite şi pe dânsul ,,acolo”?

Dar moartea nu-l voia. Îi muriră aproape toţi oamenii de la mitraliere, fu silit în cele din urmă să se aşeze el la ochitor şi, totuşi, nici o fărâmă de oţel nu se apropia de dânsul. Parcă înadins îl ocoleau gloanţele. Unde se ducea el, nu mai şuierau cu atâta înverşunare.

Zdruncinarea luptei însă tot îi mai mulcomi gândurile. Dormi buştean, iar când se sculă, îşi zise triumfător:

— Dacă-ţi faci datoria, nici dracul nu te atinge!

Se linişti într-adevăr. Doar că acuma aştepta cu nerăbdare comunicatele de război şi că în comunicat se pomenea căutând întâi şi întâi ,,frontul românesc” şi citind rândurile acelea veşnic cu o strângere de inimă.

8

Peste zece zile apoi veni un ordin urgent: regimentul se va învagona imediat şi va fi transportat pe teatrul de război din Transilvania.

David nu avusese vreme nici măcar să-şi dea bine seama ce s-a întâmplat. S-a pomenit într-un vagon, împreună cu o mulţime de ofiţeri, între care şi Alexe Candale, care-l pironea mereu cu ochii întrebători, înfierbântaţi. Dar n-au putut schimba nici o vorbă până tocmai a doua zi, într-o staţie mică, unde trenul poposea vreo două ceasuri.

Candale l-a întrebat repede, înăbuşit:

— Ei, ce faci?

David aşteptase întrebarea, care totuşi îl ului cumplit. Răspunse tot printr-o întrebare:

— Dar tu?

— Eu voi trece la ai noştri îndată ce voi putea. În orice caz ştiu că n-am să trag nici un singur foc de puşcă... Mai bine să mă omoare ei pe mine, decât să lovesc eu pe vreunul dintrînşii... Nu?

David nu răspunse. Nu-i veni în minte la repezeală nici un răspuns. De-abia pe urmă zise cu sfială, aproape tremurând de emoţie:

— Dar datoria... Dar jurământul?

Candale n-avu vreme să spună nimic. Din faţa lui se vedea însă un dispreţ ciudat pentru vorbele lui David. Simţiră că ceilalţi ofiţeri îi priveau şi că în privirile lor era o bănuială. Trebui să se despartă.

Uruitul roatelor de oţel, zgomotul monoton al trenului în mişcare îi închideau ochii. Stătea nemişcat, aproape zgribulit, într-un colţ, pe canapea, şi mintea îi fierbea. În compartiment ofiţerii nu-l mai luau în seamă, vorbeau, râdeau, fumau şi doreau strivirea ,,valahilor”. Din toate sporovăielile David n-auzea decât “strivirea valahilor” şi cuvintele acestea îl revoltau atât de mult, că-i trebuiau sforţări uriaşe să se stăpânească, să nu izbucnească.

,,Ce mă mai necăjesc zadarnic?” îşi zicea mereu, căutând să se potolească. ,,De ce?... Datoria-i datorie.”

Nu izbutea şi-şi muşca buzele şi încerca iarăşi vorbe mulcomitoare: ,,De ce adică mă prăpădesc cu firea? De ce mă chinuiesc? Eu sunt de vină că trebuie să mă duc «acolo»?... Eu n-am vrut... Nu vreau... Mi-e groază... Dar trebuie să-mi fac datoria! Trebuie, trebuie!”

Se agăţă de vorba aceasta şi bombăni zăpăcit, torturat, ca un cântec de jale, fără de încetare, cine ştie câte ceasuri:

— Trebuie! Trebuie! Trebuie!

9

La Arad trupele fură debarcate şi trimise într-un lagăr, afară din oraş, unde mai poposea un regiment, sosit cine ştie din ce parte a Rusiei.

David nu mai avea stare. Cu cât se apropia de front, cu atât inima îi zvâcnea mai strânsă, cu atât în creieri i se îngrămădeau gânduri şi vorbe care-l ardeau. Se plimba acum, cu capul în pământ, printre corturile ridicate în grabă, printre soldaţii obosiţi care mâncau, cântau, înjurau. Parcă în toată lumea aceasta numai el ar fi fost chinuit de teama frontului, de ziua de mâine, de întâlnirea cu ,,ei”. Ceva îl mâna neîncetat undeva, oriunde, numai să nu-l podidească deodată un plâns cumplit, să se facă de batjocura oamenilor, el, care mersese veşnic cu fruntea sus, în cele mai furioase ploi de foc.

Rătăcind prin cuprinsul lagărului, se pomeni deodată în faţa unui ofiţer ras de mustăţi, cu ochii mici, cu un nas subţire, cu bărbia ascuţită. Se opri fără să vrea. Faţa aceasta

parcă-i era cunoscută. Ofiţerul trebuie să fi avut aceeaşi impresie, căci, după o clipă de ezitare, se repezi la David cu mâinile întinse, strigând cu o bucurie sinceră:

— David Pop!

— Întocmai, răspunse David strângându-i amândouă mâinile. Era mai să nu te recunosc, fără barbă şi fără mustăţi.

— Le-am sacrificat pe altarul patriei de frica lighioanelor, zise ofiţerul luându-l de braţ şi apoi urmând cu mirare: Dar bine, dragă, tu, tu, ofiţer? Ce-ai păţit?... Eu credeam că trândăveşti la Năsăud şi acuma faci parte din comisiunea care iese cu prapori şi icoane să întâmpine pe dorobanţii români... Ei, ce zici?... În frumoasă încurcătură ne-au aruncat întâmplările acestea şi pe noi, cei care suntem la datorie.

Era un prieten bun al lui David, avocat din Bistriţa, Emil Oprişor. David îl ştia ,,şovinist turbat”, cum le zicea dânsul odinioară celor ce nu se astâmpărau. A fost chiar închis o lună în temniţa de la Seghedin pentru că a îndemnat pe ţăranii din Vărarea, care erau în proces cu saşii din Pinteneasa, să nu se dea bătuţi şi pentru că, în urma aţâţărilor lui, vărărenii au împuşcat vreo câţiva boi de-a saşilor pe pământurile împricinate.

Veselia prietenului însă îl tulbura. Cum poate fi atât de vesel când pleacă ,,acolo”?... Sau poate că Oprişor s-a hotărât, ştie ce va face?... Nu se putu opri şi-l întrebă îndată, scurt, cu mult înţeles şi puţină răguşeală în glas:

— Tu ce zici?

Aştepta răspunsul cu inima ghemuită.

Emil Oprişor răspunse însă fără şovăire, repede, cu o nepăsare uimitoare:

— Ce zic, dragul meu?... Zic că trebuie să ne facem datoria. Iată!... Există oare altă posibilitate? Eu nu văd. Doar s-

o ştergi la duşman... (David tresări auzindu-l cu câtă răceală rosteşte cuvântul ,,duşman".) Alta însă nu se poate. Întâi fiindcă ai jurat şi eşti obligat să-ţi ţii jurământul. Eu nu admit trădarea nici subt pretext că o faci pentru ţară sau pentru neam. Trădătorul e un ticălos, orişice motive l-ar îndemna la trădare. Mai ales că motivele totdeauna, înţelegi, totdeauna sunt interesate într-un fel sau altul şi izvorâte din egoisme laşe. Pe urmă chiar presupunând că ai vrea să treci la duşman, întrebarea e: poţi? Eu cred că nu. Fii sigur că pe noi ne supraveghează mii de ochi. O mişcare suspectă, şi te trezeşti cu glontele în spate sau, în cazul cel mai rău, cu ştreangul. Şi apoi, la urma urmelor, duşmanu-i duşman. Dacă trage el în tine, tu să nu tragi?

David nu se putu stăpâni. Îl întrerupse cu atâta mirare în voce, încât Oprişor se zăpăci o clipă:

— Tu?... Tu?

— Dragul meu, reluă Oprişor cu o uşoară şovăire, înainte de toate să ne înţelegem că războiul e război, vasăzică ceva extrem de tragic, tot ce cunoaşte lumea mai tragic. Ce poate fi mai cumplit decât să ucizi pe cineva care nu ţi-a făcut niciodată vreun rău, pe un biet necunoscut din cine ştie ce ţară depărtată, care poate să fie cel mai cumsecade om de pe suprafaţa pământului? Dar, de vreme ce războiul există, poţi tu, simplu candidat la moarte eroică, vorba ceea, să mergi împotriva curentului, să te pui de-a curmezişul nebuniei generale?... Slavă Domnului, mai român ca mine nu cred să fi fost mulţi. Am suferit, ştii bine, pentru sentimentele mele neprecupeţite. Mi-ar fi drag şi poate că sufletul meu doreşte chiar izbânda duşmanului, doreşte în adâncul său ca Ardealul să fie românesc, cum se cuvine, deşi, să-ţi spun sincer, nu prea cred. Totuşi, în situaţia în care ne aflăm, noi nu putem decât să ne facem datoria până la moarte.

De altfel eu, îţi mărturisesc, aş prefera să cad de gloanţe româneşti, decât de ruseşti. Murind aşa, voi avea impresia că mor, măcar în sens negativ, pentru triumful românilor.

— Ce lesne se găsesc toate argumentele! murmură David îndurerat.

Tăcură amândoi câteva clipe fără să se privească. Simţeau amândoi că-i desparte un zid şi că nu se vor putea înţelege. Vorbiră pe urmă de altele, îşi schimbară impresiile celor doi ani de lupte, amănunte simple despre fluturarea aripilor morţii. Vorbind, încercau amândoi să zâmbească, să pară veseli, dar nici unul nu izbutea. Inima lui David era cuprinsă de un frig mare, încât se minuna că nu-i dârdâie dinţii.

Apoi se despărţiră ca doi străini. Îşi dădură mâna, îşi urară noroc, iar David îi zise la revedere pe nemţeşte, ca şi când ar fi vorbit cu oricare din camarazii ceilalţi, cei de care sufletul său nu era legat prin nici o fibră. Rămase pe loc şi se uită lung în urma lui Oprişor, care mergea cu capul sus, legănându-şi puţin corpul şi tăind aerul cu o cravaşă moale, foarte liniştit şi nepăsător. Prisvindu-l, David se pomeni că-l invidiază.

"Iată un om fericit care ştie ce are să facă!" se gândi dânsul, trecându-i prin creieri, ca o fulgerare năprasnică, toate frământările şi chinurile care pe dânsul îl făceau să nu ştie ce are de făcut.

Când Oprişor dispăru după corturi, David se întoarse mai abătut. Mâncă, se culcă şi se zvârcoli toată noaptea. Gândindu-se la vorbele reci ale lui Oprişor, îşi aminti cuvintele lui Candale şi mai ales privirea lui fierbinte, hotărâtă. Îl usturau creierii şovăind între amândoi. Dacă ei ar fi vorbit la fel, poate că s-ar fi hotărât şi dânsul. Astfel însă vedea că argumentele tăioase ale lui Oprişor sunt tot atât de uluitoare ca şi văpaia din ochii lui Candale, pe când sufletul lui nu e în stare

decât să se revolte, să sufere şi să geamă.

În cele din urmă nu mai putu. O oboseală mare îl doborî. Adormi murmurând:

— Mâine!

Cu amânarea aceasta se mai potoli şi zilele următoare. Îşi dădu seama că toate planurile şi hotărârile ar fi zadarnice. Să vedem ce va aduce ziua de mâine! Atunci când îi va vedea, atunci... Cine ştie? Împrejurările fac să se prăbuşească hotărârile cele mai oţelite. Darmite nehotărârea şi ezitările lui? De ce să-şi închipuiască cum că va face aşa, când poate va trebui să facă altfel?

10

Începu să se roage în fiecare seară, zgârcit în patul ce se nimerea să-l aibă, cu faţa veşnic spre perete, în vreme ce camarazii lui jucau cărţi, beau, fumau şi urlau înjurături sclivisite. Simţea o nevoie mare să se prosteamă, să se umilească, să ceară un ajutor supraomenesc. Numai Dumnezeu ar fi putut să-i mai dăruiască o mângâiere adevărată, un leac alinător.

În fiecare seară repeta cu deznădejde, fierbinte, ca un copil bătut de o mamă vitregă:

— Tatăl nostru care eşti în ceruri...

Şi adormea acum veşnic cu Dumnezeu pe buze.

11

După câteva zile de aşteptare înfrigurată, porniră. Se spunea că merg spre Făgăraş. Mai cu trenul, mai pe jos, în

marşuri grele, grăbite, istovitoare.

A doua zi spre seară, trecură Oltul şi poposiră într-un sat aproape pustiu, cu casele mici, posomorâte. Doar câteva femei şi moşnegi se ascundeau prin dosul porţilor de nuiele, cei ce n-au putut sau n-au avut inimă să fugă. Îi zicea Porumbacu. Se ştia că o puternică coloană românească se îndreaptă într-acolo în mare grabă. Mâine în zorii zilei poate se va întâmpla ciocnirea. Mâine!... Trupele avură un repaos de câteva ore, ca mai pe urmă să poată începe mai odihnite să-şi croiască şanţurile de apărare.

David era mort de oboseală, cum nu fusese niciodată. Se trânti într-o casă părăsită şi adormi buştean. Nu-i trebui nici mâncare, nici băutură. Somnul singur mai putea să-i dea alinarea de care avea nevoie spre a nu fi silit să se gândească la nimic.

Când îl sculă ordonanţa, era întuneric beznă. Se frecă la ochi, se întinse şi-şi pocni oasele. Miezul nopţii. Somnul nu se îndura să-l părăsească. Nici nu auzi când soldatul îi spuse că i-a venit o scrisoare, se bucură însă ca o mireasă, văzând-o. Se învioră dintr-o dată. Îşi aruncă ochii la scris, în lumina jigărită a unui opaiţ. Era de la Elvira. O citi zâmbind mereu şi cu ochii scăldaţi în lacrimi de înduioşare. Nevasta îi scria numai nimicuri, dar acelea i se păreau mai scumpe acuma ca toate comorile lumii. Îi spunea că Titi vorbeşte mereu de tata, că s-a făcut mare şi cuminte, că se joacă numai de-a războiul. Îi spunea că e cam supărată fiindcă de-abia mai găseşte lucrători, că toţi bărbaţii s-au dus la război, arde-l-ar focul de război; că s-au scumpit toate de nu mai e de trăit. Şi-i mai spunea că mai toţi funcţionarii au fugit la Cluj, iar unii chiar la Budapesta, încât au rămas numai românii, care însă trăiesc cu frica-n spate, căci cine ştie ce-o fi dacă vor începe să se bată şi pe-acolo şi să tragă cu tunurile, să

prăpădească tot ce le-a mai rămas bieţilor oameni...

"Aha, vasăzică e scrisă după..." — îşi zise David începând să citească a doua oară, oprindu-se acuma la fiece cuvânt, căutând printre rânduri ceea ce nu era în rânduri.

Îndoi frumos scrisoarea şi o puse în buzunar, deasupra inimii; şi parcă bucata de hârtie îi încălzea sufletul.

"De-ar şti ea, săraca, prin ce trec eu acuma", se gândi apoi, pregătindu-se. "De-ar şti!"

Porni mai liniştit din casă. Ieşind se lovi cu capul de pragul de sus. Începu să înjure, dar se întrerupse repede:

"De bună seamă numai rău îmi prevesteşte... Doamne-ajută!"

Sufla un vânt aspru, tomnatic, sub cerul cenuşiu, fără stele. În toate casele se simţea o fierbere ca într-un muşuroi în care un poznaş a izbit cu piciorul: porunci, şoapte, ţipete scurte, zăngănituri grele. Se urnea oastea. Căsuţele păreau nişte mormane de groază în bezna nopţii, iar pomii desfrunziţi de-a binelea fâşiau, plângeau, se legănau în bătaia vântului.

Pe o muchie de deal, pleşuvă, la câteva sute de paşi depărtare de sat, tranşeele erau croite. Acum aveau să le potrivească, să le adâncească, să le înţepenească. Lucrul începu fără zăbavă. Felinarele slabe licăreau ca nişte semne fantastice în şanţurile întortocheate, în vreme ce sapele, hârleţele vâjâiau şi loveau surd pământul adormit, care suferea nepăsător să fie crestat şi scormonit.

Munca tăcută, aspră, asudată ţinu până-n zorii zilei.

David, împotriva obiceiurilor sale, nici nu se sinchisea ce-i făceau oamenii. Şedea greoi pe un hat, cu coatele pe genunchi, sfredelind din ochi întunericul care îndolia toată împrejurimea. Dorul de-acasă i se furişa în inimă pe nesimţite. Începu să-şi amintească amănunte din viaţa lui tihnită de

odinioară. Şi fiecare amintire îi aprindea mai mult sufletul. Viaţa aceea i se părea acuma atât de dulce, o râvnea cu atâta patimă, încât toată fiinţa şi-o simţea îndurerată. Se plimba cu gândurile prin Năsăud, îmbrăţişa pe toţi oamenii care treceau podul Vicarului, zâmbea la dânşii cu o dragoste frăţească. Chiar şi ovreii, pe care nu-i putuse suferi niciodată, acuma îi apăreau drăguţi, fiindcă erau de-acasă. Dar Elvira, cu surâsul ei supus, cu ochii ei calzi, îngăduitori, veşnic blândă, silitoare! Dar Titi cu graiul lui drăgălaş, cu gingăşiile lui fermecătoare!

Câte-o înjurătură ungurească îi întrerupe din când în când reveria, îi aduce aminte cât e de departe de dorurile ce-l frământă pe dânsul. Sau câte-un răbufnit de târnăcop, sinistru, parc-ar fi săpat la morminte.

Se mira cum nu şi-a dat seama atâta vreme în ce vălmăşag mohorât trăieşte. Sânge, moarte, schije de obuze, sâsâit de gloanţe, trosnete, explozii, murdărie, sudoare... ce viaţă! Şi el a trăit-o doi ani încheiaţi fără să se gândească o clipă la viaţa cealaltă, cea adevărată, fără s-o dorească măcar!

Şi apoi în clipele următoare îi părea rău că nu i-a fost dat să rămână până la sfârşit aşa cum începuse. Nepăsarea, răceala, nesimţirea aceea erau atât de mulţumitoare! Cum şi de unde le-a luat? Şi mai ales cum şi de ce le-a pierdut? Nici acuma nu-şi dădea bine seama, sau nu voia. O vorbă ca oricare alta, fără să se fi silit barem a-i pătrunde înţelesul bine, a fost în stare să-l facă să uite tot şi toate doi ani de zile. Şi acuma o simţire nedesluşită, trezită în sufletul lui deodată, nechemată, oropsită chiar şi împotriva căreia s-a zbătut din răsputeri, îi tulbură sufletul, îi chinuieşte şi în acelaşi timp îi îndulceşte viaţa. Zadarnic se mai trudeşte să aleagă, să hotărască. Acuma degeaba ar încerca să mai repete cuvântul “datorie”. Simte că a devenit o vorbă goală, fără

puterea de a-l mai supune orbeşte, dar totuşi destul de puternică încă pentru a-l împiedica să i se împotrivească. Sufletul lui înfierbântat, torturat de-o dragoste fără margini, nu găseşte în mintea lui un sprijin de ajuns de solid care să-i dezlege mâinile şi să-i împace temerile.

Zorile coborau din cer gingaşe, mântuind lumea de încălecarea întunericului. Încetul cu încetul împrejurimile se dezveliră. O geană de soare se ivi de după un deal îndepărtat, poleind uşor pământurile îmbrumate.

David nu se mai sătura privind acuma locurile acestea. Parcă în viaţa lui n-ar fi văzut o privelişte mai frumoasă. Poate numai hotarele Năsăudului, cu pământurile lui, cu porumbiştile, livezile şi zăvoiul lui l-ar fi bucurat într-atâta. Toate-i păreau ca-n poveşti şi-i erau atât de dragi, încât îi venea să le îmbrăţişeze. Coasta gălbuie ce se cobora lin până înspre un sat necăjit, ascuns pe malurile unei gârle, şoseaua ce se ţinea mereu de pulpana gârlei, şi pădurea mohorâtă ce urca repede dincolo cât vedeai cu ochii.

"De ce m-oi fi bucurând aşa ca un nerod?" îşi zise mirându-se singur. "Parcă n-aş mai fi văzut destule râpe şi sate şi..."

Dar apoi îndată se răzgândi: "Iată-mă iar în Ardeal" şi, gândindu-se, simţea cum i se umflă inima şi mai tare, cum privelişte se înfrumuseţează parcă şi mai mult.

În clipa când soarele de-abia răsărit se ascunse iarăşi în pânzişul posomorât de nori ce închidea văzduhul, din spate porni brusc un bubuit înăbuşit, greu, urmat de un vâjâit care se îndepărta cu iuţeala fulgerului. David tresări, speriat.

"Uite cum îmi bate inima!" îşi zise zâmbind. "Parc-ar fi primul bubuit de tun, acum doi ani... E de-al nostru!" adăugă

apoi căutând să ghicească direcţia obuzului.

Dar nu văzu nimic şi se necăji puţin.

Bubuiturile se înteţiră apoi, topindu-se într-o uruială profundă şi ameninţătoare. La bubuiturile pe care dânsul le cunoştea bine după sunet, răspunseră curând altele, surde, scurte, răguşite.

“Au început şi de-acolo...”

La dreapta şi la stânga, de departe, auziră mai pe urmă focuri dese de puşcă şi ticăitul mitralierelor. Îl dureau ochii uitându-se, cercetând, doar-doar va descoperi ceva. Dar zgomotul continuă ceasuri întregi, când mai viu, când mai domolit, fără să vază nimic.

— Unde-s? Unde-s? murmură David mereu cu inima strânsă şi cu broboane de sudori fierbinţi pe frunte.

De-abia spre amiazi zări dincolo de satul din vale un uriaş vierme verzui târându-se pe şosea, deasupra căruia se îngrămădi îndată o ploaie de nouraşi albi, albi şi şrapnele. Aceasta însă n-a ţinut mai mult de două-trei minute. Viermele dispăru grabnic în pădure.

— Sunt ei! şopti David încremenit. De-acu începe...

Văzu apoi obuzele dese răbufnind printre copaci în locul unde coloana a intrat în desiş. Pe urmă tunurile tăcură puţin. În sfârşit, când prin pădure s-au zărit oameni şi căruţe, focul a reînceput şi nici n-a mai încetat până seara târziu. În faţa tranşeelor lui sau măcar prin apropiere nu se arătase însă nimic. Mitraliera lui nici nu deschisese gura toată ziua. Soldaţii şedeau pitiţi în şanţuri, spuneau glume grosolane, numărau bubuiturile şi păduchii, sau scriau acasă cărţi poştale, pe genunchi, gânditori. Apoi, cu cât întunericul se îngroşă, cu atât zgomotele luptei se potoliră, până ce nu se mai auziră decât focuri de armă singuratice, speriate, ca ul-

timele spasmuri ale unui muribund.

O curiozitate arzătoare îl rodea pe David acuma: “Ce s-o fi întâmplat? Unde s-au bătut? S-a sfârşit oare? Şi... care au biruit?”

Îi tremura inima.

12

Într-o casă de câmp, din dosul frontului, se improvizase o popotă unde ofiţerii veneau pe rând de pe linie, mâncau la repezeală şi se întorceau în tranşee.

David se aşezase la o masă, alături de un căpitan necunoscut. Mâncau amândoi fără să schimbe o vorbă.

Dar David nu se putu stăpâni, până nu întrebă, cu ochii mari, aprinşi:

— Unde s-au luptat?

— La flancuri, camarade... I-am respins sângeros.

David tresări. Totuşi mai întrebă:

— D-ta ai fost în foc?

— Fireşte... Batalionul meu a susţinut presiunea cea mai mare... Grea luptă, dragul meu. Până la baionetă... Am avut şi noi pierderi serioase, dar duşmanul a fost zdrobit de tot. Numai de bietul Oprişor îmi pare rău.

David se repezi ca un nebun la căpitan:

— Emil Oprişor e în batalionul d-tale?... Ce-i cu el?... Ce-a făcut?

— A căzut în mâna inamicului împreună cu două plutoane. Era flancgardă. A fost înconjurat brusc şi n-a avut încotro, a trebuit să se predea... Mare pierdere, spun drept. Mai bine pierdeam o companie întreagă decât să-l fi pierdut pe dânsul. Ofiţer excselent, veşnic vesel, îndrăzneţ, inteligent... Păcat de el!

Căpitanul plecă îndată cu şapca pe ceafă, cu o ţigară de foi între dinţi, bombănind mulţumit şi sătul.

David rămase zăpăcit. Păţania lui Oprişor îl puse pe gânduri. “Uite omul cu noroc. Aici e regretat, dincolo trebuie să fie felicitat. Ce nu face soarta când vrea!...” Îl invidia, parc-ar fi câştigat la loterie.

Tocmai când se sculă să plece, intră un locotenent care, recunoscându-l, îl apostrofă:

— Ştii... Candale a murit.

— Nu se poate!

— A murit. Un glonte i-a găurit fruntea. Moarte instantanee. Dar s-a luptat admirabil. Îmbărbăta soldaţii, glumea, n-avea astâmpăr, în sfârşit superb... Tot regimentul îl regretă. Şi mai cu seamă ofiţerii care îşi reproşează pentru că îl bănuiseră că nu va lupta împotriva românilor. Ce vrei? Probabil că tot aşa eşti bănuit şi d-ta. Situaţia d-voastră e foarte delicată, evident, o înţelegem cu toţii, de aceea şi bănuielile sunt oarecum îndreptăţite, nu?

David ieşi repede fără să răspundă ceva. Era furios şi revoltat, şi mergând pe şosea, înspre poziţia lui, dădea din mâini şi bombănea ca un apucat.

Nedreptatea soartei îl scosese din fire.

— Vasăzică, Oprişor vrea şi e hotărât să lupte, dar scapă teafăr şi e privit bine aici, precum va fi bine primit dincolo. În schimb Candale, care şi-ar fi tăiat mai bine mâna decât să tragă un singur foc, moare de glontele frăţesc... Bine, dar nedreptatea aceasta e îngrozitoare. E înspăimântătoare! Atunci, ce mă fac eu?... Ce mi-e scris mie?

13

---

[1] *}ncet*! germ.

Soldaţii săpau mereu la tranşee, le mai dregeau, le înfrumuseţau. Reţeaua de sârmă ghimpată, în licărirea albă a câtorva stele, părea uneori o panglică de flori de gheaţă. Câte-o împuşcătură, ca un hămăit de câine răguşit, se auzea ici-colo, iar în răstimpuri se înălţau în văzduh rachete orbitoare care se spărgeau deasupra satului din vale, îl luminau vreo două minute şi apoi piereau lăsând în urmă un întuneric des ca zăbranicul.

David s-a trântit jos, înfăşurat într-o foaie de cort, şi-a pus sub cap o raniţă şi a adormit. Ce să-şi mai chinuiască creierii cu gânduri, când soarta e atât de vicleană? Îi părea rău că s-a frământat degeaba atâtea nopţi şi zile. De-acuma nu se mai sinchisea. Ce-o fi, să se întâmple!

Se trezi în bubuit de tunuri. Întunericul nu se limpezise încă. Se uită la ceas: de-abia trei după miezul nopţii.

— Devreme aţi mai început-o, arde-v-ar focul! mormăi dânsul întinzându-şi lenea în oase.

Ascultă un răstimp vâjâiturile obuzelor. Cunoştea prea bine glasul tunurilor şi înţelese îndată că ceea ce se petrece acuma nu-l priveşte. Se măsurau artileriile. Încet, încet somnul îl birui iar.

Când se trezi a doua oară, trosneau şi puştile. Rar, nesigur, parcă şi ele de-abia s-ar fi deşteptat din somn. Era ziuă, dar soarele nu se vedea din nişte nori negri furioşi ce se frământau şi ameninţau. În creştetul cerului vânăt însă câteva raze luminoase prevesteau o zi de toamnă frumoasă.

“Ce-i atâta somn pe mine?” se întrebă David, cotorosindu-se repede din culcuş şi ridicându-se ca să vază ce se petrece primprejur.

Se simţea acuma uşurat şi dornic de muncă. De când nu mai simţise el liniştea aceasta rece, hotărâtă, biruitoare!

Singur se mira şi se bucura. Parcă somnul i-ar fi luat cu mâna toate îngrijorările şi şovăirile.

“Să-ţi faci datoria, asta-i”, îşi zise cu un zâmbet amar. “Numai datoria îţi dă linişte şi puterea sufletească ce-ţi trebuiesc în viaţă.”

I se ivi în minte repede întrebarea “care datorie?”, dar avu puterea s-o înlăture. “Orice datorie e sfântă“, mormăi dânsul. În suflet i se zbătea o încleştare dureroasă, era mişcat şi în ochi avea lacrimi. Îşi înăbuşi inima, scrâşnind:

— Soarta e afurisită. Soarta e crâncenă. Dar ce poţi face împotriva soartei?

Stătea în dosul mitralierei, în picioare, într-o groapă, aşa încât jumătate corpul îi rămânea afară. Se uită înainte spre sat, pe coasta pleşuvă. La marginea satului, în vale, descoperi deodată o linie lungă de puncte mişcătoare.

— Românii! bâlbâi dânsul, şi inima îi bătea să-i spargă pieptul.

Servanţii mitralierei din faţa lui se uitau la dânsul nerăbdători, îngrijoraţi, aşteptând ordinul. El însă rămase nemişcat, cu ochii pironiţi la linia ceea care începu curând să se apropie, legănându-se, strângându-se şi lărgindu-se ca o armonică. În aceeaşi clipă din tranşee porni o răpăială speriată. Puştile trosneau grăbite, iar zgomotul lor se îmbina într-o chelălăială asurzitoare.

Linia venea mereu mai aproape, cu băgare de seamă, cu popasuri, cu sărituri. Era acum numai la vreo şapte sute de metri.

David privea mereu, fascinat: i-a văzut bine cu binoclul. Aveau uniforme verzui, ca şi ale lor, şi pe gulere nişte semne verzi-închise. Erau mărunţi, sprinteni, uscaţi la faţă, osoşi, harnici, şi ochii lor luceau atât de tare, încât i se părea că lucirea ajunge până la dânsul şi-l arde ca o înţepătură de ac.

Deosebi un ofiţer cu o barbă mare stufoasă, cafenie-închisă, care tremura şi se răsfira spre umere când alerga. Gloanţe subţiri, tăioase, bâzâiau împrejurul lui tot mai des, parcă l-ar fi căutat tocmai pe el.

— Ar fi mai bine, se gândi David fără să-şi poată dezlipi ochii de la şirul de soldaţi de pe coastă.

Deodată văzu o mişcare uşoară, ca şi când nişte alergători îşi fac vânt şi auzi lămurit un glas ascuţit răcnind:

— Înainte, băieţi!

Mai văzu cum sar toţi în picioare, fripţi parcă, şi cum pornesc încoace. Desluşi chiar zăngănitul armelor şi al bidoanelor. În clipa următoare însă privirea lui se întoarse la servanţii mitralierei. Ochii disperaţi ai oamenilor lui îl spăimântară. Se simţi întocmai ca şi cum l-ar fi prins cu mâna într-un buzunar străin. Deschise gura, parc-ar fi voit să se apere, dar buzele lui rostiră maşinal, ca şi altădată în momentele de primejdie:

— *Langsam*[1]!

Şi mitraliera începu să latre brusc, ca un câine slobozit din lanţ. Valul ce se ridicase se trânti iarăşi la pământ. Câţiva se rostogoliră înapoi zvârcolindu-se sau încremeniţi. Lui David i se păru că aude gemete şi înjurături. Maşina urla mereu, neobosită, răguşită doar puţin, setoasă de sânge. Niciodată parcă nu făcuse un zgomot atât de înfricoşător. Lui cel puţin îi spinteca inima zgomotul pe care altădată aproape nici nu-l lua în seamă. Gloanţele ţiuiau, izbeau pământul, furioase, sfârâiau ca o vijelie printre cei din vale.

— Langsam! repetă David cu sufletul zdrobit, cu un gest rugător.

Simţea trebuinţa să oprească vijelia aceasta şi totuşi n-avea puterea să rostească nici o poruncă.

După un răstimp mitraliera îşi rări tăcăitul singură, ca şi când s-ar fi obosit.

Mai trecu o vreme şi cei din vale dădură iar să se scoale, să plece înainte.

Acuma însă servanţii nici nu mai aşteptară cuvântul lui

David, ci deschiseră repede un foc de seceră care sili pe cei porniţi să se oprească.

Soarele ieşise dintre nouri, se înălţase sus şi privea aprins la încăierarea oamenilor. Văzduhul clocotea de trosnetele puştilor şi ale tunurilor.

Pe urmă trecu de amiazi. Mitraliera lătra mereu, singură ca o căţea otrăvită, iar linia ostaşilor din vale nu se mai putea apropia. Cea mai mică mişcare se sfărâma în năvala de gloanţe care măturau toată coasta.

David stătea mereu nemişcat, cu ochii mereu înainte, cu creierul absolut gol. Nici un gând, nici o dorinţă nu mai avea. Numai ochii nu-i putea lua de la şirul cela verzui de oameni care se zvârcoleau nerăbdători, chinuiţi. Nu mai ştia ce se petrece nici în dreapta, nici în stânga; nici nu se mai putea gândi la asemenea lucruri. Îi erau dragi gloanţele ce veneau din vale şi-i şuierau la urechi, care nu voiau să-l atingă, care parcă-i vorbeau, plângeau, îl dojeneau.

"Parcă pe mine mă caută, parc-ar şti că şi eu sunt..." — îşi zise David de câteva ori fără a-şi sfârşi gândul.

Îl cuprinse dorinţa mare de-a fi izbit de un glonte din vale. Îşi închipuia că lovitura aceea va fi mângâierea sufletului său rebegit. Gloanţele însă sâsâiau când furioase, când vesele şi nu-l atingeau.

Gura-i era uscată. Îl chinuia o sete grozavă. Dorea să ştie câte ceasuri sunt, îşi dădea seama că are în buzunar un ceasornic de precizie şi totuşi i se părea că n-are sau simţea o frică atât de cumplită de ceas, ca şi când ar fi fost vorba de ceasul morţii.

"Trebuie să fie vreo patru ceasuri de când s-au oprit pe loc... de când i-a oprit asta", se gândi dânsul adăugând numaidecât cu o disperare istovitoare: "Câte ceasuri să fie, Doamne, câte?"

Îi era cald, parc-ar fi stat într-un cuptor. Hainele îl ardeau. Apoi deodată, fără să-şi dea seama, scoase scrisoarea Elvirei şi

începu s-o citească, liniştit, nepăsător de ceea ce se întâmpla în jurul lui. Citea şi zâmbea şi nu mai auzea nici hămăitul mitralierei, nici ropotul puştilor, nici bubuitul tunurilor. Se simţea acuma bine, mulţumit şi fericit. Cine ştie câtă vreme o mai fi trecut? David parcă era pe altă lume. Nici nu pricepu nimic când se pomeni brusc cu o mână zdravănă, încleştându-i-se după ceafă şi când auzi, aproape, un glas sălbatic:

— Pune mâna pe el, plutoniere!

Sări drept în picioare, vru să se zvârcolească, îi trecu prin minte ca o străfulgerare să pună mâna pe revolver, când zări în faţa lui pe ofiţerul cel bărbos, cu ochii însângeraţi, fără chipiu, cu stropi mari de sudoare pe o chelie lucitoare, ţipând răguşit, apropiindu-se în goana mare. Mitraliera amuţise. Vreo doi servanţi zăceau cu creierii împrăştiaţi, iar ochitorul stătea cu mâinile în sus, cu faţa îngrozită, în vreme ce un soldat mărunt şi negricios îi lua armele.

“S-a sfârşit... Bine că s-a sfârşit!” se gândi David strângând cu înfrigurare în palma stângă scrisoarea Elvirei. “Se vede că ne-au înconjurat prin flanc... Ce-mi pasă ? Bine că se sfârşeşte.”

David se uită la ofiţerul cu barbă, lung, duios. Ar fi vrut să zică o vorbă, dar simţea că nu mai are glas. Se minună când totuşi îşi auzi vocea:

— Datoria...

Dar în clipa aceea ofiţerul bărbos întinse revolverul asupra lui David şi i-l descărcă în piept, răcnind:

— Pune mâna pe el, plutoniere!

David simţi o lovitură în coaste şi apoi, îndată, o arsură ascuţită. Se clătină pe picioare. După ceafă încleştarea mâinii încetă şi el căzu pe ţeava fierbinte a mitralierei, îmbrăţişând-o ca pe o ibovnică. Nu-l durea însă nimic. Capul îi atârna greu alături. Pe buze îi mai plutea zâmbetul obosit cu care întâmpinase pe ofiţerul cu barbă. Pleoapele îi erau ca plumbul şi totuşi nu le putea închide. Îşi dădea seama că moare şi se bucura. De-acuma s-a sfârşit orice datorie, s-a sfârşit tot. Simţea uşurarea

cea mare şi ar fi vrut numai să mai aibă puterea să strige cu glas tare că s-a isprăvit datoria. Se sforţă să se ridice şi nu putu. Din gât însă îi izbucni un gemăt surd:

— Frate... român...

Plutonierul îi auzi vorbele şi se întoarse sălbatic:

— Ne omorâşi cinci ceasuri cu mitraliera şi acuma mai zici că eşti frate?... Grijania şi anafura ta de câine!

Cu patul puştii, cu amândouă mâinile îl trăsni peste cap. Osul pârâi, ţeasta se turti, iar creierii amestecaţi cu sânge se scurseră pe ţeava maşinii.

În şanţurile dimprejur încăierarea era în toi. Se sfârşea om pe om, sângele ţâşnea din răni pătimaşe, iar loviturile cădeau vajnice, ucigătoare.

Îndată amuţi şi ultima mitralieră, vânătorii din vale năvăliră ca vijelia, trecură prin sârmele ghimpate, se repeziră în tranşee, strigând năprasnic de răsunară toate văile:

— Urraaa!

Câţiva soldaţi se năpustiră la mitralieră, descleştară trupul lui David şi-l aruncară la o parte ca o zdreanţă netrebnică. Mitraliera fu dusă înapoi aşa cum era, cu ţeava mânjită de creierii însângeraţi, şi cei ce o duceau aveau o fericire mare în ochi, glumeau şi chiuiau în mijlocul vuietului ce nu se mai potolea.

Cadavrul se rostogolise şi rămăsese cu faţa în sus, cu mâinile răşchirate, ca un răstignit. Figura zdrobită parcă mai avea un zâmbet amar, iar ochii holbaţi priveau spre cer miraţi, întrebători şi totuşi mulţumiţi. În mâna stângă scrisoarea mototolită era muiată de sânge.

Lupta trecu înainte. David Pop era singur. Pământul scormonit de ghiulele se potrivea să-i facă culcuş bun, iar soarele milos îl săruta pe ochii mari minunaţi, pe obrajii însângeraţi, pe gura strâmbă, pe toată faţa scofâlcită. Şi zâmbetul mortului răspundea şi acuma parcă mai umilit, mai necăjit:

— Frate... român...

REFERINŢE CRITICE

“Când Liviu Rebreanu trece la romanul orăşenesc, el eludează pe cât se poate înfăţişarea de indivizi şi se refugiază în monografia unei pasiuni, a unei porniri, adică în romanul psihologic, conştient sau nu de lipsa putinţei de a intui personaje. **Ciuleandra** e un astfel de roman analitic (...) Puiu Faranga e odrasla unui boier de viţă veche, purtând în sângele său oboseala generaţiilor trecute. Familia lui Faranga, tată, mătuşă, e înfăţişată în linii naiv încărcate (protocol, vorbirea limbii franceze, politeţă exagerată) şi probabil nu intenţional, ci din lipsa unei percepţii adecvate. Puiu se naşte cu instincte criminale, repetând oarecum cazul lui Lantier din **La bête humaine** de Zola. Ca să primenească sângele familiei, Faranga tatăl a cules de la ţară o fată sănătoasă, Mădălina, pe care a crescut-o aristocratic în vederea căsătoriei cu Puiu. Însă Puiu o sugrumă (iarăşi voluptatea criminală!) fără motiv. Familia îl internează într-un sanatoriu, sperând să obţină din complezenţă un certificat de iresponsabilitate. Însă Puiu este chiar un nebun. Materia romanului o formează această trecere treptată de la logica aparent normală la conduita şi ţinuta demenţială...”

GEORGE CĂLINESCU, **Istoria literaturii române de la origini până în prezent.** Ediţia a doua, revăzută şi adăugită, Editura Minerva, Bucureşti, 1986, p. 735.

“Lipsit de energie, cu un suflet obscur şi vegetativ, David Pop nu e interesat prin dezbaterea conştientă a unei mari probleme sufleteşti, ci e reprezentativ prin simplitatea amorfă a anonimilor fără iniţiativă în

faţa evenimentelor. Cu mult mai strânsă, mai sobră şi de un realism ce deschide perspective în subconştient, este nuvela **Iţic Ştrul, dezertor**. Marşul prin zăpadă al căprarului Ghioagă şi al soldatului Iţic Ştrul, cu gânduri şi preocupări diferite, mila progresivă a românului, infiltrarea înceată a adevărului tragic în mintea ovreului fac din ei două fantome ce se măsoară şi se cercetează într-o încordată luptă de sentimente... E, în adevăr, în această zugrăvire fără insistenţa analizei, o adâncire a mobilelor sufleteşti, ce trece prin conştient şi inconştient."

EUGEN LOVINESCU, **Critice**, VII, ed. def. 1929 — După: **De la Maiorescu la G. Călinescu. Antologia criticilor români**, 2, Editura Eminescu, Bucureşti, 1971, p. 51–52.

"Eroul (**Catastrofei**), David Pop, ca intelectual şi ca om cu stare, deşi face parte dintr-o naţiune asuprită, se bucură în viaţa socială de unele privilegii, inerente clasei sale. El trăieşte în frica legilor care ocrotesc, îşi îmbracă mândru uniforma de ofiţer în rezervă, la ocazii solemne. Când izbucneşte războiul, n-are ezitări şi pleacă fără întârziere pe front să-şi facă "datoria". Faptul că va trage în români începe a-l tulbura. Lupta lui sufletească izvorăşte în realitate dintr-un fel de stânjeneală. Dacă Pop n-ar trebui să dea ochi chiar pe front şi apoi acasă cu ai lui, probabil că ar trage fără ezitare. Omul trăieşte însă în mijlocul unei lumi, din care vrând-nevrând face parte şi care-l va primi ca pe un renegat, nu din cine ştie ce consideraţii sentimentale, dar fiindcă populaţia română din Ardeal duce o luptă de emancipare naţională, lui Pop îi trece prin gând să dezerteze. Ezită însă, şi, în timp ce se desfăşoară procesul său sufletesc, mitraliera la care e aşezat toacă mecanic, fără milă, trupurile soldaţilor români. Când poziţia apărată e în sfârşit cucerită, eroul speră într-o dezlegare şi îngaimă încurcat: "Datoria... frate-român". Dar replica pe care o primeşte e neiertătoare, brutală: "Ne omorâşi cinci ceasuri cu mitraliera şi acum zici că eşti frate?..." Cu patul puştii, cu amândouă mâinile, îl trăzni peste cap. Osul pârâi, ţeasta se turti, iar creierii amestecaţi cu sânge se scurseră pe ţeava maşinii."

Aceeaşi dramă, sub alt unghi, e dezbătută în **Iţic Ştrul, dezertor**."

OV. S. CROHMĂLNICEANU, **Literatura română între cele două**

războaie mondiale, 1, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1967, p. 310–311.

“Marea dimensiune a operei lui Rebreanu este tragicul. În cadrele unui psihologism sprijinit încă pe conexiuni simbolice (epice şi caracterologice) conştiinţa “dialogizată“ din **Pădurea spânzuraţilor** a devenit în **Adam şi Eva**, **Ciuleandra ori Jar**, autentic dialog cu subconştientul. Romanul românesc şi-a pierdut, chiar înainte de a şti, integritatea clasică, netăgăduindu-şi însă specificul spiritual şi umanismul...”

AL. PROTOPOPESCU, **Romanul psihologic românesc**, Editura Eminescu, Bucureşti, 1978, p. 104.

“Liviu Rebreanu nu inventează şi nici nu împrumută din limbi străine termeni sau expresii. Lui i-a fost deajuns româneasca cea “proastă“ a poporului, cu ajutoul căreia a creat capodopere. Desigur, sociologic, atitudinea sa se explică nu numai prin originea-i ţărănească, ci şi prin apartenenţa la pământul transilvănean. Păstrarea limbii era, în Ardeal, o modalitate de rezistenţă naţională, un gest reflex de apărare faţă de asupritori...”

STANCU ILIN, **Liviu Rebreanu în Agora**, Editura Minerva, Bucureşti, 1988, p. 29.

“Marea forţă de creaţie a lui Rebreanu constă în faptul că, deşi eroii săi principali sunt posedaţi sau obsesivi, ei nu apar ca nişte abstracţiuni schematice, ci sunt nişte fiinţe vii ce-şi plimbă încărcătura de patimi printre noi.”

GABRIEL ŢEPELEA, **Opţiuni şi retrospective**, Editura Eminescu, Bucureşti, 1989, p. 271.